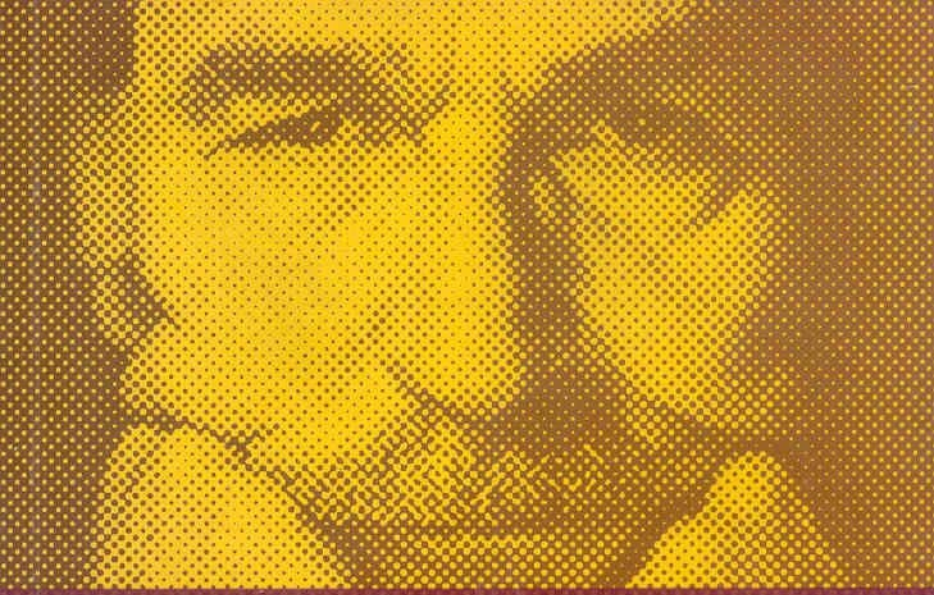

MEHMET ALİ AYBAR

Neden Sosyalizm?

Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür

İletişim

Neden Sosyalizm? (1987), BDS Yayınları
Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür (1979)

İletişim Yayınları 1617 • Mehmet Ali Aybar Toplu Eserleri 1
ISBN-13: 978-975-05-0910-0
© 2011 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2011, İstanbul

EDİTÖR Kıvanç Koçak
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Ara Güler
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Oben Üçke
BASKI ve CİLT Sena Ofset
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MEHMET ALİ AYBAR

Neden Sosyalizm?

Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür

iletişim

MEHMET ALİ AYBAR 1908 İstanbul doğumlu. Hareket Ordusu kumandanlarından Hüseyin Hüsnü Paşa ve matematikçi Gelenbevi İsmail Efendi'nin torunu. Çocukluğu, Cihangir, Yeşilköy ve Kuzguncuk'ta geniş aile çevresinde geçti. Yeşilköy'deki Fransız Okulu'nu ve Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. 1939'da İstanbul Hukuk Fakültesi'nde Devletler Hukuku doktoru iken, Paris'e Sorbonne Üniversitesi'ne hukuk araştırmaları yapmaya gitti. Fakat bir yılın sonunda İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla, kuzeni şair Oktay Rifat ve birkaç arkadaşı ile beraber bisiklete atlayıp Paris'ten Lyon'a kaçtı, oradan da Türkiye'ye döndü. 1942'de Devletler Hukuku doçenti olduğu İstanbul Hukuk Fakültesi'nden 1946'da *Vatan* gazetesinde yazdığı "Milli Şef" İnönü rejimini eleştiren "Kâğıt Üzerinde Demokrasi" başlıklı yazı nedeniyle uzaklaştırıldı. 1947-49 yılları arasında, her ikisi de sıkıyönetimce kapatılan *Hür* ve *Zincirli Hürriyet* gazetelerini çıkarttı. 1949'da yine İnönü'ye yazdığı "Açık Mektup"tan dolayı "hakaret"ten hüküm giydi ve Paşakapısı Cezaevi'ne girdi. Burada, diğer şair kuzeni Nâzım Hikmet'le 1950 affına kadar yattı. 1962'de bir grup sendikacının kurduğu Türkiye İşçi Partisi'nin genel başkanlığı görevini kabul etti ve ömrü boyunca teorisyen ve bilim adamı olarak götürdüğü sosyalizm mücadelesinde; 1962-69 yılları arasında TİP'in başında lider ve eylem adamı kimliğiyle etkili oldu. 1965 yılında Türkiye'de ilk defa bir sosyalist parti, Aybar başkanlığında Meclis'e 15 milletvekili soktu. 1967'de ABD'yi savaş suçlusu olarak mahkûm eden Russell Mahkemesi üyesi olarak Vietnam'a gitti. Dünya sosyalizm tarihinde ilk defa Sovyetler'den bağımsız bir politika güden TİP'in başkanı olan ve "Türkiye'ye özgü, güleryüzlü sosyalizm" kavramının yaratıcısı olan Aybar, 1968'de Sovyetler'in Çekoslovakya'yı işgaline sert bir tepki gösterdi. Bu, parti içinde hizipleşmelerin su yüzüne çıkmasına neden oldu. Aybar, 1969'da genel başkanlıktan, 1971'de de partiden istifa etti. 12 Mart döneminde Meclis'teki tek sosyalist olan Aybar, dönemin baskılarına ve idamlara karşı tek başına mücadele etti. 1975'te, TİP'ten ayrılan elli arkadaşı ile beraber, daha sonra Sosyalist Devrim Partisi adını alan, Sosyalist Parti'yi kurdu. İlk defa bu partinin tüzüğünde, genel başkan ve yöneticilerin üst üste iki dönem başa geçmelerini engelleyen ve yönetim kurulunun üçte ikisinin kol emekçilerinden oluşmasını öngören şartlar yer aldı. SDP, 12 Eylül cuntası ile kapatıldı. Bu tarihten sonraki yaşamında Aybar, parçalanan Türk solunun birleşmesi için inançla ve inatla çalışmalarını sürdürmüştür. 1995 yılında 87 yaşında iken İstanbul'da ölen Mehmet Ali Aybar, bilim adamı ve lider olmanın yanı sıra ünlü bir atlet ve sporcudur. 100, 200 ve 400 metreleri koşmuş, Türkiye ve Balkan rekorları kırmıştır. 1928 Amsterdam Olimpiyatları'na, 1930, '31 ve '33 Atina Balkan Oyunları'na katılmıştır. Edebiyata ve resme çok meraklı olan Aybar'ın kendi resim çalışmaları da vardır. Fakat çok genç yaşlardan itibaren bütün hayatını kapsayan uğraşı, yazı yazmak olmuştur. İstanbul Hukuk Fakültesi öğretim üyesiyken yayımlanan (1937-45) hukuk çalışmalarından sonra, *Hür* ve *Zincirli Hürriyet* gazetelerinde yayımlanan yazılarını, birçok dergi ve gazetelerdeki yazı ve makaleleri takip etmiştir. Yayımlanmış kitapları: *Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm* (1968), *12 Mart'tan Sonra Meclis Konuşmaları* (1973), *Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür* (1979), *Neden Sosyalizm* (1987), *TİP Tarihi I, II, III* (1988), *Sosyalizm ve Bağımsızlık - Uğur Mumcu ile Söyleşi* (1986).

İÇİNDEKİLER

SOSYALİST BİR BİLGE / AHMET İNSEL 9

BİRİNCİ KİTAP

Neden Sosyalizm?

ÖNSÖZ 23

BİRİNCİ BÖLÜM

NEDEN SOSYALİZM?

GELİŞMİŞLER VE AZGELİŞMİŞLER 33
Kapitalizm 39
Azgelişmişlere yardım 43

OSMANLI DEVLETİ'Nİ ARKA KAPIDAN FETHEDEN KAPİTALİZM 45
Osmanlı'nın sonu 55
Kurtuluş Savaşı 61
Bağımsızlıktan bağımlılığa 68
Truman Doktrini ve ABD ile antlaşma 71
Kırk yıl sonra karşımızdaki tablo 72
Türkiye İşçi Partisi (TİP) 74
Darbeli demokrasi / Borçlu ekonomi 76

İKİNCİ BÖLÜM

NASIL BİR SOSYALİZM?

SOSYALİZM BUYRUKLA KURULMAZ 85
Profesyonel devrimciler örgütü 88
Kestirme yolun bedeli 91
Marx'ın görüşü 92
Bürokrasi sosyalizmin yeni çocukluk hastalığı mı? 93
Devlet güçleniyor 94
Egemen sınıf gibi 95
Şiddetlenen sınıf mücadelesi 97
Aşağıdan yukarı 99
Kişi diktatörlüğü 101
İlişkiler 103
Temel çelişki 104
Sosyalizm ve polis 105
Kruşçev'in raporu 105
Bürokrasinin koltuk değneği: Gizli polis... 108
Gerçeklerin bilinmesinde yarar var 109
Kaynağa dönüş 111
Marx bürokrasiyi anlatıyor 112
Engels ne diyor? 114
Sosyalizm emekçilerin iktidarıdır 116
Sovyetler'in akılcılığı 117
Yaraya parmak basmak 118

LENİN'İN PARTİ MODELİ 121
Parti, devlet, toplum 130
Sovyet Devrimi sosyalizmin demokrasisiz kurulamayacağını kanıtlamıştır 132
Rosa Luxemburg'un kehaneti 134
Örgütlenme biçiminin önemi: Kapitalist devlet 138
Leninist parti ve sosyalist demokrasi 143
Yanılmaz doktrin ve bilim 157

TÜRKİYE SOSYALİZMİ 163
Gerçekçilik 165
Tam bağımsızlık 167

Emekçilerin söz ve karar sahibi olması 172
Yeni bir hümanizma 173
İnsan için kök insandır 174
Dünyayı değiştirmek 175
Gerçek hümanizma 176
Toplumun öznel varlığı 178
Miras sorunu 179

İKİNCİ BASKIYA SONSÖZ 181

İKİNCİ KİTAP

Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür

GİRİŞ 203
Bunalım, bürokratik sapma ve örgütlenme sorunu 203
Marksizmin bir felsefe sistemine dönüştürülmesi 214

ÖRGÜT SORUNU 233
Leninist parti modeli ve sosyalizm 233

I

Örgütlenme, toplumun üretim tarzına sıkıca bağlıdır 234
Burjuva örgüt modeli 237
Bürokrasi üzerine 239

II

Leninist parti modeli, burjuva modelinde bir örgüttür 242
Sosyalist demokrasi neden kurulamıyor? 244
Kautsky'den aktarılan teori 247

III

Lenin'in devrim görüşü Marx'ınkinden farklı mı? 249
Lenin'e gelince 251
Marksist hümanizma 254
Bürokrasi üreten makine 255

Sosyalist örgüt modeli ... 256
Marx ve özgürlük ... 259
Sosyalist örgütlenmenin anahtarı ... 264
Stalinizm: Leninist örgütlenmenin son aşaması... ... 264
Hatası ve sevabı ile tarihe gömmek ... 267
Yeniden Marx'tan hareket etmek ... 276
Avrupa komünizminin çıkmazı ... 279
İşçi sınıfının öz devinimi ... 280
Yanılmaz doktrin ve bilim ... 283
Marx ve olanaklı olan özgürlük ... 289

DOGMACILARA BEŞ YANIT

TİP YANLISI *YÜRÜYÜŞ*'E YANIT ... 299
Cumhuriyet'te yazdıklarımın özeti ... 300
Stalinci karalama yöntemi ... 302
Yürüyüş yazarının talihsizlikleri ... 303

TEP YANLISI *BAĞIMSIZ TÜRKİYE*'YE YANIT ... 309

YENİ ÜLKE'YE YANIT ... 317
Dogmacı baylar ve bilimsel tartışma ... 317
Biz ne diyoruz, *Ülke*'nin yazarı neler diyor! ... 322
Aristoteles usta der ki... ... 326
Bilinç sorunu ... 334
Marx'ın devrim anlayışı ... 338
Örgüt sorunu nerede kaldı? ... 342

TİKP YANLISI *BORA*'YA YANIT ... 345

TKP MERKEZ KOMİTESİ ORGANI *ATILIM*'A YANIT ... 351

KAYNAKÇA ... 361

SOSYALİST BİR BİLGE

AHMET İNSEL

İletişim Yayınları, Mehmet Ali Aybar'ın eserlerini, onun siyasal faaliyetleri ve düşüncesi üzerine yapılmış özgün çalışmaları yayımlamaya devam ediyor: Aybar'ın ölümünden sonra arşivinde bulunan kitap çalışmasını Aylin Özman yayına hazırlamış, *Marksizm ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler* başlığıyla 2002'de yayımlamıştık. Aynı yıl, Aybar'ın düşünsel ve siyasal etkinliğini 1945'ten 1995'te ölümüne kadar geçen sürede dönemlendirerek inceleyen Barış Ünlü'nün, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar* başlıklı çalışmasını da okuyucularımıza sunmuştuk. Ardından, yine Barış Ünlü'nün derlediği, 1949 ve 1950'de açılan iki siyasi davada Aybar'ın yaptığı savunmalar ve 1949-1961 arasında yazdığı mektuplar, *Mehmet Ali Aybar'ın Müdafaaları ve Mektupları (1945-1961)* başlığıyla 2003'te kitaba dönüşmüştü. Şimdi ise Aybar'ın 1979 ve 1987'de yayımladığı, içerikleri itibarıyla bir bütün oluşturan iki kitabının tek bir kitapta toplanmasıyla oluşan elinizdeki kitabı yayımlıyoruz. Bunun yanında, ABD'nin Vietnam'da işlediği savaş suçlarını araştırmak ve dünyaya duyurmak için Bertrand Russell önderliğinde kurulan Russell Mahkemesi için yaptığı Vietnam gezisinde aldığı notların derlendiği, daha önce yayımlanmamış bir kitabın yayım hazırlıkları ilerliyor. Önü-

müzdeki dönemde Aybar'ın diğer kitaplarının yeni baskılarını da yayımlayacağız.

Türkiye'de özgün ve yerli sol/sosyalist düşünce insanları arasında ön sırada yer alan Aybar'ın, *Marksizmde Örgüt Sorunu* başlıklı kitabı, önce "Leninist Parti 'Modeli' ve Sosyalist Örgütlenme" başlığıyla 26-30 Ağustos 1978 tarihleri arasında *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlandı. Bu yazı dizisi, sosyalist örgüt ve çevrelerin çoğundan yoğun bir eleştiri bombardımanına maruz kaldı. Özellikle, Leninist parti modeline yönelttiği eleştiriler, o dönemde bu modeli gözü kapalı benimseyen ve yücelten Türkiye sosyalist hareketlerinin çok büyük bir kesimi için doğrudan kendilerine yönelik, "hayati önemde" bir eleştiriydi. Aybar, bu eleştirilerden bazılarına verdiği yanıtları, bir giriş yazısı eşliğinde, *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan yazı dizisine ekleyerek, 1979'da *Marksizmde Örgüt Sorunu* başlığıyla kitaba dönüştürdü. Kitaba Aybar'ın seçtiği alt başlık, *Cumhuriyet*'teki yazı dizisinde ikinci yazının başlığıydı ve kışkırtıcıydı: "Leninist parti burjuva modelinde bir örgüttür." Elinizdeki kitabın ikinci bölümü, 1979 yayımlanan bu kitaptan oluşuyor.

Marksizmde Örgüt Sorunu yayımlandığında, Türkiye'de son derece çatışmalı ve gergin bir siyasal-toplumsal ortama girilmişti. Bir yandan sosyalist hareketler devrimin elle tutulacak mesafede olduğu inancıyla mücadeleyi yükseltmeye çalışırlarken, diğer yandan faşizan-milliyetçi çevre ve örgütlerin kendilerine yönelik saldırılara karşı sokak sokak, mahalle mahalle direnme ve savunma çabasına enerjilerinin büyük bölümünü hasretmek zorunda kalmaya başlamışlardı. 1 Mayıs 1977'de Taksim'de zirveye varan devletin gizli ellerinin provokasyonları kitlesel katliamlara dönüşüyor ve buna karşı sosyalist örgütler yeraltına çekilmeyi ve silahlı mücadeleyi bir gereklilik olarak kabul ediyorlardı. Bu ortam, devrimci hareketin kadrolarının gözünde, ilk elde, Lenin'in Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne 1900'lerin başından itibaren yeni bir kişilik verdirmesine yol açan çetin mücadele koşullarına benziyordu. Dolayısıyla askerî disipline tâbi, merkeziyetçi, mümkün olduğu kadar profesyonel devrimcilerden oluşan, gizli örgüt modelinin "burjuva

modelinde bir örgüt" olarak değerlendirilmesi ve eleştirilmesini kabul etmeleri pek mümkün değildi. *Marksizmde Örgüt Sorunu*'nda Aybar'ın Leninist örgütlenmeye yönelttiği, "küçük bir azınlığın kocaman çoğunluklara egemen olmasını sağlayan oligarşik makine" eleştirisi, giderek artan çatışma ortamında kenarda kalmaya mahkûmdu.

Aslında o dönemde sosyalist örgütlerin önemli bir bölümü, Aybar'ın tarif ettiği "kaskatı merkezci, dikeyine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli, kalımlı yöneticilere" dayanan bir örgütlenmeye sahip değildi. Fiilen çok daha ademi merkeziyetçi bir örgütlenmeye başvurmak bir gereklilik olarak kendini dayatıyordu. TKP'nin dışında –o da kısmen–, devrimci örgütlerin başında kalımlı sıfatını hak edecek yaşa gelmemiş genç yaşta insanlar vardı. Ayrıca Sovyetler Birliği veya Çin eleştirisi, ait olunan akıma göre, devrimci mücadelenin bir tür amentüsü gibiydi. Ama "proletaryanın çelik disiplinine sahip öncü kadrolar"ın yönettiği devrim ideali sosyalist tahayyül dünyasında asli referans olmaya devam ediyordu. Aybar'ın eşitliğe aykırı, dolayısıyla sosyalizme aykırı olarak tanımladığı örgüt modelini tartışmak, o dönemde en hafifinden lüks olarak görülüyordu. Ya da yavaş yavaş başlayan Stalinizm eleştirileri de, Lenin'in savunduğu örgütlenme modeliyle bağı kurulmadığı sürece sosyalist çevrelerin, ancak bir kısmında, tartışılabiliyordu. Halbuki Aybar, Stalinizmi ayırmıyor, Leninist örgütlenmenin ileri aşaması olarak tanımlayıp, eleştiriyordu. Çünkü Aybar'ın kelimeleriyle ifade edersek, "Lenin'in yoğurt yiyişi, otoriter bir yoğurt yiyişti", Stalin ise kanlı bir diktatördü elbette.

Sovyetler Birliği'nde, Çin'de ve diğer sosyalist devletlerde yaşanan büyük bunalımın kaynağını anlamak için Marx'ın bürokrasi, militarizm ve yabancılaşma eleştirisine dönmeyi öneriyordu Aybar. Ve yeni bir hümanizmaya olan ihtiyacı Marx'a dayanarak vurguluyordu: Somut insan sorunuydu sosyalizm. "Köktenci olmak, her şeyi kökünden almaktır. Oysa insan için kök, insanın kendisidir," diyen Marx'a dönerek, somut insanın kurtuluşunu gündeme almayı Aybar yeni bir hümanizma olarak tanımlıyordu. Türkiye'de o çatışma ortamında hü-

manizma gibi eril tınılı olmayan bir kavrama kulak kabartmak maalesef pek mümkün değildi. Aynı şekilde, "güler yüzlü sosyalizm" çağrısına da. Devrim ve sosyalizm ciddi, dolayısıyla ağırbaşlı ve asık yüzlü işlerdi; hafifmeşrep ifadelerle tarif edilemezdi.

Türkiye İşçi Partisi'nin 1960'lardaki mücadelesi de, 1970'lerde devrimci hareketler tarafından, bugün olduğu gibi nostaljiyle pek anılmıyordu. Devrimci hareketler için 1970'lerde Aybar saygın bir "burjuva demokratı" idi artık. Ayrıca Sosyalist Devrim Partisi'nde, Aybar etrafında toplanan sosyalistler "yükselen devrim mücadelesi" içinde sayısal olarak çok küçük bir çevre oluşturduklarından sosyalist "şefler" tarafından çok fazla dikkate alınmaları gerekmiyordu. *Marksizmde Örgüt Sorunu*'nda dile getirilen eleştiriler, örgütlerin savunma amaçlı karşı yanıtlarının ardından, sosyalist hareketlerin kadroları tarafından "burjuva reformizmi" damgasıyla dağlanıp, bir kenara bırakıldı. Bu "burjuva reformizmi" damgası yiyen tavrın aslında son derece radikal bir burjuva örgütlenmesi eleştirisi yaptığı hasır altı edildi. Halbuki Aybar, ısrarla, "Marx burjuva devleti yok edilmelidir derken, bürokratik ve militarist makinelerin ortadan kaldırılması gerektiğine işaret ediyordu", diyordu. Dolayısıyla "devrimin ilk hedefinin, bürokratik, militarist makineler" olması gerektiğini söylüyordu. Daha önemlisi, Leninist modelin, "tıpkı burjuva toplumlarındaki gibi, buyuran-buyurulan ilişkilerini devam ettirdiği"ni ısrarla vurguluyordu. Belki Aybar'ın eleştirisini duymamanın, duymak istememenin, duyunca da kendisini suçlamanın nedenlerinden biri, buyuran-buyurulan ilişkisini ısrarla eleştirmesiydi. Bir diğeri, sosyalist hareket içindeki "öncü gençlik/aydın" hâkimiyetine karşı, şekilcilik sınırlarını zorlayan biçimde, 1975'te kuruluşuna önayak olduğu Sosyalist Parti/Sosyalist Devrim Partisi'nin tüm yönetim kademlerinde 2/3 işçi kotası pratiğini uygulamasıydı. Aybar, eşitliğin kendiliğinden hayata geçmeyeceğinin, bu konuda iradeci yöntemler kullanılması gerektiğinin altını çiziyordu. O zamanlar "pozitif ayrımcılık" kavramı ABD'den kıta Avrupası'na ve Türkiye'ye daha gelmemişti. Aybar, adını böyle koymuyor olsa

da, eşitliğe ulaşmak için bir pozitif ayrımcılık döneminden geçmenin elzem olduğunu belirtiyordu.

Aybar'a göre, Sovyet Devrimi'nden çıkarılacak en önemli ders sosyalizmin demokrasisiz kurulamayacağının kanıtlanmış olmasıydı. Bu görüş o dönemde Avrupa Komünizmi hareketi içinde dile getirilmeye başlanmasına rağmen, genel olarak sosyalist tahayyül dünyasında demokrasi ideali işlevsel bir yere sahip olmaya devam ediyordu. Demokrasi, sosyalist devrime giden yolda binilecek ama belli bir ara durakta inilmesi gereken bir araçtı. Demokratlar devrimcilerin destek kıtaları olabilirlerdi ancak. Ama devrimcileri tanımlayan bir nitelik olamazdı demokratlık. Devrimciler "demokratik merkeziyetçiliği", aslında doğrudan merkeziyetçiliği savunuyorlar, "demokratik kitle örgütleri" sözcüğünden de bu örgütlerin demokratik yöntemlere dayalı işlemesini anlamıyorlardı. Demokrasi, burjuva düzeninin devrimcilerin yararlanması gereken bir iç çelişkisiydi.

Türkiye'de 12 Eylül darbesinin sosyalist hareketlerin tepesine bir balyoz gibi inmesini, dünyada o güne kadar iyi kötü bir referans olmaya devam eden sosyalist ülkelerin yapısal bunalımının bütünüyle ortaya çıkışı izledi. Aybar, 1978'de *Cumhuriyet*'teki yazı dizisine, "Sosyalizm bunalım içindedir," cümlesiyle başlamış, "bu bunalım ekonomik tabanın sosyalleştirilmiş olmasından ileri gelmiyor", diye devam etmişti. Aybar'a göre, kimi zorluklar olsa da sosyalist ekonomi düzenli biçimde gelişiyordu. Ona göre, "sıkıntı üst-yapılarda, bunalım politik ve hukuksal ilişkilerde" idi. Sosyalizmin bunalımının yegâne nedeninin Leninist örgütlenme modeli olmadığını, elbette çeşitli nedenleri olduğunu ama üzerinde durulmadığı için kendisinin örgütlenme sorununa daha fazla işaret ettiğini belirtiyordu. Sosyalizmin sadece SSCB'de değil, istisnasız bütün sosyalist ülkelerde "bir moral bunalım" geçirdiğini açıkça söylüyordu 1978'de. O tarihte bunu söyleyen tek kişi değildi belki ama bunu bu vurgu ve ısrarla söyleyen ender sosyalistlerden biriydi Türkiye'de.

Bu kitabın birinci bölümünü oluşturan *Neden Sosyalizm?* ise 1980'lerin ikinci yarısında, Berlin Duvarı'nın çöküşünden iki

yıl önce yayımlandı. Aybar'ın amacı, 12 Eylül darbesinin yaralarının biraz olsun kapanmaya başladığı, toplumsal hareketlerin de buna bağlı olarak hareketlendiği bir dönemde, gene "sosyalist hareketlerin gene eski yanlışlarla hareket etmeye devam edip, işçilerden, köylülerden daha da fazla tecrit olmalarını" engellemekti. 1987'de, yeniden silahlı mücadeleye ve şiddet yöntemlerine rağbet edilmeye başlanmasından endişeli olduğunu ve geçmiş dönemin başarısızlıklarından ders çıkarılmamasını belirtmek ihtiyacı duyuyordu. Üstelik SSCB'de de bazı dogmalar açıkça sorgulanmaya başlamıştı. Gorbaçov, aşırı merkeziyetçi sistemi yumuşatmak amacıyla 1980 ortasında planlı ekonomide reform ve "açıklık politikaları" başlatmıştı. Aybar, bu reform girişimlerinin yetersiz olduğunu, Stalin eleştirisiyle yetinilemeyeceğini, sıranın Lenin ve Leninizm eleştirisine gelmesi gerektiğini söylüyordu. Buna rağmen, "reel sosyalizmde reform" yapılabileceği beklentisi, 1987'de bütünüyle hayalî bir beklenti değildi daha. Aybar, *Neden Sosyalizm?*'i yazma gerekçesini açıklarken, "karşımızda bir sosyalist toplum gerçeği var, hataları ve sevaplarıyla... Hata yapılmaması olanaksız... Hele ilk sosyalist devleti kuranların hata yapmış olabilmeleri kadar doğal bir olay düşünülemez," derken, bu göreli iyimser beklentiyi de yansıtıyordu. İki yıl sonra, Berlin Duvarı'nın ardından reel sosyalizm dünyası birkaç yıl içinde bütünüyle çöktü. Aybar'ın, 1987'de sosyalist devletlerde temel iki sorun olarak gördüğü totaliterlik ve bürokrasinin, özellikle totaliter yapının reform kaldırmadığı görüldü.

* * *

Neden Sosyalizm?'de yer alan reel sosyalist devlet ve toplumların eleştirisi, *Marksizmde Örgüt Sorunu* yani elinizdeki kitabın ikinci bölümünde yapılan değerlendirmeleri ister istemez büyük ölçüde tekrar ediyor. İki metni aynı kitap içinde toplarken, metinlerin özgünlüğünü bozmamak için bu tekrarları ayıklamadık. Bunun yanında, *Neden Sosyalizm?* genel bir Leninizm, sosyalist devlet ve örgüt pratikleri eleştirisi yapmakla yetinmiyor. Aybar, kitabın önsözünde ve daha sonra sonsöz ola-

rak ikinci baskıya yaptığı ilavede, Türkiye'de sosyalistlerin bir araya gelip, farklı görüşlerini tartışmaları ve bir program etrafında birleşmeleriyle Türkiye sol hareketinin toplumda güçlü bir yankı uyandıracağı inancıyla kitabı yazdığını ısrarla belirtiyor. "Ben bu kitapta somut olarak önerilerimi getirdim, herkes de önerisini getirsin, tartışalım ve bir örgüt çatısı altında birleşelim," diyor. Unutmayalım ki, 1980'lerin ikinci yarısında, Türkiye'de solun makus talihinin esas ve belki yegâne nedeninin bölünme, hizipçilik vs... olduğu kanaati çok güçlüydü. Bu inanç 1990'larda da devam etti ve başarılı olamayan çeşitli girişimlere yol açtı. Aybar için başarı modeli, doğal olarak, TİP'in kuruluşunu izleyen yıllardaki sosyalist solun birliğiydi.

Neden Sosyalizm?'de Aybar aynı zamanda "nasıl sosyalizm?" sorusunu da yanıtlamaya çalışıyor. Bunu, Türkiye'de geleneksel iktidar yapısının analizine dayanan bir sosyalist mücadele perspektifine dayanarak tarif ediyor. Aybar'ın Türkiye üzerine bu tespit ve önerilerinin, aradan geçen neredeyse çeyrek yüzyıllık dönemde Türkiye sollarının bir bölümü tarafından epey aşıldığı düşünülebilir. Bugün bu tespitlerin önemli bir kısmını günümüz "ulusalcı sol" çevreleri benimsiyor. "Yeniden Kurtuluş Savaşı" çağrısı; sık kullandığı "tam bağımsız Türkiye" teması; laiklik konusunda benimsediği katı tavır; kalkınmacı yaklaşımı; darbelere ve vesayete açıkça karşı çıkarken, 1961 anayasası nedeniyle 27 Mayıs'ı gene de kollaması; CHP'yi "bey takımının" partisi olarak tanımlayıp eleştirirken Atatürk'le ilgili bir olumsuz değerlendirme yapmamaya özen göstermesi ve esas olarak İnönü eleştirisiyle yetinmesi... gibi örnekler Aybar'ın Türkiye'de 20. yüzyılın ilk yarısının sorunsalı içinde yetişmiş bir düşün adamı olduğu gerçeğini bize hatırlatıyor. Bilimsel yönteme olan büyük güveni onu zaman zaman ekonomizmin sularına doğru sürüklüyor. Ama unutmayalım ki, hem modernizm ideolojisinin hem de kapsamlı bir Kemalizm eleştirisinin yapılmaya başladığı dönem, 87 yaşında ölen Aybar'ın hayatının son yirmi-yirmi beş yılına denk düşer. Aybar'ın kendisinin özel sohbetlerde sık sık dile getirdiği gibi, "düşman gemilerinin Boğaz'a girişini gözünden öfke gözyaşları gelerek izlemiş" bir ku-

şağın mensubudur o. Ama demokrasi, özgürlükler, sosyalizm ideali ve ilkeleri konusunda kuşağının çok büyük çoğunluğunun kat be kat ilerisinde olabilmeyi başarmıştır. "Türkiye'de bir Kürt sorunu vardır" gerçeğini, lafı dolandırmadan her ortamda söyleyen ilk siyasetçilerden birisi, belki ilkidir.

"Kapitalizmin insan olmaktan çıkardığı somut insanı tüm olarak insanlığına kavuşturmak Marksizmin, sosyalizmin amacıdır," diyen Aybar'la bugün aynı perspektifi paylaşmaya devam ediyoruz. Bu perspektif içinde demokrasiyi, özgürlüğü, özgürleşmeyi ön plana çıkarmaya çalışan Aybar, bizim için güncel bir yol gösterici olmaya devam ediyor. "Bizi bu amaca işçi sınıfı ulaştıracaktır," derken ise 19. yüzyıldan geçen yüzyıla devrolan Mehdici devrimcilik söylemiyle bilimciliğin sentezinin izinden gitmeye devam ediyor Aybar. İşçi sınıfının kendisinin de geleceğin kurucu gücü kendi olduğuna artık inanmadığı bir safhada, bu iddiaya inanmak eskisi kadar kolay değil. İşçi sınıfı kavramından ne anlaşıldığına göre bu inanç bugün kendi içinde çok büyük farklar içeriyor.

Aybar, II. Meşrutiyet'in ilan edildiği yıl doğdu. Doğal olarak Cumhuriyet'in kuruluşuna tanıklık etmiş bir kuşağın refleksleri içinde, özellikle İttihat ve Terakki geleneği olarak tanımladığı vesayetçi anlayışa karşı mücadele etti. Kendisi "bey takımı"nın bir üyesiydi ama bu, ona bey takımını teşhir etmek, eleştirmek fırsatını da veriyordu. Ayrıca bu vesileyle, Türkiye'de o zamanlar çevirileri olmayan Marx'ın, Engels'in, Lenin'in metinlerine Fransızca kaynaklarından ulaşan, bu anlamda Marksizmi kulaktan dolma cümlelerle bilmekle sınırlı olmayan gerçek bir bilgisi vardı. Elinizdeki kitapta yaptığı alıntıların kaynakları bu açıdan dikkat çekici. Sanırım Aybar'ın özgünlüğünü ve değerini anlamak için Türkiye'ye özgü bir özgürlükçü sosyalizm anlayışını geliştirmeye çalışma uğraşısını, verdiği siyasal mücadelelerde şaşmadan benimsediği demokrasi ve özgürleşme ilkelerini, kuşağının diğer temsilcilerinin ezici çoğunluğunun bu konularda aldıkları tavırlarla kıyaslamak yeterli olur. "Vesayet rejimi", "vesayet güçleri" kavramlarının bugünkü kadar yaygın kullanılmadığı bir dönemde CHP'yi "ve-

sayet partisi", "beylerin, paşaların partisi" olarak eleştiriyordu Aybar. Bir sosyalist olarak AP çizgisinin sömürü ve baskı düzenini teşhir etmekten geri durmuyordu. 12 Mart sonrası Meclis'te Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamlarına karşı mücadele eden grubun başını çekiyor, bunu meclis kürsüsünden dile getiriyor, 12 Eylül darbesini ve onu izleyen dönemi, Özal'ınki dahil olmak üzere, şiddetle eleştirmekten geri kalmıyordu.

"İnsan sosyalizm için değil, sosyalizm insan içindir," diyerek reel sosyalizmi can alıcı noktasından vurmaktan, Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği tarafından işgaline yüksek sesle karşı çıkmaktan, savaşı ve şiddeti ilkesel olarak her yer ve koşulda eleştirmekten geri durmadı Aybar. 1960'lardan Berlin Duvarı'nın çöküşüne kadar, ne SSCB'nin ne Çin'in ne de başka bir "sosyalist" devletin veya merkezin kuyrukçusu oldu.

Ölümünün 100. yılında, Yıldırım Türker, "Foucault'nun tanımıyla, dürüstlüğünün kanıtı cesareti olan bir hakikat anlatıcısı; Yunan felsefesinin adlandırmasıyla bir parrthesiastes'di," diyerek onu selamlıyordu. Sosyalizmin insanlık idealine bütünüyle sahip çıkmayı bir an dahi elden bırakmayarak, "yoksa sosyalizm", 1917'den yani "işin başından beri sihirli bir sözcükten mi ibaret kalmıştır?" diye sorma cesaretini bu topraklarda hemen herkesten önce gösteren bu hakikat anlatıcısının anısı önünde saygıyla eğiliyoruz.

BİRİNCİ KİTAP

Neden Sosyalizm?

Sevgili Siret'e
hasretle...

ÖNSÖZ

Azgelişmiş ülke kapitalizmi ile bir yere varamayız, ilerlemiş ülkeleri yakalayamayız. Nitekim 200 yıldır bir yere varamadık, çemberi kıramadık. İlerlemiş ülkelerle aramız daha da açıldı. Üstelik bu düzende emekçi halkımızın insanca yaşaması da olanaksız. Bir avuç insan, holdingleri ile, bir avuç insan da holdinglerin koruyucusu olarak, bu dışa bağımlı sömürü düzenini sürdürüyorlar. Ve de sen emekçi arkadaş, her gün biraz daha ufalan ekmeğinle yaşamaya uğraşıyorsun, mütevekkil... Görmüyor musun haksızlıkları? Görmüyor musun sırtından gününü gün edenleri? Oysa 20 yıl önce bir umut belirmişti: Senin gibi emekçi 12 kişi Türkiye İşçi Partisi'ni kurmuştu. Ve 1965 seçimlerinde bu parti Millet Meclisi'ne 15 milletvekili sokmuştu. "15 kişi nedir?" deme... Tüm öteki partileri hizaya getirmişti. Her konuşmada, ilk kez sen vardın meclis kürsüsünde. Senin derdlerin dile getiriliyordu... Tabii yasaları değiştiremiyordu bu 15 işçi temsilcisi. Ama haksızlıkları her vesileyle vurguluyordu. Besbelliydi ki, ileriki seçimde daha çok milletvekili çıkaracaklardı... Yasayı değiştirdiler. Parasız bir partinin Millet Meclisi'ne girmesini çok, çok zorlaştırdılar. Ve 1969'da TİP Meclis'e sadece 2 milletvekili sokabildi. Partinin başını yemek için uğraşılıyordu. Nihayet Anayasa Mahkemesi, Türkiye İşçi Parti-

si'nin kapatılmasına karar verdi. 1975'te emekçi halkın haklarını savunan partiler gene kuruldu. Ve 12 Eylül darbesi bu partileri de kapattı. Millet Meclisi'ni ve öteki partileri kapattığı gibi... Ve ardından devrimci sendikalar (DİSK) hakkında davalar açıldı. Yöneticileri hapse atıldı. Yeni yasalar çıkartıldı. İşçi hakları, özgürlükleri, toplantı ve gösteri hak ve özgürlükleri, düşünce özgürlüğü iyice sınırlandırıldı. Bu yok edilen özgürlükler, aslında senin özgürlüklerindi emekçi arkadaş. Senin haklarının savunulmasını hedef alan yasaklardı. Yani 12 Eylül darbesi aslında sana karşı yapılmıştı. Ama generallerin gösterdiği gerekçe anarşi idi. Anarşiye dur demek için devlete el koymuşlardı. Öyle diyorlardı. Ama her yerde sıkıyönetim vardı. Neden anarşik olayların üzerine gidilmemişti? Neden anarşi ile gereği gibi mücadele edilmemişti? Sanki 12 Eylül'e zemin ve gerekçe hazırlanıyordu.

Ama asıl bir de şu dikkat çekiyordu: Kimse bu gencecik halk çocuklarının neden silahlı mücadeleye kalkıştıklarını sormuyordu. Neden hayatları pahasına bu işlere girişmişlerdi? Ne idi onları silahlı mücadeleye iten etken? Aradan yedi yıl geçti; askerî mahkemeler kuruldu. Bu gençler yargılandılar; bir kısmı idam sehpalarında can verdi ve de bir kısmı hâlâ cezaevinde... Ama kimse bu gençlere neden silaha sarıldıklarını sormadı. Suçları sabit görüldü ve 146. maddeyle ölüme ya da 141. ve 142. maddelerle ağır hapis cezalarına çarptırılmakla yetinildi. Kimse onlara "Anayasal düzeni zorla değiştirmeye neden teşebbüs ettiniz?" sorusunu yöneltmedi... Sen merak etmedin mi neden sorulmadı emekçi arkadaş? Sormadılar, çünkü yanıtın ne olacağını tahmin ediyorlardı, biliyorlardı. Zaten gençler savunmalarında söylediler. Onları elde silah mücadeleye iteleyen neden, senin kısıtlanmış haklarındı emekçi arkadaş. Ve senin ülken olan geri kalmış Türkiye idi. Sen insanca yaşamıyordun; Türkiye geri kalmış, dışa bağımlı ülkemiz, savaşta ilk nükleer hedef olacak, yani on milyonlarca insanımız yok olacaktı. Türkiye, ABD'nin ileri karakolu idi...

27 Mayıs 1960'tan 12 Eylül 1980'e kadar, üçü başarılı ikisi başarısız, beş hükümet darbesi. Yani silahlı kuvvetler, dört yıl-

da bir darbe yapmış... Emir ve komuta zincirinin başında olanlar, durum değerlendirmesi yapıyorlar, "Müdahale etmemiz gerekiyor!" diyorlar ve devlete el koyuyorlar. Devlet organları arasında, anayasa ve yasaların işbölümü yaptığı çağdaş bir toplumda, olacak iş değildir bu. Bu gibi durumlarda sözü edilen, İç Hizmet Yasası'nın ünlü 35. maddesine de aykırıdır üstelik. Çünkü Cumhuriyeti kollama, koruma görevinin anayasa ve yasalar çerçevesinde gerçekleştirileceği, 35. maddede pek açık olarak ifade edilmektedir. Başka bir yorumu olmaz. Orduyu hakem yaparsanız, ne hukuk devleti kalır, ne hukukun üstünlüğü ilkesi, ne de demokrasi...

İngiltere'de IRA; Fransa'da Korsikalılar, Basklar; İspanya'da gene Basklar; Almanya'da Baader-Meinhof; İtalya'da Kızıl Tugaylar... Amerikan komutanını öldürdüler, cesedini de bir otonun bagajına koyup, telefonla, "filan sokakta" diye polise haber verdiler. Yani şiddet olayları, bir bizde değil, her yerde. Ama bu uygar ülkelerin hiçbirinde, ordu devlete el koymuyor, meclis ve partileri kapatmıyor, demokrasiyi askıya almıyor. Neden acaba? O ülkelerdeki generaller daha mı az yurtsever? Elbette hayır. Sadece devlet içindeki anayasal işbölümüne saygılılar. Bu parlamentonun, hükümetin görevi diye düşünüyorlar, herhalde. Ama müdahale etmemelerinin asıl nedeni, halkın buna izin vermeyeceğini bilmeleridir. Batı demokrasilerinde, demokrasinin sahibi halktır. Hiçbir general halkın seçtiği meclisi feshetmeye cesaret edemez. "Egemenlik ulusundur" ilkesi göstermelik bir ilke değildir. Faşist hareketler bile, halkın bir kesiminin desteği ile iktidara gelmişlerdir. Komünist partiler de artık halkın oyları ile iktidar olacaklarını söylüyorlar. Kısacası oralarda demokrasi var, bizde oralardaki demokrasi yok... Halkımız ne tam bilinçli ne de örgütlü. Bu boşluğu generallerimiz dolduruyor, demokrasiyi yola sokmak, teröre dur demek için devlete el koyuyorlar. Ne var ki, tepeden inme buyruklarla ne demokrasi rayına oturtulur ne de terör durdurulur. Nitekim olmamıştır. 12 Mart'ta demokrasinin yeşeren dalları kesilmiş, 12 Eylül'de ise demokrasi kökünden sökülmüştür. Sosyal olayları değerlendirirken Türkiye'nin 1947'den beri bağımlı bir

ülke olduğunu, ülkemizde ABD'nin üsleri bulunduğunu, Amerika'nın bir ileri karakolu haline geldiğimizi asla aklımızdan çıkarmayalım. 40 yıldır Amerika'ya bağlıyız. Ülkemizde Amerikan misyonları var. Amerika'dan askerî, ekonomik yardımlar alıyoruz. Dış borç toplamı 35 milyar dolar. Amerika ile ikili antlaşmalar imzalandı. Başkomutanı Amerikalı olan NATO'ya girdik. Savaşta NATO planları uygulanacak ve herhalde anavatan topraklarının karış karış savunulması stratejisi, yani Atatürk'ün "hattı müdafaa yok, sathı müdafaa var" stratejisi uygulanmayacak. Bunun böyle olacağını, NATO manevralarının daha çok çıkarma manevraları biçiminde olmasından da anlıyoruz. Subaylarımız Amerika'da staj görüyorlar. Ve herhalde savaştan önce, Türkiye'de ne gibi önlemler alınması gerektiği de öğretiliyor subaylarımıza. Bu önlemlerden bir bölümünün de sol hareketlerin tasfiyesine ilişkin önlemler olabileceğini düşünmek, acaba yanlış mı olur dersiniz? Pentagon'un demokratik özgürlükler yanlısı olduğunu sanmak safdillik olur. Aslında Amerika, Türkiye'de demokrasinin göstermelik olmasını ister. Sosyalist bir partiye ise kesinlikle karşıdır. Hele bu sosyalist parti TİP gibi, SDP gibi ikili antlaşmalara, NATO'ya kesinlikle karşı bir parti olursa... Oysa NATO'dan çıkmak, ikili antlaşmaları feshetmek, Türkiye için kaçınılmaz bir zorunluluktur. Ulusumuzun yaşaması, gelecek savaşta yansız, savaş dışı kalmamıza bağlıdır.

Evet, solun karşısında, Silahlı Kuvvetler ve Amerika var. Her yola başvurulacaktır, sosyalist bir partinin yaşatılmaması için. Ama buna karşın gene de sosyalist parti kurulmalıdır. Çünkü emekçi halkımızın hakları ancak sosyalist parti tarafından savunulur. Yurdu saran tehlikeleri aşmaya ancak sosyalist parti yardıma olur. Ancak sosyalist parti tezgâhlanan oyunları halka duyurur ve halkın politik bilinç düzeyinin hızla yükselmesini sağlayabilir ve halkı örgütlerse, tezgâhlanan oyunları bozabilir. Ama bunun için önce tüm sosyalistlerin bir çatı altında toplanmaları gerektir.

Türlü tehlikelerle sarılmışız. İrtica, yani İslâm devleti düşüncesi dolayında gelişen hareketler, gün geçtikçe yaygınla-

şıyor, güçleniyor. Bu tehlike ile gerçekten kim savaşıyor? Aslında hükümetin savaşması gerek laik(!) Türkiye Cumhuriyeti'nde. Çünkü laikliğin halka benimsetilmesi bir eğitim sorunudur. Ama başbakan resmî görevle gittiği Arabistan'da umre ziyareti yapıyor. Laik bir cumhuriyetin başbakanı, görev yaptığı sürece bu gibi dinî vecibeleri yerine getiremez. Umreye resmî görevi sona erince gider. Laik Türkiye'nin cumhurbaşkanı, Ramazan'da halka hitap ederken susayınca, dinsel öğretiden kaynaklanan bir gerekçe göstererek, "Biz seferi sayılırız," diyemez. Bunlar küçük iki örnek ama anlamlı. Malûm, balık baştan kokar. Çok parti rejimine geçildiğinden beri, hükümetler ve sağcı partiler, CHP dahil, laiklik ilkesinde taviz vermeye başlamışlardır. İlk tavizleri Demokrat Parti verdi, ardından Halk Partisi ve ötekiler... Ama bu ödünler hiçbir dönemde 12 Eylül'den sonra ulaşılan boyutlara varmamıştır. Başbakan ve bakanların iftar yemekleri, cuma namazları bir yana, din eğitimi devlet okullarında zorunlu hale getirilmiştir. İmam-hatip okullarının sayısı hızla arttırılmış; hacılara, hocalara, mahalle aralarında din dersi veren yobazlara göz yumulmuştur. Yani bir yandan Atatürkçülük iddiaları sürdürülürken, bir yandan da Atatürk'ün baş ilkesi olan laikliğe, çelme üzerine çelme takılmıştır.

Biz herkesin dinî inançlarına içten saygılıyız. Çünkü insan haklarına saygılıyız. 45 yıldır demokrasi için savaşıyoruz; demokrasinin sosyalizmden ayrılamayacağı bilinci içinde olarak... Ama laik bir devlette, ve Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlettir, cumhurbaşkanının, başbakanın, hükümet üyelerinin, milletvekillerinin ve tüm devlet görevlilerinin, her ne suretle olursa olsun, dinsel gösteride bulunmalarının anayasayı çiğnemek anlamına geldiği inanandayız.

Çok işimiz var ve çok düşmanımız var. Oysa biz sosyalistler hâlâ birbirimizle uğraşıyoruz. Mutlaka bir çatı altında toplanmalıyız. Bilime inanıyoruz. Bilime inanmak, farklı görüşlerin bilimsel yöntemlerle ortadan kaldırılmasını zorunlu kılar. Hem Marksistiz diyeceğiz, yani bir bilim adamının öğretisini benimsediğimizi söyleyeceğiz hem de anlaşmazlıklarımızı bilim adamları gibi, onların uyguladığı yöntemle, yani görüşleri-

mizi gerçeklerle karşılaştırarak çözmeye çalışmayacağız... Olacak şey, kabul edilecek şey değildir bu. Sosyalistlerin bir çatı altında toplanmaları için çağrıda bulunan bir arkadaşınız olarak, nasıl bir sosyalist parti düşündüğümü bu kitapçıkta açıklıyorum. Görüşlerimi tartışmaya açıyorum. İlk sosyalist devrim, bilindiği gibi, 1917 Ekimi'nde gerçekleşti. 70 yılını doldurdu sosyalizm. Bugün dünyanın bir kesimi sosyalist yönetimler altında yaşıyor. Yani gözlerimiz önünde bir sosyalist uygulama gerçeği var. Bu uygulamalar Marksizm-Leninizm adı verilen öğreti doğrultusunda. Marksizm-Leninizm bir dünya görüşü. Bu dünya görüşünün uygulamaya konulması belirli yöntemlerle ve özellikle belirli bir örgütlenme biçimi ile oluyor. Bunu hatırda tutalım. Bir de karşımızda bir sosyalist toplum gerçeği var, hataları ve sevapları ile... Hata yapılmaması olanaksız. Herkes hata yapar. Hele ilk sosyalist devleti kuranların hata yapmış olmaları kadar doğal bir olay düşünülemez. İlk sosyalist devleti kuranların yerine kendinizi koyun. Şaşkına döneriz. Lenin ve arkadaşları büyük iş başardılar, hiç kuşkusuz. Bu tartışılmaz. Ama olumsuz sonuçlar mutlaka tartışılmalıdır. Gerçekleri tartışmazsak, sosyalizm bilimsel bir teori olmaktan çıkar, din haline gelir. Mutlaka tartışacağız. Tartışmak, teorimizi yanlışlardan arındırmak, devrimciler olarak görevimizdir.

Bu kitapçığı, bu tartışmayı gündeme getirmek için kaleme aldım. Sosyalist uygulamaların ortak bir hastalığı var: Totaliterlik ve bürokrasi... Bu nasıl olmuş? Nerede yanlış bir adım atılmış da, sosyalizmle hiç mi hiç bağdaşmayan bir politik düzen ortaya çıkmış? İşte bu kitapçıkta bu sorulara yanıt vermeye çalıştım. Elbet vardığım sonuçlar kimi sosyalist arkadaşların hoşuna gitmeyecektir. Ama sorunumuz hoşa gidip gitmeme değildir elbet. Sorun doğrunun yanlıştan arındırılmasıdır. Bunu yapmazsak sosyalizm zararlı çıkar. Ve farkında olmadan savunduğumuz teori, bir inanç sistemine dönüşür. Hiç değilse Türkiye'de buna olanak vermemek için önerilerimi tartışmaya açıyorum. Nedir eleştirilerim, nedir önerilerim, bunları bu kitapta bulacaksınız. Görüşlerinizi, eleştirilerinizi bildirmenizi rica ediyorum.

Sözlerimi noktalamadan genç sosyalistlere seslenmek istiyorum: İşçi, köylü, öğrenci, genç sosyalistler! Umudumuz sizlersiniz. Gerçek birer sosyalist devrimci olun. Gerçekçi ve akıllı ve de yürekli. Dünyayı başka türlü değiştiremeyiz. Hele Türkiye'yi. Türkiye sadece ekonomik bakımdan iflas halinde değil, üstelik moral çöküntü içinde de. Tüm değer yargıları da iflas etmiş ama kimse farkında değil. Özellikle bu ülkeyi yönetmek için ortaya çıkanlar, akıllara durgunluk verecek bir boşluk içindeler. Paranın her şey olduğunu sanıyorlar ve Türkiye'yi bir para makinesi olarak görmek istiyorlar. Düşünebiliyor musunuz, borca batık Türkiye'nin para makinesi olmasını? Türkiye'de serbest ekonomi... Ve de avuç açan Türkiye... Başbakan ciddiyetle bunu savunuyor. Pahalılıktan yakınanlara verdiği yanıt: "Parası olan alır." Kraliçe Marie Antoinette'in ünlü yanıtına nazire sanki. O da halkın aç olduğunu söyleyen saray nazırına, "Ekmek bulamıyorlarsa, pasta yesinler," demişti. Açlar, kraliçenin başını yediler.

Bir azınlığın halkı sömürmesine dayanan düzenler geçici çarelerle sürdürülemez. Halk, emeğinin hakkını almadığını sonunda mutlaka anlar. Sosyalistler bu süreyi kısaltmaya çalışırlar, halka gerçekleri anlatarak. Türkiye 1960'lardan beri, bu süreç içine girmiştir. Süreç 12 emekçinin Türkiye İşçi Partisi'ni kurması ile başladı. Sosyalizme gidiş, CIA'nın çabaları ve Amerika'nın yardımlarıyla da durdurulamaz. Gidişi sosyalistler hızlandıracaktır. Akıllı, yürekli, bilim kafasıyla düşünen sosyalistler, genç sosyalistler. Genç işçiler, genç köylüler, genç emekçiler, Türkiye sosyalizmini siz kuracaksınız.

MEHMET ALİ AYBAR
Bebek, 30 Temmuz 1987

BİRİNCİ BÖLÜM

NEDEN SOSYALİZM?

GELİŞMİŞLER VE AZGELİŞMİŞLER

Günümüzün dünyası gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler olarak ikiye ayrılıyor. Bir de Avustralya yerlileri ve Eskimolar gibi ilkel denen topluluklar var. Azgelişmişlere eskiden sömürge denirdi. Son zamanlarda azgelişmiş deyiminin yanı sıra *Üçüncü Dünya* ya da *Bağlantısızlar* deyimleri kullanılıyor. Böylece sorunun ekonomik yanı da göze batmamış oluyor. "Bağlantısızlar" politik bir deyim. Tıpkı NATO ve Varşova Paktı gibi... NATO'ya üye devletler var; Varşova Paktı'na üye devletler var. Bir de bu iki paktın dışındaki devletler var; yani bağlantısızlar.

Azgelişmiş ülkeler, dünya nüfusunun 3/4'ünü oluşturuyor. Ama ekonomideki ağırlıkları bununla orantılı değil. Azgelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında kişi başına gelir farkı, 1950'de 1'e 9'du, 1970'te 1'e 14 oldu. Bugün herhalde fark daha da büyüdü. Elimde son istatistikler yok.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra azgelişmiş ülkeler sorunu uluslararası platformların gündemine girdi. Araştırmalar yapıldı, istatistik bilgileri elde edildi, kıyaslamalar oldu. Bu ülkelere nasıl yardım edilebileceği tartışılmaya başlandı. Doğrusu bu insani yaklaşım insana bir tuhaf geliyor, çünkü sorun yeni değil. 16. yüzyılda dünya ikiye bölündü: Sömürgeci devletler ve sö-

mürge halkları... Ama işte İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ülkeler konuyla birden ilgilenmeye başladılar. Birleşmiş Milletler'de gelişmiş ülkelerin azgelişmişlere yardım etmesi ve ulusal gelirlerinden % 1 oranında bir meblağı bu ülkelere ayırması karara bağlandı. Ama karar pek uygulanamadı. Gene Birleşmiş Milletler'e bağlı kuruluşlar, örneğin FAO, Dünya Bankası gibi kurumlar devreye sokuldu. FAO geri kalmış ülkelerde tarımsal üretimin arttırılması için kimi reformcu önlemler almakla görevlendirildi. Dünya Bankası da yardım işini üstlendi. Ama ne hikmetse elle tutulur bir sonuç alınamadı ve aradaki uçurum derinleşmeye devam etti.

Derken ABD'nin inisiyatifi ile doğrudan yardım(!) mekanizması harekete geçirildi. Yardım sözcüğünün masum anlamı arkasında yapılan iş, bu ülkelerin borçlandırılması idi. ABD ya da Dünya Bankası azgelişmiş ülkelere kredi açıyordu. Bunun koşulları özel anlaşmalarla saptanıyordu. Bu da azgelişmiş ülkelerin hamle yapmasını sağlamadı. Tersine her borç yeni borçlanmalara yol açtığından azgelişmiş devletlerin ekonomisi borç ve faiz yükü altında ezildi ve bunlar hızlı bir enflasyonun pençesine düştüler. Şimdi bazı rakamlar verelim: 18. yüzyılın başlarında yani Sanayi Devrimi gerçekleştiği günlerde, en yoksul ülkenin yaşam düzeyi ile en zengin ülkenin yaşam düzeyi arasındaki fark 1'e 4 idi. 1900'de bu fark 1'e 20; 1970'te ise, yardımlara(!) karşın, 1'e 70 olmuştur. Gelişmiş ülkelerin yaşam düzeyleri 2000 yılında 15 kat; dış ticaret hacimleri 100 kat; sanayi malları üretimi ise 2.000 kat yükselecektir. Azgelişmiş ülkeler ise sanayileşmemiş, sanayileşememiş ülkelerdir. Bunların yaşam düzeyi hâlâ çok düşüktür. Bunca yardımdan sonra gerçek anlamda bir sanayi hareketine rastlanmıyor. Genel olarak tarım da ilkel yöntemlerle sürdürülüyor ve bu ülkelerin nüfusu büyük bir hızla artmaya devam ediyor. Enflasyon ikili-üçlü rakamlara ulaşıyor.

Şimdi de kimi ekonomi uzmanlarının ilginç bir varsayımını sunmak istiyorum. Bu varsayımla, azgelişmiş ülke sorununun çözülemeyeceği sergilenmek istenmiş olmalı. Diyorlar ki, azgelişmiş ülkelerde kişi başına düşen gelirin, gelişmiş ülkeler-

de kişi başına düşen gelirden 1 puan fazla olduğunu varsayalım. Azgelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelerle arayı ancak 270 yıl sonra kapatabileceklerdir! Yani gelişmiş ülkeler 270 yıl azgelişmiş ülkelerden kişi başına 1 puan az üretim yapacaklardır. Olacak şey değil tabii. Evet, bu varsayım azgelişmişlerin kapitalist dünyanın bir parçası olarak asla gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşamayacaklarını kanıtlamaktadır. Günümüzde azgelişmiş ülkelerin yıllık gelir artışı % 2, kişi başına artış da % 1'dir. Gerçek böyledir.

Öyle ise neden azgelişmişlik sorunu hâlâ gündemde? Neden hâlâ gelişmiş ülkeler, özellikle ABD, gelirlerinden küçük de olsa bir bölümünü azgelişmişlere ayırıyorlar? Ve neden bu sorun İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gündeme geldi?

Bu sorulara yanıt vermeden, azgelişmiş ülke sorunu üzerinde durmak istiyorum. Bir nokta hemen dikkat çekiyor: Tarih bir yana bırakılarak, bu ülkelerin ekonomik, demografik durumları rakama vuruluyor. Bu ülkeler sanayileşmemiş toplumlardır; tarımda kullanılan yöntemler ilkeldir; ulusal gelirleri şu kadar, kişi başına gelirleri şu kadardır; ihracat şu kadar, ithalat bu kadardır, yılda artış ancak şu kadardır; okur-yazar sayısı şu kadardır; bunların nüfusa oranı şu kadardır; bilim teknoloji yok denecek bir düzeydedir... gibi istatistiki bilgiler sergileniyor ve sorun bu biçimde ele alındıktan sonra, çözüm ister istemez bu sayılan eksiklerin giderilmesi olarak ortaya çıkıyor. Bu da somutlaşınca azgelişmiş ülkelere para ve uzman yardımında bulunulması önerisi ile noktalanıyor.

Oysa sorun tarih açısından ele alınıp değerlendirildiğinde, çok daha ilginç ve aydınlatıcı bir tablo ile karşılaşıyoruz; 18. yüzyılın başlarına gelinene kadar Afrika'da, Asya'da, Güney Amerika'da yaşayan halkların yaşam düzeyleri ile Avrupalı ülkelerin yaşam düzeyleri arasındaki fark korkunç değildi. 16. yüzyılda başlayan sömürgeci talana karşı Avrupalı devletlerin yaşam düzeyleri gene de mütevazı bir ölçüdeydi. Üstelik Hint uygarlığı, Çin uygarlığı, Avrupa uygarlığından hiç de geri sayılmazdı. Hatta kimi alanlarda üstün oldukları bile söylenebilirdi. Ancak ateşli silahların geliştirilmesi, pusulanın icadı, Avru-

palılara başka kıtaları talan etme olanaklarını sağlamıştı. İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz başta olmak üzere Avrupa devletleri denizaşırı topraklarda sömürgeler kurdular. Yerli halkları dize getirerek bu ülkelerin zenginliklerini talan etmeye başladılar. Güdülen amaç altın, gümüş gibi değerli madenler elde etmekti. Kısaca, azgelişmişlik sorununun kökleri 16. yüzyıla uzanmaktadır.

Ama asıl macera 18. yüzyılda İngiltere'de Sanayi Devrimi'nin gerçekleştirilmesi ile başladı. Sanayi Devrimi İngiltere'den kıta Avrupası'na ve Kuzey Amerika'ya sıçradı. Sanayi Devrimi'nden önce tarımda da reformlar yapılmış, yeni araç ve gereçler kullanılmaya başlanmış, tohumlar ıslah edilmişti. Bu ve buna benzer önlemler tarımda gelirin giderek % 50 artmasına yol açtı. Bu gelir artışı Sanayi Devrimi'nin finansmanına yarayacaktı. Ayrıca tarımda çalışan nüfus da bir ölçüde azalacak, köylerden kentlere akın başlayacak ve yeni kurulan fabrikalar böylece ucuza kol emeği bulacaklardı.

Burada bir parantez açarak Sanayi Devrimi'nin işçi sınıfının nasıl insafsızca sömürülmesi sonucunda gerçekleştiğini anımsatmak isterim. İngiltere'de Sanayi Devrimi, işçileri günde 15-16 saat süreyle ve kadınlarla, çocukları düşük ücretlerle çalıştırarak gerçekleştirilmiştir. İngiltere'de 1835 yılında tekstil endüstrisinde çalışan işçilerin % 13'ü, 13 yaşından küçük çocuklardan; % 42'si de 18 yaşından küçük gencecik insanlardan oluşmaktaydı. Çocuk ve kadın çalıştırılması ücretlerin düşük düzeyde tutulmasına yol açıyordu. Ayrıca bir de işsizler ordusu vardı, ücretlerin son derece düşük seviyede tutulmasına olanak veren. Çalışma süresi yukarıda belirtildiği gibi günde 15-16 saat ve haftanın 6 gününü kapsıyordu. Böylece işçi, ortalama olarak yılda 4.700 saat çalışmaktaydı. Tarımda ise yılda sadece 2.500-3.000 saat çalışılıyordu. Çalışma süresinin sınırlandırılması için 19. yüzyılın yarısına gelinmesini beklemek gerekmiştir. Ama bu da işçilerden yarısının gece çalışmaya mecbur edilmesi sonucunu doğurmuştur.[1]

İşçilere, çocuklara, kadınlara kan kusturularak gerçekleşti-

1 Paul Barioch, *Le Tiers-Monde dans l'Impasse*, Gallimard, 1971, s. 108-111.

rilen Sanayi Devrimi, kapitalist Avrupa devletleri ile ABD'nin yepyeni bir sömürü politikası ile dünyaya egemen olmalarına yol açmıştır.

Azgelişmişler arasında paçasını kurtaran tek ülke Japonya oldu. Kimi araştırmacılar bunun nedenini ülkenin adalardan oluşmasında görmüşlerdir. Mümkündür. Ama asıl neden sanırım, Japonların Avrupa'daki gelişmeleri erken izlemiş olması ve Sanayi Devrimi'ni 20. yüzyıldan önce gerçekleştirebilmesidir. Böylece Japonya, Batı kapitalizminin sömürü alanı olmaktan hem yakasını kurtarmış hem de Kore gibi, Çin gibi komşusu Asya devletlerini sömürme olanakları bulabilmiştir. Japonya bilindiği gibi bugün ABD ve Sovyetler Birliği'nden sonra dünyanın üçüncü büyük devletidir.

Ne var ki, yukarıda özetlenen gerçekler göz ardı edilerek, özellikle bizde, Japon örneği ele alınıyor ve geri kalmışlıktan kapitalist yol izlenilerek kurtulmanın mümkün olduğu ileri sürülüyor. Sanırım sayın Özal'ın mantığı da Japon örneğine dayanıyor ve Türkiye'nin 2000 yılına kadar dünyanın ileri ülkeleri arasına gireceğini savlıyor. Genel olarak yürütülen mantık şöyle: Bugünün gelişmiş ülkeleri de bundan 200-300 yıl önce gelişmemiş durumdaydılar; onlar kapitalist bir düzen içinde nasıl ilerlemişlerse, bugünün azgelişmiş ülkeleri de aynı yolu izleyerek pekâlâ kalkınabilirler, üstelik Türkiye sanayi alanında küçümsenmeyecek adımlar attığı için elbet kısa süre sonra gelişmiş ülkeler arasında yer alacaktır. Ne var ki, bu biçimsel mantık gene tarihi unutuyor ve gerçekleri göz ardı ediyor. Tarih ve gerçekler şöyle: Batı Avrupa ülkeleri sanayileşme devrimini gerçekleştirdikleri tarihte bu ülkelerin karşısında bir başka güç yoktu. Yani uluslararası pazara egemen olan, fiyatları ayarlayıp dayatan, uluslararası ve uluslarüstü bir güç; patentler, royalty'ler söz konusu değildi o tarihlerde. Gene o tarihlerde, güçlü ve güçlü olmayan kapitalist devlet ayrımı da yoktu. Üstelik bu devletlerden hiçbiri dış güçlerin açık pazarı durumunda da bulunmuyordu. Hepsi eşit koşullar içinde gelişmişlerdi. Sanılanın tam tersine İngiltere'nin Sanayi Devrimi'ni ilk geliştiren devlet olmasının verdiği avantajla kısa bir süre uyguladığı libe-

ral ekonomi politikası Avrupa'da ancak sözde kalmış ve Sanayi Devrimlerini gerçekleştiren tüm Avrupalı kapitalist devletler ekonomilerini gümrük duvarları ile korumuşlardır... Tarihi gerçekler böyledir. Şimdi bu gerçekler karşısında 2000'li yıllarda Türkiye'nin gelişmiş ülkelere ulaşacağı savını terazinin bir kefesine ve Türkiye'nin gerçek anlamda, yani üretim aracı üreten, sanayi dalları kuramamış bir ülke olduğu; tarım reformunun gerçekleştirilemediği; hızlı nüfus artışının dizginlenemediği; enflasyonun hâlâ iki rakamlı boyutlarda seyrettiği ve 3,5-5 milyon arasında bir işsizler ordusuna sahip bulunduğu; gelir dağılımı bakımından dünyadaki en adaletsiz yedi ülkeden biri durumunda, borca batık bir ülke olduğu ve benzeri gerçekleri de terazinin öbür kefesine koyduğumuzda 2000 yılında ilerlemiş ülkelere yetişeceğimiz savının ya maksatlı ileri sürülen politik bir sav ya da gerçeklerden habersiz bir insanın fantezisi olduğu ortaya çıkacaktır.

Kapitalizm, biraz sonra açıklanacağı gibi, azgelişmiş ülkelere geçit vermiyor. Azgelişmiş ülkelerin kalkınabilmek, ilerlemek için önce kapitalizm çemberini kırması gerekiyor. Gözler önünde bunun bir de örneği var: 1917'de, azgelişmiş Çarlık Rusyası sosyalizm yolunu izlemeye başladıktan kısa bir süre sonra sanayi devleti haline geldi, sorunlarını çözme yolunda hızlı adımlar attı. Bugün yani 1917 devriminden 70 yıl sonra Sovyetler Birliği dünyanın iki süper devletinden biridir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyalizm yolunu tutan kimi Avrupa devletleri ile Asya'nın kimi azgelişmiş devletleri de kısa zamanda kapitalizmin çemberini kırmışlar ve hızla sanayileşerek gelişen ülkeler arasına girmişlerdir.

Biliyorum: "Ama bunlar diktatörlük" denecektir. İlerde bu konuyu ele alacağım ve göreceğiz ki, sosyalizm demokrasiye kapalı bir rejim değildir. Tam tersine insanların sömürülmekten kurtulup, kişiliklerini tam anlamıyla buldukları, eşitlik ve özgürlük rejimidir. Ama önce azgelişmişlik çemberinin neden kapitalist yol izlenerek kırılamayacağını açıklamamız gerekiyor.

Kapitalizm

Kapitalizm sömürüye dayalı sosyo-ekonomik bir sistemdir. Bu üretim biçimi, feodalitenin yıkılışından sonra dünyaya egemen olmuştur. Kapitalizm işçi sınıfının sömürülmesine dayalı bir düzendir. İşçilerin çalışarak yarattıkları *değerlere*, yani mallara burjuva sınıfı sahip olur. İşçinin emek gücünün ürettiği değerler de ona aittir. Oysa patronun ödediği ücreti de işçi üretir. Çünkü işçiye ödenen ücret, işçinin bir işgününde ürettiği toplam değerin bir bölümüdür. Patron, işçinin yarattığı *değerden* ücreti düşer, artı-değeri cebine indirir. Yani sermayeyi işçi yaratır ama ona sahip olan işçi değil, patrondur. Emekle sermaye arasındaki bu çelişki, üretimin sosyal karakteri ile üretim araçlarının özel mülkiyet konusu olması arasındaki çelişkiden kaynaklanmaktadır. Bu, kapitalist rejimin temel çelişkisidir. Yani kapitalist sistem içinde ortadan kaldırılması olanaksız, dolayısıyla kapitalizmin er geç tarih sahnesinden silinmesine yol açacak olan esas çelişkidir.

Azgelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki çelişki de, kapitalizmin temel çelişkisinin bir uzantısıdır. Sömürüye dayalı bir üretim biçimi olarak, kapitalizmin bir dünya sistemi haline gelmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Azgelişmişliği kapitalizmden bağımsız bir olgu gibi ele almak yanlıştır. Evet, kapitalizm çelişkili bir düzen: Temel çelişki burjuva sınıfı ile işçi sınıfı arasında. Uluslararası alanda ise gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasında. Demek oluyor ki, ne işçi sınıfının sömürüsünü ne azgelişmişlik sorununu kapitalist sistem içinde çözme olanağı yoktur. Her iki çelişki de sosyalizmin, kapitalizmin yerine geçmesi ile ortadan kalkacaktır. Ve tıpkı kölelik gibi, derebeylik gibi kapitalizm de tarihe karışacaktır.

Kapitalizmin çelişkilerinin sistemin doğasından kaynaklandığını söylüyoruz. Bu ne demektir, kapitalizmin doğasından kaynaklanıyor demekle ne ifade edilmek isteniyor? Kapitalizmin temel yapısı gereği belirli bir sermaye yoğunlaşır, büyür ve aynı zamanda merkezleşir. Bu oluşum kapitalizmin temel yasasıdır. Yoğunlaşma yani belirli bir sermayenin yuvarlanan karto-

pu gibi büyümesi kapitalist gelişmeyi hızlandırır; kapitalist gelişme de kapitalist birikimi hızlandırır. Demek ki, sermaye sürekli büyüyor, yoğunlaşıyor. Ama sermaye kendiliğinden büyümez. Bir kasaya 1 milyon lira koyalım, bir yıl sonra kasa açıldığında 1 milyon lira, 1 milyon 1 lira olmamıştır. Şu halde sermayenin büyümesini, yoğunlaşmasını sağlayan başka bir etken var. Bu etken işçilerin sömürülen emeğidir; sermayeye dönüştürülen artı-değerdir...

Bir yandan da sermaye az sayıda kişilerin elinde toplanır. Küçük sermaye sahipleri, büyük sermaye sahiplerinin rekabetine dayanamaz. Bunlar ya iflas ederler ya da büyük sermayenin egemenliğine girerler. Ama her iki yol da sermayenin merkezleşmesini hızlandırır. Bu, yoğunlaşmadan, birikimden büsbütün ayrı bir olgudur. Yoğunlaşma, sermayenin oluşum sürecidir. Yani işçilerin daha yoğun biçimde sömürülmeleri, artı-değerin büyümesi olayı. Merkezleşme ise oluşmuş küçük sermayelerin büyük sermayeye boyun eğmesi, tekellerin egemenliğine girmesi olayıdır.

Kapitalizmin bu niteliği, yani büyük sermayenin küçük sermayeleri *yutması* biçiminde beliren yapısal işleyişi, azgelişmiş ülkeler sorununa da ışık tutuyor. Şöyle ki: Kapitalizmi çok sonradan benimsemiş, daha doğrusu benimsemek zorunda bırakılmış olan azgelişmiş ülkelerin sermaye varlığı, gelişmiş ülkelerle kıyaslanamayacak bir düzeydedir. Böylece azgelişmiş ülke ile gelişmiş ülke arasındaki ilişkilerde merkezleşme olgusu metropollerin yani gelişmiş ülkelerin, zenginlikleri şu veya bu yoldan dünya kapitalizminin egemenliğine girmektedir. Bilindiği gibi dünya kapitalizmi, ticaret kapitalizmi evresinden finans kapitalizmi evresine geçmiştir. Bu aşamada kapitalistin elinde biriken artı-değer, faiz oranları yeterli görülmediğinden, daha yüksek faiz elde edilen ve sermayeye gereksinimi olan ülkelere, yani azgelişmiş ülkelere yönelir. Sermaye ihraç edilir. Böylece kapitalizm, emperyalizm aşamasına girmiş olur. Sermaye ihracı dönemi ise 19. yüzyıl sonlarında başladı. Bu konuya ilerde döneceğiz. Şimdi yukarıda sıralanan sorulara yanıt vermeye çalışalım:

Gelişmiş kapitalist devletler neden azgelişmişlere yardım ediyorlar? Ve azgelişmişlik olayı yüzlerce yıldır sürüp gittiği halde neden sorun İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gündeme getirilmiştir? İkinci Dünya Savaşı sonrasını anımsayalım: Sovyetler Birliği, Avrupa'nın hemen yarısına el atmış; Almanya'nın da yarısını ele geçirmiştir. Yalta ve Berlin konferanslarında ısrarla Boğazlar'ın statüsünün değiştirilmesini istemiştir. Türkiye'ye notalar vermiştir.[2] Sovyetler Birliği ayrıca dolaylı yoldan Türkiye'nin kuzey doğusunda sınır düzeltmeleri de istemiştir. Solcu Yunan birlikleri Atina'nın varoşlarında savaşmaktadır. Kore'de, Vietnam'da savaş patlayacaktır. İngiltere, Fransa savaştan galip çıkmışlar ama eski güçleri kalmamıştır. Sömürge imparatorluklarının yerini, biçimsel olarak bağımsız devletler almıştır, Afrika'da Asya'da. Bunlardan kimisi sosyalist: Kuzey Kore, Kuzey Vietnam gibi. Afrika'da kimi devletler sosyalist planlamayı denemeye hazırlanıyor, kısacası savaş sonrası durum kapitalist devletleri kaygılandırıyor. Ortadoğu, Uzakdoğu, Afrika hareketli. Sosyalizme kayabilirler korkusu var. ABD'nin Avrupa'daki silahlı güçlerini geri çekmeye hazırlanması, Winston Churchill'i kaygılandırıyor. Yaşlı politikacı Amerika'yı uyarmaya kararlı. "Avrupa'nın yarısı demir perde arkasında," diyor, Amerika'ya gidiyor. Fulton'da bir konuşma yapıyor: "İngiliz İmparatorluğu artık eski gücünde değil: Avrupa'yı komünizme karşı savunamaz. Özgür dünyayı koruma görevi –*yani kapitalizmi koruma görevi*– size yani Amerika'ya düşüyor."...

Savaşı kazanmış, *boys*'larına kavuşan Amerikan halkından olumlu yanıt çıkmıyor. Truman yönetimi de Avrupa'da kalmaya hiç istekli görünmüyor; geleneksel politikalarına dönmek istedikleri anlaşılıyor. Ne var ki, bu arada Dışişleri'nde Sovyet sorunları uzmanı George Kenan, Amerika'nın Sovyet yayılmacılığı karşısında seyirci kalamayacağını ve uzun vadeli bir planla bu yayılmanın durdurulması gerektiğini ısrarla savunmaya başlıyor; Churchill'i destekliyor. Kennan, Sovyetlerin uzun vadeli planlarının, kapitalizmi yeryüzünden silmek olduğu nok-

2 8 Ağustos 1946 ve 24 Eylül 1946 tarihli notalar, bkz. Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara 1968, s. 414-440.

tasını vurgulayarak, Sovyetlerle dost olunamayacağını ileri sürüyor.

Bir an için Türkiye'ye dönelim. 1945 Martı'nda Sovyetler, 20 yıldır yürürlükte olan Türk-Sovyet dostluk ve tarafsızlık anlaşmasını feshetmişlerdi. Yenilenmesi için ağır koşullar ileri sürüyorlardı. Türkiye yalnızdı. Ama belki Batı-Sovyet ittifakının barışta da süreceğine ihtimal vermediği ve zaten başka bir seçenek de olmadığı için İnönü, Sovyetlerin Boğazlar ve sınır değişikliği hakkındaki isteklerini kesin olarak reddetmişti. Belki de Türkiye'nin stratejik konumunun, yeni gelişmeler sırasında Amerika'nın ilgisini çekebileceğini hesap ediyordu. Nitekim bir süre sonra, büyükelçi Ertegün'ün ölüsünü getiren Missouri zırhlısının komutanına: "Siz gelince kuzeydeki karabulutlar dağılıyor," diyecek; Türkiye'de ciddi bir komünizm tehlikesi bulunduğu kanısını yaratmak için 4 Aralık 1945'te Tan olayını sahneletecektir. O gün İstanbul'da korkunç olaylar olmuştu. Komünizmi lanetleme mitingi düzenleyen İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin arasına karışan baltalı, balyozlu kışkırtıcılar, gençleri Babıâli'ye yöneltmiş ve utanç verici olaylar başlamıştı. Tan matbaasının makineleri kırılmış, gazetenin idarehanesi ve sol kitaplar satan kitapçılar talan edilmişti. Babıâli'den Beyoğlu'na yönelen kalabalık *La Turquie* gazetesini basan matbaayı da tahrip etmişti. Bu iğrenç bir tertipti. Ne *Tan* gazetesinin arkasında gizli bir komünist hareket vardı ne de *Tan* gazetesi komünizm propagandası yapıyordu. Öyle bir şey olsa hemen 141-142 işletiliverirdi.

Evet, İnönü, Churchill'den önce, Tan olayı ile Amerika'ya davetiye çıkarmış, "Avrupa'dan ayrılma; Türkiye'ye gel," demişti...

Churchill'in uyarıları, Kennan raporları ve Sovyetlerin Yalta ve Potsdam konferanslarında Boğazlarla ilgili talepleri, sonunda Amerikan yönetimini harekete geçirdi: Başkan Truman 12 Mart 1947 günü Kongre'ye sunduğu mesajda, Sovyet tehdidini vurgulayarak Türkiye ve Yunanistan'a askerî ve ekonomik yardımda(!) bulunulmasını istedi. Her şey o günden sonra başladı: Türkiye'nin Amerika'nın ileri karakolu haline düşmesi, Mars-

hall planı, Berlin olayı, NATO ve Varşova paktları, Soğuk Savaş... Evet, her şey 12 Mart 1947'de başladı...

Azgelişmişlere yardım

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gündeme gelen sorunlardan biri de, azgelişmiş ülkelere yardım konusudur. Bunun bir insanlık görevi olduğu söyleniyordu. Daha önce belirtildiği gibi Birleşmiş Milletler'de bu konuda kararlar da alınmıştır. Ama yardımın borçlandırma biçiminde olması, *insanlık görevi* gibi gerekçelerin altında hangi amacın yattığını anlamakta güçlük çekenlere bile ışık tutmuştur sanırım.

Birer birer siyasal bağımsızlıklarını elde eden bu geri kalmış, azgelişmiş ülkelerin sosyalizme kaymaları olasılığı önlenmek istenmiştir, Borçlandırmanın asıl nedeni budur. Ayrıca bunlara yoksun oldukları sermaye sağlanarak, gelişmelerine küçük ölçüde de olsa, yardım edilmiş olacaktı. Böylece kapitalizmle de kalkınmanın, gelişmenin olanaklı olduğu kanıtlanacaktı.

Evet, sanırım yardımın nedenleri bunlardı. Ancak sonradan, başlangıçta boyutları pek görülememiş bir olayla karşılaşıldı: Borç ve faizlerin ödenmesinde zorluklar ortaya çıktı. Hatta kimi borçlu ülkeler borç ve faiz taksitlerini ödeyemiyorlardı. Elbet kötü yönetimlerin etkisi vardı bu sonuçta. Ama asıl neden, borçlandırmanın altında sömürü amacının yatmasıydı. Kaldı ki, kimi hallerde azgelişmiş ülkelerin tasarruf kapasiteleri de aşılmış olduğundan, borçlandırma fiyasko ile sonuçlanmıştır. Bilindiği gibi sayıları hiç de az olmayan kimi azgelişmiş ülkeler borçlarını ödeyemeyeceklerini açıklamışlardır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra azgelişmişler arasında sadece Güney Kore geri kalmışlık çemberini kırmayı başarmıştır. O da borçlandırma ile ilgili olmayan politik bir nedenden ileri gelmiştir. Kore Savaşı'ndan sonra ABD, Güney Kore'yi komünist kuzeye karşı, kapitalist yoldan kalkınmış örnek bir ülke yapmaya karar vermiştir. Güney Kore, Amerikan sermayesinin ikinci anavatanı haline gelmiştir. Tabii buna dikta rejiminin sağladığı avantajlar da, yani çalışkan Kore halkının aşırı sö-

mürülmesi de eklenince, *Güney Kore mucizesi* diye adlandırılan sonuç ortaya çıkmıştır. Bunun dışında borçlandırma yoluyla *kurtarılmış* başka hiçbir ülke yoktur. *Bir koyundan iki post çıkmaz*. Hem borç verip sömürenin, hem borç alarak sömürülenin birlikte kârlı çıkmaları olanaksızdır. *Le Monde* gazetesi IMF Genel Müdürü ile yaptığı konuşmayı yayımladı. Genel müdür, azgelişmiş ülkelerin gelişmeleri için yeni bir strateji uygulayacaklarını söylüyor. Bu bir itiraf: Bugüne dek başarı sağlanamamıştır. Yeni stratejinin de aynı başarısızlığa uğrayacağı kuşkusuz. Nitekim *Le Monde* da aynı kanıda olacak ki, yayımladığı tabloya "Borçlandırmanın Tuzağı" başlığını atmış. Bu tabloya göre 1980-1987 arası özel kaynaklardan alınan borçlar, 300 milyar dolardan 580 milyar dolara, kamu kuruluşlarından sağlananlar da 180 milyar dolardan, 350 milyar dolara yükselmiştir. Buna karşılık, 1957-1985 yılları arasında, hammadde fiyatları göstergesi, 114'ten 60'a düşmüştür (1956-1986 göstergesi 100). Dış satımdan sağlanan girdilerle ödemelerde artış görülüyor: Asya 1980 % 8, 1986 % 13; Ortadoğu 1980 % 4, 1986 % 15; Afrika 1980 % 16, 1986 % 31; Latin Amerika 1980 % 33, 1986 % 46...[3]

Sonuç: Geri kalmış ülkeler için, kapitalist yoldan kurtuluş hayal! Borçlanma ise tuzak!

3 *Le Monde*, 9 Temmuz 1987.

OSMANLI DEVLETİ'Nİ ARKA KAPIDAN FETHEDEN KAPİTALİZM

Osmanlı Devleti'nde reform düşüncesi 18. yüzyılın ortalarında gerçekten gündeme geldi. Daha önce de kimi reformlar yapılmıştı. Ama bunlar sistemin içinde kalan, sistemi iyileştirme adımlarıydı. Damat İbrahim Paşa ve Lale Devri ile sistemin dışına çıkılıyor, Avrupa örnek alınıyor, yeni bir yaşam anlayışı gündeme geliyordu. Bu başlangıç daha somut hareketlere yol açtı: Nizam-ı Cedid, Tanzimat, Tanzimat'ın hızlandırılması için alınan kararlar...

Kuşkusuz aynı tarihlerde Avrupa'da da yeni adımlar atılıyordu. Kapitalizm, merkantilist siyasetin sınırlarını aşarak, yepyeni bir döneme giriyordu. İngiliz Watt, buhar makinesini bir laboratuvar aleti olmaktan çıkarıyor, bir üretim aracı haline getiriyordu. Artık Sanayi Devrimi başlamıştı.

Sanayi Devrimi çok kısa zamanda İngiltere'den Avrupa'ya ve Amerika'ya sıçradı. Avrupa devletleri içinde Fransa, bilimsel ve teknolojik birikimine dayanarak makineli üretime ilk geçen Avrupa ülkesi oldu. Böylece İngiltere ve Fransa'da kapitalizm yeni bir aşamaya ulaştı: Fabrikaların ürettiği mallar için yeni pazarlar sağlamayı amaçlayan, yayılmacı bir politika izlenmeye başlandı.

Osmanlı Devleti geri kalmış geniş ülkesi ile ilk akla gelen pa-

zarlardan biri oldu. Ne var ki, Osmanlı Devleti'nde kapitalist girişimler için öncelikle ilkel tarım ve el sanatlarına dayalı kapalı ekonomik yapının değiştirilmesi gerekiyordu. Narh ve gedik sistemleri yürürlükten kaldırılmadıkça, yani fiyatların serbestçe oluşmadığı ve üretimin tekele bağlı bulunduğu bir ülkede, kapitalizmin kârlı işler çevirmesine olanak yoktu.

Bir de Hıristiyan uyrukluların Müslümanlarla eşit haklara sahip olmaları konusu vardı. Hıristiyanların özellikle malmülk konularında güvenceye kavuşturulması gerekti. Tanzimat Fermanı'nın perde arkasında bu sorun yatıyordu. İngiltere ile Fransa, hukuksal reform konusunda Babıâli'yi sıkıştırmaya başladılar. İngiliz ve Fransız elçileri, Reşit Paşa'ya geciktirilmeden siyasal, hukuksal, yönetsel reformlar yapılmasını öneriyorlardı. Kapitalizm için sorun sadece düşük gümrükle ve el tezgâhlarının rekabet edemeyeceği düşük fiyatlarla piyasaya mal sürmekten ibaret değildi. Demiryolu gibi, vapur işletmeciliği gibi, madencilik gibi, liman inşaatı gibi bir dizi işin tezgâhlanması da gündemde idi. Kuşkusuz bu ve buna benzer iş projeleri açıklanmıyordu. Elçilerin talepleri insan hakları ile sınırlı görünüyordu. İnsan haklarını savunuyorlardı; Hıristiyanlara eşitlik istiyorlardı. Ama bu gerekçelerin arkasındaki amaç, kapitalizme serbestçe gelişme olanakları sağlamaktı.

Gülhane Hattı Hümayunu 3 Kasım 1839 günü Mustafa Reşit Paşa tarafından okundu. İki bölümden oluşuyordu. Giriş niteliğinde bir bölüm ve asıl metin. Padişah, Osmanlı uyruğunda olanların, Müslüman-Hıristiyan ayrımı yapmadan, yaşam, onur, mal ve mülklerini güvence altına alacağını; vergilerin bir sisteme bağlanacağını; askere alma işinde ve eğitiminde yeni yöntemler uygulanacağını açıklıyordu. Bu işlerin yerine getirilmesi işi de, Babıâli'de kurulan Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye veriliyordu.

Bilindiği gibi Gülhane Hattı bir anayasa değildi. Padişahın verdiği bir sözden ibaretti. Ama gene de önemli bir adımdı. Bundan böyle çıkarılacak yasalar birtakım ilkelere bağlanıyordu. Bunlar kalın çizgide, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Deklarasyonu'ndan esinlenerek kaleme alınmış ilkelerdi.

Tanzimatçıların kişilik ve kariyerleri de önemlidir. Mustafa Reşit Paşa, İngiliz yanlısı idi. Londra'da büyükelçilik yapmıştı. Kırım Savaşı yıllarında ve daha sonra, Rusların kutsal yerler konusunda isteklerine karşı koymuş ve İngilizlerin desteğini sağlamıştı.

Reşit Paşa'nın yetiştirmeleri olan Ali ve Fuat Paşalar Fransa'ya yakınlık duymaktaydılar. Her ikisi de defalarca Dışişleri Bakanlığı ve sadrazamlık (başbakanlık) görevlerinde bulunmuşlardı. Reşit Paşa 1858'de, Fuat Paşa 1869'da, Ali Paşa da 1871'de öldüler. Demek ki, Mustafa Reşit Paşa'nın Dışişleri Bakanlığı görevine atandığı 1837 yılından, Ali Paşa'nın ölüm tarihi olan 1871 yılına kadar, yani 34 yıl, Osmanlı Devleti'nin politikası İngiltere ve Fransa'ya yakınlıkları ile tanınmış bu üç kişinin elinde idi. İngiliz ve Fransız kapitalizminin Osmanlı Devleti'nde egemenlik kurması da aynı zaman diliminde olmuştur. Rastlantı da olsa ilginç bir rastlantı. Soruna salt bu açıdan bakılarak araştırmalar yapılması yararlı olur sanırım.

Gülhane Hattı Hümayunu'nun okunması, eski kurumları, eski gelenek ve görenekleri ortadan kaldırmamıştı. Dış ticaret *müstemen* adı verilen yabancıların elindeydi. Bir süre sonra Avrupa tüccarı denen gayrimüslim yerli tüccarlara da Avrupa ile ticaret yapma yetkisi tanındı. Ardından Müslüman tüccara da aynı hak verildi. Böylece Osmanlı pazarlarını İngiliz ve Fransız fabrika malları kapladı. Bunun sonucunda, başta dokumacılık olmak üzere, çeşitli el sanatları art arda iflas ettiler. Fabrika malları ile rekabet edemiyorlardı. Buna karşılık ticaretle uğraşanların sayısı, hızla artıyordu. Özellikle liman kentlerinde, bunlar genellikle yabancı ve gayrı müslimlerden oluşan tüccarlardı. Köylerde yaşayanlar, kentlerde çeşitli mesleklerde çalışanlar, hızla yoksullaşmaktaydı. Üstelik ticaretin gelişmesi devletin vergi gelirlerini de görünür biçimde arttırmamıştı. Devlet, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kâğıt para basıyordu, bütçe açıkları bu yoldan kapatılıyordu.

Ama her ne olursa olsun, Galata bankalarından sağlanan önemsiz borçlar dışında devlet henüz borç kıskacına girmemişti.

Durum Kırım Savaşı'nda değişti. Devletin normal gelirleri tamamen harcandığı halde, bütçede büyük bir açık ortaya çıktı. Bilindiği gibi, İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'nin yanında, Rusya'ya karşı savaşa katıldılar.

Bu savaş dolayısıyla, Osmanlı Devleti ilk kez dışarıdan borç aldı. Fransa ve İngiltere'nin aracılığı ile Londra'da Palmers Bankası'ndan 3 milyon İngiliz lirası borç alındı. Kapı açılmıştı. 1855'te gene Londra'daki Rosehild Bankası'ndan 5 milyon İngiliz lirası borç alındı. Bu ilk borçları hızla yeni borçlar izledi. Başlangıçta bütçe açıklarını kapatmak için borç alınıyordu. Sonraları borç ve faiz taksitlerini ödemek için borç alınmaya başlandı. Hemen her yıl yeniden borçlanıyordu devlet. On yıl içinde (1863) dış borç tutarı 1 milyar franka yükselmişti. 1875 yılına gelindiğinde devletin borç toplamı 5.5 milyar franktı. Oysa devletin tüm gelirleri bu borçların ancak faizlerine yetecek kadardı.

Bunun üzerine, beş yıl süre ile faizlerin sadece yarısının ödenmesi için anlaşmaya varıldı. Ruslarla başlayan yeni bir savaş (1877-78) Osmanlı maliyesi için ağır bir darbe oldu. Savaş sırasında basılan kâğıt paralara, bir de savaş tazminatı eklendi: Ruslara 800 milyon frank ödemek durumunda kaldık.

Kaçınılmaz olarak akla şu soru geliyor: Türkiye'nin sorunlarını yakından bilen İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'nin sürekli borçlanmasına neden göz yummuşlardı?

Bu soruya yanıt vermeden, İngiltere'nin 1861 yılında Babıâli'ye yaptığı şu öneriyi açıklamak istiyorum:

1- Tüm Osmanlı borçlarını birleştirerek bunlara özel bir gelir sağlamak,

2- İmparatorluğun maliyesi üzerinde uluslararası bir kontrol kurmak.

Bu iki maddelik önerinin ışığında, ilerideki tarihsel gelişmeleri hesaba katmasak bile, amacın ne olduğunu kestirmek zor değildir. Hele kapitalizmin, ticaret kapitalizmi aşamasından mali kapitalizm aşamasına geldiği düşünülünce...

Berlin Kongresi'nde (1878) büyük devletler, Osmanlı Devleti üzerinde mali kontrollerini kurmak yolunu her ne kadar gün-

deme getirmişlerse de, İstanbul'da bir *maliye komisyonu* kurulması hakkındaki önerilerini kabul ettiremediler.

Muharrem Kararnamesi diye bilinen belgenin borçlarla ilgili bölümü şöyleydi:

1- Osmanlı borçları 5.2 milyar franktan, 2.5 milyar franka indirilmiştir; (Aslında gerçek borç bu kadardı.)

2- Faizlerle, borç taksitlerinin ödenmesi için tuz, ispirtolu içkiler, tütün, ipek, balık, pul ve damga vergileri karşılık olarak gösterilmiştir. Ayrıca Osmanlı egemenliğindeki kimi Balkan hükümetlerinden alınan vergiler de karşılık olarak gösterildi.

Muharrem Kararnamesi ile dünya kapitalizmine bağımlılığın kurumlaşmasına yol açılıyordu. Hükümete bağlı olmayan bir kurum devletin gelir kaynaklarının büyük bölümüne el koyuyordu. Düyun-u Umumiye adını alacak ve yabancı alacaklıların haklarını korumakla görevli olan bu kurum; memurları, silahlı adamları, kolcuları ile devlet içinde devlet olacaktı (1881).

Burada bir parantez açarak, 1875 yılma gelindiğinde darboğazların daha da daraldığını ve bilançonun hiç de rahatlatıcı olmadığını vurgulamak gerekir. Kötü mahsul alınması, açlık tehlikesi yaratmış olmasının yanı sıra vergi gelirlerinin de düşmesine yol açmıştı. Oysa dış borç taksitlerinin zamanında ödenmesi gerekiyordu. Dış borçlar 200 milyon İngiliz lirasını bulmuştu ve yıllık giderler 12 milyon İngiliz lirasına yaklaşıyordu. 1874-75 bütçesinde 22 milyon olarak hesaplanan genel gelirlerden, borç taksitleri düşülünce geriye kalan miktar devlet masraflarını karşılamıyordu. Ayrıca 16 milyona yakın dalgalı borçlar vardı.

Avrupa'da Osmanlı Devleti'nin geleceği hakkında ciddi kaygılar belirmişti. Kupon hamillerine zamanında ödeme yapılamıyordu. Bunlar arasında kamu hizmeti gören yabancı şirketler de bulunuyordu.

Bu ciddi durumu, Avrupalı alacaklılar açısından daha da ağırlaştıran olay, Mahmut Nedim Paşa'nın sadrazamlığa atanması oldu. Tanzimat'tan beri devleti hep İngiltere ve Fransa'ya sempatisi olan sadrazamlar yönetmişti. Oysa 1875 Ağustosu'nda sadrazamlığa ikinci kez atanan Mahmut Nedim Pa-

şa, Rusya yanlısı olarak tanınıyordu. Üstelik Rus elçisi Ignatief'in etkisinde kaldığı da söyleniyordu. Borç taksitlerinin ödenmesine böyle bir zamanda ara verilmesi kaygıları büsbütün artırmıştı. Osmanlı hükümeti 5 milyon liralık bütçe açığı karşısında, vadesi gelmiş kuponların ancak yarısını ödeyebileceğini; geriye kalanları ise % 5 faizli tahvillerle 5 yılda ödeyeceğini açıklamıştı (1875).

Avrupa sermayesinin Osmanlı Devleti'ne girişi hiç kuşkusuz kâr amacıyla olmuştur. Ama başka nedenler de vardı. Tıpkı bugün olduğu gibi, o günlerde de devletin jeopolitik konumu önemli rol oynuyordu. Özellikle İngiltere'nin, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasına karşı Osmanlı Devleti'ni bir ileri karakol olarak gördüğü ve bu bakımdan Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığına önem verdiği anlaşılıyor. Türkiye'nin jeopolitik ve stratejik konumu, büyük devletlerle ilişkiler söz konusu olduğunda, öncelikle göz önünde tutulmalıdır. İngiltere bunun açık örneği. 20. yüzyılın başlarında ise Türkiye bu kez Alman emperyalizminin ileri karakolu oldu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gene ileri karakol görevindeydik. Bu kez patron ABD idi. Bu konuya ileride döneceğiz.

1870-80 yıllarında Osmanlı Devleti mali zorluklarının yanı sıra, bir dizi olumsuz politik zorluklarla da karşı karşıya bulunuyordu. İmparatorluğun Avrupa'daki toprakları üzerinde isyanlar, savaşlar birbirini kovalıyordu. Bu olayların arkasında genellikle Rusya ya da Avusturya vardı: Hersek isyanı, Sırbistan ve Karadağ savaşları. Bulgar ayaklamasından sonra 1877'de Rusya ile savaş başlayacaktır.

Bu olayların Osmanlı borçları bakımından olumsuz gelişmelere neden olduğu görülmektedir.

Rusya ile savaş talihsiz bir savaştır. Osmanlı orduları yenilecektir. Berlin'de toplanan kongrede (1878) yenilginin muhasebesi yanında, tahvil sahiplerinin iddiaları da gündeme gelecektir.

Kongrede temsil edilen Avrupa devletleri borçlar konusunda bir komisyon kurulmasını önerdiler. Bu komisyon tahvil sahiplerinin şikâyetlerini, Osmanlı Devleti'nin mali durumunu

göz önünde tutarak, değerlendirecek ve etkin önlemler alacaktır. Osmanlı Devleti delegeleri bu öneriye karşı çıktıkları halde, öneri onaylandı (XVIII sayılı protokol).

Osmanlı Devleti bir komisyon kurulması kararından haklı olarak tedirgindi. Bağımsızlıkla bağdaşmaz düşüncesinde idi. Borçların ödenmesi ile ilgili olarak Babıâli mali proje hazırladı: Osmanlı hükümeti dış borçların ödenme biçimini hükümetle doğrudan doğruya görüşmek üzere, tahvil sahiplerine çağrıda bulunarak, delegelerini atamalarını istiyordu. Delegelerin atanması uzun sürdü. Sonunda İstanbul'a gelen delegelerle 20 Aralık 1881'de bir anlaşma imzalandı. Anlaşma, iç ve dış borçların azaltılması; konsolide edilen borçlarla bunların karşılanması için gösterilen kaynakların saptanması; *yönelim konseyi* adı ile kurulan yürütme organının yetkileri gibi konulan içeren 21 maddeden oluşuyordu.

Muharrem Kararnamesi olarak bilinen bir iç hukuk belgesi, böylece uluslararası boyutları olan bir anlaşmaya kaynaklık etmiş oluyordu. Buna göre de devlet, gelirlerinden bir bölümünü borçların karşılanmasına ayırıyordu. Bu gelirler tuz, tütün tekelleriyle, damga resmi, alkol vergisi, balık vergisi ve ipek böceği kozası vergisinden oluşuyordu. Böylece Osmanlı Devleti, toprakları üzerinde devlet yetkisi kullanan bir kurumu kendisi kurmuştu. Yani ilmeği elleriyle boynuna geçirmişti... Bu konuyu noktalamadan, bir başka ibret levhasını gözler önüne sermek istiyorum.

Osmanlı Devleti, Alman emperyalizminin buyruğunda savaşa gireli iki yıl olmuştu. İttihat ve Terakki Partisi iktidarda idi. Müslüman esnaf ve tüccarları bir çatı altında toplanması için çalışmalar yapılıyordu. Partinin ileri gelenlerinden, genel merkez üyesi Kara Kemal Bey'in başkanlığında bir komisyon kurulmuştu. Çalışmalar sırasında Kara Kemal Bey, İttihat ve Terakki'nin sınıfsal dayanağını açıklamak gereğini duymuş ve şöyle konuşmuştu:

> "İttihat ve Terakki cemiyeti önce askere, sonra memurlara dayandı. Askerlerin siyasetle uğraşmasının doğru bir şey ol-

madığı bütün dünyaca söz götürmez bulunduğundan, bundan er geç el çekileceği tabiidir. Memurlara gelince: onlara hangi parti bol aylık ve yüksek memuriyet vaad ederse o tarafı tercih ettiği görülüyor. Askerle memura dayanmanın sakıncaları böylece anlaşılınca esnaf cemiyetleri teşkili ile onlardan kuvvet alınması düşünüldü. Ve gerçekten bu cemiyetlerin başına getirilen sorumlu sekreter aracılığı ile esnafı arzu edilen tarafa yöneltmek olanaklı ise de, bir kuru kalabalıktan ibaret olan esnaf ancak sokak nümayişlerinde işe yaramaktadır. Şu halde bunlardan da İttihat ve Terakki Cemiyeti faydalanamıyor. Bundan dolayı başka uygar ülkelerde olduğu gibi yurdumuzda da bir burjuva sınıfı vücuda getirilerek, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu sınıf sayesinde varlığını sürdürmesine çalışmak gerekmektedir, ve bu amaçla cemiyet, milli şirketler kurulmasına, milli bir banka açılmasına ve Müslüman esnaf ve tüccarın birer cemiyet halinde birleşmesine gayret etmektedir."[1]

İttihatçıların bir burjuva sınıfı yaratmayı amaçlamaları, Batı örnek alınarak yenileşme, modernleşme düşüncesinin doğal uzantısıydı. Danıştay'ın, Sayıştay'ın aktarılması gibi burjuva sınıf da aktarılacaktı. Ama bu düşünce, İttihatçıların Batı'daki ekonomik, sosyal gelişmelerden habersiz olduklarının da kanıtıydı. Alman emperyalizminin dümen suyunda ve de Alman generallerinin denetimi altında, evlatlarımız dört cephede kanlı savaşlar veriyordu, Kara Kemal Bey burjuva sınıfı yaratacağız dediği günlerde. Ellerindeki silahlar Alman yapısıydı.

Kısaca savaşa nasıl girdiğimizi anımsatmak isterim. Alınacak pek çok ders var. İngiltere, Fransa, Rusya ile Almanya arasında bir savaş çıkmasının kaçınılmaz görüldüğü günlerde, iktidarda olan İttihat ve Terakki yöneticileri arasında İngilizlerden, Fransızlardan yana mı, Almanlardan yana mı olunması tartışma konusuydu. Başını Enver Paşa'nın çektiği askerler kesimi genellikle Almanya'yı yeğliyordu. Ama Cemal Paşa gibi İngiltere ve müttefikleri ile anlaşmaya taraftar olanlar da vardı. Almanya ile

1 Osman Nuri (Ergin), *Mecelle-i Umur-i Belediye*, c. I, İstanbul 1922, s. 869.

görüşmeler Başbakan ve Dışişleri Bakanı Sait Halim Paşa ile Enver Paşa tarafından yürütülüyordu. Savaş başladıktan kısa bir süre sonra imzalanan ittifak anlaşması (2 Ağustos 1914) gizli tutuldu. Hükümetin tüm üyelerine bile açıklanmadı. Ve Osmanlı Devleti bir süre sonra bir oldu bitti ile savaşa sürüklendi. Akdeniz'deki iki Alman zırhlısı Göben ve Breslau, Çanakkale'yi geçerek İstanbul limanına demir attılar. İngilizler gemilerin karasularımızdan çıkarılmasını ya da gemi personelinin gözaltına alınmasını istediler. Osmanlı hükümeti hiçbirini yapamazdı. Almanya ile ittifak anlaşması imzalanmıştı. Kitaba uydurulduğu: Gemilerin satın alındığı ilan edildi. Adları Yavuz ve Midilli oldu. Alman süvari Amiral Souchon'a, "Paşa" unvanı verilerek Osmanlı üniforması giydirildi. İngiliz tezgâhlarına daha önce iki zırhlı sipariş edilmişti. Savaş çıkınca Churchill bu zırhlılara el koymuştu. Alman zırhlılarının Osmanlılaştırılmasıyla buna da cevap verilmiş oluyordu.

Hükümet üyelerinden pek çoğu savaşa girilmemesinden yanaydı. İngiltere ile Rusya da Osmanlıların savaşa katılmasını istemiyordu. Konuşmalar sürdürülüyordu. Hatta savaşa girmezsek kapitülasyonlar konusunda ödünler verebileceklerini bile söylüyorlardı.

Enver Paşa ile arkadaşları ise Almanların yanında savaşa katılmamız için uğraşıyorlardı. Kapitülasyonların kaldırılması konusunda ısrarlıydılar. "Bu fırsat kaçırılmasın," diyorlardı. Ağır bastılar: Kapitülasyonlar kaldırıldı. İngilizler, Fransızlar bu tek yanlı kararı tanımayacaklardı. Ama müttefikimiz Almanya da memnun olmamıştı.

İşte o günlerde Amiral Souchon Paşa'nın komutasındaki iki Alman zırhlısı (yeni adlarıyla Yavuz ve Midilli) Karadeniz'e açıldılar. Pruvalarında Türk bayrağı dalgalanıyordu.

Olayı Talat Paşa'dan dinleyelim:

> "Arefe gününde, Karadeniz donanmasıyla Amiral Souchon arasında bir muharebe vuku bulduğu ve 'Göben'in Rus sahillerini bombardıman ettiği haberini aldık.
>
> Bu hadiseden hiçbirimiz daha önceden malûmattar değil-

dik. Fakat herkes gibi ben de Enver Paşa'nın haberi olduğuna kani idim.

Sadrazam bir karar vermek mecburiyetinde kaldı. Ve neticede harp haline geçmemizi tercih etti. Cavit de dahil olmak üzere diğer nazırlar istifalarını verdiler."[2]

Savaşa sürükleniyoruz; Başbakan'ın, Bahriye Bakanı'nın, İçişleri Bakanı'nın olaydan haberi yok. Enver Paşa ile Amiral Souchon anlaşmışlar. Almanya emir vermiş...

Şimdi de Almanya'nın yerinde Amerika var. Göben ve Breslau zırhlılarının yerinde ABD üsleri var. Bunlara *ortak tesis* diyor bizimkiler. Ama örneğin İncirlik Üssü tek anahtarlı. Ve anahtar Amerikalılarda. Amiral Souchon rolünü, bugün Amerikalı üs komutanı, hava pilot albay William Douglass üstlenmiş. ABD savaşa karar verdiğinde İncirlik Hava Üssü'nden uçaklar havalanacak ve Sovyet kentleri bombalanacak. Bundan kimsenin kuşkusu olmasın. Türkiye'nin kaderini ellerinde tutanlar: "Biz izin vermezsek havalanamaz uçaklar," diyeceklerdir. Ama ABD karar verirse uçaklar havalanacaktır ve Göben, Breslau olayı bir kez daha yaşanacaktır. Ne var ki, tarih aynen tekrarlanmadığından, Türkiye'nin mahvolması için Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi dört yıl beklenmeyecektir. Sovyetler'den yanıt hemen o anda gelecektir ve de belki 10 milyon yurttaşımız yok olacak, en az bir o kadarı da yavaş yavaş ölecektir. Savaşı Sovyetler açarsa gene aynı senaryo sergilenecektir.

Milliyet muhabiri İncirlik Hava Üssü'nü gezmiş. "Pentagondan izinsiz girilemeyen yerler var" diye başlık atmış. Yazılanlardan anlaşılıyor ki, hiçbir şey yapılamaz. Nükleer bombalar onların elinde, uçaklar onların uçakları. Biz sadece üste nöbet tutuyoruz, üssün güvenliğini sağlıyoruz. Ama İncirlik Üssü bizim güvenliğimizi sağlamıyor. Tam tersine bizim için bir güvensizlik konusu. Düğmeye başkaları basacak.

Konuyu ilerde tekrar ele alacağız. Şimdi dönelim Birinci Dünya Savaşı'nın son yıllarına. O tarihte kimlere ne kadar borçlu olduğumuzu görelim:

---

2 Tevfik Çavdar, *Talât Paşa*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1984, s. 367-368.

Fransa	% 60.3	(Yaklaşık 2.5 milyar frank)
Almanya	% 21.3	(Yaklaşık 850 milyon frank)
İngiltere	% 14.3	(Yaklaşık 600 milyon frank)
İtalya	% 3	(Yaklaşık 120 milyon frank)

Osmanlı Devleti ile alacaklı temsilcileri arasında varılan anlaşma gereği (1881) borçlar 5.2 milyar franktan 2.5 milyar franka indirilmişti (Aslında Osmanlı Devleti'nin borcu da bu kadardı). Düyun-u Umumiye İdaresi'nin şubeleri Türkiye düzeyine yayılmıştı. Arkalarında Osmanlı Bankası vardı. Bu banka, Fransız ve İngiliz mali gruplarınca kurulmuştu. Bir süre sonra, Alman mali grupları da kendi bankalarını kuracaklardı. Demiryollarında hükümetlerin hisseleri ise şöyleydi:

Türk Hükümeti	% 31
Almanya	% 36.8
Fransa	% 21
İngiltere	% 10.5
Belçika	% 1.7

İkinci sırada yer alan Almanya bu yarışa sonradan katılmıştı. Almanya 1914 yılında, yani savaştan hemen önce, Anadolu'da 4.800 kilometre demiryolu imtiyazına sahip bulunuyordu. Almanya'nın Doğu'ya uzanma politikası anımsanınca, Basra Körfezi'ne doğru uzanan Bağdat demiryolunun, ekonomik ve siyasal önemi hemen ortaya çıkar. Bu imtiyazın sadece 1.800 kilometresi işletilmekte idi. Haydarpaşa-Ankara demiryolunun imtiyazı daha 1888 yılında bir Alman grubu tarafından alınmıştı. Ereğli hattının imtiyazı ise 1912 tarihli idi.[3]

Osmanlı'nın sonu

1918 yılında İtilaf Devletleri tüm cephelerde saldırıya geçti. İmparatorluğun sonu gelmişti. Avrupa kapitalizmi önce ti-

3 E.E. Adamof, *Cihan Harbi Esnasında Avrupa Hükümetleri ile Türkiye, Anadolu'nun Taksimi*, İstanbul 1926, s. 10-59.

caret sermayesiyle ülkeye girmiş, ardından borçlarla mali sermaye bizi dize getirmişti; son vuruşu da İngiliz, Fransız silahları yapıyordu. Alman emperyalizminin Doğu'ya açılma politikasına alet edilen asırlık koca imparatorluk, silahlarını bırakıyordu: Mondros Ateşkes Antlaşması, İtilaf Devletleri'nin işgali ve Sevr barışı...

Yüzlerce yıldır süren çöküşe ilk tepki tabandan, halkın isyanından geldi: İzmir'e çıkan Yunan kuvvetlerine halkın içinden çıkan sosyalist Hasan Tahsin'in kurşunu yanıt verdi. Hasan Tahsin orada öldürüldü. Ama ulusumuz kurtulacak, yaşayacaktı. Sosyalist Hasan Tahsin, kurtuluş yolunu göstermişti ölürken...

Artık son yaklaşıyordu. Enver Paşa Doğu Cephesi'nin komutanlığını, Cemal Paşa da Suriye komutanlığını üstlendi. Ancak Alman denetimi giderek ağırlaşıyordu. General Liman Von Sanders'in başyardımcısı olan General Von Seeckt, Osmanlı Genelkurmay Başkanlığı'na getirilmişti. Von der Goltz da önce Birinci Ordu Komutanlığı'na, daha sonra Mezopotamya'daki Altıncı Ordu Komutanlığı'na atanmıştı. Von Falkenhayn, Filistin'deki kuvvetlerin komutanı olmuştu. Ayrıca Milli Savunma Bakanlığı'nda hareket, istihbarat, demiryolları, ikmal işleri, silah ve cephane, kömür işleri hep Alman subaylarının komutası altındaydı.[4]

Savaş kazanılsa da kaybedilse de Osmanlı Devleti'nin artık kaderi belliydi. Almanya'nın uydusu olacaktı...

Ama bu arada kimi çıkışlar da yapılıyordu. Bunlardan bir kısmının kaderi savaşın kaderine bağlıydı. Hatta bu bile kesin sayılmazdı. Örneğin kapitülasyonlar kaldırıldı. Bu kâğıt üzerinde kaldı. Buna karşılık laiklik konusunda adımlar atıldı. Şeyhülislâm kabineden çıkarıldı. Şeriat mahkemeleri Adalet Bakanlığı'na bağlandı.

İttihat ve Terakki'nin siyasal ideolojisi, devleti maceralara sürükleyecek nitelikteydi. Kapitalizme özenmesi de onu Türkçülük ideolojisiyle bağdaştırılması olanaksız bir kozmopolitli-

4 Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, c. 2, E Yayınları, İstanbul 1982, s. 375-376.

ğe iteliyordu. İttihatçıların ekonomiye yaklaşımı Kara Kemal Bey'in açıkladığı gibi bir burjuva sınıfı yaratıp işleri ona bırakmaktan ibaretti. Oysa yaratılması düşünülen bu sınıfın önemli bir kısmını oluşturan tüccar takımı (müstemen, Avrupa tüccarı, Hayriye tüccarı) öteden beri, Osmanlı toplumunun meslek gruplarından biri olarak varlığını sürdürmekte idi. İttihatçıların göremedikleri, düşünemedikleri, Türk burjuva sınıfının dünya kapitalizminin yurdumuzdaki uzantısı olacağı, Türkiye'nin sömürülmesine aracılık edeceği idi.

Bunlar arasında imparatorluğun yazgısında en önemli yeri işgal edeni kuşkusuz Enver Paşa'dır. Enver Paşa, 1910-1911 yıllarında askerî ateşe olarak Almanya'da bulunmuştu. Alman militarizminin hayranlarındandı. İkinci Balkan Savaşı'nda Edirne'yi geri alan Osmanlı birliklerinin komutanı olan Enver Paşa, Babıâli baskını ile İttihat ve Terakki'nin güçlü adamı haline gelmişti.

Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önceki yıllarda Osmanlı İmparatorluğu, Müslüman olmayan nüfusunun yaşadığı toprakları kaybettiğinden, İttihat ve Terakki, Osmanlı ideolojisi yerine, Ziya Gökalp'in Türkçülük ideolojisini benimsemişti. Ne var ki, Durkheim sosyolojisinden kaynaklanan bu idealist ideoloji, ekonomik gerçeklerin göz ardı edilmesine neden olmuştu. Böylece Alman emperyalizminin gerçek yüzü görülememiş, Almanya'nın yanında savaşa katılmakla, Kızılelma efsanesinin gerçekleştirilebileceği sanılmıştı.

II. Meşrutiyet'in ilanından önceki yıllarda, İttihat ve Terakki *umudu* temsil eden bir siyasal hareketti. Geleneksel yönetici kadrolardan gelmeyen genç insanların yönettiği yürekli bir gizli siyasal hareketti. İdeolojisi ne idi? İstibdada karşı savaştığı biliniyordu. Bu da yetiyordu Abdülhamit'e karşı olanlara.

İttihat ve Terakki'nin merkezi Selanik'te idi. İdeolojisi, Abdülhamit döneminin yaygın ideolojisi panislâmcılığın karşıtı olan pantürkçülüktü. 19. yüzyıl Avrupası'nda gelişen millet fikri Osmanlı aydınları tarafından da benimsenmişti. Doğrusunu isterseniz, çokuluslu bir imparatorluk için pek geçerli olmayacak bir ideoloji. Ama Osmanlı İmparatorluğu'nun ege-

men etnik grubunu oluşturan Türkler, devletin itici bir güce kavuşmasında bu ideolojinin olumlu bir etken olacağı inancındaydılar.

İttihat ve Terakki üzerinde durmamızın asıl nedeni, bu partinin bir siyaset yöntemi getirmiş olmasıdır. Yani Avrupa'da geçerli olan uygulamanın salt görüntülerini benimseyerek, tepeden inmeci, dikta rejimi uygulamasını gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Bu arada ekonomik düzen olarak da kapitalizme yönelmişlerdir. Neden kapitalizm? Çünkü Avrupa ülkelerinin ekonomik düzeni kapitalistti. Ama belki Selanik'te parti çevresini oluşturanların önemli bir kesiminin tüccarlardan oluşması da etken olmuştur.

İzlenen politikalar bakımından bu Batı taklitçiliğinin belki en hazin iki sonucu özgürlükçü düzen savlarının daima kâğıt üzerinde kalmış olması ve ekonomik analizlere sırt çevrilmesidir. Kara Kemal Bey'in burjuva sınıfı yetiştirmek ve bu sınıfa dayanmak konusundaki açıklaması, ekonomi konusunda gereken titizliğin gösterilmemiş olduğunun açık bir örneğidir: *Bir burjuva sınıfı yetiştirmek, serada kaktüs yetiştirmek* gibi bir şey sanılmıştır. Oysa o tarihte yeni burjuva sınıfı emekleme çağında da olsa, salt tüccarlardan da oluşsa, vardı. Müstemenler, Avrupa ve Hayriye tüccarları yerli burjuvazinin öncüleri değil miydi? Ama bu, Teşviki Sanayi Yasası ve daha başka yasalarla burjuvaziye devlet hazinesinden kaynak sağlandığı gerçeğinin unutulması anlamına gelmez tabii. Bu yardımlar günümüze kadar uzanmıştır. Hele bir holdingin danışmanı olan sayın Özal'ın başbakan olmasından sonra bu yardımlar daha anlamlı bir hal almıştır.

Ancak dünya düzeyinde burjuva sınıfları arasındaki ilişkilerin, *büyük balığın küçük balıkları yutması* gibi büyük sermayelerin küçükler aleyhinde hızla yoğunlaşan büyümesine, merkezleşmesine yol açtığı, üstelik siyasal bağımlılık da doğurduğu, pek çoğumuzun, özellikle halkımızın bilmediği bir gerçektir.

Kara Kemal Bey'in ve arkadaşlarının iktidarda oldukları Birinci Dünya Savaşı yıllarını düşünelim: Osmanlı Devleti, Almanya'nın müttefiki idi. İngiltere ile Fransa, Osmanlı Devle-

ti'nin *Üçlü İttifaka* üye olmak için başvurularına olumsuz yanıt verdikleri halde, neden Almanya bizimle ittifak anlaşması imzalamıştı? Herhalde Enver Paşa'nın Kayzer Wilhelm taklidi bıyıklarına hayran kaldıkları için değil. Almanya yanlısı, İttihatçı, bey ve paşalarımızın bu sorunu enine boyuna tartıştıklarını ve Alman emperyalizminin, Doğu'ya uzanma politikasında Osmanlı Devleti'ni bir araç olarak kullandığının bilincinde olduklarını sanmıyorum. Hele burjuva sınıfı yaratma konusundaki kararları anımsanınca bu bey ve paşaların ekonomiden ve dünya kapitalizminin o günkü aşamasından habersiz oldukları ortaya çıkıyor. Kapitalizmin, ona sonradan ayak uydurmaya çalışan geri kalmış ülkeler için bu yoldan kurtuluş olamayacağını İttihatçılar, yakın tarihimizi değerlendirebilmiş olsalardı mutlaka görürler, anlarlardı. Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme tarihi ile kapitalizmin ortaya çıkışı ve dünya politikasına damgasını vuruşunun aynı tarihlere rastladığını göreceklerdi. Buna karşı denilebilir ki, görmüşlerdir ve kapitalizme yönelerek bu tehlikeyi önlemeye çalışmışlardır. Burada İttihatçılara fazla yüklenmemek gerektiğini söylemeliyim. Çünkü bu analizleri yapmak için Marksist ekonomiyi bilmek gerekir. O tarihlerde ise Marx'ın yapıtlarını bilen Türklerin sayısı herhalde bir avuç insanı geçmezdi. Evet, İttihatçılara haksızlık etmeyelim, çünkü aynı şeyleri bugünün bey ve paşa takımı için de söyleyebiliriz. Oysa aradan 80 yıl geçmiştir. Ve Türkiye yeniden dünya kapitalizminin ağına düşmüştür.

Bilinmesi gereken kimi bilimsel gerçekler var bu konuda. Kapitalizmin hızla gelişmesi ve bir dünya sistemi haline gelmesi, buhar makinesinin bulgulanmasına ve Endüstri Devrimi'ne bağlıdır. Endüstri Devrimi daha önce belirtildiği gibi 18. yüzyılın sonlarında İngiltere'de gerçekleşti. Makineli üretim kapitalizme hızla büyüme ve yayılma olanağını sağladı. Avrupa kapitalizmi önce endüstri malları ihraç etti endüstrileşmemiş ülkelere, daha sonra da sermaye ihracına yöneldi. İthalci ülkelerin dış ticaret ve ödeme dengeleri giderek artan açıklar vermeye başladı. Bunun üzerine kapitalist ülkeler mal akımını sürdürmek için alıcı ülkelere borç vermeye başladılar, yani sermaye

ihraç ettiler. Kapitalist ülkeler böylece kârlarını katmerleştirme olanağını buldular; sattıkları mallardan kâr ediyorlardı, ayrıca verdikleri borcun faizi olarak da kâr sağlıyorlardı. Çift kıskaç. Osmanlı Devleti bu operasyonun ekonomi kitaplarına geçmiş en güzel örneklerinden biridir.

Bu koşullar altında geri kalmış ülkelerin ilerlemesi, gelişmesi olanaksızdı. Üstelik ekonomi bakımından bağımlılık, sonuç olarak siyasal bağımlılığa da yol açıyordu. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti bu çıkmaz yolun en belirgin örneklerinden biridir.

Bu kısır döngüyü bilimsel yönü ile de açıklamak istiyorum:

Kapitalizm bir ekonomik-sosyal düzen, bir üretim biçimi. Bugün dünya kapitalizmi belirli aşamalardan geçerek emperyalizm denen ve sermaye ihracı biçiminde karşımıza çıkan bir noktaya gelmiştir. Bu aşamada kapitalizm, uluslararası monopollerin kurulmasına yol açmıştır. Bu da dünyanın nüfuz bölgelerine ayrılmasıyla sonuçlanmıştır. Monopoller kapitalizmi, kapitalizmin yeni bir türüdür. 1873 krizini izleyen ve uzun süren depresyonla birlikte, küçüklerin büyükler tarafından yutulması sonucunda kapitalizmin merkezleşmesi hızlanmıştır. Bu tarihten sonra (1873 krizi) ileri kapitalist ülkelerde hızlı bir monopolleşmeye tanık olunmaktadır. 1903 bunalımından sonra karteller, Avrupa ekonomik yaşamının bekçiliğini olağan hale getirmiştir. Kapitalizm emperyalizme dönüşmüştür. Kimi rakamlar verelim: Kartel sayısı, Almanya'da 10 yılda 250'den 385'e; ABD'de, 185'ten 250'ye yükselmiştir.[5]

Bir parantez açarak, son zamanlarda liberal ekonomi doğrultusunda resmî ağızların yaptığı teşvik konuşmalarına değinmek isterim: Korumacı önlemlere karşı çıkılıyor; liberal ekonomi doğrultusunda alınan kararlar övülüyor. Liberal politikanın Türkiye'nin büyüme hızını artırdığı ileri sürülüyor. Bu savın gerçeğe ne derece uygun olduğunu bir yana bırakarak, söz konusu büyümenin emekçi halk yığınlarının gelirlerine ne ölçüde yansıdığına bakmak gerekir. Türkiye gelir dağılımı bakımından en adaletsiz durumda olan yedi ülkeden bi-

5 *Economie Politique*, Ed. Social 1949, s. 275-302.

ridir. Demek ki, büyüme eğer gerçekse, bu gelişme emekçilere yansımıyor. Önemli olan büyüme hızının kişi başına düşen gerçek büyüklüğüdür ve bu oran sürekli korunduğu takdirde azgelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki uçurumun ne ölçüde kapatılabileceğidir. "Dünya Bankası'nın verilerine göre, Türkiye'nin 1977 yılında 1110 dolar olan kişi başına milli geliri 1985'te 1080 dolara düştü. Türkiye, Dünya Bankası'nın en yoksuldan en zengine uzanan kişi başına gayri safi milli hasıla sıralamasında 1977'de 70. sırada yer alırken, 1985'te 62. sırada yer aldı. Böylece Türkiye yoksulluk merdivenlerinde 8 basamak gerilemiş oldu."[6]

Bu açıdan bakıldığında rakamların umut verici olmadığı görülür. Bu görüşler bugün için. İttihat ve Terakki döneminde böyle rakamlar yoktu. Ama Almanya ile Türkiye'nin birlikte savaşa girmelerinden, savaş kazanılsa bile, bizim kazançlı çıkmamız söz konusu değildi.

Kara Kemal Bey'le yapılan konuşmadan iki yıl sonra savaş kaybedilecektir ve Sevr Antlaşması'nın ağır şartlarını kabul eden Osmanlı Devleti yaşamının sonuna gelecektir.

Kurtuluş Savaşı

Kurtuluş Savaşı'na zor koşullarda başlandı. O günleri görenlerin sayısı çok azaldı. Gençler o günleri kitaplardan öğreniyorlar. Her kitap da doğru değil. Hele '50'li yıllardan sonra yazılanlar, Kurtuluş Savaşı'nın niteliğini, herhangi bir savaştan onu ayıran temeldeki farkı vurgulamıyorlar. Bu savaşın *tam bağımsızlık* için bir savaş olduğu ve asıl düşmanın Yunan kuvvetleri gerisindeki sömürü düzeni olduğu belirtilmiyor. Oysa o yıllarda savaşın bu özelliği her fırsatta açıklanır, emperyalizme karşı savaş verdiğimiz sık sık vurgulanırdı. Yalnız İstanbul hükümeti ve bağlı olanlar, bunu görmezlikten gelir ve işgal kuvvetleri ile hoş geçinmenin yolunu ararlardı.

Kurtuluş savaşımızın başka, yepyeni bir savaş olduğunu dile getiren iki belge sunacağım:

6 *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1987.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 21 Ekim 1926 tarihli bildirgesinde şöyle denilmektedir.

> "(...) Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli hudutlar dahilinde hayat ve istiklâlini temin... ahdiyle teşekkül etmiştir. Binaenaleyh hayat ve istiklâlini, yegane ve mukaddes emel bildiği Türkiye halkını, emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtararak irade ve hakimiyetinin sahibi kılmakla gayesine vasıl olacağı kanaatindedir.
>
> Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin hayat ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı müdafaa ve bu maksada aykırı hareket edenleri tedip azmiyle kurulmuş bir orduya sahiptir. Emir ve kumanda salâhiyeti Büyük Millet Meclisi'nin manevi şahsiyetidir.
>
> Türkiye Büyük Millet Meclisi, halkın öteden beri maruz bulunduğu sefalet sebeplerini yeni vasıtalar ve teşkilat ile kaldırmak, yerine, refah ve saadet getirmeyi başlıca hedef addeder. Binaenaleyh toprak, maarif, adliye, maliye, iktisat ve evkaf işlerinde ve diğer mesel elerde sosyal yardımlaşma ve kardeşliği hakim kılarak, halkın ihtiyaçlarına göre yenilikler ve tesisler vücuda getirmeğe çalışacaktır. Bunun için de siyasi ve içtimai [sosyal] umdelerini [ilkelerini] milletin ruhundan almak ve tatbikatta milletin temayüllerini ve ananelerini gözetmek fikrindedir.
>
> Binaenaleyh, Türkiye Büyük Millet Meclisi memleketin idari, iktisadi, içtimai ihtiyaçlarına müteallik hükümleri peyder pey tetkik ve kanun şeklinde tatbik mevkiine koymağa başlamıştır."[7]

Bir milletvekilinin, "Bildirgede sözü edilen kapitalizm, kuşkusuz dış kapitalizm" demesi üzerine, komisyon sözcüsü şu yanıtı vermişti:

> "Hayır: ayrım yapılmamıştır. Biz kapitalizmin, emperyalizmin her şekline karşıyız."

O günlerde, kapitalizm ve emperyalizm konusunda Mustafa Kemal Paşa da şöyle konuşuyordu:

7 *TBMM Tutanakları*, 21 Ekim 1336 (1921) günkü toplantı.

"Fakat mesleki içtimai [sosyal öğreti, sosyoloji] itibariyle düşündüğümüz zaman, biz hayatını, istiklâlini kurtarmak için çalışan erbabi sayız [emekçileriz], zavallı bir halkız! Mahiyetimizi bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız! Binaenaleyh her birimizin hakkı vardır. Salâhiyeti vardır. Fakat çalışmak sayesinde bir hakkı iktisab ederiz [elde ederiz]. Yoksa arka üstü yatmak ve hayatını saydan muarra [çalışmadan] geçirmek istiyen insanların bizim hayat-ı içtimaiyemiz içerisinde [toplumumuz arasında] yeri yoktur, hakkı yoldur! (alkışlar) O halde ifade ediniz efendiler! Halkçılık, nizam-ı içtimaisini [sosyal düzenini] sayine [emeğine], hukukuna istinad ettirmek isteyen bir mesleki içtimaidir [bir sosyal öğretidir]. Efendiler! Biz bu hakkımızı mahfuz bulundurmak, istiklâlimizi emin bulundurabilmek için, heyeti umumiyemize, heyeti milliyemize bizi mahvetmek istiyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı, heyeti milliyece mücadeleyi caiz gören bir mesleği takip eden insanlarız. Binaenaleyh bu ve bu gibi teşvikatla ve izahatla hükümetimizin istinad ettiği esasın, ilmi içtimaiye müstenit (sosyal bilime dayalı) bir esas olduğunu bariz bir surette görürüz! Fakat ne yapalım ki demokrasiye benzemiyormuş, sosyalizme benzemiyormuş, hiçbir şeye benzemiyormuş! Efendiler biz benzememekle ve benzetmemekle iftihar etmeliyiz. Çünkü biz bize benziyoruz efendiler! (alkışlar)"[8]

Verdiğimiz savaşın adı: Bağımsızlık Savaşı, Kurtuluş Savaşı idi. Kimden kurtulacaktık? Kimlerden bağımsız olacaktık? Emperyalizm ve kapitalizmden. Bu açık açık söyleniyordu.

Atatürk ayrıca, yaşamak, kurtulmak için çalışan ve çalışmak zorunda olan emekçi bir halk olduğumuzu vurguladıktan sonra, çalışmadan yaşamak isteyenlerin toplumumuzda yeri olmadığını söylüyor ve "halkçılık, toplumun düzenini emeğe dayandıran bir doktrindir," diyordu.

Emperyalizme, kapitalizme karşı savaşan ve toplum düzeni-

8 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c. I, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1945, s. 190-191.

ni *emeğe* dayandıran bir rejim sosyalist bir rejimdir. Ve de halkçı olduğu için de demokrasiye yönelik bir rejimdir.

Atatürk, "ne demokrasiye ne sosyalizme benzemiyormuş" derken de, Avrupa'daki rejimlere ve Sovyetler Birliği'ne benzemediğimizi belirtmek istiyordu herhalde. Çünkü açıklamalarını sosyal öğretiye, yani sosyolojiye dayandıran bir kişinin demokrasiyi, sosyalizmi yadsıması ters bir iş olur. Bence "biz bize benziyoruz" diyen Atatürk, demokrasinin ve sosyalizmin bizim tarihsel koşullarımız içinde biçimleneceğini ifade etmek istemiştir. Tartışmasız olan yanı ise yukarıdaki alıntının Kurtuluş Savaşı yıllarında Atatürk'ün emeğe dayalı; hakkın, hukukun çalışarak elde edileceği ve de çalışmadan sırtüstü yatan insanların içinde yer alamayacağı bir rejim düşündüğüdür. Çıkan sonuç budur.

Ama Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi ne yazık ki, bu çizgide gelişmedi. Sırtüstü yatarak yaşamak isteyenler, zamanla köşeleri tuttular ve çalışan insanların, yani emekçi halkın efendisi oldular. Atatürk sağken sadece tam bağımsızlık ilkesi, onun da sadece siyasal bağımsızlık ve buna doğrudan ters etki yapan konularda, derece derece bağımsızlık ilkesi uygulandı. Ve Türkiye adım adım kapitalizme kaydı. Kara Kemal Bey'in ve İttihatçıların hayal ettikleri burjuva sınıfı, yasalarla desteklenerek egemenliğini kurmaya başladı.

Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'nin tam bağımsızlık felsefesini Atatürk, en açık biçimde, Franklin Borulleri'la yaptığı konuşma sırasında dile getirmiştir. Bunu aynen aktarmayı yararlı görüyorum:

> "Âlim, cahil, milletin bütün fertleri, hepsi, belki işin içindeki güçlükleri iyice kavramadıkça, bugün yalnız bir nokta etrafında toplanma ve sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir. O nokta, tam bağımsızlığımızın sağlanması ve sindirilmesidir.
>
> Tam bağımsızlık demek, elbette, politika, maliye, ekonomi, adalet, askerlik, kültür gibi her alanda tam bağımsızlık, tam serbestlik demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, ulusun ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlıktan yoksunluğu demektir.

Biz bunu sağlamadan ve elde etmeden barışa ve esenliğe erişemiyeceğimiz kanısındayız (13 Haziran 1921)"[9]

Evet, tam bağımsızlık ilkesi böyle bir bütündür. Politika, maliye, ekonomi, adalet, askerlik, kültür vb... alanlarda bağımsız olmaktan oluşan bir bütün. Ve bu bütünü oluşturan alanlardan birinde bağımlı olmak, bağımsızlığın tümüyle yok olmasına yol açardı. Atatürk özellikle mali bağımsızlık üzerinde ısrarlıydı. Mali bağımsızlığın koca devleti nasıl çökerttiğini yakından görmüş, izlemişti.

Atatürk şöyle diyordu:

"Efendiler! Her şeyden evvel hayat ve istiklâlimizi teminden ibaret olan gayeyi milliyemize vusuldan [ulaşmaktan] başka bir şey düşünemeyiz: Binaenaleyh, bizce haizi ehemmiyet olan nokta, kudreti maliyemizin buna kâfi olup olmayacağıdır. 1920 ve 1921 senelerinin fiili tecaribine [deneyimlerine] ve müspet hesabatına ve bugünkü ahvali dahiliye ve iktisadiyemizin bu geçen iki seneye nispeten, kıyas kabul etmez derecede iyi bir halde bulunmasından hasıl olan kati ümitlere istinaden arz edebilirim ki, memleketimizin, menabii varidatı davayı millimizin emniyetle istihsalini kafildir. Kuvvei maliyemiz bu güne kadar olduğu gibi, hariçten borç yapmaksızın dahi, fakirane olmakla beraber, memleketi idari ve gayesine isal edecektir (...) Efendiler! Bugünkü mücahedatımızın gayesi istiklâli tamdır. Istiklâliyetin tamamiyeti ise ancak istiklâli mali ile mümkündür. Bir devletin maliyesi istiklâlden mahrum olursa, o devletin bütün şuabat-ı hayatiyesi [yaşamı, şubeleri] mefluç olur [felç olur]. Çünkü her devlet ancak mali güçle yaşar. Mali istiklâlin korunması için birinci şart, bütçenin iktisadi bünye ile mütenasip ve mütevazi [dengeli] olmasıdır. Binaenaleyh, bünye-i devleti yaşatmak için, dışarıya başvurmaksızın, memleketin gelir kaynakları ile idare, çare ve tedbirlerini bulmak lâzım ve mümkündür."[10] (1 Mart 1922)

9 A.g.e., c. II, s. 457-458.

10 A.g.e., c. I, s. 222.

Kurtuluş Savaşı'nın en hararetli günlerinde Atatürk böyle düşünüyordu. Ama daha sonra aynı titizlik gösterilmemeye başlandı. "Köylü efendimizdir," deniyordu ama toprak reformu yapılmıyordu. "Sanayileşeceğiz," deniyordu ama gelişigüzel, daha doğrusu tüketime dönük fabrikalar kuruluyordu. Sanayileşmenin, üretim aracı üreten sanayi dalları kurmak olduğu ya bilinmiyordu ya da bilmezlikten geliniyordu.

Zavallı bir halk olduğumuz ve çalışmadan, yani başkalarının sırtından yaşayanlara toplumumuzda yer olmayacağı hakkındaki sözler iyice unutulmuş görünüyordu. Kaygan bir meyilli satıh üzerindeydik artık. İniyorduk ve hızlanarak iniyorduk. Nihayet İzmir İktisat Kongresi gelip çattı ve Atatürk açış konuşmasında yabancı sermayeye davetiye çıkardı.

Çiftçi, esnaf, sanatkâr, tüccar ve işçi temsilcileri önünde yaptığı konuşmada Atatürk, ekonominin önemini vurguluyordu. Ancak emperyalizme ve kapitalizme karşı ulusça savaşmanın zorunlu olduğunu vurgulayan eski konuşmaların çizgisinden farklı bir çizginin gündeme getirildiği gözden kaçmıyordu. 1920-21'lerdeki konuşmalarda *çalışan, çalışmak zorunda olan zavallı bir halktık ancak çalışanların hakkı vardı; sırtüstü yatıp çalışmadan yaşamak isteyenlerin, bizim toplumumuz içinde yeri yoktu, hakları yoktu.* Oysa bu konuşmasında Atatürk, sosyal gerçekleri değişik biçimde değerlendiriyordu. Bir yandan sosyal sınıfların varlığını kabul ediyor ancak bu sınıflar arasında çatışma bulunmadığını vurguluyordu. Şöyle konuşuyordu Atatürk:

> "Bizim halkımız menfaatleri yekdiğerinden ayrılır sınıflar halinde değil, bilakis mevcudiyetleri ve muhassalai mesaisi [ve çalışmasının sonucu] yekdiğerine [biri ötekine] lâzım olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada samilerim [dinleyenlerim] çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır ve amel elerdir [işçilerdir]. Bunların hangisi yekdiğerinin muarızı [karşı koyanı] olabilir. Çiftçinin sanatkâra, sanatkârın çiftçiye ve çiftçinin tüccara ve bunların hepsine, yekdiğerine ve ameleye [işçiye] muhtaç olduğunu kim inkâr edebilir. Bugün mevcut fabrikaları-

mızda ve daha çok olmasını temenni ettiğimiz fabrikalarımızda kendi amelemiz [işçimiz] çalışmaktadır. Müreffeh ve memnun olarak çalışmalıdır ve bütün bu saydığımız sınıflar aynı zamanda zengin olmalıdır ve hayatın lezzeti hakikisini tadabilmelidir ki, çalışmak için kudret ve kuvvet bulabilsin. Binaenaleyh programda bahsolunduğu zaman, adeta denebilir ki, bütün halk için bir 'Say Misakı Millisi'dir. Ve böyle bir say misakı millisi mahiyetinde olan program etrafında toplanmaktan hasıl olacak olan şekli siyasi ise, alelâde bir fırka [parti] mahiyetinde tasavvur edilmemek lâzım gelir. Badessulh [barıştan sonra] vukua gelebilecek [oluşabilecek] olan böyle bir şekli siyasinin şimdiye kadar olduğu gibi milletin azmi ve imanı ile ve vahdet [birlik] ve tesanüdün [dayanışmanın] birbirine müzahir olmasıyla muvaffak olacağı hakkındaki kanaatim kavidir ve tamdır."[11]

Toplumsal sınıflar ve meslek grupları hakkındaki bu değerlendirmeleri ele almadan, aynı konuşmada Atatürk'ün yabancı sermayeye ilişkin sözlerini de aktarmak istiyorum. Atatürk şöyle konuşuyordu:

"Sizler, memleketin ihtiyacını ve milletin kabiliyetini ve bunun karşısında bütün dünyada mevcut olan çok kuvvetli iktisat teşkilatını nazari itibara alarak, yapılması lâzım gelen tedbirleri ve tatbiki elzem olan bütün yenilikleri kemali vuzuhla ifade etmelisiniz. (...) Efendiler, iktisadiyat sahasında düşünürken ve konuşurken zannolunmasın ki, ecnebi [yabancı] sermayesine hasım [düşman] bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz vasidir [geniştir]. Çok say [emek] ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Binaenaleyh kanunlarımıza riayetkar olmak şartıyla ecnebi sermayelerine lâzım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız ve şayâni arzudur ki, ecnebi sermayesi bizim sayimize [emeğimize] ve serveti sabitemize [doğal zenginliklerimize] rağbet etsin. Bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin; fakat eskisi gibi değil. Filhakika mazide ve bilhassa tanzimat devrinden sonra, ecnebi sermayesi memlekette

11 A.g.e., c. II, s. 112.

müstesna bir mevkie malik oldu. Ve ilmin mânâsiyle denebilir ki, devlet ve hükümet ecnebi sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Artık her medeni devlet gibi, yeni Türkiye dahi buna muvafakat edemez. Burasını esir ülkesi yaptırmaz."[12]

Politika gerçeğe dayanır. Önce gerçek kabul edilir; sonra belirli bir açıdan (ulus çıkarları ya da sınıf çıkarları açısından) bu gerçek değerlendirilir, yorumlanır. Gerçek yadsınarak politika yapılamaz. Türkiye'de bu nokta sanıyorum hâlâ kavranmış değildir. Örneğin toplumumuzda çıkarları çatışan sosyal sınıflar bulunduğunu bir türlü kabul etmek istemeyiz. Toplumumuzda sınıflar var. Çıkarları çatıştığı için aralarında mücadele sürüp gidiyor; 1936'da yürürlüğe konan ceza maddelerine karşın. Türkiye'de kör-topal da olsa, ulusal çıkarlarımıza ters de düşse kapitalizm uygulandığına göre işçi sınıfı da var, burjuva sınıfı da var ve sistemin doğası gereği, bu iki sınıf birbirleriyle mücadele halinde. Gelin görün ki, bu yalın gerçek kabul edilmiyor. Atatürk gibi bir seçkin zekâ bile, Türkiye'deki sınıfların çıkarlarının çatışmadığını, tüm sınıfların birbirlerine karşı olmadıklarını, tam tersine dayanışma içinde olduklarını söyleyebiliyor.

Gerçekler kabul edilmeden, ne sorunlara çözüm bulunabilir, ne de uluslararası ilişkilerde Türkiye'nin çıkarları başarıyla savunulabilir.

Bağımsızlıktan bağımlılığa

Atatürk ölene dek Türkiye bağımsız bir dış politika izledi. Dostluk ve saldırmazlık paktları imzalandı. Öncelikle komşu devletlerle. Emperyalist büyük devletlerle ilişkiler uzun yıllar mesafeli olmuştu. İlk antlaşma Sovyetler Birliği ile savaş içinde imzalandı (1921).* Girişte şöyle deniyordu:

"Ulusların kardeşliği ilkesini ve kavimlerin kendi gelecekleri ni özgürce saptamak hakkını tanımakta birleşmiş olan Türki-

12 *Y.a.g.e.*, s. 108-109.

(*) 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması – e.n.

ye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Rusya Sovyetler Sosyalist Federal Cumhuriyeti Hükümeti genişleme ve istila siyasetine karşı olan savaşımlarındaki dayanışmanın ve iki ulustan birinin karşılaşacağı zorlukların ötekinin durumunu da ağırlaştıracağını bilerek, aralarında her zaman dostluk ilişkilerinin ve her iki ulusun karşılıklı çıkarlarına dayanan sürekli dostluk bağlarının yerleşmiş olduğunu görmek özlemiyle bir Dostluk ve Kardeşlik anlaşması yapmaya karar vermişler ve bu amaçla yazılı yetkili temsilcilerini seçmişlerdir."[13]

16 madde ve 3 ekten oluşan bu antlaşmada iki tarafın sınırlarına ilişkin açıklamaların yanı sıra o güne dek Batılı devletlerle yapılmış tüm antlaşmaların karşılıklı çıkarlarına uygun olmadığı da vurgulanmaktadır. Ayrıca Boğazlar statüsünün başta Türkiye'nin çıkarları olmak üzere Karadeniz'de sahili bulunan devletlerin çıkarlarının da gözetildiği bir uluslararası sözleşmeye bağlanacağı belirtilmektedir.

Antlaşmada kapitülasyonların geçersiz olduğu ilan edilmekte ve 4. maddede şu önemli açıklamaya yer verilmekteydi.

> "Bağıtlı taraflar, Doğu uluslarının ulusal kurtuluş hareketleri ile Rusya işçilerinin yeni bir sosyal düzen için savaşımı arasındaki yakınlığı gözlemleyerek bu ulusların özgürlük ve bağımsızlık hakları ve diledikleri hükümet rejimi ile yönetilmek haklarını açıkça belirtirler."

Böylece Sovyetler Birliğindeki sosyalist hareketle ulusal kurtuluş hareketlerinin birbirine bağlı olduğu konusu bir antlaşma metninde sanıyorum ilk kez vurgulanıyordu.

Sovyetler Birliği ile dostluk ilişkilerinin sürdürülmesi Atatürk dış politikasının başlıca ilkesi olmuştur. 1921'de imzalanan antlaşma 1925'te yenilenmiş; 1931'de iki yıl, 1935'te de on yıl uzatılmıştır. 1945'te Sovyetler Birliği tarafından sona erdirilmiştir.

1939 yılına kadar uzanan dönemde Türkiye dış politikası, ikili dostluk ve saldırmazlık antlaşmaları ve Milletler Cemiyeti'nin

13 İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları*, TTK, Ankara 1983, c. I, s. 32.

kolektif güvenlik ilkesi ışığında yürütülen bir barış politikasıdır. Sovyetlerle dostluk ilişkilerinin sürdürülmesi, hiç kuşkusuz bu barışçı politikanın yürütülmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Ne var ki, siyasal bağımsızlık, ekonomi ve maliyede bağımsızlığa yönelik adımlar atılmadan sonsuza dek korunamaz. Bu da, ekonomide yeni görüşlerin, yeni uygulamaların yakından izlenmesini, bilinmesini gerektirir. Oysa 1930'lar Türkiyesi'nde sorunlara genellikle ideolojik açıdan bakılıyor, çözümler tepeden inme buyruklarla aranıyordu. Şef sistemlerinin bilançosu olumlu olmuyor, özellikle ekonomide boşuna zaman yitirilmesine yol açıyordu. Sovyetler'den özenerek beş yıllık planlar uyguladık. Ama geri kalmışlık zincirini kırmaya yönelik rasyonellikten yoksun planlardı bunlar. Siyasal bağımsızlığı koruyarak maddi bir temel oluşturulamadı. Belki de "beylerin" böyle bir amacı yoktu.

Atatürk ölmeden önce Fransa ve İngiltere ile ittifak görüşmeleri başlatıldı (2 Ekim 1938). Düşünebiliyor musunuz, Kurtuluş Savaşımızın lideri ve başkomutanı, İngiliz ve Fransız emperyalistleri ile aynı ittifak içinde yer alacaktı. Savaş kapıdayken biz İngiliz ve Fransızlarla el ele veriyorduk. 1941'de ise Hitler Almanyası ile dostluk antlaşması imzalıyorduk. Sovyetler Birliği ile yirmi yıldır süren dostça ilişkilere kara gölgeler düşecekti.

Sovyetler, başta Hitler ile anlaşamıyordu. İkinci kez Moskova'ya gelen Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrof, Molotov'la Alman-Sovyet dostluk antlaşmasını imzaladı.* Sözlü bir protokolle bu iki devlet Polonya'nın aralarında bölüşülmesine karar veriyorlardı. Churchill'in Adana'ya kadar gelerek İnönü'yü savaşa girmesi için zorlaması sonuç vermiyordu. Üçlü İttifaka karşın Türkiye savaşa girmiyordu.

Hâlâ Kurtuluş Savaşı ruhunun öldüğüne inanmak istemeyenler vardı. Garp Cephesi Kumandanı ve Lozan Baş Delegesi İnönü'nün hesaplar yaptığı düşünülüyordu. Ama savaş bitince her şey çırılçıplak gözler önüne serilecekti. İnönü, Türkiye'yi

(*) Molotov-Ribbentrop Paktı olarak da bilinen Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı (23 Ağustos 1939) – e.n.

Batı'yla bütünleştirmeye kararlıydı. Önce "Tan olayı" ile davetiye çıkardı. Kabul edilmelidir ki, Sovyetler Birliği de İnönü'nün işini kolaylaştırmak için her şeyi yapıyordu. 1921'den beri yinelenerek yürürlükte tutulan Türk-Sovyet dostluk antlaşmasının yenilenmeyeceğini açıklıyor, önerileri geri çeviriyor, üstelik iki nota vererek Boğazlar'da üs istiyordu (8 Ağustos 1946 ve 24 Eylül 1946 tarihli notalar).[14] Ayrıca Sovyetler Birliği, dolaylı biçimlerde, kimi doğu illerimiz hakkında isteklerde bulunuyor; bunu Sovyet yazarlarının yayımladıkları kitaplarda ileri sürüyorlardı.[15]

Truman Doktrini ve ABD ile antlaşma

Milli Şef İnönü, Sovyet isteklerine karşı çıkmıştı. Yıl 1945. Sovyetler'in itibarı ve gücü pek büyüktü. Avrupa'nın yarısı Kızıl Ordu'nun işgalinde idi. Türkiye yalnızdı. Amerika, Avrupa'daki askerlerini geri çekiyor, İngiltere ise güçsüz olduğunu itiraf ediyordu. Ama İnönü, Sovyetlere "hayır" dedi. Şu da var ki, ABD ve İngiltere'nin isteğine boyun eğerek Sovyetler, Kuzey İran'dan askerlerini geri çekmişti. Yani ABD ile karşı karşıya gelmek istemiyorlardı. Churchill bunu sezmişti. Avrupa'yı Sovyetler'e bırakmaması için ABD'yi zorluyordu. Ancak Fulton'da yaptığı konuşma Amerikan kamuoyunda beklenen ilgiyi bulamamıştı. George Kennan'ın devreye girmesi durumu değiştirdi ve Başkan Truman Soğuk Savaşı başlatan açıklamayı yaptı (12 Mart 1947). Truman, Sovyetler'in tehdidi altında olan Türkiye ve Yunanistan'a askerî ve ekonomik yardımda bulunacağını söylüyordu.

Bu demeç Türkiye'de bayram sevinci yarattı. İktidarı, muhalefeti el ele kol kola idi. Dış politikada ayrı gayrı olmayacağı, iktidarın da muhalefetin de aynı çizgiyi savunacağı o günlerden sonra kural haline geldi.

O günlerde İzmir'de *Zincirli Hürriyet*'i çıkarıyordum. İlk sayısında, "Yardım aleyhinde bulunmak her yurttaş için kutsal bir görevdir" diye yazdım. Amerika'nın Türkiye'yi bir ileri ka-

14 F. Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, s. 414.

15 Zeki Kuneralp, *Sadece Diplomat*, İstanbul 1979, s. 65-78, 261-262.

rakol haline getirmek istediğini, bizi Sovyetler'e karşı sıçrama tahtası olarak kullanacağını kaynak göstererek anlatmaya çalıştım. *Zincirli Hürriyet* sadece üç sayı çıkabildi. Güdümlü birtakım gençler *Zincirli Hürriyet*'in basıldığı matbaaya gelerek gazetelere el koydular ve bunları Cumhuriyet Alanı'nda yaktılar. Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'nin sonu gelmişti. ABD ile ilk ikili anlaşma 4 Temmuz 1947de imzalandı. İkincisi 12 Temmuz 1948'de. ABD görevlileri Türkiye'de yardımın kullanılmasını denetleyeceklerdi. Her istedikleri yere serbestçe girip çıkacaklar, her şeyi görecekler ve hükümetlerine rapor vereceklerdi. Diplomatik dokunulmazlıkları olacaktı. Gümrük indirimleri olacaktı. Türkiye, verilen silahları, araç gereçleri yalnız ve yalnız Amerikalıların onayı ile kullanabilecekti.[16]

İlk yardım ve borcun tutarı 100 milyon dolardı. Türkiye, Lozan Antlaşması gereğince, o sırada Osmanlı borçlarının son taksitlerini ödüyordu; borçlar 1952'de bitecekti. Evet, bitecekti; ne var ki, bitmesine beş yıl kala Türkiye yeniden borç kıskacı içine girdi. Türkiye'nin dış borç toplamı bugün 55 milyar doları aşıyor ve Türkiye kişi başına gelir dağılımı bakımından dünya devletleri arasında sonlarda. Dünya Bankası'nın raporuna göre, Türkiye yoksullukta 70. sıradan 60. sıraya düştü. Rapora göre, Türkiye'nin 1977de 1.110 dolar olan kişi başına milli geliri, 1985'te 1.080 dolara düştü. Yoksullukta Türkiye sekiz basamak geriledi. En büyük dert işsizlik: Her 100 kişiden 16'sı işsiz. Buna karşılık nüfus artışı yüksek: % 2, % 3... Gelir düşüyor, nüfus artıyor, işsizler ordusu büyüyor. Özel sektöre ait 600 fabrikanın kapalı olduğu ileri sürülüyor. Yani gözler önüne serilen tablo olumsuz...

Kırk yıl sonra karşımızdaki tablo

Altmış yıldır istatistikler hep aynı alarmı veriyor. Ama işbaşına gelen her hükümet mucizeler yarattığını ileri sürüyor. Rekor Özal'da. Oysa danışmanlığını yaptığı holdingler batıyor, kurtarılıyor, gene batıyor. Ve Özal televizyonda nasıl bir hızlı

16 Bkz. Tarihi Belgeler, s. 80-81.

kalkınma içinde olduğumuzu anlatıyor. Hükümet sorumluları, enflasyonun korkulacak yanı olmadığını, çünkü aylık ve ücretlerin enflasyonun üzerinde olduğunu söylüyorlar. Oysa Özal hükümeti iktidara geldiğinden beri, aylık ve ücretlerin fiyatlardaki yükselmeyi geçtiği hiç görülmemiştir. Ücretler ve aylıklar enflasyonun üzerine hiç çıkmamıştır.

Cumhuriyet kurulduğundan beri kalkınıyoruz. İstatistikler öyle söylüyormuş. Kuşkusuz, kalkman bir avuç insan var; ama işçiler, topraksız ya da az topraklı köylüler, gündelikçiler, memurlar çok zor koşullarda yaşıyor. Gene de işleri olduğu için şükrediyorlar. Ve Türkiye hep azgelişmiş, borca batık bir ülke. Bir kez battı, Osmanlı Devleti iken. Şimdi ikinci kez batıyor.

200 yıldır Türkiye azgelişmiş bir ülke olarak Batılı olmaya çabalıyor. 200 yıl az değil elbet; Türkiye 200 yıl önceki düzeyde değil ama hep azgelişmiş. Azgelişmiş ülkenin ne olduğu biliniyor. Azgelişmiş ülke, çağdaş araçlarla ve çağdaş nitelikte üretim yapmayan ülke demektir. Azgelişmiş ülke, ulusal gelir dağılımı kişi başına düşük olan ülke demektir. Azgelişmiş ülke, nüfusu çok hızlı artan ülke demektir.

Türkiye 40 yılda ikinci kez borç tuzağına düşmüş, çabalayıp duruyor. Bu 40 yıl her yönüyle olumsuz değil elbet. Olumlu gelişmeler de oldu. 1946'da çok parti rejimine geçiş, tarihimizde geriye dönüşü olmayan bir adımdır. Halkımız oy hakkına sahip çıkmıştır. Kuşkusuz askerî darbelere karşı çıkamıyor, ister istemez boyun eğiyor. Ama seçim hakkının kendisinde olduğunu hiç unutmuyor. Bu önemli bir kazanç. Gene olumlu bir adım da 1946'da sol partilerin su yüzüne çıkmaları. Esat Adil Müstecaplıoğlu, Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurdu. Dr. Şefik Hüsnü Deymer de Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'ni... Bu iki parti de sıkıyönetimce kapatıldı.

Tarihin gelişme doğrultusundaki adımları darbelerle falan geriye çevrilemiyor. 1950'den 1960'a kadar, on yıl Demokrat Parti iktidar oldu. Halk Partisi ilk kez muhalefette kalıyordu. İdeolojileri bakımından kıyaslanırsa hiç kuşkusuz Halk Partisi, programı ile halkın daha yakınındaydı. Demokrat Parti, iş çevrelerinin partisi olarak halka daha uzaktı. Ama halkın değerlen-

dirmesi öyle olmadı. Büyük çoğunluk demokratları tuttu; tam on yıl. Çünkü iş, programla bitmiyor. Halk tek partili Milli Şef rejiminden usanmıştı.

Demokrat Parti iktidarı 27 Mayıs 1960'ta askerî darbe ile devrildi. Bu klasik bir askerî darbe değildi. Çünkü 27 Mayıs ordu içinde de darbe idi. Darbeyi üsteğmenler, yüzbaşılar, albaylar ve bir-iki de general yapmıştı. Yani emir ve komuta zincirine karşı bir darbe... Üstelik 27 Mayıs darbesi şimdiye kadar yürürlüğe konan anayasaların en demokratik olanını getirmişti, bir yıl içinde yeni seçimler yaptırıp iktidarı bırakmıştı. Ne var ki, 27 Mayıs da yüzyılların yönetim biçimi olan tepeden inmeci bir girişimdi.

Türkiye İşçi Partisi (TİP)

27 Mayıs darbesini izleyen günlerde, bizde ilk kez tanık olunan bir olay oldu: 12 halk çocuğu Türkiye İşçi Partisi'ni kurdular. Bu, aşağıdan yukarı kurulan ilk parti idi. Ayrıca TİP yerli ilk sosyalist parti idi. Olayları, eleştirel bilim düşüncesi ile değerlendiren Marksist bir parti idi. Amacı aşağıdan yukarı, yani emekçi halkın hareketi ile Türkiye'de sosyalist bir düzen kurmaktı. Parti tüzüğünün 3. maddesinde şöyle deniyordu:

> "Türkiye'nin ileri bir toplum haline gelmesi işi ile emekçi halk yığınlarının yurt işlerinde söz ve karar sahibi olmaları, insanca yaşama şartlarına kavuşmaları işi bir tek davanın birbirlerine bağlı bölümleridir; biri gerçekleştirilmeden öteki gerçekleştirilmez. Çünkü emekçi halk yığınlarının insanca yaşama şartlarına kavuşmaktan doğan inançlı ve şevkli çabası sağlanmadıkça, Türkiye kalkınamaz, çağdaş medeniyete ulaşamaz."

Ekonomide, sosyal ilişkilerde, eğitimde, çalışma alanında, iç ve dış politikada gerçekleştirilecek temel reformlar sıralandıktan sonra, tüzüğün 3. maddesi şöyle bağlanıyordu:

> "Ve insanın insan tarafından sömürülmesi sistemine son verip, Türkiye'yi, halkın artık yurt işlerinde gerçekten söz ve karar

sahibi olan ve kardeşçe dayanışarak, işbirliği ederek, hürriyet ve eşitlik içinde, her bakımdan insanca, dopdolu yaşayan, medeniyeti ve kültürü ileri, tam bağımsız, insanlığın hizmetinde, barışçı, tam demokratik bir ülke haline getirmektir."

Türkiye İşçi Partisi on yıl yaşadı. Dar, çok dar maddi olanaklarla önce 51, daha sonra tüm illerde örgütlendi. 1965 seçimlerinde 300 bin dolayında oy alarak Millet Meclisi'ne 15 milletvekili soktu. Böylece tarihimizde seçimle parlamentoya giren ilk sosyalist parti oldu. Sosyalizmin gerçek yüzünü halka tanıtmak için uğraştı. Her şeyin *insan için*, dolayısıyla *sosyalizmin* de *insan için* olduğunu vurguladı. *İnsan varlığının kendinde ve kendisi için bir değer olduğunu ilan ederek, sosyalizmi amacından saptıran uygulamalara karşı çıktı.*

Tepeden inmeciliğin sosyalizmi amacından saptırdığına inanan TİP, merkezciliği, Siyasal Partiler Yasası'nın zorunlu sınırları içinde kabullenmiş ama bunu organlarda kol emekçilerine ağırlık vererek dengelemişti. Daha sonra kurulan Sosyalist Devrim Partisi (1975) de kol emekçileri kontenjanını 2/3'e yükseltmiştir. İki yılda bir toplanan Büyük Kongre'den başka bölge toplantıları da öngörülmüş, tüm organlarda yöneticilerin iki kez üst üste seçilmeleri önlenmiştir. İşçi sınıfının, aydınların öncülüğüne ve vasiliğine ihtiyacı yoktur. SDP, "Emekçilerin kurtuluşu doğrudan doğruya emekçilerin eseri olacaktır," diyen Marx'la aynı görüştedir. Sosyalist Devrim Partisi programında bu konu enine boyuna işlenmekte ve şöyle denmektedir:

"Emekçi yığınlar, örgütlenerek, bilinçle, sosyalizme sahip çıkmadıkça, ne silahlı ne silahsız devrim olur. Kendilerini işçi sınıfının öncüsü olarak ilan eden bir avuç burjuva ya da küçük burjuva kökenli kişinin başını çektiği hareketlerle sosyalist devrim gerçekleştirilemez. Sosyalizm yığınların davasıdır. Devrim hareketi bir dip dalgasıdır ve yığınların hareketi olduğu için de ister istemez demokratik bir harekettir. Tepeden inme bir hareketle sosyalizm kurulamaz, nitekim kurulamamıştır. 'Öncü'lerin bürokratik iktidarı sosyalizmi mutlaka yolun-

dan saptırır, sosyalizm etiketi altında bürokratik, totaliter bir dikta rejimi kurulur."[17]

Darbeli demokrasi / Borçlu ekonomi

27 Mayıs'tan sonra 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980'de gene askerî darbeler oldu. Gerekçe hep aynı: Demokrasiyi yoluna sokmak... Türkiye, gerçeğe, akla ters düşen şeylerin, ciddiye alındığı bir garip ülke. Belki de sadece ciddiye alınmış gibi yapılıyor. Demokrasi, bilindiği gibi Yunanca "halk iktidarı" demek. Demos: halk; kratos: buyurma, iktidar... Bu Yunanca sözcüğün anlamı şu: Halkın, yani tabandakilerin iktidarı. Tarihe bakalım nasıl kurulmuş demokrasi... Halkın savaşımları ile. Halk savaşarak, bey takımının elinden haklarını koparıp almış. Fransız Devrimi ve onu izleyen devrimler... Fransız Devrimi'nden önce İngiltere'deki kazanımlar, uygulamalar...

Günümüzün demokrasileri tarihteki halk savaşımlarının uzantıları. Demokrasi halkın kurduğu, halkın yönettiği bir rejimdir. Oysa bizim darbeciler, demokrasiyi tepeden inme buyruklarla kurma sevdasında. Kafalarındaki model emir ve komuta zinciri; yani yukarıdan aşağı bir model, yani demokrasinin tam tersi...

Sorunun bir de şu yanı var: Darbeye teşebbüs ağır suç. TCK'nın 146. maddesi şöyle der:

> "Türkiye Cumhuriyeti Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun tamamı veya bir kısmını tağyir ve tebdil veya ilgaya ve bu kanunla teşekkül etmiş olan Büyük Millet Meclisi'ni iskata veya vazifesini yapmaktan men'e cebren teşebbüs edenler idam cezasına mahkûm olur."

Devleti ele geçirmeden yakalanan darbeciler idam edilecek, devleti ele geçirirse suç ortadan kalkacak mı? Elbet şu yanı var işin: Devleti ele geçirenlere kim ceza verebilir ve cezayı uygulayabilir? Kamu gücü darbecilerin eline geçmiş bir kere. Ama bu suçluluğu ve suçu ortadan kaldırır mı ceza hukuku bakı-

17 *Sosyalist Devrim Partisi Programı*, 1979, s. 28.

mından? Bu suçların zaman aşımı uzundur. İktidar el değiştirince darbecilerin yakasına yapışılabilir. Bunu önlemek için genel af çıkarılır. Af yasası yalnız darbeciler için de çıkarılamaz. Genel nitelikte olur ve mutlaka tüm darbeye teşebbüs suçlarını kapsar. Somut bir örnek vermek gerekirse, 12 Eylül darbesini gerçekleştiren beş sayın (!) orgeneralin yanı sıra, silah zoruyla devleti ele geçirmeyi amaçlayan ve eyleme geçen sağ-sol tüm eylemci gençlerin de af edilmeleri gerekir.

1960'tan beri darbeler döneminde yaşıyoruz. Her darbeden sonra Türkiye, ABD'ye daha bağımlı hale geliyor. Bu darbelerin üçü başarıya ulaştı. Yani darbeci askerler iki kez devleti ellerine aldılar, bir kez de hükümet kurdurup istediklerini ona yaptırdılar. Bu üç darbe dışında iki kez de başarısız darbe girişimleri oldu. Yirmi yılda beş kez darbeye gerek duymuş Silahlı Kuvvetler...

70'li yıllardan bu yana gencecik çocuklarımız da elde silah, kelle koltukta, topluma yeni bir düzen getirmek için eyleme geçmiş. Yüzlercesi bu yolda yaşamlarını yitirmiş. 12 Eylül 1980 ile 6 Aralık 1984 arasında 28 evladımız idam edildi. Dosyaları TBMM Adalet Komisyonu'nda sıra bekleyen, ölüm cezasına çarptırılmış evlatlarımızın sayısı da 89... Sıkıyönetim Askerî Mahkemeleri'nde yargılananların sayısı ise 4.078. Bunların 3.640'ı solcu, 438'i sağcı...[18]

Bir yanda yaşını başını almış orgeneraller, öbür yanda gencecik evlatlarımız. Her ikisinin amacı da düzeni değiştirmek. Gençler ellerinde silah, düzeni sola çekmek istiyorlar. Orgeneraller ise sağa. Her ikisi de totaliter bir düzen düşlüyor. Ama elbet aralarında gene de bir fark var. Düzeni sola çekmek için gençler hayatlarını ortaya koyuyorlar. Generallerin ise hiçbir rizikoları yok devleti ele geçirirken. II. Meşrutiyet ilan edilmeden öncelere kadar uzanalım. Türkiye bunalımda: Gizli cemiyetler, adam öldürmeler, dağa çıkmalar, darbeler, Kurtuluş Savaşı, ayaklanmalar, isyanlar, İstiklâl Mahkemeleri, idamlar ve askerin sivil yönetime üst üste el koyması... Gidişat bu, 100 yıldır. Bir asırdır Türkiye bunalımda demek. Sanılıyor ki, buna-

18 *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1987.

lım politik. Aslında bunalım yapısal. Türkiye, 200 yıldır yerleştirilmeye çalışılan, geri kalmış ülke kapitalizmi içinde artık yaşayamaz. Başbakan Özal, "2000 yılında ileri devletler arasına gireceğiz" diyedursun, Türkiye yolun tıkalı olduğunu artık görmelidir.

İleri ülkeler arasına girmek! Sayın Özal ciddi olsun. Türkiye'nin rakamlara vurulmuş tablosu ortada. Rakamlardan önce gerçekler ortada:

- Sanayi Devrimi hâlâ gerçekleştirilmemiş. Üretim aracı üreten temel sanayi dalı kurulmamış. Cumhuriyetten beri izlenen sanayileşme politikası çarpık,
- Tarım ve toprak reformları yapılmamış,
- Nüfus artışı çok hızlı,
- İşsizlik korkunç; her 100 kişiden 16'sı işsiz,
- Enflasyon hâlâ % 40'larda,
- Bütçe, ticaret ve ödemeler dengesi açık,
- Dış borçlar 35 milyar dolar...

Dünya Bankası'nın 1979 ve 1987 raporlarına göre:

		1960-70	1967-77	1980-85
GYSH büyüme hızı	%	6.0	7.4	4.5
Tarım kısmı	%	2.4	3.4	2.6
Endüstri kısmı	%	9.4	8.9	6.0
İmalat kısmı	%	10.7	-	7.9
Hizmetler kısmı	%	7.0	9.5	4.5
Enflasyon	%	5.5	10.9	37.1
Özel tük. art.	%	6.7	5.3	3.6
İhracat	%	1.6	0.8	25.3
İthalat	%	5.5	13.1	10.1

Tablolarla can sıkmak niyetinde değilim. Rakamların üstelik, mahir ellerde neler neler anlatabileceklerini de biliriz. Yıllardır aynı masalı hep dinlemişizdir. Kalkınıyoruz! Kalkındık! Yetişiyoruz! Yetiştik! Bu, kaplumbağa ile otomobilin yarışı. So-

run yeni teknolojiler üretmek; teknoloji ithali değil. Teknoloji de aslan ağzında. Eloğlu sana hep eskisini veriyor. Üstelik ithal edilen her şeyin astarı yüzünden pahalı. Azgelişmişler için kapitalist yol kısır bir döngüdür. Borç kıskacına kapılmışsın; sonu yok, her gün daha çok borçlanıyorsun. Şöyle bir dünyaya bakın: Azgelişmiş ülkeler arasında borçsuz olanı, borcunu ödemiş olanı var mı? Borç için ve borçluyu denetlemek için özel kurumlar kurulmuş: Dünya Bankası, IMF... Borçlandırma dünya kapitalizminin tuzağı. Azgelişmiş ülkeleri borçla kapitalizme bağladılar. Sosyalizme geçmelerini önlediler, önlüyorlar...

Geçen yıl Dünya Bankası'nın bir uzmanı gelmişti. Gazeteciler bu borçlar nasıl ödenecek diye sormuşlar. Adamın yanıtı şöyle olmuş: "Sistemi yaşatmanın masraflar hanesine yazılır..."

Başkalarını yaşatma aracı olmaktan kurtulmalıyız. Kendi yolumuzu hemen, zaman kaybetmeden bulmak zorundayız. Aslında yol belli: *Sosyalizm*. Sorun, kapitalizmden kurtulmak ve *kendi sosyalizmimizi kurmak*... Emekçilere emekçilerden başka yar yok. Emekçiler el ele verecekler, kendi partilerini kuracaklar. Bu partiyi kendileri yönetecek ve partilerini kendi oyları ile iktidara getirecekler. Elbirliği ile, geri kalmışlık çemberi kırılacak. Sosyalist Türkiye mutlu insanlar ülkesi olacak...

12 Temmuz 1947 günlü
İkili Antlaşma'nın belli başlı hükümleri

Amerikan hükümeti, Türkiye'de bir heyet bulunduracaktır. Bu heyet, yardımın antlaşma hükümleri gereğince kullanılıp kullanılmadığını kontrol edecektir. Türkiye hükümeti heyet başkanına isteyeceği her kolaylığı göstermek ve dilediği bilgileri vermek zorundadır (madde 2).

Türkiye hükümeti, Amerikan basın ve radyo temsilcilerine yardım, işlerini serbestçe gözetlemelerine ve elde ettikleri bilgileri serbestçe yayınlamalarına müsaade edecektir (madde 3).

Türkiye hükümeti, Amerikan hükümetinin izni olmadan yardım olarak aldığı malları ve edindiği bilgileri başkalarına devredemeyecektir (madde 4).

Türkiye hükümeti, yardımdan hasıl olan semereleri, yabancı bir devletten yaptığı istikrazın ne faiz ne de resülmalinin ödemesinde kullanamayacaktır (madde 5).

Yardımı Amerikan Kongresi her zaman tek taraflı olarak kesmek salahiyetine haizdir (madde 6).

Amerikan hükümeti, Türkiye'de Amerikan kanunları çerçevesinde yardım yapacak ve kanunlar değiştikçe yardımın şartları dahi değişecektir. Herhalde Türkiye hükümeti yapılan yardımı fiilen kullanacaktır (madde 1).

4 Temmuz 1943 günlü
İktisadi İşbirliği Antlaşması'nın başlıca hükümleri

Yardımın yerinde kullanılıp kullanılmadığını kontrol etmek üzere bir Amerikan heyeti bulunacaktır. Bu heyet üyeleri diplomatik masuniyetlerden faydalanacaklardır (madde 8).

Türkiye hükümeti yardımın kullanılışı hakkında Amerikan hükümetine muntazaman bilgi verecektir (madde 6 ve 7).

Türkiye hükümeti milli istihsalin bazı çeşitlerinin (maden kömürü ve hububat gibi) Avrupa milletlerine, bazı çeşitlerini de (krom gibi) Amerika'ya tahsis edecektir. Bu maddelerin istihsalini artırmayı ve Amerika'ya nakillerini kolaylaştırmayı Türkiye hükümeti taahhüt eder (madde 2 ve 4).

Türkiye hükümeti, parasının kıymetine istikrar vermeyi, bütçesini denk getirmeyi, dahilde devlet maliyesine karşı güven yaratmayı da taahhüt etmiştir. Amerikan hükümeti bu hususatı kontrol etmek salahiyetini haizdir (madde 2).

Türkiye hükümeti, Amerikalıların yahut Amerikan hükümetinin tensip edeceği şahısların Türkiye'den para çıkarmalarına müsaade edecektir (Bu husus adı geçen antlaşma imzalanmadan sağlanmıştır) (madde 3). Hükümet, yabancı sermayenin memlekete girmesini temin maksadı il, Türk parasının kıymetini koruma hakkındaki 13 sayılı kararnamenin 31. maddesi ile yabancılara memleketteki kazançlarını ve sermayelerini, burada vücuda getirdikleri tesisleri serbestçe dışarı çıkarmak hakkını tanımıştır.

Türkiye hükümeti resmî ve hususi teşebbüsler arasında rekabeti takyîd, piyasalarda iştiraki tahdit veya inhisarcı kontrolleri teşvik edemeyecektir. Bir kelime ile devletçilik politikasından vazgeçecektir (madde 2-d 3).

Türkiye hükümeti milletlerarası ticarete engel olan resmî ve hususi maniaları azaltacaktır. Yani, yerli istihsalimizi himaye edemeyecektir (madde 2-d 1).

Türkiye hükümeti yabancı memleketlerdeki fazla insan kuvvetlerinin Türkiye'de çalıştırılmasına mani olamaz (madde 2-d 2).

Türkiye hükümeti, Amerikalı şahıslarla Türk hükümeti arasında çıkacak ihtilafları Amerikan hükümetinin Milletlerarası Adalet Mahkemesi'ne göndermesi halinde bu mahkemenin kaza salahiyetini şimdiden tanır (madde 9).

İKİNCİ BÖLÜM

NASIL BİR SOSYALİZM?

SOSYALİZM BUYRUKLA KURULMAZ

"Başını iki kez aynı duvara vuranın aklından şüphe edilir." Oysa biz, Osmanlı Devleti'ni batıran dış borç kıskacına, bir kez daha yakamızı kaptırdık. Ve bir başbakan çıktı, "on sente muhtaç Türkiye'yi, dilediği kadar borç alan bir ülke haline getirdik" diye övünmeye başladı. Bunlar rastlantı değil. Dünya kapitalizmine bağlı, azgelişmiş ülke olmanın alın yazısı... Bunu ancak sosyalizme geçerek değiştirebiliriz. Ne var ki, bu kolay bir iş değil. Hele ABD'nin ileri karakolu durumundaki Türkiye'de büsbütün zor. Uzun vadeli bir iş bu. Emekçilerin gerçekleri görmelerine, düzeni değiştirmek için bir sosyalist partinin çatısı altında toplanmalarına bağlı. Sosyalizme giden tek yol bu. Kestirmesi yok. Çünkü halk sosyalizmi benimsemedikçe, sosyalizmi kurmak için harekete geçmedikçe, sosyalizmi kurmanın olanaksız olduğu artık iyice anlaşılmıştır. Bir avuç devrimcinin devleti ele geçirmesinin sosyalizmi kurmaya yetmediğini tarih kanıtlamıştır.

Sorunlar iç içe. ABD'nin ileri karakolu durumunda bir ülke olmamızın yarattığı sorunlar var. Marx'ın tarih teorisine göre, *sosyalizme geçilebilmesi için, kapitalist üretim gücünün gelişemez hale gelmesi, ayrıca sosyalizmin maddi yaşam koşullarının da ülke içinde filizlenmiş olması gerekmektedir.* Marx teorisini, geçen yüzyılın ikinci yarısında Batı Avrupa ülkelerindeki gelişmele-

ri gözleyerek kurmuştur. Yani kapitalist üretim biçimi artık gelişemez olacak ve böylece toplum devrim aşamasına girecektir. Oysa sosyalizm için devrim, geri kalmış bir ülke olan Rusya'da gerçekleştirildi. Bu olaydan yetmiş yıl sonra, bunalımlardan geçmesine karşın, dünya kapitalizmi üretim tekniği bakımından hâlâ lider durumunda. Yeni teknolojileri o üretiyor.

Ama şu da var ki, kapitalizmin mutlaka sonunun geleceğini kapitalistler de biliyor. İnsanların açlıktan öldüğü bir dünyada, bu azınlığın bir eli yağda, öteki eli balda yaşamasına olanak yoktur. Yeni düzeni zorunlu kılan *maddi yaşam koşullarının filizlenmesi* koşulunu bu anlamda da düşünmek sanırım ters olmaz.

Evet, kurtuluş sosyalizmde. Başka kurtuluş yolu yok; ne bizim için ne de başkaları için. Ama bugün sosyalist etiketli ülkelerin bir bunalım geçirdikleri de yadsınamaz. Teknoloji alanında ilerleme yavaş, örneğin ABD'nin gerisinde. Sovyetler Birliği'nin ABD ile başa baş yarıştığı tek alan nükleer silah endüstrisi. Elbet bu da çok önemli. Öteki dallar aynı düzeyde değil. Sosyalist etiketli ülkelerin başarısı, gene de ekonomiyi hızla geliştirmiş olmaları. Bu çok önemli; azgelişmiş ülkeler için bir umut ışığı... Ama ekonomiden politika alanına geçildiğinde çok önemli bir sorun karşımıza çıkıyor: Sosyalist demokrasi hâlâ kurulamadı. Emekçi halk yığınları hâlâ söz ve karar sahibi değil. Sosyalist rejimler, tepeden inmeci, totaliter düzenler görünümünde... Oysa Marx, sömürünün son bulması ile insanın olanaklı en geniş özgürlüğe kavuşacağını; emeği ile artık ters düşmeyecek olan insanın, en üst düzeyde insanlığına kavuşacağını söylüyordu... Tüm dünya emekçilerinin sevinç ve umutla karşıladıkları Ekim Devrimi neden, nasıl işçileri, köylüleri yönetim dışında tutan, katı merkezî bir dikta rejimine dönüşmüştü? Bu acaba Rusya'nın henüz sosyalizm aşamasına gelmemiş, azgelişmiş bir ülke olmasından mı ileri gelmişti? Yoksa daha başka nedenler mi vardı? Aradan 70 yıl geçtiği halde rejimin sertliğini koruması ve aynı merkezci yöntemlerin sosyalizme geçen tüm ülkelerde karşımıza çıkması nasıl açıklanabilirdi? Stalin despotluğu nasıl açıklanabilirdi? Kruşçev'in söyledi-

gi gibi bir *kişilik* sorunu muydu? Bu açıklama nasıl kabul edilebilirdi? Ve Kruşçev neyi değiştirebilmiş? Yıllar sonra Gorbaçov berraklıktan, demokrasiden söz ediyor. İlk kez çok adaylı seçimlerden söz edilmesinin önemli bir olay olarak karşılanması ve Gorbaçov'un başarılı olup olmayacağının tartışılması sosyalizme geçişin, hele azgelişmiş toplumlarda, hiç de kolay olmadığını kanıtlamıyor muydu? Kaş yapayım derken göz çıkarılmış olmasının nedeni ne idi?

Bürokrasi, sosyalizm yoluna giren toplumların ortak hastalığı olarak görünüyor. Türkiye sosyalizminin özelliklerini belirtmeden önce bu konuyu ele alacağız. Ekim Devrimi'nden hemen sonra beliren bu tehlikeye, Lenin başta, tüm liderler parmak basmış ve önlem almak istemişlerdi. Hastalık önlenemedi. Bürokrasi nereden kaynaklanıyor?

Sosyalizme geçen toplumlarda, ama istisnasız hepsinde, işçi sınıfı adına hareket eden bir devrimci grubun (devrimci parti yöneticilerinin) iktidara yerleştiğine ve egemen sınıf yetkilerini kullanan bir grupla birlikte yeni bir bürokrasinin doğduğuna tanık oluyoruz. Bu yeni bürokrasi parti yöneticilerinden, komutanlardan, gizli polisten, yüksek memurlardan, ekonomi uzmanlarından, teknisyenlerden, aydınlardan ve daha başka meslek gruplarından oluşmakta. Bürokratlaşmaya paralel rejimin statükocu bir nitelik aldığı, devrimci coşkunun yok olduğu, sosyalist demokrasinin bir türlü kurulamadığı ve polisiye tedbirlerin, hatta zaman zaman düpedüz terörün hüküm sürdüğü anlaşılmakta.

Bu kaygı verici durum nasıl meydana gelmiştir? Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeyi kısaca izleyelim:

Gerek Şubat, gerek Ekim Devrimi öncelikle işçilerin, köylülerin ve askerlerin başarısıdır. Lenin işçi, köylü, asker *sovyetlerinin* her yerde kendiliğinden kuruluverdiğini yazar. Bolşevik Partisi ise özellikle Ekim Devrimi'ni tezgâhlayan ve gerçekleştiren beyin olmuştur. Bundan sonra son derece zor günler yaşanılır. Durum özetle şöyledir: Emperyalist ordular dört yandan saldırmaktadır. Kolçak'ların, Denikin'lerin, Vrangel'lerin komutasındaki karşı devrimci kuvvetler de saldırmaktadır. Kıt-

lık vardır. Fabrikaların çoğu kapanmıştır. İşçiler ya cephededir ya köylere göçmüştür. Pek çoğu da cepheden geri dönemeyecektir. Bolşevik Partisi'nin işçi üyelerinin oranı üçte birin altına düşmüştür. Öteki sosyalist partilerde de durum aynıdır. Zaten bunlar kısa zamanda Bolşevik Partisi'nce kapatılacaktır. İşçi sınıfının politik ağırlığı fiilen hemen hemen kalmamıştır.

Lenin ve arkadaşlarının sırtına yüklenmişti her şey. Her şeye çare bulmak, dayanmak gerekti, dayanıyorlardı. Başlangıçta devrimin Avrupa'ya yayılacağını ummuşlardı. Lenin özellikle Almanya'da devrim olacağını sanıyordu. Gerçi patlamalar oldu, hatta Bavyera'da Münihli işçilerin ayaklanması sonucunda sosyalist bir hükümet bile kuruldu. Berlin'de de işçiler ayaklandılar. Alman açık deniz filosunda isyan çıktı. Fransızların Karadeniz'deki savaş gemilerinde de ayaklanmalar oldu. Avrupa'yı geniş grev hareketleri sardı. Macaristan'da devrim oldu. Sovyetler hükümeti kuruldu. Ama bu hareketlerden hiçbiri uzun ömürlü olmamıştır. Hepsi de kana boğularak bastırıldı. Rusya yalnız kaldı. Ve ister istemez *tek ülkede sosyalizme* yöneldi. Bütün umut Bolşevik Partisi'ndeydi, yani iktidarda olan bir avuç profesyonel devrimcide...

Profesyonel devrimciler örgütü

Lenin, beş-on yıl önce çetin mücadeleler vererek, Rus Sosyal Demokrat Partisi'ne yeni bir kişilik kazandırmıştı. Ekim Devrimi'nin beyni ve dinamik öğesi bu parti olmuştu. Şimdi dört yandan gelen saldırılara onun dayanması, devrimi onun kurtarması gerekiyordu. Bu parti, bilindiği gibi profesyonel devrimcilerden oluşan, askerî disipline tâbi, merkeziyetçi bir gizli devrim örgütü idi. Lenin, işçilerin örgütü ile devrimcilerin örgütünün birbirinden kesinlikle ayrı olması inancında idi. Bolşevik partisini bu esasa göre örgütlemişti. "Devrimcilerin örgütü, her şeyden önce ve sade, mesleği devrimci eylem olan insanları kapsamalıdır (...) Böyle bir örgütün bu niteliği karşısında, işçilerle aydınlar arasında ve tabiatıyla her birinin meslekleri arasında her türlü ayrım kesinlikle silinmelidir. Bu örgü-

tün çok geniş olmaması ve mümkün olduğu kadar gizli olması gerektir."[1] Esasen, bir yığın partisi olmayan bu kuruluş yukarıda işaret edildiği gibi, işçi üyelerinin çoğunu savaşlar ve ekonomik durum yüzünden kaybedince, bürokratik bir kuruluşa dönüşme tehlikesi ile karşılaşmıştı. Koca devlet çarkını çevirebilmek için Bolşevikler, üstelik sadakatlerine az çok güvendikleri, eski rejimden kalma memurları da kullanmak zorunda kalmışlardı. Bu yüzden devrimci kararların ikinci, üçüncü derecede memurlar elinde, halka sempatik görünmeyecek biçimlerde uygulanması ve emekçilerin, hele uzak illerde yaşayanların, isteklerini merkezdeki yöneticilere her zaman ulaştıramamaları yöneticilerin gittikçe yalnız kalmalarına yol açmaktaydı. Bütün bunlar bürokrasinin serpilip gelişeceği bir ortam yaratıyordu. Ama asıl şu husus vardı: Ekonomi, devletin tekeline geçmişti. Yöneticiler devlete ait üretim araçlarının elbet sahibi değillerdi ama bunları kamu yararına kullanma yetkisini ellerinde tutuyorlardı. Çalışma koşullarını, ücretleri, yatırımları onlar saptıyorlardı. Böylece yöneticiler egemen yetkiler ile donanmış bulunuyorlardı. Bu da doğmakta olan yeni bürokrasiye ekonomik bir dayanak sağlıyordu.

Rusya'da devrimden hemen sonra bürokratlaşma günün sorunu haline gelmiştir. Tehlikeye sadece Lenin değil ileri gelen yöneticilerin hemen hepsi parmak basmıştır. Tabii değişik yönlerden. Lenin'e göre bürokratlaşmayı önlemenin çaresi emekçi yığınlarının devlet yönetimini ele almalarıydı. Bu da işçilerin, köylülerin meclisleri olan sovyetlerin geliştirilmesi ile gerçekleşirdi. Lenin, amaçlarının, günlük çalışmaları bittikten sonra tüm emekçilerin devlet işlerinin yönetimine katılmalarını sağlamak olduğunu söylüyordu. *Sovyetler* emekçi halk yığınlarıyla kaynaştırılmalıydı. Tabanın denetimi gerçekten ancak bu yoldan sağlanır, *bürokratlaşma* bu yoldan önlenirdi.[2]

Elbet işçilerle, köylülerle, emekçilerle sağlam ilişkiler kurulması, emekçilere ağırlık verilmesi şarttı. Ama partiye ilişmeden, partinin illegalite koşullarındaki özü, yeraltı çalışma-

1 Lenin, *Que Faire?*, Ed. Soc., 1947, s. 113-114.

2 Lenin, *Œuvres*, c. 27, (28 Nisan 1918), Ed. Soc., 1974, s. 283.

ları için saptanmış esasları değiştirilmeden, bunu başarma olanağı var mıydı? Hiç değilse Bolşevikler için böyle bir olanak var mıydı? Fırtınalar içinde tek sağlam dal parti idi. Onun otoritesini zayıflatacağını sandıkları bir çözüme, Bolşevikler nasıl gidebilirlerdi? Oysa parti kanalıyla tüm iktidarları tekellerinde bulunduran yöneticiler kadrosunun korunması, kaçınılmaz olarak bürokratlaşmaya yol açmaktaydı. Bunun görülmemiş, görülmüşse düzeltilmemiş olması Lenin ve arkadaşlarının affedilmez hatasıdır.

İşçi Muhalefeti liderlerinden bayan Kollontai öteki yöneticilerden işte bu noktada ayrılıyordu. Kollontai'ye göre bürokrasi ile mücadele için parti tam bir işçi partisi haline getirilmeli, işçi olmayan üyeler partiden çıkarılmalıydı; yöneticiler tabana karşı sorumlu olmalı ve seçimle işbaşına gelip seçimle uzaklaştırılmalıydı; parti içinde tam bir düşün ve söz özgürlüğü olmalı, organların toplantıları tüm parti üyelerine açık bulundurulmalıydı.[3] Ama Lenin'e göre kurduğu parti devrimi gerçekleştiren örgüttü, ona dokunulamazdı. Kollontai'nin haklı olabileceğini düşünemedi.

Lenin'in ve partinin tepkisi, gecikmedi: Partinin 10. Kongresi *işçi* muhalefeti ile *demokratik merkeziyetçilik* muhalefet grupları başta olmak üzere her türlü muhalefet örgütlerinin kapatılmasına, muhalefet propagandasına son verilmesine, parti içinde muhalefet platformlarının yasaklanmasına karar verdi.

Bu vesileyle Lenin'in kongreye sunduğu karar tasarısında, "Marksizm, işçi sınıfının öncülerini toparlama, eğitme ve örgütlemeye tek yetenekli organın parti olduğunu öğretir," deniliyordu. Başka bir yazısında Lenin, toplumu ilgilendiren her konuda kesin karar veren bu partinin, 19 kişilik Merkez Komitesi ile tam bir oligarşi oluşturduğunu açıklıyordu.[4]

Demek parti yöneticileri bir oligarşi meydana getiriyorlardı. Lenin ve arkadaşlarının, iktidara geldikleri, devleti ele geçirdikleri halde illegallikte geçen muhalefet yıllarının kuşkularından büsbütün kurtulamadıkları anlaşılıyordu. Parti iktidarda

3 Kostas Papaioannou, *Les Marxistes*, Ed. J'ai Lu 1965, s. 416-420.

4 Lenin, *La Maladie Infantile du Communisme*, Ed. Soc., 1946, s. 26.

bulunduğu, koca bir orduya, polis teşkilatına dayandığı halde hükümet, meclis, idare, kısacası devlet elinde bulunduğu halde kendisini hâlâ bir bakıma illegalite koşullarında görmekteydi. Elinde temerküz ettirdiği muazzam maddi güçlerin yanı sıra kendisini böylesine bir yalnızlığa mahkûm eden bir partinin bürokratlaşması kaçınılmazdı.

Lenin ve arkadaşları, belki de geri bırakılmış bir ülkenin işçileri ve köylüleri ile devrimi başarmak zorunda oldukları için işçi sınıfına, emekçi yığınlarına bir vasi gözüyle bakmışlardı. Evet, yukarıda aktardığımız satırlarda olduğu gibi, Lenin'in işçileri, köylüleri devlet yönetimine katılmaya çağırdığı doğrudur. Ama bunu ilerde gerçekleşecek ideal bir durum gözüyle gördüğü de kuşkusuzdur. Çünkü Lenin kimi konuşmalarında, işçilerden hemen devleti yönetmesini istemenin, tatsız bir şaka olduğunu belirtmiştir:

> "...Yönetmek başka şeydir; bilgi ister, beceri ister. Üçüncüsü yetenek. Yetenek olmadan, derin bilgi olmadan, idare hukuku bilgisi olmadan yönetmenin kabil olacağını mı sanıyorsunuz? Bu gülünç olur. (...) Her işçi devlet yönetmeyi becerebilir mi? Pratik insanlar bunun bir masal olduğunu bilirler."[5]

Kestirme yolun bedeli

Lenin ve arkadaşları, geri bırakılmış bir toplumda sübjektif etkenlere ağırlık vermiş, emperyalizmin en zayıf halkasının Rusya'da olduğunu saptamış ve zamanında harekete geçmişlerdi. Ne var ki, devrim bir süreç, bir birikim işi olduğu için fazladan birtakım yükleri taşımaları, fazladan birtakım zorluklarla mücadele etmeleri gerekiyordu. İç ve dış konjonktürlerin elverişli olmasından yararlanmışlar ve kurdukları disiplinli gizli partiyi bir tramplen gibi kullanarak sıçramayı başarmışlardı. Ama bu sıçramanın bedelini ödemek zorunluluğu vardı. Lenin ve arkadaşları 1920'lerde işte bu bedeli ödüyorlardı. Ağır koşulların üstesinden gelinebilmesi için emekçi halk yığınlarının en ge-

5 Lenin, *Œuvres*, c. 32, s. 56, 61; c. 36, s. 536-537.

niş ölçüde devrime ortak edilmesi, eleştiriye açık bir ortam yaratılması, yani en geniş anlamda sosyalist demokrasinin uygulanması gerekiyordu.

Ne var ki, bürokrasi ile mücadele edebilmek için Lenin'in "sovyetleri emekçi yığınlarıyla kaynaştırmak, işçilerin, köylülerin, çalışma saatleri dışında devlet işleriyle uğraşmalarını sağlamak" gibi uzun vadeli projeleri hiç uygulanmamış, Lenin öldükten sonra büsbütün unutulmuştur. Oysa işçi sınıfının iktidara yönelmesi için bu gibi girişimler şarttı. Böylece yönetici kadro ve dolayındaki görevliler Stalin işbaşına geldikten sonra emekçi yığınlarından iyice kopmuşlardır. Tüm yetkileri tekelinde bulunduran, kendi içinde komuta zinciri ve iş bölümüne bağlı yeni bir bürokrasi doğmuş ve hızla gelişip kök salmıştır.

Marx'ın görüşü

Bu manzara karşısında Marx'ın işçi sınıfı, örgüt ve devrim hakkındaki görüşleri daha anlamlı hale geliyor.

Marx için devrimin taşıyıcısı da, devrimi gerçekleştirecek olan da işçi sınıfının kendisi idi. Hiç kimse onun yerini alamaz, devrimi onun yerine gerçekleştiremezdi. "Şimdiye kadar," diyordu Marx, "tüm sosyal hareketler bir azınlık tarafından ya da bir azınlık yararına gerçekleştirilmiştir. İşçi hareketi, uçsuz bucaksız çoğunluk lehine, kendiliğinden oluşan (spontane) harekettir."[6] "Kuşkusuz işçi sınıfı, örgütlenecek, görev bölümü yapacaktır. Ama bu, gene işçi sınıfının kendi içinde gerçekleştireceği bir iştir. Adeta işçi sınıfının büyüme ve olgunlaşmasının doğal sonucu olacaktır örgütleme ve yönetici kadrolarının çıkışı."[7] Marx'ın görüşüne göre, devrimin taşıyıcısı ile gerçekleştiricisi özdeştir; bu, işçi sınıfıdır, işçi sınıfının kendisidir, öyle kalmalıdır. Marx'ın ve Engels'in anarşistlere, Blankistlere* kesinlikle karşı oluşları her şeyden önce, işçi sınıfını

6 Marx-Engels, *Le Manifeste Communiste*, Rieder, Paris 1925, s. 39.

7 *A.g.e.*, s. 35-36.

(*) 1805-1881 yılları arasında yaşamış Louis-Auguste Blanqui'nin görüşlerini izleyenlere verilen ad – e.n.

devrimin biricik taşıyıcısı ve tek gerçekleştirici gücü saymalarından ileri geliyordu.

Lenin ve arkadaşları ise Avrupa'nın sanayileşmiş toplumlarındaki işçi sınıfının reformist görüşlerin etkisi altında kaldığı, işçiler arasında bir *aristokrat* tabakanın türediği, beri yandan Rus işçi sınıfının *olgunlaşmamış* olduğu görüşünden çıkış yaparak profesyonel devrimcilerden oluşan bir partinin gereğine inanmıştır.

Devrim başarıldıktan sonra da parti, işçi sınıfının öncülerinin *avant-garde* partisi olarak kalmıştır. Marx'tan sonra, değişen koşullarda devrimi Rusya'da gerçekleştirmek için yapılanların zorunlu olduğu hakkındaki tezi bir yana bırakıyorum. Ama rejimin bürokratlaşmasında, profesyonel devrimcilerden, öncülerden oluşan merkeziyetçi, katı disiplinli bir partinin varoluşunun önemli bir rol oynadığına inanıyorum.

Sosyalist bir toplumda bürokratlaşmanın ekonomik dayanağı var mıdır? Varsa nedir? Bürokrasi bir sınıf mıdır? İşçi sınıfının iktidarda ağırlığını duyuramayışı sosyalizm için ne gibi tehlikeler doğurur? Bunlar ciddi araştırmaları gerektiren sorunlardır.

Bürokrasi sosyalizmin yeni çocukluk hastalığı mı?

Marksizme göre, "sosyalist devlet, egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryadır." Ve bu devlet kurulur kurulmaz erimeye, yok olmaya başlayacaktır. Egemen sınıf olarak devlet mekanizması emekçilerin elinde bulunduğundan, devletin niteliğini oluşturan cebir ve şiddetin öznesi de nesnesi de emekçilerin kendileri olacaktır. Böylece devlet zoru dışarıdan dayatılmış bir şey olmaktan çıkararak, emekçiler için kendi kendilerini sınırlama niteliğini alacaktır. Devrimin başlarında, henüz sömürücü sınıf ve tabakaların karşı devrimci direnişleri devam ederken, sosyalist devletin gücü sadece bunlar için dışarıdan gelen bir zor olarak görünecektir. Ama sosyalist düzenin özneleri ve aynı zamanda nesneleri olan emekçiler için devlet zoru ken-

di dışlarında olan bir şey değildir; çünkü egemen olan onlardır. Tarihsel gelişme sonunda sınıflar ortadan kalkınca, bir sınıf tahakkümü aracı olan devlet de eriyip gidecek, ortadan kalkacaktır.

Devlet güçleniyor

Oysa sosyalizmin uygulamasına geçileli yarım yüzyılı aşan bir zaman olduğu halde, sosyalist toplumlarda devletin eridiğine değil, tersine güçlendiğine tanık olmaktayız. Emperyalist devletlerin varlıklarını sürdürdüğü bir dünyada durumun başka türlü gelişmesi düşünülemezdi. Devrimlerini korumak için sosyalist devletler güçlü olmak zorundaydılar. Zaten Marx ve Engels, devletin yok olmasını, sosyalizmin tüm ülkelere yayılmış olması, hiç değilse belli başlı kapitalist toplumların sosyalizme geçmiş bulunması şartına bağlamışlardır. Bu şart yerine gelmediğine göre, sosyalizme geçmiş toplumlarda devletin zayıflayacak yerde güçlenmiş olmasını normal karşılamak gerekir. Ancak bir nokta gözden kaçırılmamalıdır: Sosyalist devlet, örgütlenmiş emekçilerin kendisidir. Devlet gücü aslında emekçilere karşı değil emekçilerin düşmanlarına karşı kullanılacaktır. İktidar fiilen emekçilerin elinde bulunduğu takdirde, devlet gücünün emekçilere uygulanması bir kendi kendini sınırlama niteliği alır. Sınıf durumu ve sınıf çıkarları açısından cebir ve şiddetin öznesi ile nesnesi, ancak emekçiler fiilen iktidarı ellerinde bulundurdukları takdirde özdeşleşmiş olur.

Gerçeklere sırt çevirmeden sorunu ele alacak olursak, sosyalist toplumlarda işçi sınıfının, köylülerin, emekçilerin fiilen iktidarda bulunduklarını, devlet yönetiminde söz ve karar sahibi olduklarını kabul edemeyiz. İşçiler, köylüler, emekçiler adına bürokrasinin devleti yönettiğini görürüz. Somut gerçeklerle ilişkisi kesilmiş genellemeler bir yana bırakılınca ortadaki manzara budur. Kuşkusuz iktidarı elinde tutan bu bürokrasi işçi sınıfının, köylülerin, emekçilerin çıkarlarına hizmeti amaç bilmekte ve ilan etmektedir. Ve gene hiç kuşku yoktur ki, bürokrasinin ilk bakışta sınırsız gibi görünen yetkileri, sosyaliz-

min genel çizgileri ile sınırlı olduğundan başka, ayrıca bu yönetici tabakasını oluşturan çeşitli grupların (parti yöneticileri, ordu temsilcileri, gizli polis, ekonomi uzmanları, teknisyenler, aydınlar vb.) çelişen çıkarları yönünden de sınırlıdır. Karşılıklı önerilerin uyumlu hale getirilmesi bakımından da bir iç sınırlamaya tâbidir bunlar. Şu halde uyumlu hale getirilen bu çıkarlar, bürokrasinin özel çıkarlarıdır. Devletin güçlendirilmesi doğrultusundaki kararlar bu cümledendir.

Egemen sınıf gibi

Böylece üretim ilişkilerinin adeta çok sınıflı toplumlardakine benzeyen yanlar göstererek geliştiğine tanık olunmaktadır. Herhalde bürokrasinin, siyasal gücün ve ekonomik gücün tekelini elinde bulundurduğu ve çalışma koşullarının, ücretlerin, yatırım tercihlerinin saptanması gibi hayati konularda egemence kararlar aldığı yadsınamaz. Bu ise egemen sınıf olmanın niteliğidir. Gerçi burjuvazi yukarıdaki yetkilere paralel olan yetkilerini, üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olmasına borçludur. Oysa sosyalist toplumlarda bu yetkiler devlet tekeline verilmiştir. Yani bürokrasi, burjuvazi gibi üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmadan egemence davranmaktadır. Önemli bir fark kuşkusuz. Ne var ki, kullanma hakkı bakımından esasta pek fark yoktur aralarında. Tabii burjuvazi, artı-değeri dilediği gibi tasarruf ederken, bürokrasi buna gelir dağılımını düzenleyerek tasarruf etmektedir... Evet, ekonomik faaliyetlerin yürütümünü düzenlemek açısından sosyalist toplumların bürokrasisi egemen bir *sınıf* görünümü içinde bulunuyor. Bu savın itirazlara yol açacağını biliyorum.

Sosyal sınıfları, kullanma işlevini bir yana bırakıp, sadece üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olup olmama esasına göre ya da miras hakkı bakımından tanımlarsanız, kuşkusuz sosyalist toplumların bürokrasileri birer sınıf sayılamaz. Ama kuru mülkiyet hakkının ancak kullanmayla, üretim ilişkilerinde aktif bir rol oynama olanağı sağladığı düşünülünce, günümüzün sosyalist toplumlarındaki bürokrasilerin, sınıf adı veril-

mese de fiilen egemen sınıf durumunda oldukları yadsınamaz.

Günümüzün sosyalist toplumlarında, işçi sınıfından kopmuş, ona gerçekte hesap vermeyen, işçi sınıfınca iktidardan seçimle uzaklaştırılmasına gerçekte olanak bulunmayan bir bürokrasinin tüm devlet güçlerini tekelinde toplayarak varlığını uzun zamandır sürdürmesi, birtakım ters gelişmelere yol açmıştır. Bizce bu ters gelişmelerin en tehlikelisi, devrimin asli ve biricik taşıyıcısı ve gerçekleştiricisi olan işçi sınıfının bir nesne durumuna getirilmiş olmasıdır. Marx, "Tüm üretici güçler içinde en büyük üretici güç devrimci sınıfın kendisidir,"[8] der. Gerçekten de sosyalizmin ekonomisi ile, siyasası ile, kültürü ile, ahlâkı ile gerçekleşebilmesi için işçi sınıfının toplumda en büyük üretici güç olarak tüm yaşam alanlarında yaratıcılık kaynağı olması gerekir. İşçi sınıfını çekip aldınız mı, her şey birden canlılığını kaybedip kalıplaşıverir. Sosyalizm, işçinin elindeyken canlıdır, güzeldir, doğrudur ve yaratıcıdır. Geniş emekçi yığınlarının aklını, sezgisini kimse, hiç kimse temsil edemez.

Bugünkü duruma şöyle gelindi: Rus proletaryasının henüz olgunlaşmamış olduğu ileri sürülüyordu. Gizlilik de dar kadroyu gerektiriyordu. İşçi sınıfının, yani devrimin biricik taşıyıcısı ve gerçekleştiricisinin yerine profesyonel devrimciler geçirildi. Bolşevik Partisi bir *öncüler* örgütü haline getirildi. Öncüler işçi sınıfı ile dirsek temasını kesmeyecekti. Ama devrimin beyni işçi sınıfı değildi artık; işçi sınıfı adına düşünen, karar veren; onun adına ajitasyon, propaganda yaparak devrimi hazırlayan bir avuç profesyonel devrimciydi. Lenin, gizlilik koşulları içinde etkin bir araç vücuda getirmişti böylece. 1917'nin ilk günlerinde geniş grev hareketlerinin bir baştan öteki başa kapladığı Rusya'da; işçilerin, köylülerin, askerlerin son derece aktif bulundukları devrime gebe bu sosyal ortamda profesyonel devrimcilerden kurulu Bolşevik Partisi elbet etkili olmuştur. O sırada işçiler devrimin taşıyıcısı olarak dipdiri, hareketin içinde ve başındaydılar. "Sovyetler, her yerde mantar gibi bitiveriyordu," der Lenin. Sonra işçi sınıfı savaşta eridi ve onun adına hareket eden profesyonel devrimciler işçi sınıfsız bir işçi ikti-

8 Marx, *Misère de la Philosophire*, Ed. Soc 1947, s. 135.

darını temsil eder oldular. Tabii devrimi yürüteceklerdi; yürüttüler de. Ne var ki, sonradan yeni bir işçi sınıfı yetiştiği halde, yarattıkları bürokratik güçler işçi sınıfını bugüne dek iktidarın dışında tutmuştur.

Şiddetlenen sınıf mücadelesi

Kaldı ki, diyorlardı, emperyalizmin askerî gücünü arttırdığı ve sosyalist ülkeleri çepeçevre kuşattığı günlerde tecrübeli yöneticileri bir yana itip, devlet işçilere teslim edilemezdi!

Stalin, *sosyalizmin kuruluşunda yol alındıkça sınıf mücadelesinin keskinleşeceği* hakkındaki, bugün sosyalistler arasında çok eleştirilen teorisini ortaya atacaktır. Stalin, parti kadrolarını uyanık olmaya çağırarak, devrilen burjuvazinin, dışarıdaki dostlarının yardımı ile mücadeleyi sürdürdüğünü, sürdüreceğini; emperyalizmin çemberi yarılmadıkça, sabotörler, casuslar ve yabancı devletlerin yurdun ta içine soktuğu teröristlerin eksik olmayacağını; Troçkistlerin hâlâ direndiklerini, direneceklerini haber vererek sınıf mücadelesinin şiddetleneceğini ilan edecektir.[9]

Stalin'in, Merkez Komitesi önünde yaptığı bu konuşma, sınıf mücadelesinin keskinleşeceğini haber verirken; Troçkistlerle artık görüşlerini çürüterek değil, kökleri kazınarak mücadele edilmesi gerektiğini söylemesi, büyük tasfiyelerin zamanı geldiğine bir işaretti. O tarihlerde (Mart 1937) Stalin'in açıkladığına göre Bolşevik Partisi'nin tüm yönetici kadrolarının üye sayısı 135 binle 195 bin arasındaydı. Bunların sadece 3-4 bini yüksek yönetici durumundaydı. Doruktaki büyük yöneticilerse bir avuçtan ibaretti ve başlarında Stalin vardı. Görülüyor ki, Lenin'in 19 kişilik oligarşisi 10-11 yılda gelişmiş, dal budak salmıştır. Bugün ise bürokratik oligarşinin daha da gelişmiş olduğunu görmekteyiz... Elbet bürokrasi tabanını genişletirken işçi sınıfından, köylülerden transferler yapmaktadır. Ama bunlar bürokratlaşmış bir partinin üyesi olunca, kendileri de zamanla o havaya girmekte, yeni bir kişiliğe bürünmektedirler. He-

9 Stalin, *L'Homme le Capital le Plus Précieux*, Ed. Soc., 1947, s. 27.

le yönetici kadrolarına geçenler, işçi sınıfından büsbütün kopmaktadırlar.

Gerçekten de işçi sınıfından, emekçi yığınlarından kopmuş olmak ama onlar adına devleti yönetmek sosyalist etiketli ülke bürokrasilerinin ortak niteliğidir. Bu durum, üretim niteliklerinde bürokrasinin bir çeşit kapitalist sınıf gibi görülmesinin nedeni olmaktadır. Çünkü devlet yönetiminin dışında tutulan işçiler, çalışma koşullarını saptayamadıkları gibi meydana getirdikleri artı-değer üzerinde herhangi bir tasarrufta da bulunamazlar. Bu konuda söz sahibi olan yalnız yüksek kademedeki yöneticilerdir. Demek ki, devlet mülkiyetinin işletilmesi konusunda olduğu gibi, çalışma koşullarının saptanması ve yeni yaratılmış değerlere toplum adına tasarruf etme yetkileri de işçi sınıfı adına hareket eden ama işçi sınıfından kopmuş ve ondan bağımsız hale gelmiş olan bürokrasinin tekelindedir. Bu yetkilere, iç ve dış siyasaya ilişkin her türlü karan almak; toplumun ideolojisine, kültürüne, ahlâkına, sanat ve edebiyatına yön vermek gibi çeşitli ve son derece önemli konularda da bürokrasinin sahip olduğu etkiler bilahare eklenmelidir.

Ama böyle bir uygulamaya girilmesi bürokrasiyi daha büyük yalnızlığa mahkûm etmiştir. Bu da polis yöntemlerinin *gittikçe ağırlık* kazanmasına ve dolayısıyla gerek yöneticiler arasında, gerek emekçiler arasında korku ve kuşkunun hüküm sürmesine yol açmıştır.

Sosyalist ülkelerde, en eskisi 70 yıla varan bir uygulamadan sonra, egemenliğin hâlâ işçilerin, köylülerin, emekçilerin yani *doğrudan üreticilerin* elinde olmadığı, onlardan bağımsız bir egemen sınıfın, bürokrasinin elinde olduğu, gerçeklere göz yumulmadıkça yadsınamaz. Devlet mekanizmasını tekellerinde bulunduranların işçi sınıfının öncüleri, (avant-garde) olduğu ileri sürülerek, birazdan açıklanacak olan temel çelişkiler görmemezlikten gelinemez. *Öncü* kavramı, sosyalizme geçmiş toplumlarda işçi sınıfı *aktif* olduğu ve öncüler bu aktif varlığın iç hareketliliğinin bir ürünü olarak, onunla organik bağlarını *yenilenerek* sürdürdükleri zaman bir anlam taşımaktadır. Sosyalist toplumlardaki bürokrasilerin, işçi ya da köylü köken-

li olduğu kabul edilse de, yıllardır yaşamlarıyla işçilerden, köylülerden, kopmuş, bağımsızlaşmış olan, şu halde yenilenmeyen bu bürokratları işçi sınıfının öncüleri olarak görmeye olanak yoktur. Geri bırakılmış toplumlarda, yani işçi sınıfının ya hiç bulunmadığı ya da her bakımdan çok zayıf olduğu bir ortamda Marksistlerin kendilerini *öncü* sayarak harekete geçmeleri; işçi sınıfının, emekçilerin bilinçlenme sürecini hızlandırmaya, onları örgütlemeye uğraşmaları doğaldır. Lenin öncülere bu açıdan bakıyordu. Ama öncülerin işçi sınıfının yerine geçmesi; devrimin taşıyıcısı ve gerçekleştiricisi sayılmaları; işçi sınıfının politika dışı pasif bir varlık haline getirilmesi ve giderek öncülerin, yani bürokrasinin egemenliği altında bir sınıf durumuna sokulması asla kabul edilemez. Böyle bir duruma düşülmesi sosyalizmi tehdit eder. *Öncü*, tarihsel bir kavramdır; yani işçi sınıfının gelişmesiyle içeriği değişmektedir ve giderek ortadan kalkacaktır. Oysa sosyalizme geçeli yarım yüzyıl, çeyrek yüzyıl olmuş toplumlarda işçiler, köylüler, emekçiler öz emeklerinin ürünleri ve çalışma koşulları üzerinde egemenlik kurmuş değillerdir ve hâlâ işçi sınıfı, öncülerinin vesayeti altındadır. Bu durumun sürüp gitmesi, kapitalist toplumlardakine benzer *buyuran-buyruk altında olan* ilişkilerinin doğmasına yol açmaktadır.

Aşağıdan yukarı

Rusya'nın geri bırakılmışlığının dayattığı koşullarda, sosyalizme geçişin sübjektif öğelerine Lenin'in nispî bir ağırlık verdiği ve profesyonel devrimcilerden, öncülerden oluşan merkeziyetçi, kışla disiplinine tâbi yeni tip bir partiyi geliştirdiği bilinmektedir. Ancak Lenin, devrimci potansiyelin işçi sınıfında, emekçi yığınlarında bulunduğunu unutmamıştır. Lenin için sosyalizmi gerçekleştirmenin yolu bu iki kutbun diyalektik birliğinden geçmekteydi. Hassas, ince bir diyalektik siyasa işiydi bu... Lenin tehlikeleri seziyordu. Bu ince diyalektik siyasa uygulamasında kantarın parti yönüne kaymasından sürekli kaygı duyuyordu. Bunca gücü tekelinde tutanların yetkilerini objektif öl-

çüler içinde kullanamamalarından ve bürokratik bir devlet mekanizmasının emekçileri ezmesinden korkuyordu: Bunun içindir ki, iktidara geçişlerinden itibaren, sosyalizmin tepeden inme buyruklarla kurulamayacağını, emekçi yığınlarının inisiyatifi ile aşağıdan yukarı kurulacağını tekrarlayıp durmuştur. Daha 1918'lerde, "On milyonlarca yaratıcının aklı, en dâhice, en geniş tahminlerden kat kat üstün bir şey verir,"[10] diyordu.

Gene şöyle diyordu:

> "İşçi denetimini uygulamaya başladığımız zaman bunun kısa bir süre içinde tüm Rusya'da yayılamayacağını biliyorduk. Ama sadece bir tek yol tanıdığımızı, aşağıdan gelen dönüşümler yolunu, ekonomik sistemin yeni ilkelerinin, işçilerce tabanda hazırlanması yolunu tanıdığımızı göstermek istiyorduk."[11]

İşçi devletini bekleyen tehlikelere parmak basan Lenin, "Devletimiz, bürokratik biçimsizleşme gösteren bir işçi devletidir... Devletimiz bugün o haldedir ki, tümüyle örgütlenmiş olan proletarya, kendini savunmalıdır. Biz bu işçi örgütlerini, işçileri devletlerine karşı savunmak için ve işçilerin bizim devletimizi savunmaları için kullanacağız,"[12] diye konuşuyordu 1920'lerde.

Lenin yaşamının son yıllarını bürokrasiyi önleyecek geçerli tedbir aramakla geçirmiştir ve hep tabana güvenmiştir. Halk Meclisleri (sovyetler), sendikalar gibi taban örgütlerinin bürokrasiyi yok edeceğine inanmıştır. Kalkınma planının bürokratik bir nitelikte hazırlamasından son derece kaygı duymuştur. Hele Stalin'in genel sekreter olarak kalmasını çok sakıncalı bulmuş, sonradan "vasiyetname" diye adlandırılan 8. Kongre'ye yazdığı mektupta değiştirilmesini ve yerine "daha sabırlı, daha doğru, daha terbiyeli ve arkadaşlarla daha yakından ilgilenen, daha az kaprisli" bir kimsenin getirilmesini önermiştir.[13]

---

10 Lenin, *Œuvres*, c. 26, s. 496.

11 *A.g.e.*, s. 489.

12 *A.g.e.*, c. 32, s. 17.

13 *A.g.e.*, c. 36, s. 605-610.

Kişi diktatörlüğü

Ne çare ki, Stalin partiyi eline geçirmişti bile. Artık Lenin'in ince diyalektiği yerini Gürcü diktatörün mekanik bir diyalektik kalıba zorla sokulmak istenen kaba buyruklarına bırakmıştı. Otuz yıl sosyalizmin bürokratik, dogmatik ve insana saygısız modeli; Stalin'in gölgesinde ve işin korkunç tarafı bürokratizm, dogmatizm ve insana saygısız tutum ve davranışlar sözde yerilerek, *ortodoks* sosyalizmin biricik modeli olarak görülmüştür. Bu satırlar bürokratlaşmanın kişilere göre açıklanması olarak yorumlanmamalıdır. Bürokratik sosyalizmi hangi objektif ve sübjektif etkenlerin doğurduğu daha önce açıklanmıştı. Stalin döneminde ağırlığını eklemek gerekmiştir sadece... Stalin genel sekreter olduktan sonra, parti örgütünde bürokratlaşmayı hızlandıran gelişmeler görüldü: Eyalet komiteleri sekreterleri merkezce atanmaya başladı. Böylece partinin içinde giderek daha da güçlenecek ve adeta parti içinde parti haline gelecek, merkezde, daha doğrusu genel sekreterliğe bağlı bir *memurlar* hiyerarşisi ortaya çıktı. Karşılaşılan zorluklar, Stalin ağırlığındaki uygulamada, emekçi yığınlardan gittikçe daha çok bağımsızlaşan bürokrasinin güçlenmesine yol açtı.

Olaylar şöyle gelişti: Tarım kesiminde *kolektifleştirme* ve *hızlı endüstrileşme* emekçi yığınları ile devlet arasındaki uçurumu derinleştiren uygulamalara yol açarken, bir yandan da bürokrasinin Stalinci kanadını güçlendirdi. Gerçekten Stalin bu vesilelerle merkez komitesindeki rakiplerini tasfiye etme fırsatını bulmuştur. Böylece parti içindeki son özgürlük halkası da, yeni merkez komitesinde çeşitli görüşlerin serbestçe tartışılması olanakları da tarihe karıştı.

Tarım kesiminin *kolektifleştirilmesi* ve hızlı *endüstrileşme*, köylülerle işçilere dayatılan ağır maddi fedakârlıklarla gerçekleştirilmiştir. Feodal mülkiyete son verilmesi üzerine köylülere dağıtılan topraklar, küçük ve orta işletmeciliği yaygın hale getirmişti. Köylüler yeni sahip oldukları topraklara bağlıydılar. Ne var ki, tarım kesiminin endüstrileşme hareketini finanse

edebilmesi ve hızla artan kentli nüfusu doyurabilmesi için tarım kesiminde verimin arttırılması, bunun için de *kolektifleştirmeye* gidilmesi zorunlu görülüyordu. *Kolektifleştirme* hareketine köylüler tepki gösterince bir duraklamadan sonra parti zorlu yöntemlere başvurdu. Yığınla sürgünler yapıldı. Kolhozların ürettiği mahsuller çok düşük fiyatlarla satın alındı. Bu adeta köylülerin sırtına yüklenen bir aynî vergiydi.

Hızlı endüstrileşme hamlesini, gerçek işçi ücretlerinin büyük ölçüde düşmesi ve gelirler yelpazesinde büyük farklılaşmalar izledi. 1930'dan sonra sendikalar, işçi komiteleri gibi işçi kuruluşları, devrimle elde ettikleri özgürlükleri kaybettiler ve devlet çarkının sade bir dişlisi durumuna geldiler. Tarım kesiminin verimini arttıracak tedbirler alınmasın mıydı? Endüstrileşmeye gidilmesin miydi? Bütün bu işler elbet yapılacaktı; ancak zor kullanılarak, emekçi yığınlarına rağmen değil emekçi yığınlarıyla el ele yapılacaktı. Çünkü yapılması gereken iş, aslında emekçi yığınlarının işiydi. Devrimin taşıyıcısı ve gerçekleştiricisi onlardı. Tabandan kopmamış bir yönetici kadro bu işi başarırdı kanısındayım.

Başlangıçta Molotov'la birlikte ortayı temsil eden Stalin, Buharin, Rikov, Tomski ve daha başkalarından oluşan *sağ* kanatla birleşerek *sol* kanadı temsil eden Troçki, Zinoviyev, Kamenev ve arkadaşlarını yenilgiye uğrattı. Bir süre sonra Troçki partiden atıldı. Sürgüne gönderildi, sonunda Rusya'dan çıkarıldı. *Solu* dağıtan Stalin bu kez darbeyi *sağa*, Buharin ve arkadaşlarına indirdi. Parti içinde yenilgiye uğratılan her iki kanat mensupları, bir süre sonra açılacak davalar sonunda fizikî olarak da tasfiye edilecek ve koca bürokratik makinenin başında Stalin kalacaktır...

Artık Stalin, kendisine yüzde yüz sadık yöneticilerle birlikte partiye ve devlete egemendir. Merkezî, hiyerarşik ve disiplinli bir bürokrasi ekonomiyi yönetme, siyasal gücü kullanma. Marksizmi yorumlama ve ideolojiler imal etme yetkilerini tekelinde bulundurmaktadır.

İlişkiler

Şimdi sosyalizmin bu yozlaşmış bürokratik modelinin üretim ilişkilerini ve temel çelişkisini daha yakından görmeye çalışalım: Üretim ilişkileri, sınıflı toplumların ilişkilerini andırır. Üretim araçları özel mülkiyet tekelinden çıkarılıp devlet mülkiyeti tekeline sokulduğu halde işçi sınıfı, köylüler, emekçiler, gerçekten iktidarda bulunmadıkları için devlet mülkiyetindeki üretim araçlarını işçi sınıfı adına hareket eden ama işçi sınıfından, emekçilerden bağımsız hale gelmiş bürokratik bir sosyal grup kullanmaktadır. Sosyalizme geçilmiş olması için üretim araçlarının devlet mülkiyetine verilmesi, hatta ekonominin merkezî ve zorunlu bir plana bağlanması yeterli değildir. İşçilerin, köylülerin, emekçilerin, yani *doğrudan üreticilerin* üretim faaliyetlerinde ve ürettikleri şeyler üzerinde egemen olmaları gerekir önce. Bu koşul yerine gelmezse, üretim ilişkileri, üreticilerin buyruk altında tutulmaları biçiminde gelişir. Bürokrasinin uzun yıllardan beri iktidarda olması, bu sonucu doğurmuştur. Beri yandan devlet mülkiyetindeki üretim araçlarını işletme, yeni yaratılan değerleri bölüştürme ve üretim ilişkilerini değiştirme yetkilerini uzun yıllar tekelinde bulundurma bürokrasiyi, egemen *sınıf;* sınıf terimi uygun görülmüyorsa, egemen *sosyal grup* durumuna getirmiştir. Bürokrasinin ekonomik alandaki yetkilerine siyasal gücü tekelinde tutması, kültür işlerini yönetmesi, Marksizmi yorumlama ve ideoloji yaratma tekeline sahip bulunması da eklenince egemen niteliği büsbütün ortaya çıkar. Ekonomik, politik, ideolojik, sosyal ve kültürel alanlarda buyurma tekeline sahip hiyerarşik ve merkeziyetçi olan bu sosyal grubun temsil ettiği güç tek sözcükle korkunçtur. Şimdi bunun karşısına bürokrasinin, artı-değere kendi ad ve hesabına tasarruf etmediği gerekçesiyle çıkılması bana biraz gerçeklere göz yummak gibi geliyor. Çünkü tüm güçleri tekelinde tutmanın sağladığı imtiyazlar, artı-değere kendi ad ve hesabına tasarruf etmenin sağlayacağı avantajlardan daha az değildir.

Temel çelişki

Gelelim temel çelişkiye: Genel planda temel çelişki sosyalizmle emperyalizm arasındadır. Sosyalist yöneticiler bunu her vesileyle tekrarlamaktadırlar. Ne var ki, bürokratik yozlaşma içerde, somut planda üretim ilişkilerinin (hükmeden-hükmedilen) biçimini almasına yol açmıştır. Devletçi üretim ilişkilerinde, çalışma koşullarını, ücretleri saptayan; artı-üretime tasarruf eden (belirli sınırlar içinde); yeni yaratılan değerleri üleştiren; üretim ilişkilerinde değişiklik yapabilen v.s. kısaca bir egemen sınıfınkine benzeyen yetkileri tekelinde tutan taraf olarak bürokrasi, işçi sınıfının, *doğrudan üreticilerin* karşısındadır. Kolay genellemeler ve soyutlamalar bir yana bırakılırsa, bürokrasinin işçi sınıfından bağımsızlaşmış, kopmuş olduğu kabul edilir. İşçi sınıfının üretimde ve ürettiği şeyler üzerinde fiilen egemen olmasını engelleyen, bu yetkileri tekelinde tutan bürokrasidir. Şu halde içerde ve somut planda temel çelişki işçi sınıfı ile bürokrasi arasındadır.

Devletin güçlenmesi her şeyden önce ekonominin hızla büyümesine bağlıdır. Devletin güçlenmesi emperyalizmin güçlü olduğu bu tarih döneminde zorunludur. Ancak bu güçlenme aynı zamanda bürokrasinin de güçlenmesi demektir. Dolayısıyla bu, emekçilerin *vesayet* altında tutulmasının sürüp gitmesine yol açar. İşçiler, köylüler, emekçiler iktidarı fiilen ellerinde bulundurmadıkça devlet mekanizmasının güçlenmesi, kendileri dışında bir güç olan devleti daha da *yabancılaştırır*. Sosyalist adı verilen bir toplumda işçiler iktidarda değillerse, yani devlet gücünün hem öznesi hem nesnesi durumunda bulunmuyorlarsa, devletin güçlenmesine sınıfsal yapıları gereğince karşıdırlar. Bunun doğal devamı olarak da, devlet üretimine, tıpkı özel sektör karşısında oldukları gibi, kayıtsızdırlar. Az zahmetle bir an önce işin bitmesini isterler... Plan normlarının gerçekleştirilmesi, aşılması, hızlı ve verimli çalışma, işçiler için ancak kendileri iktidar olurlarsa bir anlam taşır. Böylece sosyalizmin bürokratik yozlaşmasında, tepeden inmeci yöntemlerle sosyalizmi kurma çabaları, devlet gücünün emekçile-

re karşı kullanılmasını gerektirmektedir. Bu da polis yöntemlerini gerekli kılar.

Sosyalizm ve polis

Sosyalist devletin polisi olmayacak mı? Olacaktır elbet. Ama devlet, emekçilerin devleti, yani nüfusun hemen hemen tümünü oluşturanların devleti olunca polise duyulan ihtiyaç çok, pek çok azalır. Oysa halen devletler azınlıkların hizmetindedir. Polis bundan dolayı da çok gerekli oluyor. Sosyalizmin bürokratik yozlaşmasında polis yöntemlerinin uygulanması (polis mekanizması kuşku üzerine kurulu olduğu ve kuşkuyu beslemek polis için asli görev olduğu için) toplumun ruh sağlığını bozacak, doğrulukla bağdaşmayacak, ahlâk dışı işlerin yapılabilmesine elverişli bir ortam hazırlar. Stalin dönemindeki tasfiye davalarını ibretle hatırlamakta yarar var; Sovyetler Birliği'nde ve halk demokrasilerinde işçi hareketinin ünlü liderleri *faşizmle işbirliği yapmak, emperyalizmin ajanı olmak, suikastlar, sabotajlar tertiplemek* gibi nice nice suçları işlemekle suçlanmışlar ve hemen hepsi idam edilmişlerdir. Oysa bugün ortaya çıkmıştır ki, halk demokrasilerinde görülen bu davalar düzmece şeylerdi. Hain diye idam edilenlere resen iade-i itibar edilmiştir. "Böyle şeyler burjuva toplumlarında da oluyor," denmesin. Burjuva toplumlarında olmasına şaşılmaz. Ama sosyalist bir toplumda, kendine sosyalist diyen kişilerin sosyalist arkadaşlarını hayalî suçlarla, suçlayıp idam ettirmesi, vicdanın kabul edeceği bir iş değildir. Ne çare ki, bürokratik yozlaşma sosyalizmi bu hale getirmiştir.

Kruşçev'in raporu

Bürokratik sosyalizm yozlaşmasında gizli polisin gözü, kulağı, eli her yerde hazır ve nazırdır. Kimse, gizli polisin kendisi bile, gizli polise karşı güvencede değildir. Çünkü gizli polis suç imalinde de kullanılır. Tüm güçleri tekelinde tuttuğu sürece, sadece lider ve güvendiği birkaç kişi güvence altındadır. Kuşkusuz

lider. arkadaşlarını her zaman tasfiye edebilir. Tabii bu kirli işler *devrimin hainlere, emperyalist ajanlarına karşı korunması* gerekçesiyle yapılır. Merkezci ve tekelci sistemde tüm güçler birkaç kişinin, Politbüro, yeni adıyla başbakanlık bürosu üyelerinin ve giderek tek bir kişinin, parti genel sekreterinin elinde toplanmış bulunduğundan izlenecek siyasayı onlar, daha doğrusu son çözümde genel sekreter belirler. Ve bu siyasaya karşı çıkmak ya da eleştirmek ya da susulsa bile karşı olduğu sanısını uyandırmak karşı-devrimci, hain, emperyalizm ajanı sayılmak için yeter. İnanılır şeyler değil bu söylediklerim. Ne var ki, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20. Kongre'sinde (1956) parti genel sekreteri Kruşçev'in okuduğu raporda o günlere kadar gizli kalmış, inanılmayacak olaylar açıklanmıştır. Buna göre, Kirov'un öldürülmesinden sonra başta 17. Kongre delegeleri ile merkez komitesi üyelerinin çoğunluğu olmak üzere çok sayıda parti yöneticisi, militanı ve emekçi yığınlarına mensup binlerce kişi idam edilmiş, hapse atılmış, sürgün edilmiştir. Kruşçev, Stalin'in ölümünden ve Beriya'nın maskesi düşürüldükten sonra NKVD'nin (Rus Gizli Polisi) arşivlerine el konulduğunu, böylece partinin sadık üyelerine karşı *tasfiye* davalarının nasıl imal edildiğini belgeleriyle öğrendiklerini belirttikten sonra, partinin 17. Kongresi'ne katılan 1.966 delegeden 1.108'inin karşı devrimci oldukları iddiasıyla tevkif edildiklerini ve aynı kongrece seçilmiş olan 139 üyeli merkez komitesinin % 70'inin, yani 98 merkez komitesi üyesinin keza karşı devrimci oldukları iddiasıyla tevkif edilip kurşuna dizildiklerini söylemiştir.[14] "Bu sözde casusların, bu sözde sabotajcıların dosyalarını incelediğimizde," diye devam ediyor Kruşçev, "açılan davaların baştan sona düzmece olduğunu, itirafların, insanlık dışı korkunç işkencelerle koparılıp alındığını, dava senaryosunun sanıklara ezberletildiğini ancak o zaman anladık." Uydurma suçlamalar sonunda idam edilmiş ünlü parti yöneticilerinin adlarını ve öykülerini açıklayarak, Stalin'in ölümünden sonra bu dosyaların yeniden ele alındığını ve 7.679 kişinin suçsuz olarak hüküm giymiş olduğunun böylece ortaya çıkarılmış bulundu-

14 Kruşçev, *Rapport Secret au XXe Congrès du P.C.U.S.*, Ed. Correo. 1960, s. 25-26.

günu; nihayet Kirov'un öldürülmesi üzerine İçişleri Komiserliği'ne Yejov'un Stalin'in emri ile getirildiğini; bu zatın 1937-38 yılları arasında askerî mahkemede yargılanacak kimselerin listelerini hazırlayıp Stalin'e sunduğunu, onaylanan liste sayısının 383'e yükseldiğini belirterek Stalin'in gizli polisle işbirliği yaptığını Kruşçev belgeleriyle gün ışığına çıkarıyor.[15]

Sonradan bu gizli raporun CIA tarafından imal edildiği ileri sürülmüştür. Ne var ki, Stalin'in birtakım ağır hatalar yaptığı, sosyalist yasaları çiğnediği, kişisel yönetime gittiği, 20. Kongre kararlarında resmen açıklanmıştır. Aynı kongre kararlarında gizli polisin başı Beriya da yasadışı işler yapmakla suçlanmıştır.

Bütün bu açıklamalar gizli raporla aynı doğrultudadır. Kaldı ki, halk demokrasilerinde ünlü yöneticiler, Rajık'lar, Slanski'ler, Patrascanu'lar, Gomulka'lar, Kovtov'lar, Koci Dodje'ler ve arkadaşları birbirini izleyen düzmece davalar sonunda emperyalizm ajanı olarak hüküm giymişler ve bir kişi dışında hepsi de idam edilmiştir. Stalin öldükten sonra bu talihsiz devrimciler resmen iade-i itibar ettirilmiş, hatta Rajık'ın dul eşine kocasının sosyalizm davasına ettiği hizmetlerden dolayı nişan verilmiştir. Halk demokrasilerinde olup bitenlere bakıp Sovyetler Birliği'nde de aynı şeylerin yapılmış olduğu sonucunu çıkarmak, bu ülkelerin Stalin dönemindeki ilişkileri bakımından gerçeklere ters düşmez sanırım. Bu nedenlerle Kruşçev raporunda anlatılanları doğru olarak kabul edebiliriz. Ayrıca ömürlerini sosyalizm davasına hizmetle geçirmiş, türlü belalara göğüs germiş bunca ünlü devrimci liderin birdenbire ve toplu halde emperyalizmin hizmetine girivermesi aklın kabul edeceği bir iş değildir. Troçki'nin, Zinoviyev'in, Kamenev'in, Buharin'nin, Rikov'un hain oldukları, faşistlerle işbirliği yaptıkları, kapitalizmi yeniden kurmak için sabotajlar tertipledikleri nasıl kabul edilebilir? Kuşkusuz yöneticiler içinden de *hain* çıkabilir. Ama on, yirmi, otuz, kırk, yüz yöneticinin, yüzlerce binlerce yönetici ve militanın *hain* olmasına olanak yoktur. Kesinlikle yoktur.

---

15 *A.g.e.*, s. 34-36.

Bürokrasinin koltuk değneği: Gizli polis...

Açıklanan ya da ima edilen tüm suçları 20. Kongre Stalin'le Beriya'nın sırtına yükledi; bu sapmaları Stalin'in kuşkuculuğu, ihtirası ve gaddarlığı ile açıkladı. Rejimde bir sapma, bir yozlaşma bulunup bulunmadığını araştırmak gereğini duymadı. Oysa Stalin dönemi bir rastlantı sayılmazdı elbet; hele soruna Marksistçe eğilince... 20. Kongre'de Stalin'i suçlayanlar yıllarca Stalin'in en yakın çalışma arkadaşları olmuşlardı. Stalin'in kimseye danışmadan hareket ettiğini, uzun zaman merkez komitesini toplamadığını söylüyorlardı.

Parti statüsünün çiğnenmesine neden ses çıkarmamışlardı? Ama asıl, ünlü parti yöneticilerinin birdenbire hain ilan edilmeleri, polis terörünün gittikçe artması nasıl olmuş da dikkatlerini çekmemişti? Merkez komitesi üyelerinin, Politbüro üyelerinin birbirlerine kuşku ile bakmalarını, herkesin korku içinde yaşamasını nasıl normal karşılamışlardı? Oysa bütün bunlar bürokratik yozlaşmanın kokuşmaya dönüştüğünün açık belirtileriydi. Ama tüm yöneticiler aynı gemide idiler. Yaşantıları gemide kalmalarına ve geminin yüzmeye devam etmesine bağlıydı. Kimse sorunun üstüne yürümedi. Birtakım iç ve dış nedenler olmasaydı, belki bu açıklama bile yapılmazdı. 20. Kongre Stalin'i, Beriya'yı suçlamakla yetindi, sosyalizmin bürokratik yozlaşmasına kimse ilişmedi. Stalin öldü ama Stalin yöntemleri ölmedi. Çünkü bürokratik sosyalizm yaşamaktadır. Parti yöneticisi, ordu mensubu, gizli polis şefi veya ajanı, teknokrat, memur, aydın yüz binlerce belki milyonlarca irili ufaklı bürokratın yaşamı, kurulu düzenin olduğu gibi kalmasına bağlıdır.

Gerçekten de Stalin yöntemlerini, yumuşatılmış biçimde de olsa hâlâ devam ettiği görülüyor. Gizli polis gücünden bir şey kaybetmişe benzemiyor. Gene neyin doğru, neyin yanlış olduğunu söylemeye yetkili olanlar bir avuç kişi, belki de bir kişi: Partinin yüksek yöneticileri, lideri... Marksizmi yorumlama yetkisi onların tekelinde; işçilerin, köylülerin, milyonlarca insanın yaşamına bu yorumlara göre yön veren onlar. Çalışma koşullarını onlar saptıyor, emekçilerin yarattığı ürünle-

re onlar tasarruf ediyor, ulusal geliri onlar üleştiriyor. Nasıl düşünülmesi gerektiğini onlar gösteriyor ve kalıpların, klişelerin dışına çıkanları ya da çıktığı varsayılanları onlar suçluyor. Sadece bu işler Stalin döneminde olduğu gibi artık gizli tutulamıyor. Bir de düzmece tasfiye davaları tezgâhlanamıyor artık. Evet, polis rejimi yumuşamışa benziyor ama olduğu gibi duruyor ve yarın şiddetlenebilir. Bu, koşullara bağlıdır ve polis rejimi, bürokratik yozlaşma devam ettiği sürece devam edecektir. *Buyuran-buyurulan* ilişkisinin sürdürüldüğü toplumlarda *buyuranların* güçlü bir polis örgütüne dayanmaları kaçınılmaz oluyor. Sosyalizmin bürokratik sapmasında üretim ilişkilerinin sınıfsal karakter gösterdiğini, emekçi yığınlarının devlet gücünün nesnesi durumunda olduklarını söylemiştik. Polis rejimi, bu durumun (korolleri) gerekli sonucudur. Polis rejimi ve yarattığı moral çöküntü ancak işçi sınıfının iktidara gelip devlet gücünün hem öznesi hem nesnesi durumuna yükselmesi sonucunda ortadan kalkacaktır.

Gerçeklerin bilinmesinde yarar var

Gerçeklerin ortaya serilmesinde her bakımdan yarar var. Polis rejimi uygulayan sosyalist ülkeler için yarar var önce. Emekçi yığınlarının bilinçlenmelerine hizmet eden yolsuzlukların açıklanması ne kadar sansür edilse de, gerçekleri emekçiler gene de öğrenirler; hiç değilse bunların bir kısmını. Ayrıca yöneticileri frenlemesi bakımından da yarar var gerçeklerin açıklanmasında. Yöneticilerin kendilerini savunma durumunda bırakılmaları bunların iradesini bir ölçüde sınırlar. Dünya kamuoyuna hesap verme gereğinin duyulması emekçiler için küçük de olsa bir güvencedir. Ama bu gerçeklerin açıklanmasından en çok yararlanacak olanlar dünya sosyalistleridir: Bürokratik sapmayı doğuran nedenleri öğrenirler; bunlardan kaçınma yollarını daha muhalefetteyken araştırma olanaklarını bulurlar. Herhalde klişelerle hüküm vermeye alışmış kimi sosyalistlerin sandığının tersine, sosyalizmin dikensiz bir gül bahçesi olmadığını ve sürekli uğraş istediğini anlarlar bu vesileyle.

Buna rağmen bir kısım sosyalistlerin bürokratlaşmayı da, polis terörünü de kaçınılmaz dar boğazlar gözüyle gördüklerini sanıyorum. Bunlar *amaç, aracı meşru kılar; amaç meşru ise araçlar da meşru sayılır* sözde kuralı uyarınca düşünenlerdir. Bir kısım sosyalistler, bu ahlâkdışı kuralı sosyalist mücadelenin altın anahtarı olarak kabul ederler. *Dava yolunda her şey yapılır* diye düşünenler vardır. Derhal kesinlikle söyleyeyim ki, sosyalizm böyle bir kural tanımaz. Düşmanla mücadelede savaş hilelerine başvurmakla, özellikle sosyalistler arasında geçerli olması gereken ahlâk kuralları birbirine karıştırılmamalıdır. Örneğin tasfiye davaları bu sözde kurala dayanılarak meşru gösterilemez. Sizin gibi düşünmeyenleri, bunların yanlış düşündükleri varsayılsa bile, *hain* olarak damgalamanızı bu kurala dayanarak meşru gösteremezsiniz. Böyle bir davranışı sosyalist ahlâk kesinlikle reddeder. Üstelik böyle bir davranış, etki tepki yasasına göre, dava için kötü işler yapmayı alışkanlık haline getiren kişinin gerçekten kötü kişi olmasına yol açacağı için de reddedilmek gerekir.

Bürokratik yozlaşma iç içe bir sürü sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunların başında, sosyalizme geçmiş olan toplumlarda işçi sınıfının gerçekten iktidar olmadığı ve işçi sınıfı adına bir oligarşinin iktidarı fiilen elinde bulundurması sorunu gelir. Bu oligarşinin dolayında, onu da kapsayan bir bürokrasinin vücut bulması ve egemen bir sınıf ya da sosyal grup halinde oluşması sorunu gelir. Böylece bürokratik sosyalizm yozlaşmasında, üretim ilişkilerinin sınıfsal bir karakter göstermesi ve sonuç olarak devlet gücünün emekçilere karşı kullanılması ve rejimin polis terörüne dayanması sorunu gelir. Nihayet şevkli sosyalist çalışma planında, edebiyat planında baş gösteren kalıplaşma sorunu gelir. Moral yozlaşma sorunu gelir. Ve giderek işçi sınıfının, emekçilerin devlete, topluma karşı yabancılaşması; kişiler olarak emekçilerin yabancılaşması sorunları gelir... Bu sorunların çözümü somut tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. İşçi sınıfı adına hareket edenlerin işçi sınıfı ile gerçek bağlarının bulunması ve bu bağların koparılmasının önlenmesi, partiden başlayarak devlete kadar tüm örgütler-

de sağlanmalıdır. Kişinin sosyalist toplumdaki yeri Marx'ın deyimiyle *insan tabiatına en yaraşan en uygun* biçimde saptanmalı ve kişinin bu statüsü yöneticilerce çiğnenemeyecek biçimde korunmalı, gerçek güvencelere bağlanmalıdır.

Kaynağa dönüş

Batı'da Marksist düşüncenin hareketli bir dönem yaşadığına tanık oluyoruz. Stalin döneminin şematik düşüncesine karşı geniş bir tepki var. Marksist düşünürler sanki otuz yıl uyutulmuş olmanın hırsıyla işe koyulmuşlar, her konuyu, her sorunu yeniden ele alıp inceliyorlar. Marx'ın, Stalin tarafından kesin yargılar haline getirilen bilimsel önermelerini (*enoncé*) gerçek çerçevelerine oturtuyorlar; nüansları belirtiyorlar. Marx'ın, bu önermelerin yeni bilimsel araştırmalara ışık tuttuğu yolundaki uyarısını asla hatırdan çıkarmıyorlar. Ayrıntılara girmeye olanak yok. Ancak şu kadarını söyleyeyim ki, eski ve yeni tüm sorunlar otopsi masasına yatırılıyor; alt-yapı üst-yapı ilişkilerinden kişiliğin teorisine kadar her soruna bilimsel çözüm aranıyor. Pratik sorunlar, özellikle yetmiş yıllık uygulamanın ortaya çıkardığı sorunlar için de aynı yoldan çözümler aranıyor. Bu hareket karşısında eskiyi savunanların, içi boş klişelere sarılanların bulunduğu da bir gerçektir. Ama eski nerede tutunabilmiş ki, yeninin teorisi olan Marksizm alanında tutunabilsin?

Devletin eriyip yok olması teorisine daha önce değinmiştik. Buna şimdi biraz daha yakından bakalım. Bürokratik yozlaşma bu teoriyi de akla getiriyor. Yarım yüzyıl sonra sosyalist devlette erime belirtileri yerine güçlülük göze çarpıyor. Malûm, emperyalist kuşatma, sınıf mücadelesinin hızlandığı vb. ama önce Marx'ın bürokrasi hakkında görüşlerini aktaracağız. Marx, Hegel'in devlet felsefesini eleştirirken, "bürokrasinin, kendi dışında bulunan bir içeriğin biçimciliğinden ibaret olduğu"nu söylüyor ve şöyle devam ediyor:

Marx bürokrasiyi anlatıyor

"Madem ki, bürokrasi, özü bakımından (biçimcilik olarak) devlettir; amacı bakımından da devlettir. Şu halde devletin gerçek amacı, bürokrasiye, devlete karşı bir amaç olarak görünür. Bürokrasinin ruhu, devletin biçimsel ruhudur. Şu halde bürokrasi, devletin biçimsel ruhunu ya da devletin gerçek ruh yokluğunu bir koşulsuz emir haline getirir. Kendi gözünde bürokrasi, devletin en son amacıdır. Bürokrasi, içeriğini bu biçimsel amaçlardan oluşturduğundan, her yerde gerçek amaçlarla çatışma halindedir. Bunun sonucu olarak bürokrasi, biçimseli içerik olarak, içeriği de biçimsel olarak sunmak zorundadır. Devletin amaçları bürokrasinin amaçlarına, bürokrasinin amaçları da devletin amaçlarına dönüşür. Bürokrasi kimsenin kaçamayacağı bir çemberdir. Bu 'hiyerarşi' bir bilgi hiyerarşisidir. Baş, ayrıntıları anlama konusunu alt çemberlere bırakır, alt çemberler de Baş'ın Genel'i anlayacak yetenekte olduğuna inanır ve böylece karşılıklı birbirlerini aldatırlar. Bürokrasi, gerçek devletin yanında hayali devlettir, devletin ruhçuluğudur. Her şeyin şu halde iki anlatımı vardır; biri gerçek, öteki bürokratik. Bilgi de ikidir; biri gerçek, öteki bürokratik (Aynı şey irade için de söz konusudur). Ama gerçek varlık, bürokratik varlığına göre, yani gerçek olmayan, ruhsal varlığına göre ele alınmaktadır. Bürokrasi, devletin varlığını, toplumun ruhsal varlığını elinde tutar, bu onun özel mülkiyetidir. Bürokrasinin genel esprisi gizliliktir, esrardır. Bu gizlilik, bu esrar bürokrasinin içinde hiyerarşi tarafından korunur; dışa doğru da, bürokrasinin kapalı bir korporasyon niteliğinde oluşu sayesinde korunur. Bu yüzden devlet siyasasının herkesçe bilinmesi ve kamuoyu, bürokrasiye, esrarına ihanet olarak görünür. Yetke (outorite), bundan dolayı ilminin ilkesidir ve yetkeye tapma, tutkusudur onun. Ama bürokrasinin içinde ruhçuluk iğrenç bir maddeciliğe, yani pasif itaat maddeciliğine, yetkeye inan ve güvene, durağan biçimsel bir kıpırdanışın mekanikliğine, durağan ilke, düşün ve geleneklere dönüşür. Kişi olarak bürokrata gelince, devletin amacı onun özel

amacı olur: Yüksek mevkiler ardından koşma vb. (...) Bürokraside devletin çıkarı ile kişisel özel amacın özdeşliği o biçimde konur ki, devletin çıkarı öteki özel amaçlar karşısında kişisel özel bir amaç haline gelir. Bürokrasinin kaldırılması ancak genel çıkarın gerçekten, öyle Hegel'de olduğu gibi sadece düşünde, soyutta değil gerçekten, kişisel çıkar olmasına bağlıdır. Bu da ancak kişisel çıkarın gerçekten genel çıkar olmasıyla mümkündür."[16]

Devletin amacının bürokrasinin amacına dönüşmesi, hiyerarşi, merkezcilik, bürokrasinin kapalı korporatif niteliği, işlerin gizlilik ve esrar perdesine bürünmesi, otoriter yönetim ve otoritenin bir tapma konusu haline getirilmesi günümüzün bürokratik yozlaşma içindeki sosyalist devletleri için yazılmıştır Devlet tarih sahnesine çıktığından beri resmen toplumun tümünün çıkarlarını temsil etmiştir. Mutlak hükümdarlıkları düşünelim: Örneğin XIV. Louis'nin "Devlet benim" dediği zamanların devletini. Devlet o zaman da resmen tüm toplumu temsil etmekteydi. Ama aslında devlet sadece, egemen sınıfın çıkarlarını temsil ediyordu. Çıplak gerçek buydu. Egemen sınıfın emrinde olduğu için tüm toplumun temsilcisi olarak görünmekteydi. Asıl ödevi emekçi yığınlarını baskı altında tutarak zamanın sömürü düzenini kurmaktı... Emekçilerin iktidarında ise devletin bu niteliği değişecektir: Devlet, emekçi çoğunluğunun devleti olacağından çoğunluğun baskı altında tutulması artık söz konusu olmayacaktır. Böylece devlet, toplum çıkarlarının artık gerçekten temsilcisi olacaktır. Ama aslında devlet, devlet olmaktan da çıkacaktır; baskı altında tutulacak bir emekçi çoğunluğu kalmadığından, gereksiz bir organ haline gelecektir. Kuşkusuz, emekçiler iktidara gelir gelmez devlet yok oluvermeyecektir. Koşullara göre bir süre daha yaşayacaktır. Çünkü sınıf mücadelesi devam edecektir. Emekçi devletinin bu yüzden belki de güçlenmesi bile gerekecektir bir süre. Ama bir husus kesin olarak değişmiş olacaktır: Devlet artık emekçilerin, yani büyük çoğunluğun devleti olduğundan, emekçi çoğunlu-

16 Marx, *Œuvres Philosophiques*, c. IV, Ed. Costes, 1948, s. 101-104.

guna karşı bir baskı aracı olarak kullanılamayacaktır. Şu halde devlet bir süre güçlense de, aslında emekçiler iktidar olduklarından itibaren erimeye başlamış, yok olmaya yüz tutmuş bulunacaktır.

Engels ne diyor?

Engels'i okuyalım:

> "Emekçiler devlet gücünü ele alırlar ve üretim araçlarını önce devlet mülkiyetine geçirirler. Ama böylece emekçiler olarak kendilerini ortadan kaldırırlar; böylece tüm sınıf ayrılıklarını ve karşıtlıklarını ve keza devlet olarak devleti ortadan kaldırırlar. Sınıf karşıtlıkları içinde devinen, hareket eden eski toplumun (...) sömürülen sınıfı, mevcut üretim tarzını (kölelik, serflik, ücretli emek tarzını), istediği baskı koşullarında zorla tutmak için kesinlikle devlete ihtiyacı vardır. (...) Ama nihayet tüm toplumun fiilen temsilcisi olma durumunun gerçekleşmesi üzerine (emekçilerin iktidar olması) devlet, kendi kendisini gereksiz hale getirir. Baskı altında tutulacak sınıf kalmayınca, sınıf egemenliği ve üretim anarşisi üzerine dayalı kişisel varlık için mücadele ile birlikte çatışmalar ve bundan doğan aşırılıklar da ortadan kalkar. Bastırılacak, özel bir baskı gücünü yani devleti gerektiren hiçbir şey kalmamıştır. Tüm toplumun temsilcisi olarak devletin varlığını belirttiği ilk eylemi (toplum adına üretim araçlarına sahip olması), aynı zamanda onun devlet karakteristiğini taşıyan son eylemdir. (...) Devlet ortadan kaldırılmamıştır; eriyip gitmektedir (olmektedir)."[17]

Bu, Marksizmin çok tartışılan bir tezi. Bu gibi tartışmalarda tez sahibinin ne dediğini gözden kaybetmemek gerekir. Yukarıdaki satırlardan açıkça şu anlaşılıyor: İşçi sınıfı, emekçiler, iktidarı alınca ilk önce üretim araçlarını devletin mülkiyetine geçireceklerdir. Böylece işçi sınıfı, sınıf olarak kendi yaşamına son vermiş olacaktır. Çünkü üretim araçları özel kişilerin mül-

17 Engels, M. E. *Dühring Bouleverse la Science/Anti-Dühring*, c. III, Ed. Costes, 1946, s. 4647.

kiyetinden çıkartılmış ve artık işçi sınıfının, emekçilerin devleti olan yeni devletin mülkiyetine verilmiştir; dolayısıyla üretim araçları işçilerin, emekçilerin malı haline geldiğinden işçiler, emekçiler emek güçlerini ücret karşılığında satmak zorunda bulunan kişiler olmaktan çıkmışlardır. Emekçiler, *doğrudan üreticiler*, üretime ve üretimin ürünlerine kendi devletlerinin aracılığı ile artık egemen olmuşlardır. Bu nokta kesindir, açıktır. Ne diyor Engels? "Böylece emekçiler olarak kendilerini ortadan kaldırırlar; böylece tüm sınıf ayrılıklarını ve karşıtlıklarını ve keza devlet olarak devleti ortadan kaldırırlar!" Kuşkusuz devlet yok olmamıştır, vardır; ama artık eski burjuva devleti değildir. Bu nitelik değişikliği iktidarın emekçilere geçmesiyle o anda gerçekleşir. Yapılacak daha birçok iş vardır; birtakım devrimler yapılacaktır ve elbet bütün bu işler zaman alacaktır. Ama burjuva devleti yerini emekçi devlete bırakmıştır ve o anda niteliği değişmiştir. Çünkü artık devletin öznesi ile nesnesi emekçilerin sınıfsal kişiliğinde birleşmiştir.

Bu iktidar değişikliği uzun bir sürecin sonucudur. Bir yandan doğuma giden sosyal kuruluşun (kapitalist toplumun) tüm üretim güçleri sonuna kadar gelişmiş, üretim ilişkileriyle, üretim güçlerinin çelişkisi had dereceye gelmiş, işçi sınıfı emekçiler bilinçlenmiş, çetin mücadeleler vererek iktidara ulaşmışlardır. Ama devrim süreci bitmemiş, tamamlanmamıştır, devam edecektir. Ne var ki, iktidar el değiştirdiği an emekçi yeni hükümetin ilk bildirisiyle devlet, burjuva devleti niteliğini kaybetmiş, emekçilerin devleti niteliğine bürünmüştür. Bu nitelik değişikliği, devletin, *buyuran azınlık-buyurulan çoğunluk* ilişkileri yerine, *buyuran çoğunluk-buyurulan azınlık* ilişkileri biçimine dönüşmesinde belirmektedir. Bundan böyle devlet gücü çoğunluğu sömürülme koşullarında tutmak için bir baskı unsuru olarak kullanılamayacaktır. Bu değişiklik kesindir. Devlet gücü artık ancak devrime karşı çıkacak olanlara karşı kullanılacaktır. Bu da kesindir.

Devletin erimeye, ölmeye başlaması da keza iktidarı el değiştirdiği anda başlar. Bu süreç de tüm üretim araçlarının toplumun malı haline gelmesine değin devam edecektir. Sınıflar ta-

rihe karışınca, baskıya gerek kalmayacağından devlet de tarihe karışacaktır. Bu husus da yukarıdaki metinden açıkça anlaşılmaktadır.

Sosyalizm emekçilerin iktidarıdır

Şimdi bir noktaya dikkati çekmek isterim. Burjuvazi iktidardan uzaklaştırıldıktan sonra, devlet gücünün emekçi yığınlarını baskı *altında* tutmak için kullanılmasını hiçbir gerekçe mazur gösteremez. Bu bir sapma belirtisidir. Sosyalizme doğru gelişmenin esası, *doğrudan üreticilerin* kendi yaşam koşullarına gittikçe daha egemen olmalarıdır, yani her şeyden önce üretim mekanizmasına ve ürettikleri ürünlere hep birlikte egemen olmalarıdır.

Bu kolektif egemenliğin gerçekleştirilmesi yollarından *biri* ve başlıcası ekonomik plandır. Doğrudan üreticiler bu egemenliklerini, devlet makinesi aracılığı ile fiilen kullanacaklardır. Sosyalizmin temel koşulu budur. *Doğrudan üreticilerin* bu fiili egemenliği olmazsa, ne üretim araçlarının devlet mülkiyetine geçirilmiş bulunması ne ekonomik plan, rejimin sosyalizme yönelmesini sağlayabilir.

Devlet gücünü *doğrudan emekçiler* adına kullanan *öncülerin* işçilerden, köylülerden, emekçilerden kopması, bağımsızlaşması halinde ise sosyalizm yozlaşır, bürokratik bir nitelik alır. Hatta kimi Marksist yazarların iddialarına göre, bir yeni burjuva sınıfı doğar ve rejim kapitalizme dönüşme tehlikesiyle karşılaşır. *Doğrudan üreticilerin* yeniden devletin sadece nesnesi durumuna düşmeleri ve ilişkilerin yeniden *buyuran azınlık-buyurulan çoğunluk* biçimine dönmesi sosyalist gelişmeyi yalnız içerde değil, dışarıda da, yani sosyalist devlet ve partiler arasında da aksatacaktır. Nitekim aksatmıştır. Sovyetler Birliği'ndeki bürokratik yozlaşma, yeni devlet biçimi olan sovyet sisteminin, yani işçilerden ve köylülerden oluşan meclislerin devlet yönetimindeki rolünü gittikçe zayıflatmış, sembolik hale getirmiştir. Devrimden bu yana yetmiş yıl geçmiş olduğu halde işçiler, köylüler, emekçiler yaşamlarının üretiminde hâlâ egemen değillerdir, hâlâ sosyalist demokrasi boş bir sözden ibarettir.

Sovyetler'in akılcılığı

Sosyalist devletler ve partiler arasındaki ilişkiler de kardeşçe bir dayanışma ve eşitlik içinde özgürce bir işbirliği manzarası göstermekten uzaktır. III. Enternasyonal, Rus Komünist Partisi'nin. dolayısıyla devlet olarak Sovyetler Birliği'nin ağır bastığı, son sözü söylediği bir kuruluştu. Daha sonra kurulan Kominform da öyle idi (Belgeler, ünlü yöneticilerin anıları yayımlanmıştır). Bugün durum bir hayli değişmiştir. Sovyetler Birliği'nin ağırlığı (o da hepsinde aynı derecede olmamak üzere) ancak halk demokrasilerinde kendini göstermektedir. Stalin döneminin görünüşte kaya gibi sert birliğinden eser kalmamıştır. Çin bağımsız bir politika izlemektedir, Sovyetler Birliği ile ilişkileri son derece gergindir. Karşılıklı ağır suçlamalar yapılmaktadır. Batı ülkelerindeki komünist partilerinin de bağımsız davrandıkları görülmektedir. Çekoslovakya'nın işgalini İtalyan ve Fransız Komünist partilerinin sert bir dille kınadıkları bilinmektedir. Yugoslavya kendine özgü bir yol izlemektedir. Ne var ki, dünyanın en güçlü iki devletinden birisi olarak Sovyetler Birliği, Doğu Bloku üzerinde hâlâ ağırlığını duyurmaktadır. Çok daha sınırlı olmakla birlikte, bu ağırlığın Doğu Bloku dışında da kendini duyurduğunun işareti sayılabilecek belirtiler vardır.

Sovyetler Birliği'nin dünyanın en güçlü iki devletinden biri haline gelmiş olması, yukarıda işaret edildiği gibi, sosyalist devletler ve partiler arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Bürokratik yozlaşma içerde nasıl *doğrudan üreticilerin* devlet yönetimi dışında kalmalarına yol açmışsa, sosyalist devletler ve partiler arası ilişkilerde de gerçek enternasyonalizmi engellemiş; kapitalist devletler arasındaki ilişkileri andıran, kuvvet esasına dayalı ilişkilerin kurulmasına neden olmuştur. *Buyuran-buyurulan* ilişkisi sade Sovyetler Birliği içinde yöneticilerle emekçiler arasındaki ilişkilerin genel biçimi olmakla kalmamıştır. Bu, aynı zamanda devlet olarak Sovyetler Birliği ile öteki sosyalist devletler arasındaki ilişkilerin ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile öteki komünist partiler ara-

sındaki ilişkilerin de genel biçimi olmuştur. Bu durumun büyük ölçüde bugün değiştiğini söylemiştik. Ama sosyalist devletler ve partiler arasında bu tür bir ilişkinin kurulmuş, kurulabilmiş olmasının olumsuz dalgalanmaları hâlâ devam etmektedir. Gerek sosyalist devletler arasındaki ilişkilerde (tabii sosyalist olmayan devletler arasındaki ilişkilerde de) gerek komünist ve sosyalist partiler arasındaki ilişkilerde bağımsızlığın esas olduğu kuşkusuzdur.

Yaraya parmak basmak

Kruşçev ünlü raporunu 1956'da okumuştu. Aradan otuz bir yıl geçmiş. Bürokrasi olduğu yerde. Şimdi de Gorbaçov kolları sıvadı. Halkın, gençlerin ilgisizliğinden şikâyetle işe başladı. Sonra "açıklık, berraklık" dedi ve "demokrasi gerek" diye ekledi. Hem de öyle sosyalist demokrasi falan değil. Şu bildiğimiz burjuva demokrasisinin çok adayla gizli seçim sistemi Gorbaçov'un sözünü ettiği demokrasi. Arkadan ekonomide merkezin yetkilerini kısma ve işletmelerin merkezden bir ölçüde bağımsız olarak işlerini yürütmesine gidileceğini haber verdi. 25-26 Haziran 1987'de toplanan merkez komitesinde Gorbaçov, "Sovyet ekonomisinin yönetiminde radikal reform yapılması" konusundaki teklifini kabul ettirmeyi başardı. Ayrıca gelecek yıl toplanacak Parti Konferansı'nda "Partinin yavaş yavaş demokratikleştirilmesi" konusu da ele alınacak. Partinin demokratikleştirilmesi bakalım nasıl, ne biçimde ele alınacak? Acaba bu reformlar Leninist parti modelinin bırakılmasına kadar uzanacak mı? Evet, uzanabilecek mi? Çünkü şimdiye dek Gorbaçov hep Stalin'e karşı Lenin'i ileri sürerek yürüdü. Ama partinin demokratikleştirilmesi Lenin'in devrim anlayışı ile çatışmayacak mı? Öncüler teorisinin bırakılmasına kadar gidilmesini gerektirmeyecek mi? Evet, sorunun can alıcı noktası burada. Çünkü bürokrasi, parti ve devlet yönetiminin belirli bir biçimde yürütülmesinden ileri geliyor. Kısacası yetmiş yıllık merkezci, tepeden inmeci yönetim biçiminden, yani Lenin'in piramit biçimindeki örgütlenme modelinden... Daha bir yıl var par-

ti konferansının toplantısına, bekleyeceğiz. Ama parti modelinin değiştirilmesinin çetin, çok çetin bir sorun olduğu ortadadır. Çünkü tüm parti ve devlet kademelerinde görev yapanların yaşam koşullarıyla oynandığı kuşkusuzdur. Bu, egemen bir *sınıfın* yaşamına son vermeyi amaçlayan bir girişim. Bürokrasiden şikâyet etmek, hatta bunun kimi yetkilerini kısmak başka şey, bu sınıfı ortadan kaldıracak kesin önlemler almak büsbütün başka bir şey... Lenin de bürokrasiden yakınmıştır. Ama Lenin, bürokrasinin Çarlık rejiminden artakaldığı inancındaydı. Ancak yaşamının sonlarında, bürokrasinin partiye de bulaştığını görmüş ve önlem olarak merkez komitesine, o güne dek ne partide ne sovyetlerde görev almamış işçi ve köylülerin atanmasını önermişti. Ancak bunların sayısı merkez komitesinin üye sayısının onda biri kadardı yanılmıyorsam. Bu yeniliğin uygulanıp uygulanmadığını da bilmiyorum. Dediğim gibi ölümünden kısa bir süre önceydi. Şimdi dilerseniz, şu Leninist model nedir, görelim.

LENİN'İN PARTİ MODELİ

Lenin'in örgütlenme üzerine iki kitabı var: *Ne Yapmalı?* ve *Bir Adım İleri, İki Adım Geri...* Ayrıca konuşmaları, makaleleri de var. Yüzlerce sayfa eder. Ama buna karşın Lenin'in örgüt sorununa teorik bir açıdan baktığı söylenemez. Yani örgütlenme modelinin, üretim tarzı ile ilişkisi üzerinde Lenin hiç durmamıştır; belli ki böyle bir sorun olabileceğini bile düşünmemiştir. Lenin soruna pratik açıdan yaklaşmıştır. Çarlık polisine karşı etkili bir savaş örgütü kurmayı amaçlamıştır. Ve talihsizliğe bakın ki, bulduğu örgüt modeli burjuva toplumunun militarist, bürokratik merkezci örgütü olmuştur. Aslında konuya teorik bir sorun olarak yaklaşmayan bir kimse için, örgütü salt bir savaş aygıtı olarak gören bir kişi için içinde yaşadığı burjuva toplumunun örgüt modelini benimsemekten başka bir seçenek yoktu zaten. Çarlığı devirmeyi, devleti ele geçirmeyi amaçlayan, bunun için de bir savaş örgütü kurmayı düşünen Lenin, silahlı kuvvetlerin örgütlenme biçimini model olarak almıştır. Devletin ele geçirilmesine yarasa bile, böyle bir örgütle sosyalizmin kurulmasına gidilip gidilemeyeceğini, anlaşılıyor ki, hiç düşünmemiştir.

Rus Sosyal Demokrat Partisi içinde Lenin'e karşı olanlar onu bir merkez diktatörlüğü hazırlamakla; Lenin de onları oportü-

nizm ile, ekonomizm ile, reformizm ile suçlamıştır. Karşılıklı suçlamaların arkası gelmeyecektir. Lenin'in yerini Stalin, onun yerini de başkaları alacaktır ama karşıtlarını ihanetle suçlayarak saf dışı etmek, solda kural haline gelecek ve Marksist olduklarını ileri süren politikacıları gittikçe daha çok bilim çizgisinden uzaklaştırarak sonunda yobaz din adamlarına döndürecektir. Dinlerde olduğu gibi, Marksizm-Leninizmde de, tartışma konusu yapılamayacak birtakım doğrular vardır. Bilimsel bir ciddiyetle ele alınan ve basit şemalara, klişelere indirgenmiş, bu tartışılamaz doğruların(!), gerçekle ters düştükleri halde, komünist dünyada doğru sayılmaya devam edildiği görülmektedir. Emperyalizmin can çekiştiği hakkındaki iddia bunun güzel bir örneğidir. Lenin bu görüşü 1916'da ileri sürmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nın barut kokuları arasında acele verilmiş bir yargı. Belli başlı kapitalist toplumların üretici güçlerinin bugünkü gelişme düzeyi 1916'daki düzeyle kıyaslanamaz. Oysa Marx, daha ileri bir üretim tarzına geçilebilmesi için eski toplumun üretici güçlerinin gelişemez hale gelmesi gerektiğini söyler. Ayrıca eski toplumda yeni üretici güçlerin yaşamasına olanak veren maddi koşullar da belirmiş olmalıdır der. Geçmiş üretim tarzlarının doğruladığı bir varsayım. Oysa günümüzde emperyalist devletlerin artan çelişkilere, bunalımlara karşın bilimde, teknolojide hâlâ başı çektikleri yadsınamaz. "Emperyalizm can çekişiyor!", "Emperyalizm kâğıttan kaplan!" gibi formüllerle yığınların avutulmasına çalışılacak yerde 1916'da Lenin'in ölüm döşeğinde gördüğü emperyalizmin, bugün hâlâ bilimde, teknolojide birinci sırada olmasının nedenleri araştırılsa daha akıllıca bir iş yapılmış olmaz mı? Ama baştaki efendiler için sistemin sarsılmaz bilimsel doğrular üzerine oturduğu inancını korumak ve böylece emekçi yığınlarının itaatkâr yaşamlarının sürüp gitmesini sağlamak *hikmet-i hükümetin* vazgeçilmez koşuludur.

Bu tartışılmaz doğrulardan biri ve belki de başta geleni, Leninist parti modelidir. Leninist parti modeli belirli bir devrim ve yönetim anlayışının simgesidir.

Lenin, proletarya devrimini, Marx'ın tersine, bir askerî operasyon olarak görmüştür. Bir kurmay heyetinin yönettiği prole-

tarya ordusunun disiplinli savaşıdır bu. Böyle bir savaşta, tıpkı devletler arası savaşlarda olduğu gibi, *kendindenliğe* yer yoktur. Yığınların, haksızlığa, zulme, sömürüye dayanamayarak ayaklanması, bir dip dalgası gibi tüm üst-yapıları silip süpürmesi biçiminde, aşağıdan yukarı bir hareket değildir devrim. Yığınların *kendiliklerinden* sosyalist bilince ulaşmaları olanaksızdır. Sosyalist bilinç işçi sınıfına dışarıdan götürülecektir. Tıpkı yönetimin bir merkezden, yukarıdan aşağı yürütüldüğü gibi... Bu görevi profesyonel devrimciler yapar. Böyle bir devrim anlayışının ve girişiminin özel bir örgüt modeli olması gerekir ve vardır. Bu örgüt modeli, profesyonel devrimcilerden oluşan, kalımlı yöneticilerin buyruklarını eksiksiz, tastamam uygulatmaya yarayan, merkezci, dikeyine hiyerarşili, asker disiplinli Leninist partidir.

Leninizmin temel ilkelerinden biri, hatta diyebiliriz ki başta gelen ilkesi, profesyonel devrimcilerin yönettiği, merkezci, dikeyine hiyerarşili, asker disiplinli örgütlenmenin proletarya devrimi için vazgeçilmezliği ilkesidir. Anımsanacağı gibi, III. Enternasyonal'e kabul olunmanın ilk koşulu, partinin Bolşevik örneğinde örgütlenmiş olmasıydı (md. 22). Pek çok eleştirmen Lenin'in Marksizme en büyük katkısının Leninist parti modeli olduğunu yazar. Bunlara göre Marksist işçi hareketini tek bir merkezin buyruklarına bağlı, disiplinli bir hareket haline getirmiş olmakla Marksizme iktidarın yolunu açmıştır. Ama düşünmüyorlar ki, iktidarı ele geçirmek sosyalizmi kurmanın birinci koşulu ise de, bu da birtakım koşullara bağlıdır. Toplum dışarıdan değiştirilemez. Bu kesin. Toplum içerden kendini değiştirir. Yani işçiler, tüm emekçi katmanlar ve emekten yana olan aydınların ortak ve aşağıdan yukarı, özgür, yani özdisiplinli çabaları sonucunda toplumun yapısı sosyalist bir yapıya dönüşür. Yani tabanın çabası ile maddi ve düşünsel bir birikim sonunda... Lenin'in bundan önce de sözünü ettiğimiz, "önce devleti ele geçirir, sonra elbirliği ile (*yani tepeden inme buyruklarla*) sosyalist kültüre sahip oluruz" görüşü doğru çıkmamıştır.

Evet, Leninist parti modelinin, sömürücü ve baskıcı toplumların örgütlenme modeli olduğu kimsenin dikkatini çekmemiştir. Daha doğrusu örgütlenmenin önemli bir sorun olduğu ve

henüz işlenmediği görülmemiştir. Lenin'e karşı çıkan Martov, Axelrod ya da Luxemburg merkezciliğe değil de, aşırı bürokratik merkezciliğe karşı çıkmışlar, örgütlenmeyi üretim tarzına bağlı bir sorun olarak ele almamışlardır. Bugün bile her yönü ile incelenmiş sayılamaz. Ya da ben bilmiyorum.

Bir Adım İleri, İki Adım Geri'de Lenin, önerdiği örgüt modelini savunurken, sorunun aşağıdan yukarı mı, yukarıdan aşağı mı sorunu olduğunu açıkça ortaya koyar. En iyisi Lenin'in yazdıklarını birlikte okuyalım:

> "Bugün Martov ve Axelrod yoldaşlar, birinci paragraf üzerindeki önceki yanlışlarını genişletiyor, derinleştiriyor, ağırlaştırıyorlar. Gerçekten, oportünistlerin örgüt konusundaki tutumları, birinci paragraf üzerindeki tartışmalarda zaten ortaya çıkmıştı: Gevşek, bütünlükten yoksun bir parti örgütünden yana olmaları; parti kongresinden ve onun yarattığı organizmalardan hareket edilerek, yukarıdan aşağı bir parti kurulması düşüncesine ("bürokratik" düşünceye) karşı bulunmaları; aşağıdan, tabandan yukarıya gidilmesi eyleminde olmaları ve her profesörün, her öğrenci, her grevcinin parti üyesi olduğunu söylemesine izin vermeleri; her parti üyesinin, partice tanınmış bir örgüte bağlı olmasını öngören "formalizm"e karşı çıkmaları; örgüt ilişkilerini sadece platonik olarak tanıma eyleminde olan burjuva aydını zihniyetine yakınlık duymaları; oportünist düşünce inceliklerine ve anarşist tümcelere meyilli olmaları; merkezciliğe karşı özerkliğe yatkın bulunmaları; tek kelime ile bugün Yeni Iskra'da bol bol çiçeklenen ve başlangıçtaki yanlışı açıkça kanıtlayan her şey."[1]

Lenin ve piramit biçimindeki partisinin devleti ele geçirip, tepeden inme buyruklarla sosyalizm kurma girişimlerinden yetmiş yıl sonra işçilerin, köylülerin söz ve karar sahibi olmadıkları görülünce, gizlilik koşulları içinde bile olsa, profesyonel devrimcilerin birbirlerini denetlemeleri dışında, tabanı şu ya da bu biçimde devreye sokacak bir denetim mekanizması düşünülebilirdi. Ama herhalde devrim başarıya ulaşır ulaşmaz bir avuç

1 Lenin, *Œuvres*, c. 7, s. 211-215.

profesyonel ihtilalcinin görevinin hemen sona ereceği, daha parti kurulurken saptanmalı, tüzüğe yazılmalıydı.

Aktarılan bu paragraf, Lenin'in tepeden inmecilikten yana olduğundan başka birtakım özelliklerini de sanırım ortaya koyuyor. Lenin, aydınlardan hoşlanmıyor. Burjuva aydını demesi gerçeği değiştirmez. Çünkü o günlerde tüm aydınlar burjuva aydını idi. Tabii sosyalist aydınların bir başka kültürün özlemini duyduklarını unutmuyorum. Ama eğitim burjuva eğitimiydi; devrimci gençler yeni bir kültüre, sosyalist kültüre ne kadar özenseler de burjuva kültürü ile yetişmişlerdi. Lenin de öyleydi. Bir sosyalist partiye giren burjuva aydınları, hepsi de Lenin gibi, üç aşağı beş yukarı, sosyalist kültüre özlem duyan kişilerdi; sosyalist gibi düşünmek isteyen gençlerdi. Bundan dolayı Lenin'in küçültücü bir terim olarak kullandığı *burjuva* sözcüğü istemese de Lenin'i de kapsamaktadır. Hal böyle olduğu için de Lenin'in genel olarak aydınlardan, yani kendisi ile eşit durumda olan kişilerden hoşlanmadığı anlaşılmaktadır. Lenin, partide tek aydın, daha doğrusu aydınların bir numaralısı olmak istiyordu. Herkesin "evet" dediği adam... Bilmem biçimliliği (formalizmi) tutmasının bununla bir ilgisi var mıdır? Ama merkezci *biçimci*liğin, sonradan açıkça öveceği kişisel diktatörlüğe giden yol olduğu tartışılamaz. Ayrıca *her* öğrenciden, *her* grevciden küçümseyerek söz etmesi de dikkat çekici. Onun istediği öğrenci ve grevciler, kendisinin ve ona bağlı üç-beş kişinin, parti adına verecekleri görevleri tartışmadan, körü körüne yerine getirmeye hazır öğrenci ve grevcilerdir. Lenin hiçbir zaman özgürlükçü olmamıştır. Özgürlüklere her zaman karşı çıkmıştır. Demokrasiyi, burjuva demokrasisi diye küçümseyerek yüzyılların birikimi olan hukuksal ve politik güvencelere (seçimle iş başına gelinmesi ve seçilmeyenin iktidarı bırakması gibi) daima karşı çıkmıştır. Lenin, yakın çalışma arkadaşlarının kendisine "Sindirme yollarına başvuruyorsun; bizi ürkütüyor, sindiriyorsun," dediklerini, kendisinin de "Ben sizin gibi bin bir beladan kurtulmuş Bolşevikleri nasıl korkuturum?" diye yanıt verdiğini yazar.[2]

2 *A.g.e.*, c. 32, s. 105.

Bir Adım İleri, İki Adım Geri'den yaptığımız alıntı, sosyalistler arasında düşünce ve görüş ayrılıklarının, suçlamalarla bir yana itilme alışkanlıklarının Lenin tarafından başlatılmış olduğunu da ortaya koyuyor: Lenin, kendisi gibi düşünmeyen yoldaşları Martov ve Axelrod'u, oportünistlikle suçluyor. Yıllar geçtikçe karşı görüşte olanları küçültmeler, suçlamalar, hainlikle karalamaya kadar varacaktır.

Bunlar kötü gelişmelerin ilk işaretleriydi. Merkezci örgütlenme modeli diktatörlüğün, bürokrasinin potası olmuş ve işin aslına bakılırsa, sosyalizm daha o yıllarda yanlış yola girmiştir.

Marksizm, *tarihte bir sorun ortaya çıkınca, sorunu çözecek koşullar da ortaya çıkar,* der ve büyük adamlar konusunu bu görüşün uzantısı olarak ele alır. Elbet kişinin yapısını da göz önünde tutmak gerekmektedir. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır. Lenin'in yoğurt yiyişi de *otoriter* bir yoğurt yiyişti. Ayrıca içinde yetiştiği toplumun, demokratik geleneklerden yoksun ve şiddete dayalı otokratik bir toplum oluşunun etkileri yadsınamaz. Lenin, Marx'ı kendisinden başka hiç kimsenin doğru anlamadığına inanıyordu. Lenin, Marx'ı anlamak için sözlerin ötesindeki asıl anlamın, sorunun ruhunun kavranması gerektiğini söylemiştir. Bu ise dinsel bir yaklaşımdı. Yani Lenin, Tanrı Marx'ın peygamberi olacaktı. Ve öyle de olmuştur. Bu, Marx'ın öğretisinin, beyaz üzerine siyah yazılı olanın gerisinde birtakım anlamlar bulmak demektir ki, yorumcunun kendi görüşlerinden başkası değildir.

Marx, kapitalist üretim tarzının analizini yapmış ve başta emek-değer yasası olmak üzere birtakım yasalar ortaya koymuştur. Bu analizin tarihe yansıtılmasının sonucu olarak, toplumların genel gelişme yasasını bulgulamıştır. Buna göre insan toplulukları en genel ve kalın çizgide birtakım aşamalardan geçmiştir denilebilir. Marx, bu bulgulara dayanarak, kapitalizmin iç çelişkileri dolayısıyla er geç tarih sahnesinden silineceğini, daha ileri bir toplum düzenine, sosyalizme ve komünizme yol açacağını söylemiştir. Ayrıca, özellikle üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet rejimiyle birlikte, insanlara iradeleri dışında dayatılan *işbölümünün* de ortadan kalkacağını ve böylece insanın gerçek

varlığına en üst düzeyde kavuşarak özgür olacağını, doğa ile ve hemcinsleriyle ilişkilerini akla dayalı, kardeşçe bir düzen içinde sürdüreceğini, bunun bir çeşit doğa yasasının gereği olduğunu yazmıştır. Yani Marx hiçbir yerde, "Size bir model veriyorum; sesimi duyanlar, kendilerini öncü ilan edip, tepeden inmeci bir konspiratif örgüt kurarak ihtilal çıkarsınlar," dememiştir. Tam tersine, toplumların doğa yasasının, buyruklarla ne geciktirilebileceğini ne de hızlandırılabileceğini vurgulayarak, olsa olsa doğum sancılarının kısaltılabileceğini söylemiştir. Marx, demokratik gelenekleri, özgürlük yolunda uzun savaşımları olan Batı Avrupa kültürünün ürünüdür. Marx'ın öğretisi, insanın sömürü ve baskılardan kurtulacağına bilimin tanık ve destek olduğunu ortaya koyma çabasıdır. Bundan dolayı Marx'ın öğretisinin, zorlamalar ve saptırmalar olmadan, despotik bir örgüt modeline ışık tuttuğu ileri sürülemez. Kaldı ki, Marx'ta böyle bir şey varsa, o zaman Marx'ı da bir yana itmek gerekir. Biz, insanların kurtuluşuna giden yol olduğu için sosyalistiz ve Marx bilim açısından katkıda bulunduğu için Marksistiz.

Lenin örgütlenme üzerine yüzlerce sayfa yazmıştır. Örgütlenme ile doğrudan doğruya ilgili iki yapıtı vardır: *Ne Yapmalı?* ve *Bir Adım İleri, İki Adım Geri*. Lenin örgütlenme konusunu sadece etkili bir savaş örgütü yaratmak açısından ele almıştır. Çarlık Rusyası'nda solcular, çeşitli eğilimlerde ve bağımsız küçük küçük kuruluşlarda çalışıyor; Çarlık polisinin çalışma yöntemlerinden habersiz oldukları için de sık sık yakayı ele veriyorlardı. Üstelik bunlar, nihilist ve anarşistten Marksiste kadar her türlü sol eğilim içeren, geniş bir yelpaze oluşturmaktaydılar. Marksist olan Rus Sosyal Demokrat Partisi de Lenin'e göre disiplinsiz, dağınık bir partiydi. İşlere çeki düzen vermek için başta parti olmak üzere, tüm bu sol kuruluşları tek bir merkezin otoritesi altında toplamak gerekti. Lenin'in sorunu buydu. Tüm Rus solunu tek bir otorite altında örgütlemenin yanı sıra, tek bir öğretiye de bağlamak olanağı bulunmazsa, devrim asla gerçekleştirilemezdi. Demek Lenin'in birbirine bağlı iki hedefi vardı: Örgüt ve öğreti birliğini sağlamak. Lenin, bunu ancak kendisinin başarabileceğine inanıyordu.

Her iki alanda da amansız, vahşi bir savaşım vermiştir Lenin. Önce Çarlık polisine karşı başarılı bir savaşım verebilmenin son derece gizli ve merkezci, dikeyine hiyerarşili, kışla disiplinli ve de profesyonel yöneticilerden oluşan bir öncü partinin kurulmasına bağlı bulunduğunu anlatmaya koyulmuştur. Düşmana karşı savaşacak müfreze ele geçmemelidir. Bunun için örgüte sadece ve sadece devrimcilik sınavını başarıyla vermiş ve geçici örgüt tarafından sağlanan *profesyonel* devrimciler alınacaktır. Bunların seçimle atanması ve seçimle işten alınması söz konusu değildir. Bu profesyonel devrimciler tek bir merkeze bağlı ve merkezden aldıkları buyrukları harfi harfine yerine getirmekle görevlidirler. Yerel örgütler de profesyonellerden kuruludur, merkeze bağlıdır. Bu örgüt işçi sınıfının öncü örgütüdür ama işçi sınıfını içeren bir yığın örgütü değildir. Tersine işçileri, köylüleri, emekçileri dışlayan bir örgüttür. Lenin, "İşçi sınıfının öncüsü olan partinin, tüm işçi sınıfı ile karıştırılmasına izin verilemez,"[3] diyor. Parti, öncü müfreze olarak işçi sınıfının hem dışında hem üstündedir. Ama parti, yani merkezdeki bir avuç yönetici de partiyi oluşturan profesyonel devrimcilerin üstündedir. "Partimiz," diyor Lenin, "sadece devrimci örgütlerin değil, ama aynı zamanda tüm işçi örgütlerinin de bir hiyerarşisi olmalıdır."[4]

Lenin, *Ne Yapmalı?*'da işçiler örgütü ile profesyonel devrimciler örgütünün görecekleri işler bakımından ayrı şeyler olduğunu, ancak olabildiğince geniş, yaygın ve (izin olan ülkelerde) açık olması gereken sendikal ve diğer yığın örgütlerinin de profesyonel devrimcilerin örgütüne, yani partiye bağlı olacağını vurguladıktan sonra bunun pratikte hangi yollardan gerçekleştirileceğini de belirtiyor. Ayrıca eleştirilere bir bir yanıtlar veriyor. Bu yanıtlarda karşıtlarını bilgisizlikten ilkelliğe, üçkâğıtçılığa kadar türlü suçlamalarla karalamayı da ihmal etmiyor.[5] Bu arada Lenin, Kautsky'den aktardığı "dışarıdan bilinç götürme" teorisini(!) de işliyor. "İşçi sınıfı kendiliğinden an-

3 Lenin, *Un Pas en Avant, Deux Pas en arrière*, Œuvres içinde, c. 7, s. 271.

4 *A.g.e.*, s. 281.

5 Lenin, *Que Faire?*, s. 112-143.

cak ekonomik bilince ulaşabilir, politik bilince asla ulaşamaz; politik bilinç bilim işidir, bundan dolayı politik bilinç işçi sınıfına dışarıdan parti tarafından, yani merkezdeki yöneticilerce götürülecektir," diyor Lenin.[6] Böylece merkez yöneticilerinin örgütsel buyurma tekellerine, bilimi söyleme tekeli de eklenmiş oluyor. Hiç kuşkusuz Lenin'in çizdiği tablo bir diktatörlük örgütü tablosudur. Lenin, Çarlık polisinin eline düşülmemesi için, devletin ele geçirilmesi için, bu biçim bir örgütlenmenin zorunluluğunu anlatıyor sayfalar boyunca. Ama böyle bir örgüt modeli ile sosyalizmin kurulup kurulamayacağını hiç düşünmüyor. Örgüt modellerinin toplumun üretim tarzına sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve bunların tarafsız şeyler olmayıp, hangi amaca hizmet için vücuda getirilmişse, aynı amaca hizmet etmeye devam edeceğini hiç düşünmüyor. Lenin'in kullandığı örgüt modeli burjuva toplumunun örgüt modelidir. Merkezci örgütlenme, küçük bir azınlık tarafından büyük çoğunluğun başkaldırmadan çalıştırılmasını ve sömürülmesini sağlayan bir örgütlenme modelidir. Bu örgütlenme biçimi aynı zamanda yöneticilerin tabandan kopması sonucunu da doğurur. Kararların oluşmasında tabanın söz ve karar sahibi bulunmaması, yöneticilerin tabandan bağımsız davranmalarına ve giderek, yukarıda Marx'ın belirttiği gibi, kapalı bir korporasyon oluşturmalarına neden olur. Bu durumda, demokratik mekanizmalar da yok ya da işlemiyorsa, üretim araçları da devletleştirilmişse, yöneticiler, devlet eliyle üretim araçlarının kullanımına sahip olduklarından er geç egemen sınıf haline gelirler. Nitekim Sovyetler Birliği'nde ve öteki sosyalist etiketli ülkelerde böyle olmuştur. Ne sömürü son bulmuş ne de sosyalist demokrasi kurulmuştur.

Sosyalist toplumun örgütlenme modeli piramit biçiminde olamaz. Çünkü sömürü ve baskının ortadan kalkması için üreticilerin, ürettikleri değerlerin kullanımını doğrudan doğruya kendilerinin belirlemesi, bunun için de toplum ve devlet işlerinde söz ve karar sahibi olması şarttır. Merkezci örgütlenme modeli ise buna olanak vermez. Bunu ademi merkeziyetçi, ya-

6 *a.g.e.*, s. 41-45.

tay bir örgütlenme modeli sağlar. Bu, her yönetim düzeyinde tabanın katılımı ile işleyen ve son sözün tabanda bulunduğu bir örgütlenme modelidir. Böyle bir modeli her toplum kendi yaşamının zengin deneyleri içinde bulgulayıp mükemmelleştirecektir. Teorik açıdan merkezci, dikeyine hiyerarşili, kışla disiplinli bir örgütlenme modelinin sosyalizme ters düştüğünü ve bu modelde bir örgütlenme ile sosyalizmin kurulamayacağını söyleyebiliriz. Sosyalist örgütlenme modelinin bunun tam tersi, yatay, iç içe halkalar biçiminde bir örgütlenme modeli olabileceğini ileri sürebiliriz. Ayrıntılara giremeyiz. Çünkü ayrıntıları pratik belirleyecektir.

Parti, devlet, toplum

Lenin'in parti modeli, yeraltı savaşının sürdürüldüğü yılların örgütü olarak, iktidar ele geçirildikten sonra bir kenara atılmadı. Devlet de bu modele göre örgütlendi. Daha doğrusu Rus devleti zaten merkezci ve despotik bir örgüttü. Bolşevikler yeni bir anayasa ile bu merkezî polis devletini daha da güçlendirdiler. Devlet, hükümet, partiye bağlıydı; parti de Lenin'in gerçek bir oligarşi olduğunu söylediği merkez komitesine ve onun organizasyon bürosu ile Politbüro'ya bağlıydı. Bu oligarşinin onayını almadan, hükümet ya da bakanlıklar hiçbir karar alamaz, der Lenin.[7] Ama Lenin bu konuda daha da ileri giderek proletarya diktatörlüğünün, kişisel diktatörlükle bağdaşabileceğini ileri sürecektir.[8] Böyle böyle Stalin'in kanlı diktatörlüğüne gelinmiştir. Merkezci, hiyerarşili örgütlenme modelinin, hele toplumda demokratik gelenekler ve frenler yoksa doğal sonucudur diktatörlük.

Lenin, bilindiği gibi Sovyet devletinin bürokratlaşmasından ilk yakınanların başındadır. "İşçi devletimiz bürokratik biçimsizleşme içine girmiştir," diyen Lenin, bunun nedenlerini artizanal üretimin yaygınlığında, tarımla endüstri bağlantısının kurulmamış olmasında, yığınların yoksulluğu ve cehaletin-

7 Lenin, *La Maladie infantile du communisme*, s. 26.

8 Lenin, *Œuvres*, c. 30, s. 319-320, 488-489, 517, 524, 525.

de, Çarlık Rusyası'ndan miras kalan yönetim mekanizmalarında, iç savaş koşullarında görüyordu.[9] Çareyi işçilerin, köylülerin haklarına sahip çıkmalarında gördüğü halde, bunu engelleyenin kendi kurduğu parti olduğunu hiç aklına getirmemiştir. Ölümünden az öncedir ki, partide de bürokratlara rastlandığını söylemiş, merkez komitesine bir miktar işçi ve köylünün alınmasını önermiştir. Ayrıca Stalin'in genel sekreterlikten uzaklaştırılmasını da istemiştir.

Devrimin ilk yıllarında bir İşçi ve Köylü Gözetim Halk Komiserliği kurulmuştu ama hemen hiçbir iş görmemişti. Yaşamının sonlarında Lenin, devletin bürokratlaşmasına karşı, İşçi ve Köylü Gözetimi'ni canlandırmayı düşünmüştür. Hasta yatağından yazdığı mektuplar bir sonuç vermemiştir.[10] Lenin, son günlerini yaşarken gözlerini, bunca yıl yönetimden istemli bir biçimde uzak tutulan işçilere, köylülere çeviriyordu. Basit işçilerin, köylülerin devlet dairelerini dolaşmasını, işlerin yürütülüşünü yerinde görerek çareler önermesini istiyordu. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz gibi, merkez komitesine bir miktar işçi ve köylünün atanmasını öneriyordu. Bunların basit işçi ve köylüler olmasında ısrar ediyordu. Genel sekreter olarak Stalin'in elinde büyük yetkiler toplanmıştı; "kaba ve hoyrat olan Stalin'in bu yetkileri her zaman ölçülü biçimde kullanamamasından korkulur," diye yazıyordu Kongre'ye mektubunda. Stalin'in yerine daha munis bir yoldaşın seçilmesini istiyordu.[11]

Bunlar güzel şeylerdi kuşkusuz. Ama hastalığın köküne inildiği, hastalığın nedeninin açıkça anlaşıldığı söylenemez. Hastalığın, partinin örgütleniş biçiminden ileri geldiği görülmemiştir. Ama Lenin'in bu çabaları gene de anlamlıdır: İşçilerin, köylülerin, yönetimden uzak tutulmasının yanlış olduğu anlaşılmıştır (hiç değilse Lenin tarafından); genel sekreterin elinde çok büyük yetkilerin toplandığı görülmüştür. Lenin'in hasta yatağında gördüğü bu gerçekler, bilinemez onun hasta beyninde ne gibi çağrışımlara yol açmıştır. Ama bunların, örgüt üze-

9 A.g.e., c. 32, s. 374-375.

10 A.g.e., c. 42, s. 459-466.

11 A.g.e., s. 605-610.

rindeki görüş ve eleştirilerimizde, bize cesaret verdiğini belirtmeliyiz: Leninist parti modeli ile sosyalizm kurulamaz.

Burada bir kaygımı dile getirmek isterim. Bilim ve teknolojideki gelişmeler, bilgi ve teknokratların toplum hiyerarşisi içindeki önemlerinin, dolayısıyla da güçlerinin artmasına neden oluyor. Beri yandan bilim ve teknoloji, halkın kavrama gücünü çok aşıyor. Bunları kavramak özel bir eğitim istiyor. Bu durum gerek kapitalist ülkelerde gerek sosyalist etiketli ülkelerde merkezciliğin güçlenmesine neden oluyor. Sosyalizmin geleceği bakımından bu gidişi kaygı verici buluyorum.

Sovyet Devrimi sosyalizmin demokrasisiz kurulamayacağını kanıtlamıştır

Bize göre Ekim Devrimi ve sonraki gelişmeler sosyalizme nasıl geçilebileceğini değil, nasıl geçilemeyeceğini gözler önüne sermiştir. Lenin'in savaş örgütü Çar iktidarını yıkmış ama sosyalizme giden yolu da tıkamıştır. Konuya, salt burjuva iktidarının devrilmesi ve devlet ele geçirilince üretim araçlarının kamulaştırılmasından ibaret bir reçete ile her işin kendiliğinden yoluna gireceği düşüncesi ile yaklaşması yanlış olmuştur. Sosyalizmin bir kültür birikimi olduğu unutulmuş, unutulmamış olsa bile önemsenmeyen bir nokta olarak kabul edilmiştir.

Marx soruna bir insan sorunu olarak yaklaşmıştır: Yabancılaşma ve "tümel insan" teorisi hümanist bir yaklaşımdır. Marx'ın burjuva toplumundan daha ileri üretim ilişkilerine geçiş hakkında *Katki*'ya yazdığı önsözdeki açıklamaları da (maddi koşullar ortaya çıkmadan daha ileri bir üretim tarzına geçilemeyeceğine dair sözleri) sosyalizme geçiş için bir birikimin var olmasını önkoşul olarak gördüğünü belirliyor. Biz, Marx'ın, "daha ileri üretim ilişkilerinin yaşaması için gerekli maddesel koşulların eski toplumun bağrında belirmesi" diye dile getirdiği *önkoşullar* içinde sosyalist ideolojinin işçiler, köylüler, emekçiler tarafından benimsenmesinin de bulunduğu inancındayız. İşçi sınıfının kendisi için sınıf haline gelmesi, yani devrimin gerçekleştiricisi olması iledir ki, devrimci sosyal güç doğmuş olur.

Bu, bir süreçtir, bir birikimdir. İşçi sınıfının ortaya çıktığı Batı toplumları incelenince şöyle bir gelişme olduğu görülüyor: Sermayenin merkezleşme ve yoğunlaşma hareketine paralel olarak burjuvazi siyasal örgütlenmesine merkezci, dikeyine hiyerarşili bir biçim vermiştir (Aslında ele geçirdiği devlet örgütü merkezciydi. Burjuvazi bu makineyi, daha rasyonel bir biçime sokmuştur). Feodaliteye karşı mücadelesinde emekçi halkı da arkasına alan burjuvazi, feodalitenin ayrıcalıklarına karşı insan haklarını savunmuştur. İktidara gelince insan hakları bildirisini ilan ederken, devleti tam merkezci bir aygıt haline getirmiştir (Fransa'da Jakobenlerle Jirondenlerin mücadelesi). Ne var ki, burjuvazinin gelişmesi işçi sınıfının da gelişmesine yol açmıştır ve merkezci harekete karşı işçi sınıfının mücadelesi merkezkaç hareketin doğmasına neden olmuştur. İşçi sınıfı hareketi burjuva devletinin dışında ve devlet burjuvazinin aracı durumunda olduğu için ona karşı bir hareket olarak gelişmiştir. Batı'da bu ikilik insan haklarının, demokrasinin güvencesi olmuştur. Bu birbirine karşıt iki hareketin siyasal alanda dengelenmesi, ulusal egemenlik kavramını, dolayısıyla burjuvazinin biçimsel olarak tabana dayalı, yani halkın onayı ile iktidar olması esasını getirmiş ve böylece merkezcilik yumuşamıştır. Merkezci burjuva devleti genel seçim ilkesinin kabul edilmesi ile demokratik bir görünüm kazanmıştır. Bu küçümsenmemeli. Genel seçimler dolayısıyla burjuvazinin merkezci iktidarının değişmesi, totaliter bir iktidar olmaktan çıktığı gibi, giderek iktidarın emekçilere geçmesi olasılığı da belirmiştir. Hiç değilse teorik olarak bir olanak ortaya çıkmıştır. Bir yandan kapitalizmin temel çelişkisi emekçi yığınların örgütlenerek bilinçlenmesine yol açtığından iktidar değişikliği olasılığı her gün biraz daha gerçek olmaya yüz tutmuştur. Böylece işçi sınıfının sosyalizm için mücadelesi, demokrasi mücadelesi ile iç içe yürütülmüştür. Kapitalist temel bir yandan burjuva ideolojisine ve devletine can verirken, bir yandan da sosyalist ideolojiye ve burjuva devletine karşı bir harekete de can vermiştir. Böylece kapitalist toplumda, kapitalizmin yerini alacak sosyalist ilişkilerin ideolojisi doğmuş ve burjuva merkezciliğine kar-

şı olan işçi hareketi aynı zamanda sosyalist örgütlenmenin teorik esaslarını da kendi içinde taşımaya, hatta biçimlendirmeye başlamıştır (I. Enternasyonal ve Rus Sosyal Demokrat Partisi içindeki örgütlenme üzerine tartışmalar). Lenin'in talihsiz başarısı, sosyalist hareketin merkezci ve tepeden inmeci bir yol tutmasına neden olmuştur.

Rosa Luxemburg'un kehaneti

Söz demokrasi ile sosyalizmin birbirini tamamlayan bütünlüğüne gelmişken, Rosa Luxemburg'u, Kayzer yanlısı subaylar tarafından öldürülen bu yürekli devrimciyi hatırlamamak mümkün mü? Lenin'in tepeden inmeci uygulamalarına karşı çıkan ve yeni değerlerin ancak tabanın hareketlendirilmesi ile kök salacağını ileri süren Rosa, *Rus Devrimi* adlı kitabında bu konuda şunları yazıyor:

> "Sosyalizmin uygulanması, yüzyıllardır burjuva egemenliği altında yozlaşmış olan yığınlarda bir dizi düşünsel dönüşüm oluşturulmasını zorunlu kılar. Bencil içgüdüler yerine sosyal içgüdüler, boyun eğme alışkanlığı yerine yığınların inisiyatifi, tüm acıların üstesinden gelecek bir özveri, bir idealizm... Hiç kimse bütün bunları Lenin'den daha iyi bilemez, ondan daha güçlü olarak dile getiremez, ondan daha büyük bir inatla asla tekrarlayamaz. Ne var ki, Lenin bu konuda uygulanması gereken yöntemlerde kesinlikle ve tümden aldanıyor: Buyruklar, emirnameler, fabrika denetçilerinin diktatörce yetkileri, ağır ve keyfi cezalar, teröre dayalı uygulamalar... Hiçbiri on para etmez. Yeniden doğuşa giden tek yol, halk yaşamının okuludur, en geniş ve sınırsız demokrasidir, kamuoyudur. Terör sadece ve sadece halkın moralini bozar, şevkini kırar... Bütün bunlar yok edilince elde ne kaldı? Lenin ve Troçki, halkın oylarıyla seçilmiş meclisler yerine, işçi sınıfının tek ve gerçek temsilcisi olarak sovyetleri getirdiler. Ama ülkede politik yaşamı boğarsanız, ister istemez sovyetler de felçli duruma düşer. Genel seçimler olmadan, sınırsız basın ve toplanma özgürlü-

ğü olmadan, inançlar arasında serbest mücadele olmadan tüm kamu kuruluşlarında yaşam ölmeye başlar, göstermelik bir yaşama dönüşür. Ve bu ortamda bürokrasi tek aktif varlık haline gelir. Bu, kimsenin kaçamayacağı bir yasadır... Kamu yaşamı yavaş yavaş uykuya dalar; tükenmez enerjili ve sınırsız idealist bir-iki düzine parti şefi halkı yönetir ve hükümet eder; aslında gerçek iktidar müstesna kafalı on iki kişinin elindedir. Ve arada sırada işçi sınıfının seçkin temsilcileri, bu yöneticileri dinlemek ve alkışlamak ve sunulan karar taslaklarını oybirliği ile onaylamak için toplantılara çağrılır. Kuşkusuz bu bir diktatörlüktür ama proletarya diktatörlüğü değil tabii! Bir avuç politikacının, burjuva anlamında jakoben tahakküm anlamında diktatörlüğü... (...) Lenin-Troçki teorisinin temel yanlışı, tıpkı Kautsky'nin yanlışı gibi, diktatörlükle demokrasiyi karşı karşıya getirmeleridir. 'Ya diktatörlük, ya demokrasi', Bolşevikler olsun, Kautsky olsun sorunu böyle koyuyorlar. Kautsky demokrasiyi yeğliyor, yani burjuva demokrasisini. Çünkü sosyalist devrimin her şeyi altüst etmesine karşı alternatif olarak demokrasiyi öneriyor. Lenin-Troçki ise tam tersini, yani demokrasiye karşı diktatörlüğü tutuyorlar. Yani bir avuç insanın diktatörlüğünü, yani burjuva modeli diktatörlüğü... Birbirine karşı olan bu iki kutbun her ikisi de, gerçek sosyalist politikadan aynı uzaklıktadır. Proletarya iktidara geldiğinde, Kautsky'nin öğütlerine uyarak, yani 'ülke henüz olgunlaşmadı' diyerek, sosyalist dönüşümlerden vazgeçerek salt demokrasiye sarılacak olursa, hem kendisine hem Enternasyonal'e hem ihtilale ihanet etmiş olur. Proletaryanın görevi, vakit kaybetmeden, hemen, en enerjik, en acımasız, en sert biçimde, sosyalist önlemler alması, yani diktatörlük yapması olacaktır. Ama bu bir sınıf diktatörlüğüdür; bir partinin ya da bir avuç insanın, bir kliğin diktatörlüğü değildir. Sınıf diktatörlüğü, yani sınırsız bir açıklık halinde, halk yığınlarının en yaygın ve etkin katılımı sağlanarak, yani her şeyin sınırsız bir demokrasi içinde yapılmasıdır. (...) Proletaryanın tarihsel misyonu, iktidara geldiğinde burjuva demokrasisi yerine sosyalist demokrasiyi uygulamaktır; yoksa demokrasiyi tümden yok etmek değil-

dir. (...) Sosyalist demokrasi, sınıf tahakkümünün yıkılması ve sosyalizmin inşasıyla aynı zamanda başlar. Yani sosyalist partinin iktidarı aldığı anda başlar. Sosyalist demokrasi, proletarya diktatörlüğünden başka bir şey değildir. Evet, evet: Diktatörlük! Ama bu diktatörlük, demokrasinin uygulanış biçiminden ibarettir. Demokrasinin ortadan kaldırılması asla değildir. Sosyalizmi kurmak için, burjuva toplumu ekonomik koşullarının temelden değiştirilmesi, yani burjuvazinin kazanılmış hak saydıkları kimi konularda enerjik müdahaleler yapılması zorunludur. Ama bu müdahaleler işçi sınıfının eseri olacaktır, işçi sınıfı adına hareket ettiklerini iddia eden küçük bir yönetici azınlığın değil. Yani sosyalist değişimler, yığınların aktif katılımı ile gerçekleşecek, onların etkisinde yol alacak, tüm halkın denetimine bağlı ve yığınların artan politik eğitiminin ürünü olacaktır. (...) Rusya'daki olaylar açıklanabilir. Kaçınılmaz neden ve sonuçlar zincirinin hareket ve varış noktaları şudur: Almanya proletaryasının görevini yapamaması ve Rusya'nın Alman emperyalizmi tarafından işgal edilmesi. Bu koşullarda Lenin ve arkadaşlarından demokrasilerin en güzelini yaratmalarını, örnek bir proletarya diktatörlüğü kurmalarını ve eksiksiz, dört başı mamur bir sosyalist toplum örneği vermelerini istemek insan gücünü aşan bir şey istemek olur. (...) Ancak tehlike şu noktada başlıyor: Lenin ve arkadaşları, içinde bulundukları çok olumsuz koşullarda yaptıkları işleri teori haline getirerek, enternasyonal proletaryaca örnek alınması, taklit edilmesi gereken bir sosyalist taktik modeli olarak sunuyorlar. Ayrıca bu biçimde davranmakla kendi kişiliklerini de ters bir ışık altında göstererek, gerçek ve yadsınamaz, tarihsel değerlerini, zorunlulukların dayattığı yanlışların gölgesi altına sokuyorlar. Rusya'da çaresizlik karşısında işledikleri hataların –ki bunlar son tahlilde bu savaşta dünya sosyalizminin iflâsının uzantıları sayılır–, yolunda bunca mücadeleler verdikleri, bunca ıstırap çektikleri dünya sosyalizmine, yeni bilgilermiş gibi sunulması, aslında sosyalizme kötü bir hizmet olmuştur."[12]

12 Rosa Luxemburg, *La Révolution en Russie*, Maspero, 1964 s. 64-70.

Rosa Luxemburg *Rus Devrimi*'ni hapiste yazdı. Kitap ölümünden üç yıl sonra Alman Komünist Partisi'nden ihraç edilen Paul Levi tarafından yayımlandı. Ve ne yazıktır ki, böylece *Rus Devrimi* sosyal demokratların Sovyet Rusya'ya karşı saldırılarında belli başlı kaynaklardan biri olarak kullanıldı. Ama gerçek gerçektir. Rusya'da olup bitenler gerçekti. Rosa'nın eleştirileri de doğruydu, gerçekti. Önemli olan bundan 69 yıl önce bir gerçek devrimcinin bunlara sıcağı sıcağına parmak basarak ve tepeden inme buyruklarla sosyalizme geçilemeyeceğini ileri sürmüş olmasıdır.

Sosyalizme geçişin koşullarını, bildiğimiz gibi Marx şöyle açıklar: Üretim ilişkileri, üretim güçlerinin gelişmesini engelleyecek; ileri toplum düzeninin maddi yaşam koşulları ortaya çıkacak.

Bu saptamalar, sanayileşmiş Batı Avrupa toplumları özellikle İngiltere ve Fransa göz önünde tutularak formüllendirilmişti. Oysa bugün azgelişmiş denen ülkeler var, sosyalizme geçmeye aday. Bunların çoğu henüz sanayileşmemiş, işçi sınıfları dolayısıyla ya hiç yok ya da oluş halinde. Ama bir başka gerçek var karşımızda: Azgelişmiş ülkeler, kapitalist çemberi yarıp, sosyalizme geçme yoluna girmeden artık yaşayamazlar. Marx'ın öngördüğü koşullar bunlar için geçerli olmayacak mı? Elbet olacak, ama farklı biçimde. Bu gibi ülkelerin geleneksel üretim güçleri kapitalizm, emperyalizm, bu ülkelere el attığından beri sahneden ya büsbütün silinmiş ya da can çekişiyor. Tarım, ilkel yöntemlerle yapılıyor; geleneksel el sanatları ölüyor. Endüstri, ticaret, dışa bağımlı. Böylece üretim ilişkileri, üretici güçlerin gelişmesini engelliyor. Ama bu çelişki aslında dış kapitalizm, emperyalizmle yerli emekçi halk yığınları arasında. Böylece ulusal bağımsızlık ve de ülke halkının yaşamını sürdürmesi için sosyalizm gündeme geliyor...

Gündeme geliyor da, peşinden şu kaybı da getiriyor: Azgelişmiş ülkelerde emekçi halk yığınlarının bir sosyalist örgütten, çoğu ülkelerde yoksun olması, böyle bir örgütün varlığı halinde de, bunların Sovyet modeline yakın kişilerin yönetiminde bulunması, sosyalizmin bu ülkelerde de bir avuç ön-

cünün buyruğunda kurulmaya kalkışılması tehlikesini yaratıyor.

Bu geniş parantezi burada kapatarak asıl konumuza dönelim.

Örgütlenme biçiminin önemi: Kapitalist devlet

Tarihte ne kadar gerilere gidilirse gidilsin, toplumsal yaşam, örgütlü bir etkinlik olarak görünür. Başta üretim olmak üzere, insanlar çeşitli alanlarda işbirliği, işbölümü yaparlar. Dolayısıyla örgütlenirler.

Bakınız Marx ne diyor bu konuda:

> "İster çalışarak yaşamı sürdürmek biçiminde olsun, ister döl vererek başkalarını dünyaya getirmek biçiminde olsun, yaşamın üretilmesi, –bir yanı ile doğal bir ilişki, bir yanı ile de sosyal bir ilişki olarak– bize hemen ikili bir ilişki olarak görünür. Şu anlamda sosyal: Koşullar, tutulan yol, amaçlanan hedef ne olursa olsun, bu her zaman birçok kişinin işbirliği yaptıklarını ifade eder. Dolayısıyla belirli bir üretim biçiminin ya da belirli bir endüstri düzeyinin, her zaman belirli bir işbirliği ya da belirli bir sosyal düzeye bağlı olduğu ve her işbirliğinin kendisinin de bir 'üretici güç' olduğu ve de insanların erişebilecekleri çeşitli üretici güçlerin sosyal durumu belirlediği göz önünde tutularak, 'insanlık tarihinin' mutlaka endüstri ve değiş-tokuş tarihi ile bağlantılı olarak incelenmesi, irdelenmesi gerekir."[13]

Marx gene şöyle diyor:

> "Şu da açıktır ki, büyük endüstri ülkenin her yöresinde aynı gelişme düzeyine ulaşamaz. Ancak bu proletaryanın sınıf olarak hareketini durdurmaz, büyük endüstrinin yarattığı proleterler (işçiler), bu hareketin başına geçerek yığınları sürüklerler, çünkü büyük endüstrinin dışladığı emekçiler, büyük endüstri dolayısıyla, büyük endüstri işçilerinden çok daha kötü durumdadırlar. Aynı zamanda büyük endüstrinin geliştiği

13 Marx, *Œuvres Philosophiques-Idéologie Allemande*, c. VI, Costes, 1937, s. 167-168.

ülkeler endüstrileşmemiş ülkeleri, dünya ilişkileri dolayısıyla, evrensel rekabet savaşımına sürüklendikleri ölçüde az ya da çok etkilerler.

Bu değişik biçimler, aynı zamanda çalışma örgütü biçimleri, dolayısıyla da mülkiyet biçimleridir."[14]

Toplumsal yaşamda örgütlenme öylesine doğal ve toplumsal yaşamdan ayrılmaz bir olgudur ki, toplumun, kendisini örgütlenerek gerçekleştirdiğini söylemek yanlış olmaz. Aslında örgütlülük topluma özgü bir olay da sayılmaz; canlı, cansız tüm varlıklar son çözümde örgütlenmiş birimler olarak karşımıza çıkar. Her biri molekülsel ve atomsal bir örgütlenme düzeni gösterir. Toplumda bu olgu hem istencimiz dışında (üretim tarzının dayattığı toplumsal iş bölümünün sonucu olarak) hem istencimizle oluşur. Örgütler, içinde doğdukları toplumun hukuksal ve/veya siyasal üst yapılarıyla toplumsal pratik arasında bir köprü görevi yaparlar ve toplumun egemen ideolojisini yansıtırlar. Toplumsal işbölümünün bir uzantısı olan örgütler, başta devlet aygıtı olarak, egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eder. Toplumun üretim tarzı ile uyumlu ilişkiler üreten örgütlerin yansız modeller olmadığı kuşkusuzdur. Örneğin, sömürüye dayalı toplumlarda örgütlerin işlevi, emekçilerin itaatli yığınlar olarak çalışmalarını sağlamaktır.

Kapitalist toplumu ele alacak olursak, devletten başlayarak tüm örgütlerin, kapitalist üretim ilişkilerinin sürmesine hizmet ettiği, bunun için de sermayenin yoğunlaşma ve merkezleşme hareketiyle uyumlu olarak ekonomik ve politik iktidarın burjuvazinin tekelinde toplanmasını sağladığı görülür. Sermayenin yuvarlanan bir kartopu gibi büyümesi ve en güçlü kapitalistlerin elinde toplanması, işçi sınıfının gittikçe daha çok sömürülmesine ve güçsüz kapitalistlerin saf dışı edilmesine yol açar. Bu, güçlü bir avuç kapitalistin ekonomiye, politikaya, hukuka, yönetime, bilim ve sanata, kültüre egemen olmasına; merkezci, dikine hiyerarşili, kışla disiplinli burjuva örgüt modeli aracılık eder: Egemen burjuvazi ile emekçi yığınları ara-

14 *A.g.e.*, s. 219-220.

sında *yöneten-yönetilen* ilişkileri kurarak ve bu ilişkileri sürdürecek bürokrasiyi üreterek. Burjuva örgüt modelinin işlevi budur. Bu biçim bir örgütlenme daima küçük bir azınlığın büyük çoğunluğa egemen olmasını sağlar. Burjuva toplumunda merkezleşme temel yasadır. Marx der ki:

> "Burjuvazi, üretim araçlarının, mülkiyetin ve nüfusun ufalanmasına, giderek engel oldu. Nüfusu toparlayıp bütünleştirdi, üretim araçlarını merkezleştirdi, mülkiyetin bir avuç insanın elinde toplanmasını sağladı. Bunun kaçınılmaz sonucu politik merkezcilik olmuştur."[15]

Kapitalist üretim biçimi, para oligarşisine hizmet eden bir örgütlenme biçimi yaratmıştır. Bu örgüt modeli merkezdeki yöneticilerin buyruklarını, yetki-görev basamakları ile tabana indirerek emekçi yığınlarının merkezin buyrukları doğrultusunda davranmalarını sağlayan bir aygıttır. Yöneten-yönetilen ilişkisi, efendi-köle ilişkisini andıran, yönetilenin buyruklarına uyması esasına dayalıdır. Merkezin kararları yukarıdan aşağı tüm organları ve yönetilenleri bağlar. Yönetim yukarıdan aşağıdır. Yönetilenlerin, yönetimde gerçekten söz ve karar sahibi olmaları söz konusu değildir. Bu, ulusal egemenlik kavramı, vekalet ve temsil gibi hukuksal varsayımlarla kâğıt üstünde sağlanır.

Bu varsayımlar, bu *fictions*'lar, gerçekte yönetilenleri yönetimden uzak tutar. Vekalet ve temsil ilişkilerine az çok gerçeklik kazandırabilecek *emredici vekalet (mandat impératif)* sistemi çağdaş devlet hukukunda uygulanmıyor. Oysa seçmenler temsilcilerini belirli konularda görev vererek seçecek olurlar ve bu görevleri yerine getirmeyen temsilciyi düşürürlerse, yönetime bir ölçüde katılmış sayılırlar. Devlet işlerinin önceden kestirilemeyeceği gerekçesiyle, burjuva hukukçuları emredici vekaleti reddetmişlerdir. Böylece vekalet ve temsil, seçmenlerin vekillerine açık bono vermeleri biçiminde uygulanıyor.

Beri yandan yöneticilik, sosyal iş bölümünün gereği olarak, burjuvazi ile bürokrasinin tekelinde bir meslek haline gelmiştir. Seçilebilmek için öngörülen koşullar (öğrenim ve kimi ül-

15 Marx-Engels, *Manifeste Communiste*, s. 27.

kelerde uygulanan belirli bir miktar vergi ödeme zorunluluğu ya da sadece seçim propagandasının masrafları), emekçilerin aday olmalarını engellemektedir.

Burjuva kamu hukukunun devlet ve ulusal egemenlik üzerine ortaya attığı teoriler kimi yönleriyle gerçeklerin olduğu gibi görülmesini engellemekte, yönetilen halkın sanki yönetime katıldığı sanısını yaratmaktadır. Halkta çarpıtılmış bir bilinç yaratılır: Devletin, ulusun örgütleniş biçimi olduğu ve egemenliğin ulusta bulunduğu varsayımlarından hareket edilerek, yönetilenlerle yöneticiler arasındaki gerçek ilişkiler ve varsayımları doğrulamadığı halde, yöneticilerin buyrukları yönetilenlerin iradesi olarak gösterilir. Demek ki, burjuva örgüt modeli, gerçek olmayan ilişkileri gerçekmiş gibi göstererek burjuvazinin sömürü ve baskıyı sürdürmesini sağlayan bir makinedir. Bu aygıt, burjuvazi adına ve onun çıkarları doğrultusunda yönetimi fiilen üstlenen bir profesyonel yönetici kadrosunu da üretir. Mesleği yöneticilik olan bu kadro bürokrasidir.

Bürokrasi onu yaratan örgütsel aygıtla bütünleşmiş, özdeşleşmiştir. Marx'a göre: Devlet, bürokrasinin özel mülküdür. Bürokrasi kendi yargılarına göre devletin son hedefidir. Böylece devletin amaçları, bürokrasinin amaçları haline gelir. Her şeyin biri gerçek, biri bürokratik iki anlamı olur. Bürokrasi için gizlilik esastır. Kendi içinde gizliliği hiyerarşi sağlar. Dışa doğru gizlilik, bürokrasinin kapalı bir korporasyon olması ile sağlanır. Bundan dolayı devletin ne olduğunun, ne yapıldığının bilinmesi, bürokrasiye kendi sırlarının açıklaması gibi görünür ve onca ihanet sayılır.

> "(...) Otorite, nüfuz ve egemenlik, devletin, dolayısıyla bürokrasinin temel ilkeleridir. Otoriteye tapma onun en köklü duygusudur. Devlet bürokratlaşır, tüm ilişkiler, üst-ast ilişkisi biçimini alır. Üst basamakta olan buyurur, alt basamakta olanlar itaat eder. Gerçek olan her şey boş görünür ve tersine dönüşür: Gerçek yaşamın yerini, bürokratların kafasındaki yaşam alır; gerçek bilim de gerçekdışı bürokratik bir bilime dönüşür. (...)"[16]

16 Marx, *Œuvres Philosophiques*, c. 4, s. 101-103 (özetlenmiştir).

Yarattığı bürokrasi ile özdeşleşmiş olan bu devlet, herhangi bir devlet değil, burjuva devletidir. Yani merkezî, dikeyine hiyerarşili, kışla disiplinli bir aygıt olan kapitalizmin devletidir. Yani tabanı oluşturan emekçilerden kopuk, onları itaate zorlayarak süren devlettir. Ne var ki, Batı'da bu örgütlenme biçiminin sertlikleri demokratik mekanizmalarca yumuşatılmıştır. Kuşkusuz sosyalizme geçilince öncelikle devlet değişecektir. Hatta ekonomik temel tümüyle henüz değişmeden, üretim henüz artmadan ve kapitalizmin kalıntıları henüz tümüyle temizlenmeden devlet aygıtı değişecektir. Devlet, bir azınlığın buyruğunda, korkutan, ezen bir makine olmaktan çıkacak; emekçilerin yani tüm ulusun gerçekten çıkarları için işleyen bir makine haline gelecektir. Devlet ile ulus gerçekten bütünleşecek, insanların hizmetine girecektir. Sosyalist devlet halk egemenliğinin aygıtı haline gelecek, demokratik bir yapıya kavuşacak; merkezci, dikeyine hiyerarşili karakterini yitirecektir. Demokrasi, sosyalizme geçiş döneminin vazgeçilmez yönetim biçimidir. Üretim araçlarının özel kişilerin malı olmaktan çıkarıldığı ve üreticilerin ortaklaşa işletmesine verildiği bir toplumda, devlet yönetiminin halkın elinde olması doğaldır. Geçiş döneminde uygulanacak demokrasi, en ileri burjuva demokrasilerinden daha yaygın, daha ileri olacaktır.

Burjuva devleti konusunu noktalarken, Batı'nın endüstri ülkelerinde demokrasi uygulamaları hakkında daha önce söylediklerimizi hatırlatmak isteriz. Çeşitli nedenler bu ülkelerde, burjuvazinin çıkarlarına hizmet eden bir makine olan devletin tepeden inme karakterini yumuşatmıştır: Felsefede ve bilimdeki ilerlemeler, komünler.

Katolik Kilisesi'nin devletten ayrı bir kuruluş oluşu, üniversitelerin özerkliği gibi olaylar henüz burjuvazinin eline geçmeden devletin, doğu ülkelerindeki anlamda mutlak bir iktidar odağı olmasını önlemiştir. Ayrıca burjuvazinin, feodaliteye karşı açtığı mücadelede halkı yanına almış ve insan haklarını bu mücadelenin bayrağı haline getirmiş olması, hem gelecek burjuva iktidarının sınırlanmasına hem halk yığınlarının politikaya karışmasına yol açmıştır. Daha sonra halk hareketi-

nin öncülüğü işçi sınıfına geçmiştir. İşçi sınıfının, önce ekonomik hakları, daha sonra politik haklar için yürüttüğü mücadele, burjuva devlet aygıtının sınırlanmasına ve işleyişinde belirli demokratik kurallara uymasına neden olmuştur. İnsanlık tarihinde çok önemli bir aşama olan işçi hareketi, doğuşunda büyük ölçüde rol oynadığı böyle bir ortamda gelişmiştir. Yani işçi hareketi demokrasi ile beraber büyümüş, demokrasinin sosyal bir içerik kazanmasında etmen olmuştur. Sosyalizmi bu gelişme dışında düşünemeyiz. Devlet makinesinin tepeden inmeci yöntemlerden sıyrılarak işlemesi ve kendi içinde totaliterliği önleyecek frenlerle donatılması sosyalizme geçiş döneminin başlıca özelliği olmak gerekir. Ayrıca işçi hareketinin de, burjuva toplumundaki demokratik kazanımlarını koruyarak demokrasinin daha yüksek basamaklarına tırmanması gerektir. Burjuva demokrasisinin uzun bir tarihsel sürecin ürünü olduğu ve bunda işçi hareketinin büyük katkıları bulunduğu düşünülünce burjuva demokrasinin küçümsenemeyeceği ortaya çıkar. Batı ülkelerinde uygulanan demokrasi, insan hakları bildirileri ve demokrasi felsefesi, insanlığın kazanımları arasındadır. Sosyalist rejimlerde bu kazanımlar bir yana atılamaz. Sosyalist demokrasi bunlar üzerine kurulacaktır.

Leninist parti ve sosyalist demokrasi

Lenin, yüzyılımızın başlarında, demokratik yolda serpilip gelişen işçi hareketine bir demir korse giydirdi. Rus Sosyal Demokrat Partisi ikiye bölündü. Lenin, ilk bakışta makul görünen gerekçeler sıralıyordu. Hareketin dağınıklığına son verecek merkezci bir örgütlenmenin üstelik Çarlık polisi ile etkili biçimde mücadele edilmesi için de zorunlu olduğunu ileri sürüyordu. Pratiğe ilişkin bu gerçeklerin yanı sıra, kimi teorik görüşler de ileri sürmekteydi. İşçi sınıfına dışarıdan bilinç götürülmesi, profesyonel devrimcilerin harekete öncülük etmesi, önce devletin ele geçirilmesi, kültürel kazanımların sonra elde edilmesi vb. gibi...

Genellikle yeni parti modeli ve buna bağlanan teorik öneri-

ler, emperyalizm üzerindeki düşünceleriyle birlikte, Lenin'in Marksizme en önemli katkısı olarak gösterilir. Özellikle yeni parti modelinin devrimin başarıya ulaşması için vazgeçilmez bir araç olduğu ileri sürülür.

Bilindiği gibi Lenin'in yeni parti modeli, profesyonel devrimcilerden oluşan kadrosu ve kalımlı yöneticileriyle katı merkezci, dikeyine hiyerarşili ve asker disiplinli gizli bir örgüttür. Gizlilik, parti ile öylesine özdeşleşmiştir ki, devlet ele geçirildikten sonra da etkisini sürdürmüştür. Devrimden beri 70 yıl geçmiş olduğu halde yönetime hâlâ koyu bir gizlilik egemendir. Yönetimde gizlilik ise demokrasiye ters düşer. Tabii parti kurulduğu yıllarda gizlilik, Çarlık polisinden korunmak için zorunlu bir önlem olarak savunulmuş ve iktidara geçilince bırakılacağı söylenmiştir. Ne var ki, yöneticiler uzun yıllar gizlilik içinde çalışınca ve hele parti gizlilik esas alınarak örgütlenmiş olunca, parti ve parti modelinde kurulan devlet, gizlilik ilkesine göre işleyen aygıtlar olarak kalıyor.

Lenin'in merkezci parti modeline, gerek Rus Sosyal Demokrat Partisi içinde gerek dışında karşı çıkanlar çoktu. Bunun merkezin diktasına hatta tek kişinin diktatörlüğüne yol açacağı söylenmiştir. 1903'te Londra'da toplanan Rus Sosyal Demokratları'nın 2. Kongresi'nde, Lenin'in görüşleri kıl payı bir çoğunluk sağladı; 20'ye karşı 24 oyla kabul edildi. Bu bile ancak 7 anti-Iskra'cının salondan ayrılması ile elde edilebilmiştir. Bu olaydan 14 yıl sonra Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmeleri ve sosyalist bir cumhuriyet kurmaları, tüm kuşku ve kaygıları süpürüverdi. Artık yeni parti modelinin iktidar yolunu açan en etkili silah olduğu hemen herkesçe kabul edildi.

Dünya işçi hareketi içinde, II. Enternasyonal'in Kautsky gibi düşünen liderleri bir yana bırakılırsa, Bolşevikleri alkışlayanlar çoğunluktaydı. Lenin ve arkadaşlarının Çarlığı devirerek sosyalizme giden yolu açmış olmaları öyle bir umut ve heyecan yaratmıştı ki, olaylar yansız bir gözle görülemiyor, akılcı eleştirel bir yaklaşım içine girilemiyordu. Ekim Devrimi'ni yapanların bu işi ne zor koşullar içinde başardıklarını gören, Lenin ve arkadaşlarının başarısını yürekten alkışlayan, gerçekleri gözden

kaçırmayan, sosyalizmin geleceği bakımından kaygı veren gelişmelere parmak basan devrimciler pek azdı. Bunların başında, Prusyalı subayların öldürdüğü Rosa Luxemburg gelir. Lenin ile Troçki'nin demokrasiye karşı olduklarını gören ve "Genel seçimsiz, özgür basınsız, tartışmasız, toplantısız bir ortamda, kamu kuruluşlarında yaşam ölmeye mahkûmdur; bir görüntüye dönüşür ve bürokrasi tek aktif element haline gelir," diyen Rosa, kaygılarını açığa vuruyordu.

Luxemburg'un uyarıları büyük yankılar uyandırmadı. O da reformizmle suçlandı. Sosyalizm bu gibi suçlamalardan çok zarar görmüştür. Sovyet modelini eleştirmek dünya komünist partilerinin gözünde ihanet sayılmış, Sovyet sistemini eleştirmeye cüret edenler burjuvazinin ajanları olarak tanıtılmıştır. Rosa Luxemburg gibi dava yolunda can vermiş, halis bir devrimci bile yoldan sapmış olmakla suçlanmıştır. Ölümünden şu kadar yıl sonra, Türkiye İşçi Partili gençlere, Luxemburg'un kitaplarını da okumalarını söylemem, Rosa'nın bir kez daha suçlanmasına neden olmuştu. Böyle bir öneride bulunduğum için ben de eleştirilmiş, suçlanmıştım.

Karalansa da, suçlansa da Rosa'nın söyledikleri doğruydu. Ekim Devrimi'ne kadar ısrarla savundukları kurucu meclisi, Lenin ve arkadaşlarının iktidara gelir gelmez gerici bir meclis olduğunu ileri sürerek dağıtmaları, aslında bunların tabanın oylarına değer vermediklerini, demokrasiye karşı olduklarını kanıtlamaktaydı. Açıktır ki, gerici olduğu ileri sürülerek dağıtılan kurucu meclisin yerine yeni bir meclis seçtirilebilirdi. Ekim Devrimi'nin yarattığı umutlu ortamda, yeni seçimlerin olumlu sonuçlar vermesi kuvvetli bir olasılıktı. Ama Lenin ve arkadaşları bu yolu tutmamışlar; bir süre sovyetlere dayandıktan sonra bu halk meclislerinin de yetkilerini sınırlayıp sovyetleri bir onaylama makinesi haline getirmişlerdir. Böylece işçi sınıfı diktatörlüğü adı altında bir avuç yöneticinin diktatörlüğü yürütülmüştür.

Halkın oylarıyla işbaşına gelme, halka hesap verme gibi demokratik kurallara Lenin hiç önem vermemiştir. Parti gizli olduğu yıllarda, "devrimcilerin birbirine sınırsız güvenmeleri ve

sorumluluklarının bilincinde olmaları, bunların, demokratik kuralların uygulanmasından çok daha sıkı bir biçimde denetlenmelerini sağlar," diyor.[17]

Ama Lenin'in demokrasiyi küçümseyen tutumunda, Bolşevikler iktidarı ele geçirdikten sonra da bir değişiklik olmadı. Gizlilik koşullarında demokrasiye yer olmadığı mazereti artık ileri sürülemezdi. Lenin, Sovyetler Birliği'ni bir oligarşinin yönettiğini açıklarken, Marx'ın "Proletaryanın ilk işi, demokrasiyi fethetmek olacaktır," dediğini unutmuş görünüyordu. Lenin'in oligarşi konusundaki sözleri aynen şöyle:

> "Partiyi Kongre'de seçilmiş 19 kişiden oluşan merkez komitesi yönetir. (...) Günlük işlerin yürütümü için Moskova'da görev yapan ve merkez komitesinin tüm üyelerinin hazır bulunduğu bir toplantıda seçilen beşer üyeli Örgütleme Bürosu ile Politik Büro vardır. Böylece bir oligarşi ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyetimizin hükümet organlarından hiçbiri, merkez komitesinin direktifi olmadan önemli herhangi bir konuda karar alamaz."[18]

Lenin, devrimi de, sosyalizme geçişi de, Marx'tan farklı düşünüyor sanırım. Marx, işçi sınıfını devrimi taşıyan ve devrim yapıp sosyalizmi kuracak biricik güç olarak görür:

> "Proletaryanın hareketi, koskoca çoğunluğun, koskoca çoğunluk çıkarları için kendiliğinden hareketidir."[19]

Lenin ise bu görevi profesyonel devrimcilere veriyor. Bunlar işçi sınıfı adına hareket eden öncülerdir. Parti de onların partisidir. Yığın partisi değildir. Lenin, *Bir Adım İleri İki Adım Geri*'de şöyle *yazar*:

> "İşçi sınıfının öncüsü olan partinin tüm sınıfla karıştırılmasına gerçekten izin verilemez."[20]

---

17 Lenin, *Que Faire?*, s. 141.

18 Lenin, *La Maladie Infantile du Communisme*, s. 26.

19 Marx-Engels, *Le Manifeste Communiste*, s. 39.

20 Lenin, *Oeuvres*, c. 7, s. 271.

Ne Yapmalı'da ise işçilerin örgütü ile devrimcilerin örgütünün birbirinden kesinlikle ayrı olması gerektiğini vurgulayarak şunları söyler:

> "İşçilerin örgütü, birincisi meslek örgütü olmalıdır; ikincisi, olanağınca yaygın olmalı; üçüncüsü, olanağınca açık, yani gizli olmamalıdır. Tersine, devrimcilerin örgütü, öncelikle ve özellikle mesleği devrimcilik olan insanlardan oluşmalıdır. Tüm örgüt üyelerine ortak olan bu nitelik dolayısıyla işçi ve aydınlar arasındaki ayrım kesinlikle silinmelidir; öncelikle üyelerin mesleklerine göre ayırt edilmesi söz konusu olmamalıdır. Bu örgüt elbette çok yaygın olmamalı ve olanağınca gizli olmalıdır. (...) İddia ediyorum ki, işin sürekliliğini sağlayan bir kalımlı yöneticiler örgütü olmadıkça sağlam bir devrim hareketi olamaz. (...) Böyle bir örgüt, özellikle mesleği devrimcilik olan insanlardan oluşmalıdır."[21]

Bu alıntılar çoğaltılabilir. Hiç kuşku yoktu ki, Lenin, devrimi, profesyonel devrimcilerin tezgâhladığı, zamanını, zeminini onların saptadığı ve onların yönettiği bir girişim olarak görüyor. İşçi sınıfı bu kurmaylar heyetinin komutasındaki ordudur. Lenin, işçi sınıfının *kendisinin* devrim yapabileceğine inanmıyor. Çünkü devrim, sosyalist bilince sahip olanların başaracağı bir iştir! Oysa işçi sınıfı kendi haline bırakılırsa sosyalist bilince asla ulaşamaz; cahildir. Şu halde ona bilinç dışarıdan, sosyalizmi bilen aydınlar tarafından, yani profesyonel devrimciler aracılığı ile götürülecektir. Bilincin dışarıdan götürülmesi teorisini Lenin, Kautsky'den aktarmıştır.[22]

İşçi sınıfını vesayet altına almanın yöntemidir bu bilinç götürme teorisi. Aynı zamanda işçi sınıfına inançsızlığın, güvensizliğin de işaretidir. Hayır, işçi sınıfını tanrılaştıranlardan değiliz. Sosyalizmin teorisini işçiler öğreneceklerdir elbet, okuma yazma öğrendikleri gibi, hesap öğrendikleri gibi. Ama Kautsky ve Lenin'in dışarıdan bilinç götürme önerisi, başka bir şeydir. Sosyalizmi öğretmekten ibaret değildir. Öğretmenin, öğrenciyi

21 Lenin, *Que Faire?*, s. 113.

22 *Y.a.g.e.*, s. 41-43.

vesayetine alarak onun adına politik eylemde bulunması projesidir bu. İşçi sınıfını *sosyalizm bilimi* adına pasifleştirmek, politika dışı tutmak girişimidir.

Dışarıdan bilinç götürme teorisi, yukarıda sözü geçen öncülük teorisi ile birlikte ele alınmak gerekir. Devrimi gerçekleştirecek olan profesyonel devrimciler, işçi sınıfının öncüleridir (*avant-garde*). Kim vermiştir onlara bu hakkı? İşçiler mi? Hayır. Seçimle filan geçmemişlerdir başa. Bunlar sosyalizme gönül vermiş burjuva aydınlarıdır. Çeşitli kollara ayrılırlar: Üretici sosyalistler, anarşistler, Marksistler ve daha başka fraksiyonlar. Burada sözü edilen öncüler Marx'ın öğretisinden yola çıkan Lenincilerdir. Rus Sosyal Demokrat hareketi içinde bunlar, Lenin'in önerdiği yeni partinin yöneticileri olarak kendilerini işçi sınıfının öncüleri ilan etmişlerdir. Bu, onlara tarihin verdiği bir görevdir. Tarih insanlara nasıl görev verebilir? İnsan topluluklarının zaman içindeki gelişmesi; Marx'ın bu gelişmeyi, toplumun üretim güçlerini belirli üretim ilişkilerinin karşıladığını, bu iki olgu arasında neden-sonuç ilişkisi bulunduğunu ortaya koyması üzerine insan topluluklarının bilimi anlamında tarih, Lenincilerin dilinde adeta tanrılaşmıştır. Bilim ve tanrı! Terazinin aynı kefesine konamazsa da, Marx'ın bilimsel öğretisi politikacıların eline düştükten sonra bir çeşit din haline gelmiştir. Evet, bu bilimsel dinin papazları olan profesyonel devrimciler, işçi sınıfının öncüleri olarak *devrimi* tekellerine ve işçi sınıfını vesayetlerine almışlardır.

Bu projeyi gerçekleştirmek için, özel bir araca gereksinim duyulmuştur. Bu araç Lenin'in kalımlı yöneticiliği, son derece merkezci, dikeyine hiyerarşili, askerî disiplinli ve salt profesyonel devrimcilerden oluşan yeni partisidir. İşçi sınıfının bilinçli *öncü müfrezesi* olan ve toplumsal gelişmenin ve sınıf mücadelesinin yasaları ile donanmış, silahlanmış olan parti, devrim hareketinin biricik şaşmaz ve yanılmaz yol göstericisidir. Parti, Lenin'e göre bundan ibaret de değildir. Parti, aynı istenç, aynı etkinlik, aynı disiplinle birbirine bağlı ve proletaryanın en ucunda savaşan ve henüz partileşmemiş işçi yığınlarına örgüt ve disiplin fikirlerini aşılayan örgütlü devrimcilerin öncü müf-

rezesidir. Böyle bir parti ancak merkezcilik ilkesine göre işleyebilir (Merkezcilik, legal çalışma koşullarında, demokratik-merkezcilik ilkesine dönüştür). Merkezcilik şu demektir: Partinin statüsü, disiplini ve yönetim organı bir tanedir. Şu anlamda ki, Politbüro ve örgüt bürosunun önerisi ile merkez komitesince listeye alınmış adaylar, parti kongresinin onayı ile yeni merkez komitesini oluştururlar. Bu üst organ kendi içinden Politbüro ve Örgüt Bürosu'nun üyelerini seçer; ayrıca bir de genel sekreter seçilir. Partiyi bu merkez yönetir. Azınlığın çoğunluğa itaat etmesi esastır. Alt organlar üst organlara, yerel örgütler de merkeze bağlıdır. Merkezin kararlarına, buyruklarına, yukarıdan aşağı tüm basamaklar ve tüm üyeler kesinlikle itaat eder. Parti disiplini, merkezin buyruklarına ve bu buyruklara göre alt organların aldıkları tüm kararlara itirazsız, harfi harfine herkesin uyması demektir.

Aday listelerinin merkezde hazırlanması, *kalımlı* yöneticilik ilkesinin gereğidir. Hem seçim hem de kalımlılık, ancak merkezce saptanmış aday listesinin sandığa atılması ile sağlanır. Komünist partilerinde ve sosyalist ülkelerde uygulanan sistem aşağı yukarı hep aynıdır ve budur.

Demokratik merkeziyetçilik de aynı anlayıştan ve sistemden kaynaklanır. Kararların önce taban tarafından tartışılmasını öngören bu yöntem şöyle uygulanır: Merkez saptadığı kongre tezlerini, hücrelerden başlayarak yukarıya doğru parti kademelerinde tartışmaya açar. Bu tartışmalar, üst düzeyde bir sorumlunun, genellikle merkezin atadığı bir yöneticinin katıldığı toplantılarda yapılır. Bu yetkili merkezin görüşlerini açıklar ve konuşmacılara bu görüşleri benimsetir. Masum istekler tabanın görüşü olarak merkeze yansıtılır ve çoğu kez merkezce kabul edilerek tezlere eklenir. Böyle bir yöntemle, merkezciliğin demokrasiye dönüşmeyeceği açıktır. Bunun kanıtı, bugüne dek bütün kongrelerde merkezce hazırlanmış tezlerin karara bağlanmış olmasıdır. Başka türlü olduğu görülmüşse, bu, parti içinde bir bunalım işareti olmuştur.

Ekim Devrimi'nden sonra yeni devlet, parti ilkeleri örneğinde örgütlenmiştir. SSCB federal bir devlettir. Devlet organları

SSCB'nin Yüksek Sovyeti (iki meclisli parlamento); SSCB'nin Yüksek Sovyet Başkanlığı-Bakanlar Kurulu; çeşitli bakanlıklardır. Yerel cumhuriyet ve yönetimler de aynı biçimde örgütlenmiştir. Yüksek Sovyet'i oluşturan emekçi milletvekilleri, emekçilerin gizli, eşit ve doğrudan oyları ile seçilir. Kâğıt üzerinde bir burjuva federal devletinden farksızdır. Hatta seçmenlerin milletvekillerini geri çekme yetkileri gibi kimi önemli çarklar dolayısıyla, kâğıt üzerinde burjuva devletinden daha demokratik bir kurguluştur. Ne var ki, bu sadece kâğıt üzerinde böyledir. Çünkü parti gibi merkeziyetçi bir örgüt olan Sovyet devleti, partiye, daha doğrusu *parti oligarşisine* bağlıdır. Lenin'in bu konudaki açıklamasını bir kez daha anımsayalım:

> "Cumhuriyetimizin, politikaya ve örgütlenmeye ilişkin önemli hiçbir sorunu, hiçbir hükümet organı, parti merkez komitesinin yönergesi (direktifi) olmadan karara bağlanamaz."[23]

Bu, partinin öncülüğü ilkesiyle merkeziyetçi doğal sorunudur. Nitekim tıpkı parti içi seçimlerde olduğu gibi, genel seçimlerde de sandığa partinin saptadığı aday listeleri atılır. Halk da, parti tabanını oluşturan üyeler de söz ve karar sahibi değildir. Her ikisi de Lenin'in deyimiyle, parti oligarşisinin buyruklarına bağlı, itaatkâr emekçi yurttaşlardır. Aslında devlet eriyip yok olma (*dépérissement*) sürecine girmeden yok olmuştur; sadece adı ve parti oligarşisine bağlı çeşitli organlar kalmıştır ortada. Ne gariptir ki, parti oligarşisini açıklayan Lenin, *Devlet ve İhtilal* adlı kitabında, sosyalizme geçiş döneminde devletin birdenbire yok olmayacağını, çünkü sömürücü artıklarına karşı şiddet makinesinin işletileceğini ancak emekçilerin geniş bir demokrasi düzeni içinde yaşayacaklarını uzun uzun anlatmak gereğini duymuştur. Lenin'de bu gibi çelişkilere çok rastlanır. Aslında Lenin, tarihin kendisine bir görev, bir *mission* yüklemiş olduğuna inandığı için demokrasi, özgürlük falan gibi ilkeler ve görüşlerle ellerinin bağlanmasından hoşlanmaz. Demokrasi ile başı hoş değildir; öteden beri gizlilik koşullarını ileri sürer. Parti yer altındayken de iktidar olduktan

23 Lenin, *La Maladie Infantile du Communisme*, s. 26.

sonra da, işçilerin yönetimi üstlenecek bilgilerden yoksun olduklarını bahane eder.

Örneğin Rusya Sendikaları Merkez Kongresi'nde, işçilerin yönetime katılmalarını savunan Lozovski'ye verdiği yanıtta Lenin'in şöyle konuştuğuna tanık oluyoruz: "İşçi sınıfının egemenliği anayasadadır, mülkiyet rejimindedir ve işleri bizim yürütmemizdedir." Lenin işleri parti oligarşisinin yürütmesini işçi sınıfının egemenliği olarak görüyor. *Öncü* teorisine göre öyle ama teorinin gerçekle ilgisi ne? Lenin, konuşmasını şöyle sürdürüyor:

> "Ama yönetim, o başka bir iştir; bilgi isteyen, beceri isteyen bir iştir. Burjuvazi bunu pek iyi kavramıştı ama biz hâlâ kavrayamadık. (...) Yeterlik olmadan, derin bilgi olmadan, yönetim bilgisi olmadan, yönetim yapılabileceğine inanıyor musunuz? Bu gülünç olur! (...) Yönetmek için işini bilmek ve çok iyi bir yönetici olmak gerekir. Bunun için kolektif yönetimin gerekli olduğunu nereden çıkarıyorsunuz? Tam tersine: Tecrübeli kişilerimiz az olduğu için, kolektif yönetim kabul edilemez."[24]

Bir başka konuşmasında da şunları söyleyecektir:

> "Her işçi, devleti yönetebilir mi? Pratik insanlar bunun bir masal olduğunu, sendikalar içinde örgütlü milyonlarca işçimizin az önce sözünü ettiğimiz dönemi geçirdiklerini, yani sendikaların komünizm ve yönetimin okulu olduğunu bilmektedirler. (...) Yönetime kaç işçi katılmıştır? Tüm Rusya'da birkaç bin, o kadar. Eğer sendikaların adaylarını parti yerine kendilerinin göstereceğini ve kendi kendilerini yöneteceklerini kabul edersek, belki bu pek demokratça bir gidiş olur ve bize oy da kazandırabilir ama uzun zaman için değil. Proletarya diktatörlüğünün sonu olur."[25]

İşçisiz bir işçi diktatörlüğü! Sanıyorum Lenin'in devrim anlayışı budur. Yaşamının sonlarında ise aynı Lenin, Parti Merkez Komitesi'ne bir miktar sade işçi ve köylü alınmasını önerecek-

24 Lenin, *Œuvres*, c. 36, s. 536-537.

25 *A.g.e.*, c. 32, s. 56.

tir. Alınacak işçilerin Sovyetler'de uzun süre staj görmüş olanlar arasından seçilmelerini, ayrıca işçilerin karşı çıkılması gereken kimi gelenekler yarattıkları, kimi önyargılara sahip oldukları düşünülerek bunlara köylüleri de katmak gerektiğini yazıyor.[26] Bir süre önce sendikaların yönetimine seçilmelerine, bilgisizliklerini ileri sürerek karşı çıktığı işçilerin, hem de tabandaki sade işçi ve köylülerin merkez komitesine alınmasını hasta yatağında önermesi Lenin'in öncülere eski güveninin kalmadığı biçiminde yorumlanabilir mi? Bu konuya ileride döneceğiz. Şimdi Lenin'in, devletin eriyip yok olması sorunu üzerindeki görüşlerini ele almak istiyorum.

Lenin, önce şu önemli noktaya parmak basıyor: "Devletin erimeye, yok olmaya başlaması kapitalist toplumda düşünülemez," diyor ve Engels'den alıntılar yaparak erimenin, proletarya diktatörlüğünün kurulmasından sonra başlayacağını vurguluyor. Ve bir yerde devletle birlikte demokrasinin de eriyeceğini yazıyor. Sözü Lenin'e bırakalım:

> "Bu 'erime' ya da daha sivri ve renkli bir deyimle, bu 'uykuya dalış', Engels'de, gayet açık ve kesin olarak 'devletin üretim araçlarına toplum adına 'el koyması' ile birlikte başlar, yani sosyalist devrimle birlikte. Hepimiz biliyoruz ki, bu dönemde devletin politik biçimi tam bir demokrasi olacaktır. Ama, Marksizmi hayasızca yozlaştıran oportünistlerden hiçbiri Engels'de söz konusu olan 'erime'nin, demokrasinin 'uykuya dalış'ı ve 'eriyiş'i olduğunu aklına getirmiyor. İlk bakışta bu garip görünüyor. Ama bu sadece, demokrasinin de devlet olduğunu düşünmemiş olanlara ters gelebilir. Devlet yok olunca, elbet demokrasi de yok olacaktır."[27]

Demokrasiyi sadece bir devlet biçimi olarak görürsek, Lenin'in mantığı kusursuzdur. Ne var ki, demokrasi bir devlet biçimi olmadan önce bir yaşam felsefesi olarak ve Avrupa'da devletten kaynaklanmayan hatta komün hareketlerinde görüldüğü gibi kazandığı özgürlükleri devlete karşı koruyan kimi top-

26 A.g.e., c. 36, s. 609.

27 Lenin, *L'Etat et la Révolution*, Ed. Soc., 1947, s. 21-22.

lulukların yaşam düzeni olarak ortaya çıkmıştır. Hatta denilebilir ki, devlete demokrasiyi sivil toplum dayatmıştır. Burjuva devrimlerinden sonra devlet aygıtının bir işleyiş biçimi olarak resmiyet kazanan demokrasinin kökleri yine sivil toplumdadır. Sivil toplum deneylerinden geçmemiş bir ülkenin evladı olan Lenin'in demokrasiyi sadece bir devlet biçimi ve burjuva aldatmacası olarak görmesi, hele profesyonel devrimcinin elini ayağını bağlayacağı kaygısı içinde oluşunu fazla yadırgamamak gerekir. Ama Lenin'in proletarya diktatörlüğünü, yalnız burjuva kalıntılarını ezen bir şiddet rejimi biçiminde uygulamakla kalmayıp demokrasiyi, yukarıdaki satırlardan anlaşılmış olacağı gibi, emekçilere de çok gördüğü unutulmamalıdır. Evet, *Devlet ve Devrim*'de Lenin, komünizme geçiş döneminde proletarya diktatörlüğünün ilk kez halk için, çoğunluk için bir demokrasi kuracağını, aynı zamanda sömürücü azınlığı da ezeceğini yazıyor.[28] Ne var ki, bunları yazan Lenin uygulamada emekçilerin, değil devlet yönetiminde, sendikalarda bile söz ve karar sahibi olmasına asla izin vermemiştir. Lenin'in devrimden sonra çok az yaşadığı ileri sürülebilir. Olabilir. Ama getirdiği örgütlenme biçimi ile demokrasiye, sosyalizme asla geçilemeyeceği, nitekim bugün de geçilemediği bir gerçektir. Stalin, "Sosyalizm kuruldukça sınıf çatışması hızlanır," diyerek, devletin, geçiş döneminde erimeye, yok olmaya başlayacağı hakkındaki teoriye, açıkça söylemeden karşı çıkıyor, içerde ve dışarıda düşman güçlerin, açık ya da gizli saldırısı karşısında bulunan Sovyet devletinin güçlenmesi gerektiği görüşünü savunuyordu.

Stalin döneminde devlet bir terör aygıtı haline gelmiştir. Bu devlet terörünü haklı göstermek için Stalin, *Leninizmin İlkeleri* adlı kitapçığı ile yeni bir inanç sistemi yaratmaya çalışmıştır. Bilim adına yürütülen öncülük bilim adamlarının eline bırakılamazdı. Partinin başı aynı zamanda bilimsel kehanetlerin de başpapazı olmalıydı. Marksizm-Leninizm adı verilen ve Marx'tan ama daha çok Lenin'den aktarılan, çoğu kez yazının bütününden koparılmış tümcelerden oluşan bir felsefe sistemi, "bilimler bilimi" olarak tanıtılmak istenmiştir. Bilim dili ve bi-

28 *A.g.e.*, s. 82.

limsel yöntemler kullanıldığı kanısı yaratan bu yeni öğreti, tüm komünist partilerin kutsal kitabı olmuştur.

Böylece tam anlamıyla totaliter bir sistem doğmuştur. Moskova'daki *oligarşi*, egemenliğini ülkesinin sınırları dışına da taşımış. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Japon Denizi'nden Avrupa'da Doğu Almanya'ya kadar uzanan bir *imparatorluk* vücuda getirmiştir. Moskova'nın denetiminden kurtulmaya, kendi ülkelerinin koşullarına uygun ve halk isteklerini göz önünde tutan bir sosyalizm uygulamaya kalkışanlar iş başından uzaklaştırılmıştır; Sovyet Silahlı Kuvvetleri bu ülkeleri işgal etmiş, halka ateş açıldığı görülmüştür. Poznan, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Afganistan... Tek kurtulan ülke Yugoslavya'dır.

Bunun gibi dünya işçi hareketi de Moskova'nın hegemonyası altına alınmak için III. Enternasyonal Kominform adlı uluslararası örgütler yaratılmıştır. Bunların görevi dünya komünist hareketini tek elden yönetmektir. III. Enternasyonal, ulusal hareketleri tek otorite altında toplayan dünya çapında bir partiydi. Kararlar Moskova'da, Enternasyonal'in İcra Komitesi'nde alınırdı. Bunlar Sovyet politikası doğrultusunda idi. Dünya sendikal hareketi de Dünya Sendikalar Federasyonu adındaki örgüte bağlanmak istenmiştir. Tüm bu girişimlerle birbirine bağlı kocaman bir merkezci örgüt oluşmuştur.

Devletin *erimesi* bir süreç işi; uzun sürecek bir iş. Ama devrimle birlikte ilk sonuçlandırılacak sorun *emekçilerin demokrasiyi fethetmelerine* engel olan merkezci örgütlenme biçiminin derhal yok edilmesidir. Sosyalist devrim, yani üretim araçlarının özel mülkiyet konusu olmaktan çıkarılması burjuva devletinin yaşamına son verecektir. Bu, kuşkusuz burjuvazinin egemenliğine son vermek demektir. Ama burjuvazi bu egemenliği devlet aygıtıyla sürdürmektedir. Devlet ise burjuvazinin, yani bir azınlığın kocaman çoğunluğu, yani emekçi yığınlarını sömürmesi ve baskı altında tutmasını sağlayan bir makinedir; bu iş için yaratılmış bir aygıttır. Kapitalist üretim tarzının yarattığı ve sömürü düzenini sürdüren bir aygıttır. Örgütlenme modelleri yansız şeyler değildir; üretim tarzının ürünüdür. Bundan dolayı sosyalist devrimin ilk işi *merkezci* örgüt biçimini yok et-

mek olmalıdır. Burjuva devletinin yok edilmesi bu demektir. Ekim Devrimi bu sonucu vermedi. Lenin, "Devletin merkezci iktidarı burjuva toplumuna özgüdür,"[29] dediği halde, merkezci örgüt modeli kullanıldığı takdirde aynı tablonun ortaya çıkacağını görmemiştir. Merkezci örgüt sınıflı toplumların örgütleme biçimidir. Bu modeli kullanırsanız, bir azınlığın çoğunluk üzerinde egemenliğine yol açarsınız. Ne var ki, 1903'te profesyonel devrimcilerle devrim yapma tutkusu Lenin'i bu burjuva modelini benimsemeye itelemiştir. 14 yıl *öncü* teorisine inanmış, merkezci partinin başında iyi ve kötü günler yaşamış, devrimi bu merkezci parti sayesinde başarmış olduklarına inanmış liderlerin bu modeli devrim müzesine kaldırmaları olanaksızdı. Bunca yıldır her biri merkezcilikle içli dışlı olmuşlar, özdeşleşmişlerdi. Üstelik sanıyorum örgüt modeli ile üretim tarzı arasındaki neden-sonuç ilişkilerinin sonuç-neden ilişkilerine dönüşebileceğini de düşünmemişlerdir. Şunu söylemek istiyorum: Merkezci örgütlenme biçimi, sermayenin yoğunlaşıp merkezleşmesi hareketine paralel olarak burjuvaziye hizmet etmiş, burjuvazinin egemenliğini sağlamış bir aygıttır. Bürokrasi üreten bir makinedir. O bürokrasi ki, onu üreten bu makine ile bütünleşmiş ve burjuvaziye körü körüne hizmet etmiştir. Şimdi bu örgüt modeli, sosyalist devrim yapmaya hazırlanan bir parti tarafından benimsenir ve devrimden sonra, üretim araçlarını devletleştiren bu parti, ele geçirdiği devleti de buyruğu altında merkezci bir aygıt olarak örgütlerse –ki örgütler– parti yöneticileri ekonomi ve politikadan başlayarak sanat ve bilim dahil, tüm toplum yaşamına egemen bir oligarşi oluştururlar, Lenin'in itiraf ettiği gibi... Ve sömürüye dayalı üretim tarzlarının, özellikle kapitalist üretim tarzının ürünü olan merkezci örgütlenme biçimi sosyalist bir toplum kurma girişiminde kullanılacak olursa, partiyi ve devleti yönetenlerin kullanımına girmiş olacağından, bir azınlık, emekçi yığınlarının oluşturduğu koca çoğunluğa hükmeder. Merkezci örgütün yönettiği yeni bürokrasi, egemen sınıf durumuna gelir ve ne sömürü ne de baskı kalkar. Böylece sosyalizm doğmadan yozlaşır. Bur-

29 *A.g.e.*, s. 31.

juva toplumunda kapitalist üretim tarzına bağlı, onun bir sonucu olan merkezci örgüt modeli bu kez neden rolü oynar ve sosyalizmin, kurulmadan bürokratik bir yozlaşma içine girmesi sonucunu doğurur. Örgütlenme modelleri yansız aygıtlar değildir. Merkezci örgütler nerede olsa bürokrasi üretir.

Lenin'in merkezciliğe ne gibi koşullarda geldiğini bilmek gerekir. Sosyalist harekete merkezciliği ilk Lenin sokmuştur. Blanqui, Lenin'den yıllar önce merkezci-kospinalip bir örgütlenme biçimini savunmuş; Rusya'da Pierre-Tkachev (1875) Lenin'den önce ama onunkinden hemen hemen farksız görüşler ileri sürmüştü. Tkachev'e göre, bir avuç kararlı devrimci askerî bir örgüt kurmalı ve bu merkezci, disiplinli örgüt darbe ile devleti ele geçirmeliydi.

1870'lere gelindiğinde Rusya'da devrim peşinde bir sürü aydın grubu vardı: *Toprak ve Özgürlük, Halkın İstenci* bunların en ünlüleri idi. Lenin'in ağabeyi Aleksandr İlyiç de bu sonuncusuna üye idi. Çar Aleksandr'a yapılan suikast sonunda idam edilmişti. Benzeri örgütler yurtdışına kaçmış devrimciler tarafından kuruluyordu. 1883'te Zasulich, Plehanov, Axelrod, Leo Deutsch Cenevre'de *Emeğin Kurtuluşu*'nu kurdular. Yüzyılın başında bu gruplar çoğalmıştı. Her üniversitede denilebilir, öğrenciler işçilerle ilişki kuruyor; gizli kulüpler oluşturuyorlardı. Lenin, Marov Petersburg'da; Troçki, Riazanov, Nikolaiev Odessa'da bu gibi gruplar içinde çalışıyorlardı. Aynı günlerde Stalin de Tiflis'te çalışıyordu devrim yolunda.

Lenin sürgünden döndükten sonra Avrupa'ya kaçmış, Avrupa'nın çeşitli ülkelerine dağılmış Rus *inteligensia*sına katılmıştı. Münih'te Plehanov, Axelrod, Zassovlitch'le birlikte *Iskra*'yı çıkarmaya başladı. Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin 2. Kongresi 1903'te toplanacaktı. 1902'de *Ne Yapmalı?*'yı yayımladı Lenin. Bu kitapta Rus Sosyal Demokratları'na düşen görevler anlatılıyor ve en başta devrimi başarabilecek merkezci, askerî disiplinli gizli bir örgütün meydana getirilmesi, yani Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin sırf profesyonel devrimcilerden oluşan böyle bir partiye dönüşmesi öneriliyordu. *Ne Yapmalı?*, Rus devrimcileri arasında sıkı ve heyecanlı tartışmalara yol açtı. Çalışma-

larına Brüksel'de başlayan Kongre, Londra'ya taşınmak zorunda kaldı. Tartışmaların ağırlık merkezi Lenin'in savunduğu görüşler oldu. Profesyonel devrimcilerden oluşan merkezci, dikine hiyerarşili, askerî disiplinli parti modeli hararetli hatta partizan tartışmalara yol açıyor, delegelerin çoğunluğu kâh filan konuşmacıya kâh falan konuşmacıya meyil ediyordu. Aslında merkezciliğe karşı olan yoktu. Martov, Axelrod, Troçki de merkezciliği savunuyorlardı. Ancak bunlar, Lenin'i bu konuda çok hırslı buluyor, onun bu kararlı tutumunun arkasında kişisel bir iktidar hırsı sezinliyorlardı. Lenin'i Jakobenlik, bürokratlıkla suçluyorlardı. Rosa Luxemburg'da bunlara katılıyor, o da Lenin'in savunduğu merkezciliğin henüz genç bir hareket olan Rus işçi hareketinin, aydınların kaprislerine boyun eğmesine ve bürokratik merkezciliğin demir cenderesi içinde boğulmasına neden olacağını ileri sürüyordu.

Kongrede Lenin ve ondan yana olanlar, iki üç oy farkla görüşlerine zafer sağladılar ama Sosyal Demokrat Parti de ikiye bölündü: *Bolşevikler, Menşevikler...*

Evet herkes *merkezcilikten* yanaydı; Martov, Axelrod, Troçki ve yandaşları da. Sadece "Lenin merkezciliğinin" *bürokratik* olduğu görüşünde idiler. Ama kimse *bürokrasiyi* merkezciliğin, *merkezciliği* de bürokrasinin yarattığını düşünmüyordu. Daha doğrusu kimse *örgütlenme* konusunun *teorik* bir sorun olduğunu ve ona öyle yaklaşmak gerektiğini görmüyordu.

Yanılmaz doktrin ve bilim

Lenin'in yazdıkları, söyledikleri, ciltler halinde yayımlandı. Artık her sorun için bunlara başvuruluyor, her konuşmacı sözlerinin doğruluğunu Lenin'den alıntılar yaparak kanıtlıyordu. Lenin, emperyalizm döneminin teorisyeni olarak ilan edildi ve teorisine –ki bu teori Stalin tarafından açıklanacaktır– *Leninizm* adı verildi. Daha sonra bu bilimler biliminin adına, *Marksizm-Leninizm* dendi. Sonradan buna Stalin'in adı da eklenerek *Marksizm-Leninizm-Stalinizm* oldu. *Marx'ın, Engels'in, Lenin'in, Stalin'in yanılmaz doktrini* de deniliyordu. Böylece Marx'ın, ye-

ni irdelemeler için bir ipucu olarak nitelendiği *bilimsel teorisi, yanılmaz bir doktrine* dönüşmüş oldu. İşin ilginç yanı bu yanılmaz doktrinin aynı zamanda bir dogma olmadığının, somut durum tahlilleri yapılması gerektiğinin de söylenmesiydi. Ama gerçekte bu doktrinin bir virgülünü bile değiştirmeye hiçbir bilim adamı yetkili değildi. Bu da Stalin'in tekelinde bulundurduğu yetkiler arasındaydı. Doktrin açısından neyin doğru olduğunu, neyin doğru olmadığını ancak o söyleyebilirdi.

Tek-partinin, yani Bolşevik Partisi'nin, her konuda yol gösterici olduğu ve yanılmazlığı kabul edilince, Stalin'i ve Stalinizmi yaratan merkezci, dikeyine hiyerarşik ve tepeden inme disiplinli bu partide politika gibi, ekonomi gibi bilimin, ideoloji ve sanatın da diktatörün tekeline geçmemesi olanaksızdı. Stalinizmin, sosyalizm dünyasına egemen olduğu yıllarda, Marksizm-Leninizme neyin uygun, neyin uygun olmadığını hep Moskova, yani Stalin söylerdi. Stalin'e önce Tito başkaldırdı, bilindiği gibi. Bu bir politik başkaldırı idi. Ama Marksizm-Leninizme göre bilimsiz politika yapılamayacağı için bu başkaldırı aynı zamanda Stalin'in yorumlarına karşı da bir başkaldırı biçimini almıştır. Tito ve arkadaşları, Marx'ı ve Lenin'i kendilerine göre yorumladılar. Ve tabii hemen afaroz edilerek, Amerikan emperyalizminin ajanı olmakla suçlandılar. Stalin ölünce. Malenkov'dan sonra genel sekreter olan Kruşçev, Stalin'i suçladı. Sosyalist yasaları çiğnediği, namuslu birtakım komünistlerin yok edilmesine göz yumduğunu, hatta bu cinayetlere doğrudan doğruya karıştığını açıkladı. Böylece *partinin yanılmazlığı* ilkesine, merkezcilik ilkesine de gölge düşmüş oluyordu. Ama her halde Stalin zamanında *Marx, Engels, Lenin ve Stalin'in yanılmaz doktrini* adı verilen bilimsel ve politik çizginin yanıldığı ortaya çıkıyordu. Zaten bilim de bir teorinin bir süre sonra nerelerde yanılmış olduğunun mutlaka ortaya çıkacağına inanır. Yani bilim, yanılmayı önceden kabul eder. Bulguladığı gerçeğin göreli bir gerçek olduğunu bilir. Bilimde yanılmaz doktrin yoktur. Demek ki, Marksizm-Leninizme yanılmazlık sıfatının yakıştırılması Stalinizm'in bilimle bir ilişkisi olmadığının itirafı idi aslında. Ama o tarihlerde Marksistler bu basit gerçe-

ği göremediler. Gözlerinde, Sovyet Devrimi bir perde oluşturmaktaydı.

Stalin'in ölümünden sonra Sovyet imparatorluğu sarsıntılar geçirmeye başladı; yerel koşullar ağır basmaya başladı. Macaristan ayaklanması, Polonya gerginliği, Çin'le anlaşmazlık, Arnavutluk'un Sovyet sisteminden kopması, Romanya'nın Çin'le Sovyetler arasında yansız bir politika izlemesi ve sonunda Çekoslovakya olayı... İtalyan Komünist Partisi'nin, daha sonra Fransız Komünist Partisi'nin Sovyetler'den bağımsız bir yol izleme kararları... İlişkilerde yerelliğe doğru gelişme, sosyalizmde de yerelliğin ağır basmasına yol açtı. Dolayısıyla Marksizm-Leninizmi yorumlayan liderlerin sayısını arttırdı: Mao kendi yorumunu getirdi. Mao'nun ölümünden sonra post kavgası başladı. Ve tabii bu kavga ideolojik bir kılıfa büründürüldü. Koltuğa oturanlar yenik düşenleri gene hain olarak ilan ettiler. Mao'nun dul eşi ve arkadaşları Mao'nun görüşlerini saptırmakla suçlandılar. Derken Çin'in yeni liderlerinin *Üç Dünya Teorisi*'ne, Çin'in sadık müttefiki Enver Hoca karşı çıktı; yeni liderleri revizyonist olmakla suçladı.

Bu karşılıklı suçlamalar, cephe alışlar hep sosyalist teorinin saflığını korumak iddiasıyla yapılıyordu. Herkes Marksizm-Leninizme sarılıyor, onu kendisinin sadakatle savunduğunu, karşısındakinin Marksizm-Leninizme ihanet ettiğini ileri sürüyordu.

Gerçek şudur ki, Sovyetler de, Çin de, Yugoslavlar da, Arnavutluk ve öteki sosyalist devletler de kendi uluslarının çıkarlarını savunmak zorundadırlar. Sosyalizm bir dünya sistemi olarak henüz sorunlarını çözmüş olmadığı için, sürtüşmeler, çekişmeler, hatta ne yazık ki düşmanlıklar olmasını doğal karşılamak gerekiyor. Proletarya enternasyonalizmi, Sovyetler Birliği'nin elinde ideolojik bir silahken, az çok geçerliliği olan, dayatma anlamında ve Sovyetler'e hizmet anlamında geçerliliği olan bir kavramdı. Bugün bu kavrama daha gerçekçi bir gözle bakabiliyoruz. Proletarya enternasyonalizmi, tüm sosyalist devletlerin ve tüm işçi partilerinin belirli konularda serbestçe anlaşmaları halinde ancak geçerlilik kazanabilir. Sosyalizm adı-

na hiçbir devlet, hiçbir parti başkalarına buyurmak, herhangi bir konuyu dayatmak hakkına sahip değildir.

Bizce örgütlenme biçimi; işçileri, köylüleri, iktidardan uzak tutan merkezî, dikeyine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli, Leninist parti *modeli* sosyalist dünyanın bugün düşman kamplara ayrılmış olmasın da büyük sorumluluk payı taşıyor. Sosyalizme geçen her ülkede halktan kopuk bir bürokrasinin dogmasına ve ülkeyi bir diktatörün yönetmesine yol açan bu örgütlenme *modeli anlaşmazlık* tohumlarını beraberinde taşıyor. Burjuva *modeli* örgütlenmeler, burjuva toplumlarına özgü, yani çıkara dayalı sürtüşmelerin, anlaşmazlıkların çıkmasının başlıca nedenlerinden biri oluyor. Her sosyalist toplumda, bu örgütlenme biçimi yüzünden, *buyuran-buyurulan* ilişkileri sürüp gittiğinden, sosyalist toplumlar arasındaki ilişkiler de bir türlü kardeşçe dayanışma biçimini alamıyor, hegemonya kurma mücadeleleri kaçınılmaz hale geliyor.

Nereden bakılırsa bakılsın, Leninist örgütlenme *modelinin* artık tarihin yaprakları arasına gömülmesi zamanının çoktan geldiği anlaşılmaktadır. Yüzyılımızın başlarından beri dünya işçi hareketinin kendi içinde karşılaştığı belli başlı engellerin son çözümde bu ters örgütlenme biçimi ile ilgili olduğu görülmektedir. Sosyalist devrim işçilerin, köylülerin, emekçilerin işidir. Devrim bir dip dalgası halinde gelecek, burjuva toplumunu her şeyi ile aşacaktır. Bu dip dalgası koşullara göre aniden bastırabileceği gibi, az çok zaman alacak bir aşındırma biçiminde de olabilir. Ama hangi yolu izlerse izlesin işçiler, köylüler hareketin başında olmadan sosyalist devrim olmaz. İşçileri, köylüleri araç olarak kullanan bürokratlar, tepeden inme kararlarla üretim ve değiş-tokuş araçlarını kamulaştırabilirler ama halk yığınları başı çekmeden, sosyalizmin insancıl değerlerini asla gerçekleştiremezler, yani gerçekte devrim başarılmış olmaz.

Marx'a dönülmelidir. Marx'ın bilimsel öğretisine dönülmelidir. Marx'ın koca yapıtı en küçük ayrıntılarına kadar içerden irdelenmeli ve Marx'ın bilimsel yöntemi ile günümüzün sorunlarına, Marksizmin insancıl amaçlarını gözden kaçırmadan çözümler aranmalıdır. Sosyalizm ciddi bir bunalım geçiriyor. Bu-

nalım, sosyalizmin moral değerleri bir yana itilerek sosyalizmi gerçekleştirmeye kalkışılmış olmasından doğmuştur. Üst-yapılar, bir çeşit gölge-olgu gözüyle görülmüştür. Daha kötüsü, sosyalizmi kurmaya çalışan ülkelerde, üst-yapılar biçim olarak alt-yapı ile uyumlu hale getirilmiş; pratikte ise sosyalist hukuk, sosyalist politika kağıt üstünde kalmıştır. Alt-yapı, üst-yapı ilişkileri teori ve pratikte ivedi olarak ele alınmalı, Marksist devlet teorisi yaratılmalıdır. *Devlet, egemen sınıfların baskı aracıdır* gibi aslında doğru ama yetersiz yargılarla yetinilemez. Kamu gücünün kaynağı, uygulamadaki biçimleri, kendi içinde ve dışında diyalektik bir tüm olarak sınırlanması gibi teorik sorunlara Marksizm açısından çözümler getirilmelidir. Marksist devlet, burjuva devlet *modelinin* bir kopyası elbet değildir, olamaz. Böylece örgüt sorununa gelinmiş olacaktır.

Engels, bilindiği gibi, *geçiş dönemi proletarya devletinin* kurulması ve kamulaştırmaların gerçekleştirilmesi ile birlikte erimeye, yok olmaya başlayacağını söyler. Stalin bunun ancak sosyalizm tüm dünyada ya da dünyanın önemli bir bölümünde uygulanmaya başlandıktan sonra gerçekleşebileceğini ileri sürmüştür.[30] Kurulduğu andan itibaren erimeye, yok olmaya başlayan bir devlet! Bu devlet proletarya diktatörlüğünün aracıdır. Yok olmaya başlayan odur. Bu devlet nasıl bir örgütlenme biçimi gösterecektir? Proletaryanın aracı olan bir devlet makinesi merkezci, dikeyine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli olabilir mi? Bu devlet *kalımlı* yöneticilerden oluşan organlara sahip olabilir mi? Merkezcilik, *kalımlı* yöneticilik, dikeyine hiyerarşi ve tepeden inme disiplin devletin erimesini önlemez, devleti *kalımlı* hale getirmez mi? Böyle bir devlet bir bürokrasi yaratmaz ve bu bürokrasinin egemen sınıf durumuna gelmesine yol açmaz mı? Gücünü yitirmeyen, tersine güçlenen bu kalımlı devlet, emekçi yığınlarından kopuk bürokrasisi ile proletaryaya karşı, emekçilere karşı bir devlet haline gelmez mi? Bu devletin parti ile, her konuda son sözü söyleyen ve yol gösterici olan bir parti ile ilişkileri ne olabilir? Üstünlük partide olunca devlet, devlet olmaktan çıkmaz mı? Sovyetler Birliği'ndeki

30 Stalin, *Les Questions du Léninisme*, c. 2, Ed. Soc., 1947, s. 301.

60 yılı aşkın uygulamalar, bu konularda ciddi bunalımlar olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bir de sosyalist demokrasi sorunu var. Bu da hem devlet hem parti sorunu ile sıkı sıkıya bağlı bir sorun. Aslında bunların her üçü de bir örgütlenme sorunu; sosyalist örgütlenme modeline bağlı olarak çözülecek sorunlardır.

Proletarya devrimi ile doğacak yeni toplum yeni ilişkileri, yeni üst-yapıları, yeni bir kültürü de beraberinde getirecektir. Proletaryanın başını çektiği o koskocaman emekçi yığınlar çoğunluğu, bir dip dalgası halinde, yaratıcılığını yitirmiş eski toplumu kaplayacak, suya gömülen eski toplumun yerini yeni toplum alacaktır. Ama yeni toplum eskinin içinden çıktığı için onu özümleyip aşan bir hareketin ürünü olacaktır. Devrim, kendi aşamalı hukuksal, siyasal üst-yapılarını, kendi aşamalı kültürünü getirecektir. Bu aşamalı dönüşüm, çağımızda, yani işçi sınıfı ortaya çıktığından beri, istençlerimizin büsbütün dışında olmuyor. Üretici güçlerle, üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin aşılmasında işçi sınıfının bilinçli müdahalesinin tarihsel süreci hızlandırabileceği biliniyor. Peki işçi sınıfı, tarihin akışını nasıl, hangi araçla etkileyecektir? Hiç kuşkusuz örgütü, örgütlü eylemi ila Marx bu örgütü, işçi sınıfını tümüyle, tümüyle olmasa bile en büyük çoğunluğu ile kapsayan bir örgüt olarak düşünmüştür.

TÜRKİYE SOSYALİZMİ

Sosyalizm, insan topluluklarının geçirdiği tarihsel evreler içinde, kapitalizmden sonra gelen evrenin adıdır. Bu anlamda sosyalizm bir tanedir. Ama her toplumun gelişme düzeyi aynı olmadığı ve sosyalizme farklı zamanlarda ve farklı yollardan geçtikleri için uygulamada sosyalizm farklı biçimler almıştır. Günümüzün sosyalist ülkeleri, Marksizm-Leninizmi benimsedikleri, yani teorik temelleri aynı olduğu halde, gene de farklılıklar göstermektedirler.

Bizim sosyalizmimiz, yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı Leninist parti modelini reddettiği için, uygulamada daha da farklı bir yol izleyecek; dolayısıyla kurulacak düzen günümüzün sosyalist rejimlerinin bir kopyası olmayacaktır. Aynı bilimsel teoriden hareket ettiğimiz, yani Marksizmden yola çıktığımız için nihai amacımız ve bu amaca ulaşmak için genel çizgide alacağımız önlemler aynı olacaktır. Örneğin sömürüye son vermek tüm sosyalistlerin ortak amacıdır. Ama bu amaca ulaşmak için biz halkın sosyalizmi benimsemesi gerektiğine ve sosyalizmin tepeden inme buyruklarla kurulamayacağına, kestirme yol olmadığına inanıyoruz. Leninistler ise bir avuç devrimcinin iktidarı ele geçirip sosyalizmi kuracaklarına inanırlar. Oysa Ekim Devrimi'nden yetmiş yıl sonra sosyalist demokrasi

bakımından sonuç hiç de parlak değil: Emekçilerin yönetimde bir ağırlıkları yok; parti yöneticileri ve bürokrasisi söz ve karar sahibi. Sosyalist ülkeler diktatörlükle yönetiliyor ama bu proletaryanın diktatörlüğü değil, parti yöneticilerinin diktatörlüğü. Sosyalizm bir yaşam düzeni olduğundan insan, yaşayan insan, bir an olsun gözden uzak kalmamalıdır. Düzenlemeler bu perspektifle ve ülkenin insanları ile birlikte yapılmalıdır. Amaç insanın olanaklı olan en geniş özgürlüğe kavuşmasıdır. Sosyalizm bir hümanizmadır. Teknik düzenlemeler bu amaca ulaşmak için kullanılan araçlar... Gorbaçov merkezciliğe, gizliliğe savaş açarken dileriz bu yaklaşım içinde olsun.

Bizim sosyalizmimiz insan içindir, insanlar içindir. Ve bizim sosyalizmimizi, bizim insanlarımız kuracaklar; gerekecek fedakârlıkları ortaklaşa paylaşarak. Bunun için toplumdaki kurumlaşmanın bu amaca hizmet edecek biçimde olması gerekir. Buna kimsenin itirazı yoktur sanırım. Sosyalist toplumda örgütlenme biçimi elbet kendine özgü olacaktır. Yani sosyalist üretici güçlerin uyum halinde bulunduğu üretim ilişkileri ile eklemli olarak, emekçilerin söz ve karar sahibi olmalarına elverişli bir örgütlenme modeli yaratacağı kuşkusuzdur. Eğer bu eğilim engellenmezse tabii. 1917'de engellenmiştir örneğin. Tüm demokratik gelişmeler noktalanır, basın hizaya getirilir ve özgürlükler yok edilirken devlet, resmî, gayriresmî tüm kurumlar partinin yüksek denetiminde, koca sosyal piramidin basamakları olarak örgütlenmişlerdir. Bu tepeden inme talihsiz biçimlemenin sosyalizmle bağdaşmayan ürünleri ile karşı karşıyayız bugün. Bu her şeyi merkezden yönetmek tutkusu, avucumuzun içinde olmazsa, bize karşı çıkarlar korkusu nerden kaynaklanıyor acaba? Acaba Lenin ve arkadaşlarının yıllarca, illegalite koşullarında her şeye kuşkuyla bakmayı adet edinmiş olmalarından mı? Kim bilir, belki...

Biz Türkiye sosyalistleri tarihten çok şeyler öğrenebiliriz; eğer *tarihe bilim adamının yansız gözleri ile bakabilirsek.* Yetmiş yıllık sosyalizm denemeleri sosyalizmin nasıl kurulamayacağını sergiliyor. Nasıl kurulacağını ise biz bulacağız. Nasıl bir yol izleyeceğimizi, ana hatları ile açıklamaya çalışacağım.

Gerçekçilik

Politikacıyız. Politika yapıyoruz. İktidarda sosyalistler politika yapacaklardır elbet. Politikamız gerçeğe dayanacaktır. Gerçeği görmeden ya da görüp de yok varsayarak politika yapılmaz. Politika gerçeği yorumlama sanatıdır. Tabii gerçeği yorumlarken de gerçeklere dayanılacaktır. Ulusun ya da işçi sınıfının politikası ancak gerçekçilikle savunulabilir. Gerçekçi olmayan politikaya iki örnek vereceğim Türkiyemiz'den.

Kürt Sorunu: Kimi güney ve güneydoğu illerimizde yaşayan yurttaşlarımızın önemli bir bölümü Kürt. Anadilleri Kürtçe. Tıpkı kimi yurttaşlarımızın anadilinin Arapça, kiminin Rumca, kiminin Ermenice, kiminin İbranice, kiminin Gürcüce, kiminin de Çerkezce, Lazca veya Abazaca olduğu gibi... Kasım 1956 tarihli *Aylık İstatistik Bülteni* 118. sayfasında yurttaşlarımızın anadillerine göre dökümü yapılmış. Anadili Kürtçe olan yurttaşlarımız, anadili Türkçe olanlardan hemen sonra ikinci sırayı işgal ediyor. Yani otuz yıl önce olaya daha gerçekçi ve uygar bir açıdan bakılıyormuş. Ne var ki, o günlerde de Kürtler, Ermeniler gibi, Rumlar gibi, Yahudiler gibi azınlık haklarından yararlanamıyorlardı: Örneğin ne kendi okulları vardı ne de gazeteleri. Ama hiç değilse anadillerinin Kürtçe olduğu resmen tanınıyordu. Sonra hükümetlerin konuya yaklaşımı değişti; *asimilasyon* yanlıları herhalde ağır bastı. Kürtler resmî literatürde *Doğulu yurttaşlarımız;* resmî literatür dışında ise *Kürt Memet nöbete.* Doğunun yoksulluğu, ihmali de sürüp gitti... Nihayet geldik *bölücü eşkıya* hikâyesine. Eşkıya diye, kırsal kesimlerde adam soyan, köy basan silahlı soyguncular denir. Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde "eşkıya" maddesi, bizim açıkladığımız anlamda tanımlanıyor: 1- Haydutlar, kır uğruları. 2- Haydut, kır uğrusu. "Haydut" sözcüğü de kır hırsızı, yol kesici diye açıklanıyor. Uğru, hırsız demek... Gelelim bölücüye. Elimdeki sözlükte "bölücü" sözcüğü yok. Ama bölmek sözcüğü var: 1- Özel bir maksat gözetilerek bütünü iki veya daha çok parçaya ayırmak. 2- Mat. Bir niceliği iki veya daha çok eşit parçaya ayırmak... *Bölücü eşkıya* terimi haydutların soygun sonrasında para ve malları bö-

lüştükleri anlamına gelebilir. Oysa resmî çevreler bölücü eşkıya terimini yurdu bölmeyi amaçlayan kişiler anlamında kullanıyorlar. Öyle ise onlara eşkıya denmez. Zaten onlar da kendilerini Kürdistan davasının silahlı militanları olarak tanıtıyorlar. Dünya da onları öyle tanıyor. Nitekim *Le Monde* gazetesi Güneydoğu olaylarıyla ilgili bir başyazısında *Kürdistan'da Katliam* başlığını atmıştır (23.06.1987). Sorun budur. Kelime oyunları ile gerçek değiştirilmez. Türkiye'yi yönetenler Türkiye'nin karşısında böylesine ciddi bir sorun olduğu idraki içinde konuyu ele almak zorundadırlar. Bunlar alelade eşkıya ise zaten dünyayı ilgilendirmez. Bizim iç sorunumuzdur. Oysa köy ve mezra baskınları, masum insanların öldürülmesi, resmî çevrelerce uluslararası platformlara götürülüyor. Bunlara eşkıya demekle sorun çözümlenmez. Kaldı ki onlar, olayları savaş olarak niteliyorlar ve "savaşta siviller de öldürülür" diyorlar. Ve baskınları sürdürüyorlar. Her gün bir köy, bir mezranın basıldığını; şu kadar kişinin öldürüldüğünü, şu kadarının da kaçırıldığını öğreniyoruz. Ve sayın Başbakan, "3.496 kişi idiler, 1.526 kişi kaldılar, yakında kökleri kazınacaktır," diyor. Böylece koca devletin 1.500 kişi ile baş edemediğini itiraf etmekle de kalmayıp, bölgedeki 12 ilde Olağanüstü Hal Yasası uygulayacak bir süper vali atıyor. 1.526 kişi için Olağanüstü Hal Yasası ve de bir süper vali... Bekleyelim, göreceğiz. Yılların yanlış politikaları ve ihmalleri ile büyüyen çok ciddi bir sorun var Türkiye'nin karşısında. Bu yarın daha ciddi, daha büyük bir sorun halini alacaktır. 1915'te Türklerle Ermenilerin birbirlerini kitlece öldürdükleri de kabul edilmez. Oysa Talat Paşa (o tarihlerde İçişleri Bakanı) ve Mithat Şükrü Bey (İttihat ve Terakki Genel Sekreteri) olayın nasıl oluştuğunu ayrıntılarıyla anlatmaktadırlar. Tekrar ediyorum: Gerçeği görmezlikten gelerek politika yapılmaz. Çünkü politika çözüm getirmek demektir. Çözüm getirmek için de gerçeği kabul etmek gerekir.

Türkiye sosyalistleri gerçekleri görmeye çalışarak politika yapacaklardır. Gerçeği görmek şarttır. İşimiz zor. Gerçekler uzun vadede bizden yana. Düzenin temelindeki çelişkiler Türkiye'yi sosyalizme sürüklemektedir. Ama kısa vadede bu sü-

rüklenişi durdurmak, hiç değilse yavaşlatmak için dışa bağımlı kapitalistler ve koruyucuları tarafından alınacak önlemler işimizi zorlaştıracaktır. Kaldı ki, bizim de kusurlarımız var: Örneğin bir çatı altında toplanamıyoruz. Gene de denemekte yarar var. Belki bir gün toparlanırız. Şimdi geliyorum bizim savunduğumuz sosyalizmin ilkelerine, özelliklerine.

Tam bağımsızlık

Biz Türkiye sosyalistleri, Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'nin uzantısıyız. Benim yaşımda olanlar o karanlık günleri hatırlarlar. Kurtuluş Savaşımızın kaygılı, acılı günlerini de, zaferin sevincini de unutamazlar. Tam bağımsızlık bizler için bir ilkeden de öte yaşamın bir parçasıdır.

Bir genç yazarla bağımsızlık konusunda söyleşiyorduk. Şöyle bir mantık yürüterek, "ABD ile Türkiye bağımsız iki devlet olarak masa başına oturdular ve antlaşmalar imzaladılar. Amerika kimi taahhütlerde bulundu, Türkiye de buna karşılık kimi taahhütlerde bulundu. Kimse karşısındakine bir şey dayatmadı, zorla kabul ettirmedi. Tutturmuşsunuz bağımsızlık diye. İkili antlaşmalar iki egemen varlığın eseridir. Türkiye, Sovyetler'in tehdidi altındayken Amerika askerî ve ekonomik yardım vaadinde bulundu ve bu yardımları hemen yaptı. Bunun bağımsızlığımızla bağdaşmayan yanı nerede?" diye sordu. Sorun soyut mantıkla ele alınacak bir konu değildir. Kaldı ki, soyut mantık bile gerçeklerden hareket edilerek yürütülür. Türkiye, ABD ile terazinin aynı kefesine konamaz. ABD bir süper güçtür; Türkiye azgelişmiş bir ülke. Ama herhangi bir azgelişmiş ülke değil. Stratejik, jeopolitik önemi büyük bir azgelişmiş ülkedir Amerika için. Demek ki, hiç de eşit durumda değiller. Devletler Hukuku'nda bu gibi antlaşmaların gerçekte eşit durumda olmayan varlıklar arasında imzalandığı kabul edilir. Tarihimizden bir örnek vereyim: Kapitülasyonlar adından da anlaşıldığı gibi bu tür bağıtlardı. Evet, 1947'den beri Türkiye ile ABD arasında imzalanan ikili antlaşmalar eşit durumda olmayan varlıklar arasında imzalanmıştır. Bu antlaşmaların Türki-

ye'ye yüklediği ödevlerle, ABD'ye yüklenenler arasında, ne nicelik ne nitelik bakımından eşitlik bulunmadığı pek açık bir gerçektir: Bu antlaşmalar gereği Türkiye'de bir dizi ABD askerî üs kurulmuştur. Bu üslerde nükleer silahlar depolanmıştır. Bu silahları ABD dilediği zaman kullanabilir. Bunun bir de örneği yaşanmıştır. 1960 Mayısı'nda İncirlik Hava Üssü'nden havalanan bir ABD uçağı Sovyet toprakları üzerinde düşürülmüş ve pilotu canlı olarak ele geçirilmişti. Sovyetler Birliği uçağın Türkiye'den havalandığını açıklayınca hiçbir şeyden haberi olmayan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü, iddiaları kesinlikle reddetmiş ama ertesi gün Amerikalı pilotun sağ olduğu ve uçağın İncirlik Üssü'nden havalandığını onun söylediği anlaşılınca Fatin Rüştü'ye susmaktan başka çare kalmamıştır.

Evet, Türkiye dışa bağımlı bir azgelişmiş ülkedir. Ve Türkiye bu antlaşmaları feshedene kadar bağımlılığı sürecektir. Siz bakmayın Türk hükümetlerinin arada bir seslerini yükselttiklerine... İsmet Paşa da bu yolu denemişti. Şimdi de Amerika'nın sadık bir müttefiki olan sayın Özal başkaldıran pozunda. Ama her şey yoluna girecek ve sayın Özal sadık müttefik rolünü oynamaya devam edecektir.

Türkiye'yi bağımsızlığına ancak sosyalist bir iktidar kavuşturabilir. Hem Amerika'dan, hem Rusya'dan aynı uzaklıkta bir dış politika izlemesini savunan ve ideolojik bağımsızlığın, ulusal bağımsızlık kavramının vazgeçilmez bir öğesi olduğunu vurgulayanlar yalnız Türkiye'ye özgü sosyalizmi savunanlardır.

Türkiye İşçi Partisi'nin programında bağımsızlık konusunda şöyle deniyordu:

> "(...) Kurtuluş Savaşı daha önce verdiğimiz savaşlardan hiçbirine benzemez. Bu savaşın hedefi anayurdu düşman istilâsından kurtarmaktan ibaret değildi. Asıl hedef, halkımızın sömürgeci ve sömürücülerin boyunduruğundan kurtulması, bağımsız Türkiye'nin kurulmasıydı. 'İstiklâlimizi emin bulundurabilmek için heyeti umumiyemizce, heyeti milliyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı heyeti milliyece savaşmayı uygun gö-

ren bir doktrini izleyen insanlarız' diyordu Mustafa Kemal Paşa, (1 Aralık 1921) ve biz o yolda savaşmıştık. (...) Kurtuluş Savaşı felsefesinin gerçek mirasçısı olan Türkiye İşçi Partisi dış politikada ve milli savunma politikasında aşağıdaki esasları savunur."[1]

Sosyalist Devrim Partisi programı da, Atatürk'ün 1 Aralık 1921 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşması ile başlar ve ulusal savunma ve tam bağımsızlık hakkında şu görüşler savunulur.

M) Ulusal Savunma:
Ulusal savunmamızda, çağımızın ulusal kurtuluş savaşı felsefesine dayalı yöntemler göz önünde bulundurulacaktır. Saldırgan üstün güçteki düşmana karşı, yurdunu savunan halkın savaşı üstünlüğünü ortaya koymuştur. Nizami ordu yanında halk savaşı yöntemleri de geliştirilmelidir. Bizim gibi modern silahlarını kendisi yapamayan devletler için halk savaşı yöntemleri hayati bir zorunluluk taşımaktadır. Bir yandan da savaş sanayimizi modern silahları yapacak düzeye getirmek için ciddi çaba harcanacaktır. Bu alandaki girişimler ekonomik ve sosyal kalkınmamızla uyumlu olacak, genel gelişme ve büyümeyi aksatmayacaktır.

N) Emperyalist Devletlerle, Büyük Devletlerle Bütünleşme, Askerî İttifak Yok:
Emperyalist devletlerin, büyük devletlerin önderliğindeki ekonomik, siyasal, parasal, ticari, kültürel bütünleşmeyi amaçlayan sözleşmelere; askeri ittifak ve bloklara girilmesine kesinlikle karşıyız. Bu gibi birleşmelerde her bakımdan güçsüz olan küçük devletler zararlı çıkarlar. Büsbütün bağımlı duruma düşerler. Sosyalist Devrim Partisi iktidara gelir gelmez bu gibi sözleşme ve antlaşmaları hemen feshedecektir. Avrupa Ortak Pazar sözleşmesi, NATO ittifakı, Amerika ile imzalanmış ikili antlaşmalar, CENTO ittifakı feshedeceğimiz uluslararası belgelerin başında gelmektedir.

1 *Türkiye İşçi Partisi Programı*, İstanbul 1964, s. 157-166.

Büyük devletlerle askerî ittifaklar imzalamak bize her zaman pahalıya mal olmuştur. Tarihimizden gereken dersi almalıyız. İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri, Osmanlı devletini, Birinci Dünya Savaşı'na Almanların bir oldu bittisi sonunda soktular. Alman emperyalizminin çıkarları uğrunda dört yıl savaştık; kuşaklar tükettik ve bir imparatorluğu yitirdik. Buna rağmen İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce İngiltere ve Fransa ile üçlü ittifakı imzaladık. Buna göre kimi koşullar gerçekleşirse, bu sefer de onların safında savaşa girecektik. Bereket versin koşullar gerçekleşmedi de emperyalistlerin buyruğunda savaşa katılmadık. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, Sovyetler'in kimi isteklerinden telaşa kapılan zamanın hükümeti Türkiye'yi Amerikan emperyalizminin kucağına atmıştır. Amerika'ya Türkiye'de askerî üs kurma ve askerî personel bulundurma hakkını tanıyan ve daha başka ödünler veren ikili antlaşmalar imzalandı. Kimi sosyalistler bu durumu o tarihte protesto ettiler, bunun tehlikelerini ortaya koydular. Ve yıllar sonra Millet Meclisi'nde TİP adına yapılan ilk konuşmada, ikili antlaşmalarla Amerika'ya tanınan ödünlerin ulusal bağımsızlığımızla asla bağdaşmadığı, üstelik Türkiye'yi bir nükleer hedef haline getirdiği açıklandı. O tarihte büyük tepkilere yol açan bu konuşmanın, aradan on yıl geçtikten sonra kısmen de olsa yetkili bir ağızdan doğrulandığına tanık oluyoruz: 12 Mart Muhtırası'na imza koyan komutanlardan biri, Amerika'nın yardımı kesmesi ve silah sevkiyatına ambargo koyması üzerine tesislerden en fazla Amerika'nın, daha sonra NATO'nun, en az da Türkiye'nin faydalandığını açıklamış 'bu tesisler nükleer ve konvansiyonel savaşlar için ilk hedeftir ve Türkiye için tehlike teşkil etmektedir' demiştir (09.02.1975 günlü gazeteler).

Biz ilke olarak büyük devletlerle askerî ittifak imzalanmamasını, ülkemizde üs ve yabancı askerî personele ödün verilmemesini savunuyoruz. Barış zamanında bu gibi ittifaklar asla yapılmayacaktır. Ulusal bağımsızlığımızı, ülke bütünlüğümüzü korumak için girişeceğimiz bir savaşta, koşullar bir büyük devletle ittifak etmemizi zorunlu hale getirebilir. Böyle bir zorunlulukla karşılaşıldığında da yukarıdaki ilke ışığında ve

ulusal bağımsızlığımızı güvenceye alarak, silahlı kuvvetlerimiz yabancı komutanlar emrine verilmeden sınırlı bir işbirliğine gidilebilecektir.

O) Tam Bağımsız Dış Politika:
Dış politikada tam bağımsızlık ülke bütünlüğü, eşitlik, içişlere karışmama, karşılıklı çıkar ve saygı esaslarına titizlikle bağlı kalınacaktır. Bu, Kurtuluş Savaşımızda izlediğimiz antiemperyalist çizgi doğrultusunda ve o tarihten bu yana geçen olaylardan ders alınarak uygulanacak olan bir politikadır. Dış politikamız, ulusumuzun meşru hakları ve çıkarları göz önünde tutularak saptanacaktır. Emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmaya çalışan mazlum uluslarla, halklarla dayanışmaya ve işbirliğine gereken önem verilecektir. Sosyalist Devrim Partisi ulusal bağımsızlığın kazanılması ya da korunması için emperyalizme karşı girişilen kurtuluş savaşlarını haklı ve meşru sayar. Bağımsızlığı ve ülkesi çiğnenen ulusların yanında yer alır; saldırganı protestodan başlayan tüm uluslararası müeyyideler zincirini, günün gereklerine göre harekete geçirmek için çaba harcar.

Türkiye'nin hiçbir devletin toprağında gözü yoktur. Sosyalist Devrim Partisi yukarıda sayılan esaslar dairesinde tüm devletlerle normal ilişkiler kurmak ve sürdürmek ister. Ancak her zaman emperyalizmin dünya ve Türkiye için ne korkunç bir afet olduğu bilinci içinde hareket eder. Uluslararası anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözülmesinden yanadır; saldırı savaşı hazırlanmasını ve açılmasını insanlığa karşı işlenmiş bir suç sayar. Ve Nurenberg Mahkemesi kararları ışığında, saldırı savaşı hazırlamak, açmak ve yürütmekten suçlu olan devlet adamlarının yargılanması gereğine inanır. Dünya barışının gerçek temeller üzerine oturtulması için uğraşır; nükleer ve konvansiyonel silahların uluslararası denetim altında sınırlandırılmasını ve giderek kesin silahsızlanmaya ulaşılmasını dış politikasının ana hedefleri arasında görür. Atom enerjisinin barışçı amaçlarla insanlık yararına kullanılması için gerekli girişimlerde bulunulmasını; nükleer enerjiden tüm ulus-

ların yararlanmasını sağlayacak uluslararası bir örgütün vücuda getirilmesini zorunlu görür. Sosyalist Devrim Partisi, dünya ticaretinin emperyalist devletlerin egemenliğinden kurtarılması ve yoksul halkların soyulmasına son verilmesi için yoksul devletler arasında işbirliği yapılması gereğine inanır. Yoksullara dayatılan fiyatların kırılmasını amaçlayan tedbirler alınmasını ister.[2]

Emekçilerin söz ve karar sahibi olması

Sosyalizm işçilerin, köylülerin, emekçilerin egemenliğinde gerçekleşir. Çünkü sosyalizm onların düzenidir. Bu düzeni bilim ışığında emekçiler kuracaktır. Bu gerçekten sağlanmazsa sosyalizm kurulamıyor. 70 yıllık uygulamalar bunu kanıtlıyor. Bundan dolayı Türkiye sosyalizmi emekçileri işlerin başına getirmeye özel bir önem göstermiştir. Bunun yolu önce emekçilerin kendi partileri içinde dizginlere sahip olanlarından geçer. Bu da kol emekçilerine parti organlarında çoğunluk verilmekle gerçekleştirilir. Evet, basit işçiler, basit köylüler ve de emekçiler partinin en alt düzeyindeki yönetim kurulundan en üst düzeydeki merkez komitesine kadar her yönetim organında çoğunlukta olacaklardır. Bu ilke Leninist örgüt modelinin yadsınmasıdır. Örgüt modeli bölümünde ayrıntılı olarak açıklandı: Ülkenin kaderine bir avuç *profesyonel devrimcinin* egemen olması Lenin'in umduğunun tam tersini vermiş ve sosyalist etiketli tüm ülkeler birer diktatörlük olmuştur. Leninist örgüt modeli diktatörlük ve bürokrasi üretmiştir. Türkiye sosyalizminin başta gelen özelliği, öncüler yönetimini yadsıması ve bu yönetimin piramit biçimindeki örgüt modeline karşı çıkmasıdır.

Bu ilke ilk kez Türkiye İşçi Partisi'nde uygulandı. Tüzüğün 2. maddesinde şöyle denilmektedir:

> "Türkiye İşçi Partisi, Türk işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların (...) kanun yolundan iktidara yürüyen siyasi teşkilatıdır."

2 *Sosyalist Devrim Partisi Programı*, İstanbul 1979, s. 67-71.

3. maddede ise şunlar vurgulanıyor:

> "Türkiye'nin ileri bir toplum haline gelmesi işi ile, emekçi halk yığınlarının yurt işlerinde söz ve karar sahibi olmaları, insanca yaşama şartlarına kavuşmaları işi bir ek davanın birbirine bağlı bölümleridir; biri gerçekleştirilmeden öteki gerçekleştirilemez. Çünkü emekçi halk yığınlarının insanca yaşama şartlarına kavuşmaktan doğan inançlı ve şevkli çabası sağlanmadıkça Türkiye kalkınamaz, çağdaş medeniyete ulaşamaz."

Ve bunun kâğıt üzerinde kalmaması için tüzüğün 53. maddesinde partinin tüm organlarında görevli bulunanlardan yarısının kol emekçileri arasından seçilmesinin gözetileceği yazılmaktadır. Sosyalist Devrim Partisi tüzüğünde ise kol emekçilerinin ağırlığı artırılarak işçilerin, köylülerin, emekçilerin yönetimde 2/3 oranında temsil edilecekleri hükme bağlanmıştı.

Böylece sosyalist iktidarın yönetici kadrosunun emekçi niteliği şimdiden hazırlanıyordu. SDP tüzüğü ayrıca hiçbir yöneticinin üst üste iki kez seçilmemesi ilkesini de getirmiştir. Böylece eskidikçe değiştirilmeleri daha da zorlaşan yöneticilerin bir çeşit tekel kurmaları önlenmiştir. Emekçileri doğrudan doğruya iktidara getirme çabası sadece bürokratik sapmaları önleme kaygısından ileri gelmemiştir. Bu çaba aslında yeni bir insan, yeni bir toplum yaratma çabasıdır. Bir yeni *insanlığa* yöneliştir.

Yeni bir hümanizma

Sosyalist toplumda kişi olarak işçinin, emekçinin yeri nedir? Teorik ve pratik planda somut insanın yeri nedir? Hayatî önemde bir sorun. Çünkü işçiler, emekçiler için önemli olan üretim araçlarının devletin mülkiyetine geçirileceği vaadi değildir. Önemli olan kapitalist toplumda işçilere dayatılan gayriinsani yaşam koşullarının değişmesi, sömürünün, baskının son bulmasıdır. Sosyalizm, eğer kimi Marksistlerin ileri sürdüğü gibi, *insanın* kurtuluşunu amaçlamıyorsa emekçi yığınlarının sosyalizme umut bağlamaları için bir neden kalmaz. İşçilerin, emekçilerin ilgisi kesilince de sosyalizmin gerçekleşmesi iyice tehli-

keye düşer. Çünkü kapitalizm aşamasından sosyalizm aşamasına geçilmesi, her ne kadar objektif maddi bir sürecin ifadesi ise de, sınıf mücadelesi bu sürecin bir öğesi bulunduğundan, sosyalizme geçiş aynı zamanda işçilerin, emekçilerin, kurtuluşlarını onda görmelerine; onu, sömürüye, baskıya son verecek, insanı insanlığına kavuşturacak, doğru ve özgür bir düzen olarak tanımlayıp, sosyalizmi kurmak istemelerine ve bu yolda mücadele etmelerine bağlıdır. İşçiler, emekçiler sosyalizmde umduklarını bulamayacakları kanısına varırlar ve uzunca bir zaman mücadeleden vazgeçerlerse Lenin'in deyişi ile "tarih kokuşabilir". Yani tarihsel zorunluluk kapitalizmin çelişkilerinin ancak sosyalizmle aşılabileceğini anlatır. Ama bu aşamayı insanlar gerçekleştireceğinden söz konusu zorunluluk tabiat bilimlerindekinden başka türlü tecelli eder: *İnsanlar tarihlerini kendileri yaparlar.*

İnsan için kök insandır

Somut insan sorunu bizce Marksizmin temel sorunlarından biridir. Marx, "Köktenci olmak, her şeyi kökünden ele almaktır. Oysa insan için kök insanın kendisidir."[3] der. Marx'ın öğretisi, ister gençlik yapıtları, ister olgunluk çağı yapıtları olsun, somut insanın kurtuluşuna yöneliktir. Yabancılaşma teorisini *fetişçilik* adıyla ve yer yer yabancılaşma olarak *Kapital*'de de bulursunuz. Ad değişmiştir ama espri aynıdır: İnsanın insanla ilişkileri, iş bölümü üretim ve değiş-tokuş mekanizmasının araya girmesiyle insancıl ilişkiler olma niteliğini kaybetmiştir. İnsan insandan kopmuş, birbirine yabancılaşmıştır. İnsanlar arasındaki ilişkiler üretim ve değiş-tokuş koşulu haline gelmiştir. "Yabancılaşma, hem benim geçimimin başkasının olmasında hem isteğimin konusunun başkasının erişilmez malı bulunmasında hem her şeyin kendisinin başka bir şey olmasında ve nihayet –bu, kapasiteler için de böyledir– gayriinsani gücün insani güce baskın çıkmasında görünür," diyor Marx. Onun, idealist felsefe ile ilişkilerini kesmesi, politik ekonomiye sarılması Marx'ı filozof olmaktan çıkarmamıştır. O, yeni tür bir felsefenin temelini atmıştır. Kuşku-

3 Marx, *Œuvres Philosophiques*, c. I, s. 96.

suz politik ekonomiye geçen Marx artık bir bilim adamı kişiliğine bürünmüştür. Ama o, emekçilerin ve giderek tüm insanlığın kaderini değiştirmeyi başlıca görev bilen bir mücadele adamı, bir bilgin-filozoftur aynı zamanda. "Filozoflar dünyayı çeşitli biçimde yorumladılar; onu değiştirmek gerek," diyen Marx, genellikle bilimi, özellikle politik ekonomiyi ve işçi hareketini dünyayı değiştirmeye yarayan bir levye olarak kullanmıştır.

Dünyayı değiştirmek

Bilindiği gibi yukarıdaki sözler *Feuerbach Üzerine Tezler*'in on birincisidir. Dünyanın değiştirilmesi gereğini ilan eden Marx bunu kimler yararına yapmayı tasarlamaktadır? Bu soruya verilecek karşılık üzerinde tereddüt edilebilir mi? Karşılığını Marx, öğretisi ve baştan sona mücadele ile geçen yaşantısı ile açık ve kesin biçimde vermiştir. Gayriinsani güçlerin insani güçleri ezdiği, egemen olduğu dünyamız insani güçleri egemen hale getirmek için, yani sömürülen, baskı altında tutulan emekçileri ve giderek tüm insanları kurtarmak için değiştirilecektir. Üretim araçlarının sosyalleştirilmesi kendinde bir anlam taşımaz, eğer aynı zamanda insanın kendini bulması ve gerçekleştirmesi amaç alınmamışsa. Kuşkusuz bu amaç, idealist felsefenin deneyüstü düşünler âleminden esinlenilerek saptanmamıştır. İçinde yaşadığımız koşulların dayattığı ve yarını içinde taşıyan bir çözümdür bu amaç.

Evet, üretim araçları özel mülkiyet konusu olmaktan çıkartılıp devlet mülkiyetine geçirilmelidir ama bu, yaşamı iradelerimiz dışında *yabancı güçlerin* egemenliğinden, baskısından kurtarmak için atılması zorunlu olan bir ilk adımdır. İnsan koşullara tâbi bir varlık olarak yaşamaktan kurtulmalı, koşullara egemen olan bir varlık haline gelmelidir. İnsanın insanla ilişkisi ve insanın kendi kendisiyle ilişkisi *kendi insan tabiatına en yaraşan, en uygun* biçimde belirlenmelidir. Bunun için de her şeyden önce *doğrudan üreticilerin*, yani işçilerin, emekçilerin iktidar olup üretim işlerini, tüm toplum işlerini özgür üreticiler olarak elbirliği ile yürütmeleri gerekmektedir. İnsan, insan ta-

biatı, özgürlük, yabancılaşma gibi kavramları olgunluk çağı yapıtlarından kovduğu iddia edilen Marx, son ve en büyük yapıtı *Kapital*'de, bakınız neler yazıyor:

> "Özgürlüğün yurdu, gerçek olarak ancak dışarıdan dayatılmış bir zorunluluk ve uygunlukla çalışmanın son bulduğu yerde başlar; şu halde özgürlüğün ülkesi, tabiatının gereği olarak, asıl maddi üretim çevresinin ötesinde bulunur. Nasıl ilkel insan ihtiyaçlarını karşılamak, hayatta kalmak ve çoğalmak için doğaya karşı savaşmak zorundaysa, uygar insan da toplumun yapısı, üretim tarzı ne olursa olsun, aynı şeyi yapmak zorundadır. Onun gelişmesi ile birlikte doğal zorunluluğun alanı da yaygınlaşır, çünkü ihtiyaçlar artar ama aynı zamanda bunları karşılamak için üretim güçleri de gelişir. Bu alanda, olanaklı biricik özgürlük sosyal insanın, ortak üreticilerinin doğa ile alışverişlerini akla uygun olarak düzenlemeleri, doğanın kör gücüne boyun eğecek yerde onu elbirliği ile denetlemeleri ve bu alışverişi en az emekle ve kendi insan tabiatlarına en yaraşan, en uygun koşullarda yerine getirmeleridir. Ama bu uğraş hep zorunluluk ülkesini oluşturacaktır. Kendinde amaç olarak insan güçlerinin gelişmesi, özgürlüğün gerçek ülkesi –ki ancak öteki ülkeye, öteki tabana, zorunluluk tabanına dayanarak açılır, gelişir– bunun ötesinde başlar. Bu gelişmenin esas koşulu iş gücünün azaltılmasıdır."[4]

Gerçek hümanizma

Marx'ın insan anlayışı, kişiyi toplumla bir bütün olarak kavrar. Bu, toplumun kişiye eklendiği ya da kişinin topluma indirgendiği anlamında değil elbet. Her kişi başka kişilerle olan ilişkileri ve daha önceki kuşaklardan devralınan üretim gücü mirası ortamında insanlığını kazanır. "İnsancıl öz," diyor Marx, "ısız kişinin içinde olan bir soyutlama değildir. Gerçekte bu, sosyal ilişkilerin tümüdür."[5]

4 Marx, *Le Capital*, c. 3, Ed. Soc., Paris 1948-1978, s. 198-199.

5 Marx, *Œuvres Philosophiques, Thèses sur Feuerbach*, c. VI, Costes, Paris 1937, s. 143.

Bilindiği gibi idealist felsefe *insanı* tüm doğruların ve tüm değerlerin ilkesi olarak alır. Ve kritik felsefe okulları birbirlerinden mihenk olarak ele alınan insan hakkındaki görüşleriyle ayırt edilirler. Oysa Marx, maddeci diyalektik felsefesinde ne kişiden ne de deney dışı öznedenden hareket etmektedir. Onun için insan tarihsel, sosyal, çalışan bir varlıktır. İnsancıl özü sosyal ilişkiler oluşturduğuna göre, insan, Marx'ın felsefesinde, insanın geçmişidir, bugünüdür, yarınıdır, kısacası insanın tarihi ve geleceğidir. Marx'ın diyalektik hümanizması –kendi deyimiyle gerçek hümanizması–, tarihsel koşulların gerçeği ile bu gerçeğin içerdiği değişme, yenilenme olanakları arasındaki çelişkinin bilinçle kavranmasına dayanır. Marx, zaman içinde değişmeyen, başsız sonsuz bir insan kavramından hareket ederek, gerçeği buna göre eleştirmez. O hümanizmasını, belirli bir toplumda somut insanların yeteneklerini geliştirmelerine yararlı olabilecek olanakların gerçekleşmesini engelleyen koşullarla mücadeleye yöneltmiştir. Toplum gerçeklerinden çıkan Marksist hümanizma toplumun değiştirilmesinin araçları arasındadır. Sömürünün, baskının son bulması isteği deneyüstü bir ahlâk kuralının emri değildir Marx için. Kapitalist toplumun çelişkilerinin hazırladığı bir gelişme olanağıdır. Bu olanaklardan yararlanılıp gerçekten sömürüye, baskıya son verilmesi emekçilerin iktidar olmalarına bağlıdır. Yani gerçek bir sürecin sonucu olan sömürü, kendisinin yok edilmesini hazırlayan koşulları da embriyon halinde beraber taşır. Ve gene gerçek bir süreç sonunda sömürü pratikte ortadan kalkar. İnsanlık tarihinin maddi, gerçek oluşumu; sömürülen, baskı altında olanların iktidarında, engelleri aşa aşa, dışarıdan dayatılmış zorunluluk ve uygunlukla çalışmaya son verip özgürlük ülkesine kavuşmaktır.

> "İnsanların sosyal tarihi, sadece insanların kişisel gelişmelerinin tarihidir; bunun bilincine varsalar da, varmasalar da. İnsanların maddi ilişkileri, tüm ilişkilerinin esasını oluşturur. Bu maddi ilişkiler insanların maddi ve kişisel faaliyetlerinin içinde gerçekleştiği zorunlu biçimlerden ibarettir."[6]

6 Marx, "*Lettre à Annenkov*", *Œuvres Choisies*, c. I, Gallimard 1963, s. 165-168.

Toplumun öznel varlığı

Marx bize yeni bir insan kavramı sunuyor. İnsan, onun felsefesinde soyut, metafizik bir kavram olmaktan çıkmış, belirli bir toplumun somut ilişkileri içinde somut kişi kavramına dönüşmüştür. Somut insan, emeğe dayalı bir kavramdır; diyalektik ve tarihsel bir kavramdır; insanların doğa ve toplumla ilişkilerine paralel olarak içeriği değişen bir kavramdır. "İnsan," diyor Marx, "ne derece özel bir kişi olursa olsun ve insanı kişi yapan, gerçek ortak kişisel varlık yapan onun bu özelliği olduğu halde, o aynı zamanda tümdür, ideal tümdür, toplumun kendi için düşünülmüş ve duyulmuş öznel varlığıdır. Gerçekte, sosyal varlığın insancıl esprisi, sezgisi ve aynı zamanda yaşamın insancıl ifadesinin tümü olarak da var olduğu halde."[7]

Alman İdeolojisi'nde Marx'la Engels, işbölümünün çalışmayı benliğin bir ifadesi olmaktan nasıl çıkardığını ve burjuva toplumunda işbölümünün insanların büyük çoğunluğunun yaşamlarını gerçek içeriğinden nasıl yoksun bıraktığını, aşılması olanaksız bir derinlikte anlatıyorlar. Ve giderek üretim araçlarının somut gelişmesi sonucunda kişilerin olanaklarını sonuna kadar geliştirmelerinin zorunlu hale geldiğini belirttikten sonra işçi sınıfının "kişilerin, tüm gelişmiş eksiksiz kişiler haline gelecekleri" yeni bir toplumun kurucusu olacağını yazıyorlar.[8]

Bu bölüme son verirken şunu bir kez daha vurgulamak isterim: Her ülke için geçerli olan bir sosyalizm modeli yoktur. Ne var ki, bu teorik gerçek, kitaplarda tekrarlanadursun, uygulama bambaşka olmuş ve Sovyet modeli önce III. Enternasyonal aracılığı ile, İkinci Dünya Savaşında ise Sovyetler'in işgalindeki ülkelere dayatılarak gerçekleşen biricik model haline gelmiştir. Bugün tüm komünist partilerce kabul edilen örgütlenme modeli piramit biçimindeki Leninist modeldir. İzlenen politikalar da Moskova doğrultusundadır. İtalyan ve Fransız Komünist Partileri gibi göreli bir özerkliğe sahip olan partiler dışındaki tüm komünist partiler *Büyük Kardeş*'in özlediği yolu izlemek-

7 Marx, *Œuvres Philosophiques*, c. 6, s. 28.

8 *A.g.e.*, c. 4, s. 168-212.

tedirler. Son zamanlarda bu partiler yeni genel sekreterin açıklık, demokratlaşma ve merkezciliğin yumuşatılması politikasına ayak uydurmaya çalışıyorlar. Bir süre önce Brejnev çizgisinde olanlar şimdilerde büyük bir rahatlıkla Gorbaçov'un çizgisini benimsiyorlar. Teorik yanlışlığını bir yana bırakalım. Komünist partilerinin bu kuyrukçuluğu insana hüzün veriyor. Üzerlerine varırsanız, "Özeleştiri yaptık" diyorlar.

Şöyle düşünüyorum bu konuda: Gorbaçov, *Büyük Kardeş* rolüne son verdiğini açıklasa ve komünist partileri Moskova'ya bağlayan manevi bağların da kesildiğini ve her partinin bundan böyle gerek teoride gerek politikada tamamen özgür olduğunu ilan etse dünya sosyalizmine yeni bir ufuk açılacaktır. Bu elbet yukarıdaki gibi formüle edilmez. Kadifeden bir üslûp kullanılır. Emin olun o zaman dünya sosyalist hareketine yeniden canlılık gelecektir. Ve her ülkede sosyalistlerin aynı çatı altında toplanmaları, her ülkenin gerçeklerinden kaynaklanan özgün programların hazırlanması olanaklı olur.

Miras sorunu

Bir de sosyalist mirasa sahip çıkma sorunu var. Sosyalist mirası reddedenler varmış. Miras sorununu ortaya atanlardan sorulmalı: Stalinizm de bu mirasa dahil mi? "Dahildir" derlerse, Kruşçev'in 20. Kongre'deki açıklamalarından sonra Stalin'in mirasına kim sahip çıkabilir? Demek ki, her terekenin bir aktifi bir de pasifi olduğu gibi, dünya sosyalizminin de bir aktifi, bir de pasifi vardır. Aktifi benimsemek ve pasifi reddetmek gerekir. Hem bu yol tutulmazsa şu kutsal *eleştiri ve özeleştiri* neye yarar? Bakınız Kruşçev'den sonra Gorbaçov da mirasın pasifini reddediyor. Çocukça benzetmelerden vazgeçelim. Sosyalizm adına pek çok yanlış işler, hatta suçlar işlenmiştir. Sosyalizme hizmet, aktifi pasiften ayırt ederek, yalnız aktife sahip çıkmakla olur. Üstelik aktifi de bilimsel eleştiriden geçirerek...

Çocukça işleri çocuklara bırakıp, ciddi işlerle uğraşalım.

Bu kitapçığı yeni bir çağrı ile noktalamak istiyorum: 1980'den önceki partiler, gençlik hareketleri, işçi sendikaları, 1980 son-

rası yeni akımlar, aralarından üçer kişi seçsinler. Ve bu temsilciler bir araya gelerek bir sosyalist programın genel çizgilerini saptamaya çalışsınlar. Her görüş böylece gündeme gelir ve tartışılır. Uzlaşma olan noktalar belirlenir; uzlaşmaya varılamayanlar da... Bundan kaçınılmaması gerek. Teorimiz bilimsel değil mi? Bilimsel teoriler gerçeğin mihenginde eleştirilir, yanlış doğrudan böylece ayırt edilir.

İkinci Baskıya Sonsöz

Kitabı ikinci baskı için gözden geçirirken gördüm ki, sosyalizmin karşısına dikilen engellerden, hele Türkiye'deki engellerden hemen hiç söz edilmemiş. Oysa söylemeye bile gerek yok, bunlar çok önemli. Bunların kimi yapısal, toplumun ideolojik yapısından ileri geliyor; kimi de sonradan konmuş politik, yasal engeller. Bizim *bey takımı* çayı görmeden paçaları sıvayacak kadar kurnaz; henüz işçi sınıfı emekleme çağındayken, duvarlar çekmişler sosyalizmin önüne. Burada bunların neler olduğunu, kısaca belirtmeye çalışacağım.

Geleneklerimiz tutucu. Diyeceksiniz ki, gelenekler dünyanın her yerinde tutucudur. Doğru elbet. Ama Batı'da Rönesans'la başlayan hareketler toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında derin değişmelere neden olmuştur. Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi ise yeni sosyal sınıfları tarih sahnesine çıkarmıştır. Bu dev hareketler tutucu gelenekleri de elbet etkileyecekti. Nitekim etkilemiştir. Oysa Türkiye bu gelişmelerin yüzyıllar boyunca dışında kaldı. Bilimsel sosyalizm ise tüm bu gelişmelerin uzantısı...

Dolayısıyla azgelişmiş, sanayileşmemiş ülkelerde, yani işçi sınıfının henüz emekleme çağında olduğu toplumlarda sosyalist görüşlerin yayılması, kök salması çok zordur. Üstelik bu gibi ülkelerin egemen sınıfları, açıkça ya da kapalı biçimde, tu-

tucu geleneklerden yararlanmaktadırlar. Hele işçiler, emekçiler uyanmaya başlamışlarsa, bu bayların hırçınlıkları büsbütün artmakta ve geleneklere, dinsel inançlara sarıldıkları, bunlara yeşil ışık yaktıkları görülmektedir. Türkiye'de bunun pek çok örneği var: Çok partili rejime geçilip de sosyalist partiler, sendikalar da kurulunca bir yandan laiklik ilkesinden ödünler verilmeye başlandı, bir yandan da Ceza Yasası'nın 141. maddesine ölüm cezası da kondu. Miting alanlarında konuşmacılar artan bir şevkle dini propaganda malzemesi haline getirdiler. Halkın dinî inançları sosyalizme karşı kalkan yapıldı.

Ayrıca kamuoyu sürekli sola karşı yönlendirilmektedir. Yıllardır bu böyle sürüyor. *Solcu komünisttir; komünist ise Sovyet ajanıdır.* Halka bu telkin ediliyor. Bu da sosyalizmin önüne dikilen ciddi bir engel. Egemen çevrelerin sosyalizmi önlemek için piyasaya sürdükleri bu suçlamalar, Kurtuluş Savaşı yıllarında başlamıştır. Mustafa Suphi ve arkadaşlarının alçakça öldürülmesi olayında ve daha sonra kurulan sosyalist ve komünist partilerin kamuoyunda kirletilmesi olaylarında hep bu iftira işletilmiştir. 1947'de Amerika'nın güdümüne girilmeye hazırlanıldığı günlerde aynı iftira Amerika ile imzalanan ikili antlaşmalara karşı çıkan sosyalistleri kirletmek için de kullanılmıştır. Türkiye İşçi Partisi'ne karşı da aynı suçlamalara başvurulmuştur. Yurt içinde yaptığımız ilk gezilerde, daha sonra Meclis'te Adalet Partili milletvekilleri TİP'lilere saldırırlarken küfürler arasında *Moskova* sözcüğü çeşitli biçimlerde sık sık geçerdi. Bugün artık eski hızını kaybetmiş olan *ajanlık* suçlaması bir sosyalist parti kurulursa korkarım gene su yüzüne çıkacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Türkiye'nin Amerika ile yardım(!) antlaşmaları imzalaması, NATO'ya girmesi ve giderek, Sovyetler'e karşı Amerika'nın bir ileri karakolu haline gelmesi, *tam bağımsızlık* ilkesinin rafa kaldırılmasına yol açtı. Bugün hangi devlet adamımız, hem de Atatürkçü olduklarını tekrarlayıp duran siyasetçilerimizden hangisi *tam bağımsızlık* sözcüğünü ağzına alıyor? Hiçbiri... Türkiye'de kırk yıldır *tam bağımsızlıktan* sadece biz sosyalistler söz ediyoruz. Türki-

ye'nin ikili antlaşmaları feshetmesini, NATO'dan çıkmasını ve bloklar dışı, yansız bir politika izlemesini bizler savunuyoruz. "Savaşı ister Sovyetler, ister Amerikalılar başlatsın Türkiye ilk nükleer hedeflerden biri olacak ve milyonlarca insanımız ölecektir" diyen biziz. Bu tutumumuz da, dünya kapitalizminin Türkiye'deki maşalarına bize saldırmaları, bizi Türkiye'yi savunusuz bırakmayı amaçlamakla suçlamaları için fırsat sağlıyor. Oysa savaşın daha ilk dakikalarında, ülkemizdeki 17 Amerikan üssünün 5'inde nükleer silahlar depolanmış olması dolayısıyla (bu bilgiyi son aylarda Amerikan Kongresi'nde bu konuda cereyan eden konuşmalardan edindik), Türkiye'nin atomlanmış, yanmış radyoaktif bir toprak parçası haline dönüşeceği açık bir gerçektir. Sosyalistler, ABD üslerine karşı çıktıkları için de egemen çevrelerce boy hedefi haline getirilmektedir.

Ayrıca yüzyıllar boyunca, bey ve paşa takımının buyruklarına boyun eğmiş olmanın halkımızda, nasıl desem, bir çeşit aşağılık kompleksi yarattığı görülmektedir. Örnekler pek çok. Bunların en göze batanları halkın askerî darbeler karşısında suskun kalmakla yetinmeyip iradesini hiçe saymış olan paşalara alkış tutmasıdır. Gerekçesi ne olursa olsun askerî darbeler ulusal egemenliğin inkârıdır. Çünkü halkın seçtiği iktidarı, demokraside ancak halk değiştirir. Silahlı kuvvetlerin halkın yerine ve onun adına hareket ettiği kabul ediliyorsa, o zaman halk egemen değildir, ulusal egemenlik boş bir sözdür. Dolayısıyla da demokrasi yoktur.

Bir de tarihimizin sergilediği şu gerçek var: Mutlakıyetten Meşrutiyet'e, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e geçişler, Kurtuluş Savaşı'nı başlatan ilk silahlı direnmeler istisna edilirse, hep yukarıdan aşağı, yani bey takımınca gerçekleştirilmiştir. Bu da son derece önemli. Sosyalizm ise işçiler ve emekçiler tarafından kurulur. Yani aşağıdan yukarı bir harekettir. Halkın başlangıçta desteği de olmuş olsa, bir parti tarafından, yani *devrimci öncü*lerin buyruğunda kurulan sosyalist etiketli rejimlerde hâlâ işçiler, köylüler söz ve karar sahibi değiller. Söz ve karar sahibi olanlar partinin üst düzeydeki yöneticileri. Bunları ise halk ne işbaşına getirmiştir ne de görevden alabilir... Marx'ın düşündü-

gü sosyalizm herhalde bu değildi. Bu konuya ilerde tekrar döneceğiz.

Evet, sosyalistlerin karşısında çeşitli engeller var. Bizim bey takımı hiçbir konuda uzağı göremezken, sırf bu konuda, yani bir gün nasıl olsa uyanır düşüncesiyle işçilerin grev yapmalarını daha 19. yüzyılın başlarında yasaklamıştır.[1] Bey takımı bu konuda son derece hassastır. Ortada fol yok yumurta yokken grevi yasaklamış ve yıllar sonra, İkinci Meşrutiyet'in ilk yıllarında gerçekten grevler patlayınca işçilerin üzerine asker sevk etmiştir. 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu'yla bir dizi yasak arasında işçi hareketleri de yasaklanmıştır. 1936'da faşist İtalya'dan Ceza Yasamıza 141. ve 142. maddeler alınmıştır. 141. madde şöyle diyor: "Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeğe veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses iktisadi ve sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmeğe matuf cemiyetleri her ne suretle olursa olsun, kurmaya tevessül edenler veya kuranlar veya bunların faaliyetlerini tanzim edenler yahut bu hususlarda yol gösterenler 8 seneden 15 seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılırlar. Bu kabil cemiyetlerin birkaçını veya tamamını sevk ve idare edenler hakkında ölüm cezası hükmolunur." Buyurun cenaze namazına! Yanlış anlaşılmasın: Demokrasinin cenaze namazına! İşte bizim bey takımının demokrasisi... Faşist yasa ile demokrasi olmaz! "Sol partiler, her eğilimdeki sendikalar, dernekler olmadan demokrasi olmaz!" derseniz, "Ben yaptım oldu," diyecek...

Çok engel var karşımızda. Cayacak mıyız? Asla! Yola devam. Ama mayınlı bir tarlada yürüdüğümüzü akıldan çıkarmadan her adımda dikkat kesileceğiz. Sosyalizm zor, hele Türkiye'de büsbütün zor. Türkiye İşçi Partisi ispatlamıştır ki, yol açılabilir, aklımızı kullanır ve de el ele verirsek. Ne yazık ki, aynı çatı altında omuz omuza vermemiz uzun sürmedi. 1968'de Çekoslovakya'nın işgalinden sonra, bu bir rastlantıdır her halde, sol yine bölünmeye başladı. Asker müdahale etti 12 Mart 1971'de. Sıkıyönetim Mahkemeleri, ölüm cezaları, yıllarca mahpusluk...

1 Lütfi Erişçi, *Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi*, İstanbul 1951.

Genel afla özgürlüğe kavuşanlar gene bölük bölük, gene elde silah mücadeleye yeniden başladılar. Ve 12 Eylül 1980'de Silahlı Kuvvetler yönetime gene el koydu. Gene ölüm cezaları, gene mahpusluk. Ve yedi yıldır solda ne bir ses ne bir nefes. Gene sol bölük pörçük; fraksiyonlar yaşamlarını sürdürüyorlar. Gene sol, solla kavgalı. Gene pankartlar asılmaya başlandı; gene silahlı eylem denemeleri. Ve de gene polisin ağına düşmeler... Ne zaman bu yolun çıkmaz yol olduğunu göreceğiz? Ne zaman? Ne zaman çevremizde ajanların dolaştığını fark edeceğiz? Ne zaman? Aynı oyun üçüncü kez sahneleniyor. Silahlı eylemin, hele Türkiye gibi Amerika'nın ileri karakolu durumunda olan bir ülkede, silahlı eylemlerin halkı uyandırmaya, hareketlendirmeye hiç mi hiç yaramadığını, tersine yeni askerî müdahalelere ortam hazırladığını, Amerika'nın ekmeğine yağ sürdüğünü ne zaman anlayacağız? Ne zaman?...

Solun bu bölünmüşlüğü başlı başına bir engel. Etimiz ne, budumuz ne! Bir de bölününce, solun gücü daha da azalıyor. Üstelik halk solu ciddiye almamaya başlıyor. Sosyalizm adına birbirini suçlayan insanların, "Kurtuluş sosyalizmde" demesine kim kulak asar? Yoksa bu işin halksız başarılacağına inananlar mı var aramızda? İşçiler, köylüler sosyalizme sahip çıkmadan bir yere varılamaz. O halde bir araya gelip, aramızdaki görüş ayrılıkları ne ise ortaya koyup, doğru ile yanlışı ayırt etmek için bilim adamları gibi tarihsel gerçeklerin ışığında tartışmalıyız. Yıllardır süren bölünmüşlüğe mutlaka son verilmelidir. Neden bu bölünmüşlük? Nerden kaynaklanıyor? Bilimsel sosyalizm adı üstünde bilimsel bir teori. Ne olduğunu biliyoruz. Bilmediğimiz yanları varsa öğrenebiliriz: Kitaplar var. Yaşadığımız toplumun sorunları da karşımızda. Gruplara ayrılmış olmamız ya teorik görüş ayrılıklarından ya tarihsel gerçekleri farklı değerlendirmemizden ya da her ikisinden kaynaklanıyor. Eğer iyi niyetle yaklaşılırsa konuya, anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması pekâlâ olanaklıdır. Bilimsel sosyalizm politik bir ideoloji haline gelince, ne yazık ki, bilimle giderek ilişkisi zayıfladı ve sonunda tamamıyla kesildi. Bir dogmaya dönüştü. Hele Sovyetler Birliği'nin siyasal felsefesi olunca, her ne ka-

dar eleştiriye açıktır falan da dense Marksizm, Stalin döneminde Marksizm-Leninizm adı altında sözde bilimsel, gerçekte tamamen donmuş, dondurulmuş bir siyasal öğreti haline geldi. Stalin döneminde yazılmış bir felsefe sözlüğünde, Marksizm-Leninizm şöyle tanımlanıyor:

> "Doğa ve toplumun gelişme yasalarının bilimi, ezilen ve sömürülen sınıfların devriminin bilimi, tüm ülkelerde sosyalizmin zaferinin ve Komünist toplumun kuruluşunun bilimi."[2]

Bilindiği gibi her bilim dalı gözleme, deneyime dayanır. Bulguladığı yasalar deneyimin hakemliğinden geçmiş ve her an yeni deneyimlerden geçirilmeye açıktır. Sovyet sözlüğünde tanım ise ciddi değil. Yasaların bilimi ise bilim değil, felsefenin bir dalı olan metodoloji ya da epistemolojidir.

Bilim yasaları bulgudur. Bunun için belirli yöntemlerle olaylar arasındaki sürekli ilişkileri, neden-sonuç ilişkilerini saptar. Yani bilimlerin görevi gerçeğin hareketini yasalarla açıklamaktır. Yasaların bilgisi ise bilim değil epistemolojidir. Epistemoloji de felsefenin bir dalıdır. Sovyet sözlüğündeki Marksizm-Leninizm tanımı ise ancak bu anlamda doğrudur. Uygulama da bu doğrultuda oldu. Sovyet yöneticileri buyruklarını böylece *bilime* dayandırmak olanağını buldular, yani siyasal felsefelerini diledikleri gibi yorumlayarak dikta rejimleri kurdular. Örneğin Stalin mareşal üniforması ile kâh ekonomi bilgini kâh dil bilgini olarak karşımıza çıkmıştır.

Sosyalizmi işçiler, köylüler kuracak ve işçiler, köylüler yönetecektir. Sosyalist aydınlar da yardımcı olacaklar... Ağırlığın aydınlardan yana geçmesi, yetmiş yıllık uygulamaların ortaya koyduğu gibi totaliter yönetimlerin ortaya çıkmasına ve yeni bir bürokrasinin doğmasına neden oluyor. Bu da sömürünün sürmesine yol açıyor. Bugün sosyalist etiketli rejimlerin hiçbirinde sömürü ortadan kalkmamıştır. Çünkü artı-değere tasarruf edenler işçiler, köylüler değil, Komünist Partisi'nin üst düzeydeki yöneticileridir. Bu rejimleri görmüş olsalardı Marx ve

2 *Petit Dictionnaire Philosophique*, Editions en Langues Étrangères, Moskova 1955, s. 355-360.

Engels'in, "İşte düşlediğimiz sosyalizm," diyeceklerini hiç sanmıyorum. Onların hayallerindeki modele Paris Komünü, Sovyet modelinden çok daha yakındı. Paris Komünü hakkında neler yazmışlar bir göz atalım. Önce Marx'ın *Fransa'da İç Savaş 1871* adındaki kitabına, Engels'in yazdığı önsözden kimi bölümler sunacağım. Engels, Parisli işçilerin çoğunlukla Blankist oldukları halde bu görüş doğrultusunda hareket etmediklerini vurgulayarak şunları yazıyor:

> "Blankistlerin durumu da daha parlak olmadı. Gizlilik okulunda yetişmiş ve bunun gereği olan en katı disiplinle birbirine bağlı olan Blankistler bilindiği gibi kararlı ve iyi örgütlemiş bir avuç insanın fırsat kollayarak devleti ele geçirdikten sonra hiç kimsenin gözünün yaşına bakmadan ve kimseye aman vermeden uzunca bir süre iktidarı ellerinde tuttukları takdirde halk yığınlarını küçük gruplarının ardından ihtilale sürükleyeceklerini ileri sürüyorlardı. Bunu başarmak için de her şeyden önce tüm egemenliğin en sert biçimde, merkezci bir diktatörlük biçiminde ihtilalci hükümetin elinde toplanması gerektiğini savunuyorlardı. Ama çoğunluğu Blankistlerden oluşan Komün ne yaptı? Fransız halkına her çağrısında, tüm Fransız komünlerinin özgür bir federasyon oluşturmak için Paris'le birleşmelerini istedi. (...) Komün ilk iş olarak şunu vurguladı: İktidara gelen işçi sınıfının eski devlet makinesi ile işleri yürütemeyeceğini, yeni ele geçirdiği egemenliği kaybetmemek için bir yandan o güne dek kendisine karşı kullanılan o eski şiddet ve baskı makinesini bir yana bırakacağını, bir yandan da kendi temsilcilerine memurlarına karşı kendini güvence altına almak için bunların istisnasız hepsinin, her an değiştirebileceğini karara bağladı. (...) Bugüne dek tüm devletlerde kaçınılmaz olarak, devletin ve devlet organlarının toplumun hizmetkârı olacak yerde efendisi haline gelmesine karşı Komün şu yanılmaz iki önlemi aldı. Birincisi, yönetim, yargı ve öğretim kurullarındaki tüm memurlukların halk oylaması ile seçilmelerini ve her an geri alınabilmesi esasını getirdi. İkincisi, her ne düzeyde görev yaparlarsa yapsınlar, yani ister yüksek görevli, is-

ter küçük memur olsunlar işçilerin aldıkları ücret kadar ücret alacaklarını karara bağladı."

Ve Engels, Marx'ın kitabına yazdığı bu önsözü şöyle noktaladı:

"Dar kafalı sosyal demokrat, proletarya diktatörlüğü sözcüğünü duyunca bir kez daha kutsal bir hiddete kapılıyor. Pekâlâ baylar, bu diktatörlüğün ne olduğunu, neye benzediğini öğrenmek mi istiyorsunuz? Paris Komünü'ne bakınız. O bir proletarya diktatörlüğü idi."[3]

Marx'a gelince, az önce belirttiğim gibi, bu ilk işçi devrimini sevinçle karşılıyor. Özellikle Parisli işçilerin yönetimi doğrudan doğruya ele almalarını, seçimle işbaşına gelmelerini ve her an görevden alınabilmelerini; hem yasama hem yürütme yetkilerini elinde tutan bir Meclis oluşturmalarını ve Paris Komünü'nün örnek alınarak Fransa'nın tüm komünlerinde işçilerin, emekçilerin yönetimi ele geçirip bir federasyon oluşturmaları konusundaki çağrısını son derece önemli bir tarihsel olay olarak değerlendiriyor. Paris Komünü'nü, aynı Engels gibi, o da proletarya diktatörlüğünün ilk örneği olarak selamlıyor. Marx'tan da bir iki alıntı yapalım:

"Gün ağarırken 18 Mart'ta, Paris şu gök gürültüsü ile uyandı: Yaşasın Komün! Nedir öyleyse bu Komün, burjuva kafasını böylesine altüst eden bu sfenks?"

"Merkez komitesi, 18 Mart günlü manifestosunda egemen sınıfların aczi ve ihanetleri karşısında Paris proleterleri kamu işlerinin yönetimini ele alarak durumu kurtarmaları için saatin geldiğini anlamışlardır... Proletarya anladı ki, alnyazılarını ellerine almak ve zafere ulaşmak için iktidarı ele geçirmek kaçınılmaz görevleri ve mutlak haklarıdır."

"Ama işçi sınıfı sadece devlet makinesine el koyup onu kendisinin amaçları için kullanmakla yetinemez." [Spekülasyonlara neden olan bu tümceyi ilerde ele alacağız – M.A.A.]

3 Marx, *La Guerre Civile en France 1871/La Commune de Paris*, Engels'in Önsözü, Ed. Soc., 1946, s. 17-19.

"Merkezci devlet iktidarı, organları ile her yerde hazır ve nazırdır: Sürekli ordu, polis, bürokrasi, din adamları sınıfı ve yüksek görevliler sınıfı, özellikle hâkimler sınıfı, sistemli ve hiyerarşili bir işbölümü planından kaynaklanan ve kökü mutlak monarşi rejiminde olan tüm bu organlar, önceleri yeni doğan burjuva toplumunun feodaliteye karşı savaşımında güçlü bir silah görevi yapmışlardır. (...) Giderek çağdaş endüstrinin gelişmesi, kapital ile emek arasındaki antagonizmayı, karşıtlığı geliştirmekte, genişletmekte ve şiddetlendirmekte olduğundan devlet iktidarı, kapitalin emek üzerindeki ulusal iktidarı karakterini, niteliğini gittikçe daha çok üstlenmekte, sosyal köleleştirmeyi sağlayan düzenli bir kamu gücü haline gelmekte, bir sınıf despotizması aracına dönüşmekteydi. Sınıf savaşımında daha ileri birer aşama olan her ihtilalden sonra devletin sadece baskıcı ve bastırıcı bir güç oluşturduğu daha açıkça ve hayasızca ortaya çıkıyordu."

Marx, 1830 İhtilali'nin, iktidarın büyük toprak sahiplerinden burjuvaların eline geçmesi sonucunu doğurduğunu ancak Haziran olaylarında işçileri kılıçtan geçiren burjuvaların sahneyi en gerici unsurlardan kurulu *düzen partisine* bırakarak artçı görevi üstlendiklerini; Louis Bonaparte'ın başkanlığını yaptığı *Parlamenter Cumhuriyet* döneminde işçi sınıfına karşı açıkça terör uygulanarak işçi sınıfının sindirilmeğe çalışıldığını; bunun için de Millet Meclisi'nin hükümete gittikçe daha geniş yetkiler tanıdığını ve sonunda bir hükümet darbesi ile Meclis'i dağıtan Napoleon'un, Üçüncü Bonapart unvanıyla imparatorluk ilan ettiğini; hükümet etme işini ona bırakan burjuvazinin bu dikta rejiminde sömürüyü görülmemiş boyutlara ulaştırarak, endüstri ve ticarette büyük gelişmeler sağladığını; ancak bu gelişmelere paralel lüks, sefahat ve işçilerin sefaletinin de gözleri kör edecek boyutlara ulaştığını; serüvenin Prusya süngüsü ile son bulduğunu anlatır. Fransa tarihinin en ilginç 40 yılını (1830-1871) büyük bir ustalıkla iki sayfada gözler önüne serdikten sonra Marx sözü Paris Komünü'ne getirir. Marx da, Engels de Komünü sevmişlerdir. Paris Komünü kafalarındaki pro-

letarya diktatörlüğünün ilk somut örneğidir. Marx'ın eleştirileri bile bir babanın şefkatli sözlerini andırıyor. Örneğin Versay üzerine yürüyüp Thiers ve adamlarının işini bitirmemelerini eleştirirken yüreğinin sızladığı seziliyor. Nasıl sevmesinler? Paris Komünü ilk işçi devrimi ve ilk işçi iktidarıdır. İlk proletarya diktatörlüğüdür. Hem de tam tasarladıkları gibi demokrasiyi fetheden ve uygulayan bir diktatörlük: İşçiler temsilcilerini seçimle ve görevden alma yetkisini ellerinde tutarak Paris Belediye Meclisi'ne göndermişler ve işçi ücreti kadar aylık almalarına karar vermişlerdir. Marx, Komünü şöyle anlatıyor:

> "Komün, imparatorluğun doğrudan doğruya anti-tezi olmuştur. Paris proletaryasının 'Sosyal Cumhuriyet' çığlıkları ile ilan olunan Şubat İhtilalinde, hemen hemen belirsiz bir dilek olan cumhuriyet, imparatorluğun sadece monarşik biçimdeki sınıf tahakkümüne son verilmesini değil, ama sınıf tahakkümünün kendisinin ortadan kaldırılmasını ifade ediyordu.
>
> Eski iktidarın hükümet merkezi, aynı zamanda Fransız işçi sınıfının da sosyal kalesi olan Paris, Thiers ve köylülerin imparatorluktan miras kalan eski hükümet iktidarını sürdürme girişimlerine karşı silahla ayaklanmıştı. Alman kuşatmasından yararlanan Paris direnebiliyordu; orduyu dağıtmış, yerine çoğunluğu işçilerden oluşan bir ulusal muhafız gücü kurmuştu. Bu adımın artık kurumlaştırılması gerekiyordu. Komün, ilk kararnamesinde nizami ordunun dağıtıldığını, yerine silahlı halk birliklerinin kurulduğunu ilan etti.
>
> Komün, kentin değişik bölgelerinde genel seçimle belirlenmiş ve kısa sürede görevden alınabilecek, sorumlu belediye meclisi üyelerinden oluşmaktaydı. Üyelerin çoğunluğu pek tabii işçilerden ya da işçi sınıfının tanınmış temsilcilerinden oluşuyordu. Komün, parlamento niteliğinde bir organ değildi; hem yasama hem yürütme görevi yapan bir organdı. Polis, merkezî hükümetin ajanı, memuru durumunda bir örgüt olarak kalamazdı; tüm politik yetkileri hemen elinden alındı ve Komünün her an görevden alınabilen sorumlu bir ajanı haline getirildi. Aynı hükümler, yönetimin değişik dallarında görevli

olanlara, memurlara da uygulandı. Komün üyelerinden en küçük görevliye kadar kamu hizmeti gören herkesin aldığı aylık, işçi ücreti kadardı. Devletin yüksek görevlilerine çeşitli adlarla ödenen tazminat ve ödenekler, bu yüksek 'zevatın' kendileri ile birlikte ortadan kalktı. Politik görevler, merkezî hükümetin kuklalarına ait bir özel mülk konusu olmaktan çıkarıldı. Sadece belediye görevlileri değil, o güne dek devletin elinde bulunan tüm yetkiler, Komünün eline verildi.

Eski hükümetin fizik gücünü temsil eden ordu ve polisten kurtulan Komün, baskıcı manevi güce, papazların gücüne el attı: Mülk sahibi varlıklar olarak tüm kiliselerin görevlerine son verdi mallarına el koydu. Papazlar, özel yaşamın sükunetine kavuşturuldu ve öncüleri, havariler misali, inananların sadakası ile geçinen kişiler haline geldiler. Tüm öğretim kurumları, Kilise'nin ve devletin etkisinden çıkarılarak, halka ücretsiz hizmet gören kuruluşlar haline getirildi. Böylelikle eğitimin herkese açık olması sağlandığından başka bilim de, sınıfsal önyargıların ve hükümet gücünün bileklerine vurduğu prangalardan kurtarıldı. (...) Her kamu hizmetlisi gibi yargıçlar da seçimle atanan, sorumlu, görevden her an alınabilen kişiler durumuna getirildiler.

Kuşkusuz Paris Komünü, Fransa'nın tüm büyük endüstri merkezlerince örnek alınacaktı. Komün rejimi Paris'te ve ikinci derecedeki merkezlerde yerleşince, eski merkezci hükümet taşrada da işçilerin özyönetimine boyun eğmek zorunda kalacaktı. Komünün hazırladığı ama geliştirmeye vakit bulamadığı ulusal örgütlenme taslağında kırsal bölgelerin en küçük köylerinde bile politik örgütlenme biçiminin Komün olacağı, ayrıca kırsal bölgelerde nizami ordunun yerini çok kısa hizmet süreli ulusal milisin alacağı belirtilmekteydi. Her bölgenin Köy Komünleri, ortak işlerini merkez ildeki delegeler meclisi aracılığı ile yürütecekler; bölge meclisleri de temsilcilerini, yani milletvekillerini, Paris'teki Ulusal Delegasyon'a göndereceklerdi. Her delege her an görevden alınabilecek ve kendisini görevlendirmiş olanların 'emredici vekaleti' doğrultusunda görev yapacaktı. Merkezî hükümete bırakılan az sayıda ama önemli

>revler ise kasıtlı ve yanlış olarak ileri sürüldüğünün aksine, rtadan kaldırılmayacak, bu görevler Komün ajanlarınca, yani tizce sorumlu kişiler tarafından yerine getirilecekti. Ulusun ırliği parçalanmayacak, tersine Komün Anayasasınca düzen-nen bir gerçek haline gelecekti. Bunun için ise bağımsız ulu-ıl birliğin cisimleşen, üstün biçimi olduğu ileri sürülen, oysa nun sadece asalak bir uru niteliğinde olan devlet iktidarının rtadan kaldırılması gerekmekteydi. Eski hükümet iktidarının ılı baskıcı organları yok edilecek; hükümetin meşru görevle-ise bunları gasp ederek toplumun üstünde egemenlik kuran ir otoritenin elinden alınarak, toplumun sorumlu ajanlarına 'slim edilecekti. Üç ya da altı yılda bir yönetici sınıfın hangi yelerinin halkı parlamentoda temsil edeceğine karar verilme-yerine genel seçim artık Komün biçiminde yapılanmış hal-a hizmet edecekti. (...) Beri yandan, tepeden inme atamaların enel seçimin yerini alması kadar hiçbir şey Komünün ruhu-a daha ters düşemezdi. (...) Komün Anayasası, toplumun sır-ndan geçinen, toplumun serbestçe hareket etmesini engelle-en parazit devletin o güne dek gasp ettiği tüm güçleri toplu-ıa geri verecekti. (...) Sadece bu olay, Fransa'nın yeniden can-ınmasını sağlayacaktı."[4]

Ev(Marx işçi sınıfının devleti ile geçirmekle yetinmeyeceğini ıleti değiştireceğini söylüyor ama bu değişikliğin neden gerekçini ve ne yolda olacağını da söylüyor. Devletin emekçi yığlarını ezmeye, baskı altında tutmaya yarayan bir makine olmaın çıkarılacağını, başta polis ve ordu olmak üzere tüm merkci şiddet öğelerinin yok edileceğini yazıyor. Devrimden sonrænel seçim sisteminden vazgeçilmesinin ve yerine tepedemmeci, hiyerarşik bir iktidar kurulmasının asla söz konusu amayacağını vurguluyor. Devrimden sonra devlet kalacaktıDevlet tarihsel süreç içinde erimeye, yok olmaya başlayacak. İşçilerin, emekçilerin oylarıyla göreve getirilen işçi ve emek yöneticiler meclisin büyük çoğunluğunu oluşturacaklar veer an seçmenlerce görevden alınabileceklerdir. Proletar-

4 M; *a.g.e.*, s. 16-19, 49-54.

ya diktatörlüğü, işçiler ve emekçiler demokrasisidir. Engels'in, "Proletarya diktatörlüğü, Paris Komünü'dür," dediğini unutmayalım. Marx da *Manifesto*'da şunu der: "İşçi devriminin ilk işi proletaryayı egemen sınıf haline getirmek ve demokrasiyi fethetmek olacaktır. Proletarya siyasal üstünlüğünden yararlanarak, burjuvazinin elindeki tüm sermayeleri azar azar koparak devletin elinde, yani egemen sınıf olan proletaryanın elinde toplayacaktır."[5] Bu işçi sınıfının, tüm emekçilerin, yani büyük çoğunluğunun iktidarıdır. İşçilerin ve emekçilerin iktidara gelişleri hangi yoldan olursa olsun, emekçi iktidarı demokratik bir rejim olacaktır, genel seçim sistemi hilesiz işleyecektir; Paris Komünü'nde olduğu gibi... Ve asla tepeden inme buyruklarla atamalar biçimini almayacaktır. Paris Komünü ile ilgili yukarıdaki tahliller, Marx'ın emekçi iktidarı hakkındaki görüşlerinin bu merkezde olduğunu ortaya koymaktadır. Ve devlet, böyle bir demokratik ortamda giderek eriyecek, zamanla tarihe karışacaktır.

Lenin farklı görüşler savunuyor. Ancak bunları Marx'tan kaynaklanan ama Rusya'nın içinde bulunduğu koşulların etkisiyle yeniden biçimlenmiş uzantılar olarak sunuyor. Marx'ın Paris Komünü hakkındaki görüşlerinin Lenin tarafından nasıl yorumlandığı, sanıyorum en açık biçimde, *Devlet ve Devrim* adlı kitapta görüyoruz. Fırtına, devlet makinesinin tahribi ve kurulacak yeni devletin niteliği, biçimi üzerinde kopuyor. Lenin, Marx'ın Paris Komünü üzerindeki değerlendirmelerine bunların anarşistler ve sosyal-demokratlarca nasıl saptırıldığını anlatarak başlıyor. Lenin de, temsil sisteminin ve genel seçimlerin ortadan kaldırılmasının söz konusu olamayacağını vurguluyor.[6] Keza Marx'ın burjuva parlamentarizmine kesinlikle karşı çıktığını da defalarca belirtiyor. Ve geliyor burjuva devletin yok edilmesi ve yenisinin kurulması sorununa. Marx'tan, Engels'den alıntılarla temellendirilmeye çalışılan bu konuda kimi kavramlara ağırlık verildiği, toplumların tarihçe biçimlendirilmiş farklılıkları vurgulanarak, kimi yeni yorumlar getirildi-

5 Marx-Engels, *Le Manifeste Communiste*.

6 Lenin, *L'État et la Révolution*, s. 46.

ği gözden kaçmıyor. Bunlar hep *öncüler partisi* düşüncesi dolayında anlamlanan yorumlardır:

> "Biz ütopyacılar değiliz. Bir hamlede tüm yönetimlerden, tüm bağımlılıklardan kurtulunabileceği 'rüyası' görmüyoruz. Proletarya diktatörlüğü rolünün kavranmamasından kaynaklanan bu gibi anarşist rüyalar Marksizme yabancıdır ve sadece sosyalist devrimin insanların değişecekleri güne dek ertelenmesine yol açmaktadır. Biz bugünün insanları ile sosyalist devrim istiyoruz; bağımlılıktan, 'tâbi' olmaktan, kontrolden, denetleyicilerden ve muhasebecilerden vazgeçmeyen bugünün insanları ile... Ama bu, tüm sömürülenlerin, tüm emekçilerin 'silahlı öncülerine' bağımlı olmak, boyun eğmek demektir. Yani proletaryaya bağımlılık. (...) Biz kendimiz, işçiler, sıkı bir disiplin, demir gibi bir disiplin kurarak ve bu disiplini iktidar olan silahlı işçilerle sürdürerek, kapitalizmin yarattıklarını hareket noktası yaparak, büyük üretime geçeceğiz. Ve devlet memurlarını düşük ücretli, her an azledilebilir ve bizim direktiflerimizin basit icracıları, 'denetimci ve muhasebecileri' olarak kullanacağız."[7]

Burada duralım. Lenin hayalci olmadıklarını, insanların bir anda değişmeyeceğini; emir almaktan, bağımlılıktan, *tâbi* olmaktan, kontrolden, denetimci ve muhasebeciden vazgeçmeyeceklerini söylüyor. Ayrıca kime bağımlı olunacağının da önemli olduğunu vurgulayarak; "tüm sömürülenlerin, tüm emekçilerin *silahlı öncülerine,* proletaryaya *tâbi* olunacak, itaat edilecektir" diyor. Tabii hemen akla şu soru geliyor: Tüm emekçilerin, tüm sömürülenlerin öncüleri olduğu söylenen ve *silahlı öncüsü* adı verilen bu kişiler emekçileri temsil yetkisini kimden almışlardır? Lenin bu soruya *Ne Yapmalı?* adlı kitabında çok açık bir yanıt verir. İşçilerin örgütü ile devrimcilerin örgütünün, ayrı şeyler olduğunu söyleyen Lenin'in görüşlerini daha önce anlattığımız için tekrarlamayacağım. Ama sorunun can noktasının burada olduğunu bir kez daha vurgulamak isterim. Ekim Devrimi'nden yetmiş yıl sonra sosyalist eti-

7 Lenin, *L'Etat et la Révolution*, s. 49.

ketli devletlerin tümünde manzara şu: Hepsinde komünist partileri, daha doğrusu bu partilerin merkez yürütme komitesinin yöneticileri ama asıl parti genel sekreterleri egemenliğin *mutlak* sahipleridir. Bu kimseler genel seçimle işbaşına gelmedikleri ve görevden uzaklaştırılmadıkları için bu ülkelerde Paris Komünü'nde olduğu gibi bir işçi iktidarından söz edilemez. Oysa Marx ve Engels'in düşledikleri *proletarya diktatörlüğü* Paris Komünü idi. Lenin'in modeli ile Marx ve Engels'in *modeli* farklı şeylerdir.

Komün, işçi demokrasisi konusunda önemli bir olaydır. Örgütlenme konusunda da önemlidir. Yukarıda açıklandığı gibi Komün yönetimi, yerel Komünlere dayalı, yerel Komünlerin temsilcilerinden oluşan bir merkez iktidarı tasarlamaktaydı. Tabana dayalı ve tabanın sesini duyurduğu bir yapılanma. Bunu gerçekleştirmeye vakit bulamadı. Ancak üç ay yaşayabildi. Ama işçilerin Paris'te nasıl bir yönetim kurduklarına bakmak yetiyor: Paris Komünü gerçek bir işçi iktidarı idi, yani doğrudan doğruya işçi temsilcilerinin yönettiği bir politik yapılanma modeli... Oysa Ekim Devrimi'nde Lenin ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği model bambaşkadır. Bu modelde, iktidar gerçekten işçilerde değil, işçiler adına savaşan, *profesyonel devrimcilerdedir*.

Ekim Devrimi'nden hemen sonra Bolşevikler, Kurucu Meclisi dağıtmışlardır. Oysa iktidar ele geçirmeden önce Kurucu Meclis'in hemen toplanmasını istiyorlardı. İktidara gelince Lenin ve Troçki, Kurucu Meclis'in gereksizliğini savunmaya başlamışlardır. Orada da kalmayarak genel seçimlerin ve ulusal temsil mekanizmasının gerçekte bir değer taşımadığını savunmuşlardır. Troçki işçilerin hızla bilinçlendiklerini, oysa demokratik kurumların yavaş işleyen makinesinin buna ayak uyduramadığını ileri sürmüştür. Yani seçimlerle kurulan meclisler bir süre sonra değişen, yenileşen kamuoyunun gerisinde kalır. Oysa milletvekillerinin kamuoyuna ayak uyduracakları bilinen bir gerçekti. Besbelliydi ki, Lenin ve arkadaşları demokratik kurumları tasfiye etmeye karar vermişlerdi. Nitekim Kurucu Meclis'in dağıtılmasını öteki demokratik kurumların or-

tadan kaldırılması izledi. Basın hizaya getirildi, muhalif partiler kapatıldı, gösteri ve toplantılar yasaklandı. Kamuoyu artık tepeden inme buyruklarla biçimlendirilecekti. Bu girişimler belki yöneticileri rahatlatıyordu. Ama sosyalist heyecanı, yaratıcılığı yok ediyordu. Oysa sosyalizm, hele Rusya gibi geri kalmış bir toplumda, ancak emekçi halk yığınlarının gönüllü özverisi ile kurulabilirdi. Sosyalizm derken toplumun yeniden yaratılmasını düşünüyorum. Bu ancak yığınların cömertçe harcayacağı, gönüllü çabası ile gerçekleşebilir. Çünkü toplumun temelden değişmesi sadece yeni fabrikalar, yeni yollar, yeni limanlar, yani kısacası maddi başarılardan ibaret değildir. Bu en başta insanların değişmesi demektir. Ve bu değişim ancak halkın sosyalizmi benimsemesi ve bu yolda severek yürümesi ile gerçekleşir. İnsanlar tarihin karanlıklarından bu yana edindikleri bencil duygulardan sıyrılacaklar, yepyeni erdemlere sahip olacaklardır. Bu buyrukçu bir rejimde olmaz.

Oysa Lenin oldum olası devleti ele geçiren bir avuç öncünün buyruklarla toplumu değiştirebileceğine inanıyordu. Profesyonel devrimciler kavramı bu inancın ürünüydü. Bu inancı gerçekleştirmeye hizmet edecek bir de *parti* icat edilmişti: Piramit biçiminde bir öncüler partisi... Böylece *proletarya diktatörlüğü* bu partinin diktatörlüğüne dönüşüyordu. Oysa partinin bir işçi partisi olmadığını Lenin'in kendisi vurgulayarak belirtmiştir.[8] Parti bir avuç devrimci öncünün partisidir; işçilerin örgütü sendikalardır, sendikaların dizgini ise partinin elindedir. Böylece *proletarya diktatörlüğü* kavramı içerik değiştiriyor: İşçi sınıfı adına öncülerin diktatörlüğü anlamında kullanılıyordu.

Ama Lenin daha da ileri gidecek ve kişi diktatörlüğünün proletarya diktatörlüğüne ters düşmediğini, onunla bağdaşabileceğini ileri sürecektir. Bolşevik Partisi'nin 29 Mart-5 Nisan 1920 günlerinde, Moskova'da toplanan 9. Kongresi'nde, Lenin'in sunduğu *Ekonomik Yapılanma* hakkındaki konuşmasını okuyalım. Konuşmasının bir yerinde Lenin şöyle diyor:

---

8 Lenin, *Que Faire?*, s. 112-128.

"Merkez İcra Komitesi'nin iki yıl önce aldığı bir kararla resmen onaylanmış olan bir konuyu biz sadece tekrarlamakla yetiniyoruz. Merkez İcra Komitesi'nin çoktan çözümlediği, kestirip attığı ve aydınlattığı bir konuda; Sovyet sosyalist demokrasisinin kişisel iktidar ve diktatörlükle asla çelişmediği, hatta kimi zaman bir diktatörün tek başına bir sınıfın iradesini gerçekleştirmede daha çok iş gördüğü ve çoğu zaman daha yararlı olduğunu vurguladığı konusunda şimdi bizi geriletmek istiyorlar. Herhalde bizim kolektif ve kişisel yönetim hakkındaki ilkesel tutumumuz öteden beri bellidir. Ayrıca bu konu Merkez İcra Komitesi'nce karara da bağlanmıştır."[9]

Lenin bu konuşmayı, besbelli işçilerin şevkle çalışmaları üzerine yapmış. 1920'nin zor günlerinde. "Herkes var gücüyle kaytarmadan çalışacak," dese olmaz mıydı? Ne gerek vardı proletarya diktatörlüğünden söz etmeye? Proletarya diktatörlüğü işçilere karşı değil, burjuvalara karşı uygulanır. Ve Marx'ın *Manifesto*'da vurguladığı gibi, "Proletaryanın hareketi kocaman çoğunluğun, kocaman çoğunluk yararına, kendiliğinden hareketidir." Proletarya diktatörlüğü ile kişisel diktatörlüğün bağdaşması asla mümkün değildir. Koca çoğunluğun, kişisel iktidar ve diktatörlükle yönetilmesi ancak burjuva anlamda bir diktatörlüktür. Bunun proletarya diktatörlüğü ile hiçbir ilişkisi yoktur. Çünkü kişi diktatörlüğü demek, çoğunluğun bir yana itilerek, tek bir kişinin egemen olması demektir ki, proletarya diktatörlüğü kavramının yadsınması anlamına gelir. Lenin ciddiye alınamayacak sözde teorik açıklamalar yapacak yerde, "üretimdeki aksamalar karşısında önlem almak zorundaydık" demiş olsaydı, kim itiraz edebilirdi. Ama hazret, tutumunu teorik bakımdan haklı göstermeye kalkışıyor. Engels'in Paris Komünü olarak açıkladığı proletarya diktatörlüğünü kişisel diktatörlükle bir tutmak bağışlanmaz bir gaftır. Ama Lenin'in kaleminde şaşılacak bir yanı da yoktur. Çünkü Lenin oldum olası, devrimin *profesyonel devimciler* tarafından, yukarıdan aşağı gerçekleştirileceğini inanmıştır. Bu-

9 Lenin, *Œuvres*, c. 30, s. 488-489.

nun içindir ki, piramit biçiminde örgütlenme modelini, gizli çalışmanın dayattığı bir zorunluluk olarak değil iktidarı ele geçirdikten sonra sosyalizmin kuruluşu için de kullanılacak bir model olarak kabul etmiştir. Ama sosyalizm de, demokrasi de buyrukla kurulamıyor. Aradan yetmiş yıl geçtiği halde Sovyetler Birliği'nde ne sosyalizm ne sosyalist demokrasi kurulabilmiştir. Ve bugün Lenin'in koltuğunda oturan Gorbaçov, *açıklık politikası* ile *demokrasiye* yönelerek, merkezci sistemi yumuşatmaya çalışıyor. Stalin'i eleştiriyor. Oysa kişi diktatörlüğüne yeşil ışık yakan Lenin'dir. Elbet Lenin'in eleştirisine de sıra gelecek bir gün.

Evet, çeşit çeşit engeller var karşımızda: Faşist yasalardan, sosyalizm hakkındaki çelişen görüşlere dek, türlü zorluklar var önümüzde. Oysa hepimiz Türkiye için tek kurtuluş yolunun sosyalizm olduğunu biliyoruz. 1968'den bu yana tezgâhlanan oyunlardan hâlâ gerekli dersi almış görünmüyoruz. Çıkmaz olduğu kanıtlanmış yolları, hâlâ denemeye kalkışan evlatlarımız var. Amerika'nın müttefiki Türk burjuvaları yeniden başlayan silahlı eylem denemelerini alaycı bir tebessümle izliyorlar herhalde...

Aynı senaryoyu başka aktörlerle oynamaya devam edemez sosyalistler. Sosyalistler, öncelikle yıllardır süren şu bölünmüşlüğe, son vermenin yolunu bulmalıdırlar. Bir araya gelip bilim adamları gibi tartışmalıdırlar. Marx'ın teorisi bilimsel bir teori. Her bilim teorisi gibi o da eleştiriye açıktır. Eleştirisiz bilim olmaz. Çünkü bilimi ancak eleştiri ile ve yeni buluş ve görüşleri gerçeklerin mihenginde değerlendirerek ilerletebiliriz. Türkiye'nin sosyalist yolunu, biz Türkiyeli sosyalistler bulgulayacağız. Değişik görüşlerimizi, inançlarımızı tartışarak... Bunun için en kısa zamanda bir masa etrafında bir araya gelmeliyiz. Türkiye'de sosyalistlerin fazla bir ağırlıkları yok. Bölünmüşlük bizi daha da etkisiz hale getiriyor. Bu duruma son vermek hepimizin görevidir. Bunu başaramazsak ilerde çok suçlanacağız hepimiz.

Bu kitapta sosyalizm anlayışımız açıklanıyor. Bunlar tüm sosyalistlerin eleştirisine açık. Bir araya gelelim, isterseniz işe

bu görüşlerin eleştirisinden başlayalım. Böylece sizlerin görüşlerini de bizler öğrenmek ve gerekiyorsa eleştirmek olanağını bulmuş oluruz. Ve en doğru çizgide birleşmenin yolunu ararız, belki de buluruz.

MEHMET ALI AYBAR
Bebek, 22 Eylül 1987

İKİNCİ KİTAP

Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür

GİRİŞ

Bunalım, bürokratik sapma ve örgütlenme sorunu

Bu kitapçık, geçen yıl *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan Leninist örgütlenme konusundaki incelemelerle,[1] Moskova ve Pekin yanlısı dergilerin saldırılarına verdiğim yanıtlardan oluşuyor. Bunları yeniden yayımlarken, kimi bölümleri genişlettim.

Örgütlenme, sosyalist uygulamanın temel sorunu olduğu halde, bildiğim kadarı ile Marksizmde teorik bir sorun olarak ayrıca ele alınmamıştır. Toplumların üretim tarzı ile örgütlenme biçimi arasındaki ilişkiler üzerinde ne Marx ne Engels durmuştur. Konuyla Lenin ilgilenmiş, ancak o da soruna sadece pratik açıdan yaklaşmıştır. Önerdiği merkezci, dikeyine hiyerarşili, asker disiplinli parti modelini savunmak için yüzlerce sayfa yazmış olduğu halde bu örgütlenme biçiminin, sosyalizmle bağdaşıp bağdaşmadığını hiç düşünmemiştir. Sosyalizmin uygulanmasında ciddi sorunlar ortaya çıktığı halde, bugün bile, bunların bir ters örgütlenmeden ileri gelebileceği, olumsuz etmenler arasında sosyalizmle bağdaşmayan bir örgütlenme biçimine sarılınmış olmasının da rol oynayabileceği teorik

1 26-30 Ağustos. [1978 – e.n.]

bir sorun olarak ele alınmıyor. Oysa birbirinden farklı sosyo-ekonomik yapılara sahip olan ve farklı tarihsel koşullarda sosyalizme geçmiş toplumlarda aynı rahatsızlıkların belirmesi ortak bir nedenin araştırılmasını gerekli kılmaktadır.

Yarım yüzyılı aşan uygulama sosyalizmin derin bir bunalım içinde olduğunu gösteriyor. Olayları, "sosyalizmin yükselen bayrağı!" falan gibi sloganlarla örtbas etmek olanaksızdır. Sovyetler Birliği'nde bir Stalin dönemi yaşanmıştır. Otuz yıl süren kanlı bir diktatörlük. 20. Kongre'de Kruşçev bu kanlı iktidarı örten giz perdesini araladı: Halkların yığınlar halinde yaşadıkları bölgeden başka bölgelere sürülmesi; işçilerin, köylülerin öldürülmesi; kanlı polis operasyonları; siyasal rakiplerin düzmece davalarla yok edilmesi... Benzer olayların sosyalist etiketli öteki ülkelerde de cereyan ettiği biliniyor. Kruşçev sosyalizmle asla bağdaştırılamayacak olan bütün bu olayları, Stalin'in sırtına yüklemiş ve bu olguyu tümü ile "kişinin putlaşması" olarak nitelemişti.

Ne var ki, sosyalizme ters düşen olaylar 20. Kongre'den sonra da devam etmiştir; işçiler, köylüler gene sistemli biçimde iktidardan uzak tutulmaktadır. Hiçbir konuda gerçekten söz ve karar sahibi değillerdir. Sosyalist demokrasi gene askıdadır. Muhalifler öldürülmüyorlarsa da, gene susturulmaktadır. Gene özgürlük yoktur. Gene iktidar küçücük bir azınlığın, bürokrasinin tekelindedir. Sovyetler Birliği, dünya komünist hareketini gene hegemonyası altında tutma çabaları içindedir: Macaristan'ı, Çekoslovakya'yı ordularına işgal ettirmiş, sadakatlerine güvendiği kimselerden oluşturduğu hükümetleri iktidara getirmiştir. Macaristan Komünist Partisi Birinci Sekreteri ve ülkenin başbakanı Imre Nagy'yi gizlice öldürtmüştür.

Bunlar 1956'ların, 1968'lerin olayları. Ama sosyalist etiketli dünya hâlâ rayına oturmamıştır. 1948'de, Yugoslavya'nın Stalin'e rest çekişinden sonra, 1960'lardan sonra Sovyet-Çin anlaşmazlığı iyice su yüzüne çıkmıştır. Sosyalist etiketli dünyanın bu iki devi giderek birbirlerini sosyalizme ihanetle suçlamaya, sınır bölgelerinde silahlı çatışmalara girişmeye başlamışlardır. Bugün ise bu iki dev, Güneydoğu Asya'da, üçüncü dev-

letler aracılığı ile savaşmaktadırlar: Sovyet yanlısı Vietnam, Çin yanlısı Kamboçya'ya saldırmış, Pol-Pot hükümetini devirmiş, Vietnam yanlısı bir kukla hükümet kurdurmuştur. Buna karşılık Çin de Vietnam'a saldırmış, Çin Silahlı Kuvvetleri Hanoi'ya yaklaşmış ama dünya kamuoyunun tepkisi karşısında, Çin kuvvetleri Vietnam topraklarını boşaltmıştır. Dikkat çekicidir ki, bu olayda her iki taraf da hareketin bir "cezalandırma" hareketi olduğunu iddia etmişlerdir: Vietnam, Kamboçya'yı cezalandırdığını söylemiş; Çin de Vietnam'ı cezalandırmaktan söz etmiştir. Sanki sosyalizmde bir sosyalist devletin bir başka sosyalist devleti cezalandırmaya hakkı varmış gibi...

Stalin dönemini ve daha sonraki ters olayları bir yana bıraksak bile –bırakılacak şeyler değil elbet– sadece Kamboçya, Vietnam, Çin arasındaki savaşlar sosyalizmin derin bir bunalım içinde olduğunu kanıtlar. Çünkü sosyalizm savaşı yadsıyan bir düzen vaat eder. Eğer sosyalist etiketli iki devlet birbirleriyle savaşıyorlarsa bu, sosyalizmin çok ciddi bir rahatsızlık geçirdiğini gösterir.

Kaldı ki, ters uygulamaların, Lenin zamanında başladığı da artık bugün biliniyor: Lenin, devrimden hemen sonra işçilerin fabrikaları işgal etmesine, işçi komiteleri kurup yönetimi ellerine almalarına şiddetle karşı çıkmış, fabrikalarda yönetimin eski patronlarda kalmasını savunmuştur. Gene Lenin, ulusal ekonominin sendikaların yönetimine bırakılmasına da karşı çıkmıştır. Marksizmin, "ortak üreticilerin, ürettikleri ürünler üzerinde ortaklaşa söz ve karar sahibi olmalarını" öngören temel ilkelerinden birini savunan "İşçi Muhalefeti"ne gene Lenin karşı çıkmış, Kollontai ve arkadaşlarını anti-Marksist bir çizgi izlemek ve Kronstad Ayaklanması ile ilişkili olmakla suçlayarak "İşçi Muhalefeti" ile birlikte parti içi ve dışı tüm sosyalist muhalefet grup ve partilerini yasaklamıştır. Partinin 10. Kongresi'nde alınan bu kararlarla, düşün ve basın özgürlüklerini ortadan kaldıran tüm kararlar devrimin o tarihte noktalandığının açık kanıtlarıdır.

Bu olaylar, düşünebilen Marksistlerin kafasında soru işaretlerinin belirmesine neden olmuştur: Proletarya diktatoryası ne-

den, nasıl, emekçileri dışlayan bir bürokrasinin ve onun başındaki "güçlü" adamın emekçilere karşı kanlı iktidarına dönüştürülebilmiştir? Nasıl, neden işçiler, köylüler, buna göz yummuşlardır? Yoksa proletarya diktatoryası işin başından beri sihirli bir sözcükten ibaret mi kalmıştır? Burjuva ideologları ise bu olayları Marksizmin iflası olarak yorumluyor, Marksizmin özgürlükle bağdaşmadığı sonucunu çıkarmaya çalışıyorlar. Bunlara susturucu yanıtlar vermek zor değildir. Marx'ın bilimsel ve politik mücadelesi tümüyle işçilerin, emekçilerin kurtuluşu için özgürlük için ödünsüz bir savaştır. Yapıtları bunun en canlı kanıtıdır. Bunların içinden buraya aktaracağımız şu satırlar, bu yakıştırmaları kökünden çürütmeye yetecektir. Marx, *Kapital*'de şöyle yazar:

> "Olanaklı olan biricik özgürluk, sosyal insanın, ortak üreticilerin, doğa ile alışverişlerini, akla uygun olarak düzenlemeleri, doğanın kör gücüne boyun eğecek yerde, elbirliği ile onu denetlemeleri ve bu alışverişi en az emekle ve insan doğasına en yaraşır, en saygın bir biçimde gerçekleştirmeleridir."[2]

Marx'ın öğretisi, bilim ışığında kurtuluşu, özgürlüğü bulma mücadelesidir. Marx, yukarıya aktardığımız satırlarda, ortak üreticilerin elbirliği ile insan doğasına en yaraşır ve üretimin en az emekle sağlanmasını gerçekleştirecek olan bir sosyal düzen kurmalarını ve elbirliği ile yönetip denetlemelerini önermektedir. Kaldı ki, Marx'ın bu önerisi henüz çalışmanın zorunluluğunu koruduğu geçiş dönemi içindir. Sınıfsız toplumda insan, kendi varlığının bilincine en üst düzeyde erişerek, tüm yabancılaşmalardan kurtulmuş, tam anlamıyla özgür bir varlık olacaktır. Burjuva ideologlarının, Marksizmin özgürlükle bağdaşmadığı hakkındaki iddiaları dayanaktan yoksundur ve sınıfsal bir körlük örneğidir.

Ama yukarıya sıraladığımız sorular yanıtsız bırakılamaz. Yanıtların "ipuçları" yukarıdaki satırlarda gizlidir. Olaylar bu satırlar ışığında değerlendirilirse, yanıtlar ortaya çıkacaktır. 20. Kongre'den beri bu sorular benim kafamda da yer et-

2 Marx, *Le Capital*, c. 3, s. 198-199.

mişti. Kruşçev'in "kişinin putlaştırılması" biçimindeki açıklaması pek çokları gibi beni de hiç doyurmamıştı. Çünkü sorun zaten bu "putlaşmanın" nasıl olduğu idi. Sovyet Devrimi yeni bir bürokrasinin oluşmasına yol açmıştı. Bunların bir kısmı Çarlıktan miras kalmıştı. Ama önemli bir kısmı da devrimden sonra ortaya çıkmıştı. Lenin kendisini, arkadaşlarını, yani partiyi, bürokrasinin dışında görüyor ve bürokrasi ile mücadeleyi partiden bekliyordu. Bürokrasinin doğuşunu, Rusya'nın geri kalmışlığı ile artizanal üretimin yaygınlığı, köy-kent ayırımı ve ulaşım zorluğu gibi etmenlerle açıklıyordu. Oysa zamanla bu etmenler ortadan kalktığı halde, bürokrasi Lenin zamanına kıyasla çok daha büyük boyutlara ulaşmıştır. Demek ki, bürokrasi olgusunun bir başka nedeni vardı. Ayrıca bürokrasi tepeden inmeci totaliter rejimin birlikte geliştiği ve aynı olguların, bambaşka tarihsel koşullar içinde bulunan, farklı sosyo-ekonomik yapılara sahip olan toplumlarda da aynen görülmesi dikkat çekiyordu. Örneğin Çekoslovakya ileri bir sanayi toplumuydu sosyalizme geçtiği tarihte ama geri kalmış Rusya'daki gibi onda da tepeden inmeci, totaliter bir rejim kurulmuş, emekçilerden kopuk bir bürokrasi türemiştir. Bu gözlemler, aynı hastalığı yaratan bir virüsün aranması gereğini anlatıyordu. Sovyetler Birliği'nde ve onu model almış ülkelerde aynı yozlaşmayı doğuran bir virüs. Sovyetler Birliği'ne ve öteki sosyalist ülkelere ortak olan bir ters yapı, bir ters davranış vardı mutlaka.

İlk olarak göze çarpan yönetici kadro ile emekçi yığınların birbirine yabancılaşmış olmasıydı. Tıpkı burjuva toplumlarındaki gibi, yöneticilerle emekçi halk arasında aşılmaz bir mesafe vardı. Burjuva toplumlarına göre burada bu mesafe daha da çoktu. Demokratik burjuva toplumlarında yönetici halka yakın görünmek gereğini duyar. Oysa buradaki mesafe, adeta bir sınıf farkından doğan bir yaşantı uçurumu idi. Üstelik bu mesafe, tüm yetkilerin yöneticilerin tekelinde toplanmış olmasıyla bir kat daha uzamaktaydı. "Buyuran-buyurulan" ilişkileri devam ediyordu, tıpkı burjuva toplumlarındaki gibi. Bu, çok ters bir şeydi. Sosyalist toplumun özgürlükçü, eşitçe ilişkileri kurula-

mamıştı. Parti yöneticileri, yüksek memurlar, ordu ve polis örgütü mensupları, bilginler, sanatçılar, teknokratlar, işletmeciler, sporcular ve aileleri kendi içinde hiyerarşili bir sosyal sınıf oluşturmuşlardı; çalışma koşullarını saptayan ve ulusal geliri bölüştüren egemen bir sosyal sınıf... Bunların karşısında işçiler, köylüler ikinci sınıf vatandaş durumundaydılar. Hiçbir işte söz ve karar sahibi değillerdi. Üstelik sömürü de son bulmamıştı: Çalışma günü gene ikiye bölünüyor; işçiler, köylüler "toplum için çalışma" adı verilen ve karşılığında ücret almadıkları çalışma saatlerinde gene bir artık-değer üretiyorlardı. Bu artık-değeri, üretenler değil, yönetici kadro bölüştürüyor, bu bölüştürmede bürokrasi doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak en büyük payı alıyordu. Bu terslikler "Sovyet modeli"nde bir sosyalizm uygulayan tüm ülkelerde görülmekteydi.

Bu ülkelerin bir ortak yanları daha vardı: Marx'ın bilimsel öğretisi, hepsinde aynı felsefe sistemine, bir çeşit varlık bilgisine, "*ontologie*"ye dönüştürülmüştü. Marksizm-Leninizm adı verilen bu siyasal ideoloji bir bilimler bilimiydi. Doğanın ve toplumun gelişme yasalarını açıklayan bu felsefe sistemi ile geçmişin de, yarının da, bugünün de sırları çözülmekteydi. Tüm yetkileri tekellerinde toplamış olan yöneticiler bu yeni dinin de başrahipleri durumundaydılar: Marksizm-Leninizmde neyin doğru neyin yanlış olduğunu yalnız onlar, daha doğrusu başrahip durumunda olan Stalin söylerdi.

Sosyalizme ters düşen bu yola nasıl, neden girilmişti? Marx'a göre devrimin taşıyıcısı ve gerçekleştiricisi olan işçi sınıfı nasıl pasifleştirilebilmiş, bir kenara itilmişti? Bürokratlaşma neden oluyordu? Bürokrasinin egemenliğini sağlayan ne idi? Stalin nasıl putlaşabilmişti? İlişkileri ters yollara yönelten bir araç, bir makine mi vardı?

Evet, sorular bu noktada *düğümleniyordu*. Sosyalist etiketli ülkelerin hepsinde, Çin dahil, siyasal makine aynı biçimde kurulmuş ve aynı biçimde işliyordu. Tüm yetkileri merkezde toplayan bir makine... Lenin, *Komünizmin Çocukluk Hastalığı* adlı kitabında her şeye 19 kişilik merkez komitesinin egemen olduğunu yazıyor ve bu 19 kişinin gerçek anlamda bir *oligarşi* oluş-

turduklarım yazıyordu.[3] Oysa proletarya diktatoryası bir oligarşinin iktidarı demek değildi. Demek ki, bozukluk buradaydı; "*oligarşi*"yi yaratan makinedeydi. Lenin, *Ne Yapmalı?*, *Bir Adım İleri İki Adım Geri*. *Bir Yoldaşa Örgütlenme Görevlerimiz Üzerine Mektup* adlı yapıtlarında bu makinenin yapısını, işleyişini uzun uzadıya açıklar. Bu, *küçük* bir azınlığın kocaman çoğunluklara egemen olmasını sağlayan bir makinedir. Kaskatı merkezcidir, dikeyine hiyerarşilidir, tepeden inme disiplinlidir bu makine. Başlıkalar, ilke olarak kalımlı yöneticilerdir. Bunlar işçi sınıfının "öncü"leri olma iddiasındadır ama kendileri işçi kökenli olmayabilirler; öncülükleri de işçi sınıfının herhangi bir irade beyanına dayalı değildir. Öncülükleri, sosyalist bilince sahip oldukları hakkındaki iddialarından kaynaklanmaktadır. Lenin defalarca tekrarlamıştır ki, "öncüleri ve öncü"lerden oluşan partiyi, işçi sınıfı ile emekçi yığınlarla asla karıştırmamak, bir tutmamak gerektir.

Bilindiği gibi bu örgütlenme biçimi, önce Rus Sosyal Demokrat Partisi'nce benimsenmiştir. Devrimden sonra, III. Enternasyonal aracılığı ile tüm komünist partilerine dayatılmıştır. Zaten bu partiler, merkezi Moskova'da bulunan Komünist Enternasyonal'in birer şubesi durumundaydılar. Giderek tüm sosyalist etiketli devletler de kaskatı merkezcilik esasına göre kuruldular. Merkezci, dikeyine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli ve yöneticilerin kalımlı olduğu "Leninist örgütlenme modeli", birbirine düşman kamplara ayrılmış da olsalar, tüm komünistlerin benimsediği ve politik ideolojilerinin ayrılmaz bir öğesi olarak gördükleri, biricik örgüt biçimidir.

Oysa bu örgüt biçimi, sosyalizme ters düşmektedir. Sosyalizm, eşitliği ve kardeşçe dayanışmayı öngörür. Bundan dolayı, küçük bir azınlığın, yığınlar üzerinde egemenlik kurmasına yol açan Leninist örgütlenme modeli ile sosyalizm bağdaşmaz, bağdaştırılmaz. Aslında Leninist örgütlenme modeli, burjuva toplumlarının örgütlenme biçimidir.

Örgütlenme biçimi toplumların üretim tarzına sıkıca bağlıdır. Yanlış adım, kapitalizme özgü bir örgütlenme modeli ile sosya-

3 Lenin, *La Maladie infantile du communisme*, s. 26.

lizm kurmaya kalkışılmış olmasındaydı. Marksizmde, bu soruna teorik açıdan yaklaşılmadığı için, hâlâ örgütlenmenin yansız bir iş olduğu sanılmaktadır. Oysa insanların işbirliği etmelerini, bir işi birlikte başarmalarını sağlayan örgütlenmenin, her şeyden önce üretimin gerçekleştirilmesi için zorunlu olduğu açık bir gerçektir. Dolayısıyla örgütlenmenin üretim tarzına, bu üretim tarzına bağlı üretim ilişkilerine göre bir biçim aldığı da açık bir gerçektir. Örgütlenme modelleri, içinde doğdukları toplumun hukuksal ve/veya siyasal üst-yapılarının bir parçasıdır ve esas olarak toplumun egemen sınıfına hizmet eden makinelerdir. Örneğin kapitalist toplumda örgütlenme biçiminin merkezci, dikeyine hiyerarşili tepeden inme disiplinli oluşu bir rastlantı değildir. Bunu, sermayenin merkezleşme ve yoğunlaşma hareketi zorunlu kılmıştır. Sermayenin giderek küçük bir azınlığın tekelinde toplanması, yönetimin de aynı ellerde bulunmasını zorunlu kılar. Emekçi yığınlarını disiplinli bir çalışma rejimi içinde tutmak için ordudaki komuta zincirine benzer bir örgütlenme biçiminin uygulanması gerekmiştir. Merkezci örgütlenme biçimi toplumda "buyuran-buyurulan" ilişkileri üreten bir makine olarak doğmuştur. Her makine gibi bu da nerede olursa olsun aynı biçimde işler, aynı ilişkileri üretir. Burjuva devleti böyle bir makinedir; partiler, şirketler, sendikalar, dernekler, burjuva toplumunda hep merkezci örgütlerdir. Oysa böyle bir örgütlenme biçimi sosyalist üretim tarzına da, sosyalizmin insanları tüm yabancılaşmalardan kurtarmak, gerçekten özgür varlıklar haline getirmek olan asıl amacına da uymaz, ters düşer.

Örgüt, insanlar arasında, örgüt statüsünün belirlediği ilişkileri meydana getirir. Bunlar toplumda egemen olan ideolojiyi, hukuk ve siyasa anlayışını yansıtır ki, bu da ekonomik yapıca belirlenmiştir. Örgütlenmenin teorik bir sorun olarak ele alınması konunun bu açılardan irdelenmesini gerektirir. Oysa daha önce de değindiğim gibi, bildiğim kadarı ile Marksizmde teorik bir sorun olarak incelenmemiştir. Marx ve Engels, egemen sınıfların çıkarlarına hizmet eden bir araç, bir makine olduğunu söylemişler, tarih sahnesine çıkışını incelemişler ama genelde örgütlenmeyi ne devlet ne de herhangi bir başka örgütte irdele-

memişlerdir. Örgütlenmenin, tarih görüşleri içindeki yerini bile saptanmamışlardır. "Marx bize bir siyasa teorisi bırakmadı," diyenler, sanırım bu boşluğa işaret etmek istiyorlar.

Konunun önemi giderek görülmeye başlanmıştır. Kimi Marksistler, komünist partilerinin örgütlenme biçimine parmak basıyorlar. Ama bunu teorik bir sorun olarak değil de pratik birtakım önlemler olarak ele alıyorlar. Bu yazarlardan biri de Althusser'dir. Geçen yıl *Le Monde* gazetesinde Fransız Komünist Partisi üzerine bir yazı dizisi çıktı. Sonradan bunlar kitap olarak yayımlandı. Yazar, örgütlenme sorununu yüzeyde kalan bir kıyaslamadan öteye götürmüyor. Üstelik sadece Fransız Komünist Partisi'ne özgü bir sorunmuş gibi sunuyor. Althusser, Fransız Komünist Partisi'nin burjuva parlamenter devleti örneğinde ve ordu komuta zinciri biçiminde örgütlenmiş olduğunu ileri sürmekle yetiniyor. Partiyi bir baskı makinesi olarak niteliyor. Bunların değişmesi gerektiğini söylüyor. Ve tahmin edin bakalım ne öneriyor? Leninist ilkelere göre işletilecek olan demokratik merkezciliği... Sanki bu noktaya Leninist demokratik-merkezcilikle gelinmemiş gibi... Yani Althusser Leninist örgütlenme modeline ilişmeden bir şeyler söylemeye çalışıyor. Olacak şey değil tabii. Leninist parti modeli ele alınmadan, filan ya da falan komünist partisinin çalışma biçimini eleştirmek filin kuyruğunu avuçlayıp fil hakkında fikir sahibi olmaya çalışan körün durumundan farksızdır. Althusser'in bu davranışı, belki kimi politik nedenlere dayanır: Çizmeden yukarı çıkıp, şimşekleri üzerine çekmemek kaygısı gibi. Ama ne var ki, örgütlenme sorunu en geniş biçimde teorik bir sorun olarak ele alınıp irdelenmeden, ne teker teker komünist partilerinin ne de sosyalizmin geçirmekte olduğu bunalımın asıl nedenlerine inilmiş olmaz.[4]

İspanyol Komünist Parti üyesi Manuel Azcarate, "Lenin mi diyorsunuz?" başlığını taşıyan bir yazıda örgütlenme sorununa da değinmiş.[5] Bizce Azcarate'nin tutumu Althusser'in tutu-

4 Louis Althusser, *Ce qui ne peut plus durer dans le parti communiste*, Maspero, Paris 1978.

5 Manuel Azcarate, *Dialectiques*, no: 23, Paris 1978, s. 74-80.

mundan hem daha tutarlı hem daha yürekli. Leninist örgütlenme karşısında açık bir tavır alıyor. Leninist parti modelinin devrim öncesi Rusya'nın koşulları içinde değerlendirilmesi gerektiğini yazan Azcarate, bugün Lenin'inkinden bambaşka bir parti kavramına gereksinim duyulduğunu savunuyor. "Lenin'in partisi, şiddet hareketleri için düşünülmüş bir araçtı; bugün ise bize geniş yığınların katıldığı bir demokratik sürecin gerçekleşmesini sağlayacak bir parti gerek," diyor Azcarate. Ama o da sorunu daha ileri götürmüyor. Örgütlenme modelleri ile ekonomik yapı arasındaki bağa; örgüt modelinin egemen ideoloji, hukuksal ve/veya siyasal üst-yapılarla olan ilişkilerine hiç değinmiyor. Her iki yazar da konuyu, kendi partileri bakımından ele alıyor, pratik bir sorun olarak görüyor. Her ikisi de örgütlenmeyi, genelde, teorik bir sorun olarak görmüyor. Bizce tartışma "Leninist parti modeli bugünün Fransası'nda ya da İspanyası'nda uygulanabilir mi?" sorusuna indirgenmemelidir. Gerçek sorun böyle bir "model" ile sosyalizmin kurulabilip kurulamayacağıdır. Biz kurulamayacağını iddia ediyoruz. Konunun teorik planda irdelenmesi, bu yargımızın doğruluğunu kanıtlamaktadır.

Örgütlenme konusunu noktalamadan, kısaca Anton Ciliga'dan da söz etmek isterim. Anton Ciliga, 1926'da Sovyetler Birliği'ne kaçmış bir Yugoslav komünistidir. Yugoslav Partisi'nin o zamanki merkez komitesi ve Komintern üyesidir. Stalin döneminde hüküm giymiş, hapis yatmış, kamplarda yaşamıştır. Sovyetler Birliği'nden dışarı çıktıktan sonra Şaşırtıcı *Yalan Ülkesinde* adlı bir kitap yazmış, kitap 1938'de yayımlanmıştır. Ciliga bu kitapta, Sovyetler Birliği'nde Komintern yöneticisi ve mahkûm olarak yaşadığı günlerin tablosunu çizer, aynı zamanda rejimin Marksist açıdan bir eleştirisini de yapar. Bildiğim kadarıyla, Stalinizmin Lenin'den kaynaklandığını yazan ve örgüt sorununun önemine parmak basan ilk yazardır Anton Ciliga... Örgüt konusunda Ciliga şunları yazıyor:

> "Beş yıllık planın uygulaması ilerledikçe, örgütsel politik ve ekonomik biçimler sorunu, yeniden güncel hale geldi. (...) Kü-

çük burjuvazinin ve özel kapitalizmin tasfiye edilmiş olması, sosyal arenada bürokrasi ile proletaryayı karşı karşıya bırakmıştır. Böylece bunların karşılıklı ilişkisinin ortaya koyduğu sorunları ve 'sosyalizm nedir ve sosyalizme nasıl ulaşılır?' sorusunu örgütsel biçimler düzeyinde çözmeye çalışmak gerekiyordu. Teknik örgüt sorunları sosyal sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Çalışan yığınların, bürokratik istibdada karşı mücadeleleri bu koşullarda ancak bürokrasinin ekonomiye verdiği örgütsel biçimlere karşı mücadele biçiminde olabilirdi. Ama bu örgütsel biçimleri Stalin icat etmemiştir. Bunları Stalin'in, Lenin'den miras olarak devralmasıyla bir bütündür. Lenin bunun dışında tutulamaz."[6]

Kitabın ilk baskılarını görmemiştim. Ciliga'yı bir rastlantı eseri olarak bu son baskısında tanıdım. Örgüt sorununun önemini bundan tam kırk bir yıl önce görmüştür. Örgüt üzerine, yukarıya aktardığım satırlardan başka bir şey yazmamış. Ama bürokrasinin elindeki örgütsel makinenin, emekçi yığınlar aleyhine işlediğini açıkça görmüştür.

Burada Souvarine'nin kitabından da söz etmeliyim. Fransız Komünist Partisi kurucularından olan Boris Souvarine, Stalin olgusuna ilk parmak basanlardandır. Bu yüzden partiden çıkarılmıştır. *Stalin* adlı kitabında yazar, Stalin'in kişisel diktatörlüğünü hangi olaylar zinciri içinde gerçekleştirdiğini ve partinin nasıl askerî bir örgüt biçimine dönüştürüldüğünü ayrıntılarla açıklar. Ama bizce bu kitabın en ilginç yanı Marx'ın bilimsel öğretisinden hareket edilerek Leninizm adı altında nasıl dinsel karakterde bir politik ideoloji imal edilmiş olduğunu anlatmasıdır. Souvarine şunları yazmaktadır:

"O tarihte [Lenin'in ölümünden sonra], 'Leninizm' Sovyet Devleti'nin yasal ve biricik ideolojisi ilan edildi. Eskiden Lenin yanlısı olanlara Leninist denirdi. Lenin ise teoride Marksizmi savunur ve partisinde başka bir doktrine yer verilmesine göz yummazdı; ne var ki, Marx, Marksist olmadığını söyleyerek çok önceden doktrinciliği zaten mahkûm etmişti. Bun-

6 Anton Ciliga, *Au Pays du Grand Mensonage*, Gallimard, Paris 1977, s. 218.

dan böyle Leninizm sanki tarihin tüm sorunlarına kesin yanıtlar içeren, ayetlere ayrılmış bir yeni İncil misali, Lenin'in basılmış yapıtına, geçerliği kalıp kalmadığına bakılmaksızın, ister karanlık ister çelişkili olsun, geriye dönük bir sadakatle, harfi harfine uymak olacaktır.

Stalin'e göre dünyanın tüm komünistleri bugün de, yarın da düşünmek, irdelemek, anlamak zahmetinden kurtulmuş olmak ve her türlü 'sapma'dan korunmak için ezberledikleri değişmez, aksiyomatik yargıları [bunlar gedikli yorumcuların aşağı yukarı doğru sayılabilecek yorumlarıdır] tekrarlamakla yetineceklerdir. (...) Lenin'in yanılmazlığı mitosu inşa edildi. Bu, Lenin'e saygıdan çok Lenin'in mirasçılarının tehlikeli politikalarına önceden kılıf hazırlamak içindi. Stalin ve makinesi Lenin'e bir gönderme yaparak, tam uygun olmasa da, her soruyu yanıtlayabileceklerdi. Kafirler ve inançsızlar için ise yedekte kesin bir kanıtları vardı: Gepeu.*"[7]

Souvarine kitabını 1930'larda yazdı, Ciliga'dan bir-iki yıl önce. Yani Sovyetler Birliği'ne umutla bakıldığı yıllarda. Gerçekleri kırk yıl önce görmüşler her ikisi de. Souvarine'nin kitabı ciddi bir irdelemenin ürünüdür. Ne var ki, ne Ciliga örgüt sorununun teorik önemini kavramış ne de Souvarine Marksizmin dinsel nitelikte bir politik ideolojiye dönüştürülmesi ile merkezci örgütlenme modeli arasındaki sıkı bağları fark edebilmiştir.

Marksizmin bir felsefe sistemine dönüştürülmesi

Merkezci Leninist örgütlenme biçimi ve bu "model"e sıkı sıkıya bağlı olan "öncülük" teorisi, Marksizmin bilimsel karakterini kaybederek kapalı, noktalanmış bir felsefe sistemine dönüşmesine de neden olmuştur. Lenin'e göre parti bir öncü müfreze idi. Bu öncüler müfrezesi, iktidarın ele geçirilmesi için yürütülen mücadelede olsun, iktidar ele geçirildikten sonra sosyalizmin kurulması için verilen mücadelede olsun işçi sınıfına,

(*) Gepeu: Daha sonra KGB'ye dönüşecek, 1922'den sonra ÇEKA'nın yerine kurulan Sovyet siyasi polisi – e.n.

7 Boris Souvarine, *Stalin*, Ed. Champ Libre, Paris 1977, s. 310-311.

bilim ışığında yol göstermek iddiasındadır. Demek ki, politika bilimin pratiğe geçirilmesinden ibarettir. Politika bilime tâbi olacaktır. Ama merkezci bir örgütte öncüler ancak bilim tekellerinde olursa politikayı bilimin emrine verirler. Yani bilimi de kendileri yaparsa, politikayı bilime uydururlar. Öncü olmanın ve merkezci bir örgütün başında bulunmanın kaçınılmaz sonucudur bu. Bilimi, örgütün dışında, bağımsız bir uğraş olarak görürseniz, o zaman öncülüğü bilim adamları yapacak demektir ki, parti yöneticileri için bu asla düşünülemez. Devrim yolunu aydınlatan bilim de, tüm öteki işler gibi, merkezdeki yöneticilerin, parti genel sekreterinin buyruğunda olmalıdır. Açıkçası, neyin bilime uygun, neyin uygun olmadığını yalnız genel sekreter söylemelidir. İşçi hareketine merkezci örgütlenme biçimi ve öncülük teorisi dayatılınca, bilim ister istemez genel sekreterin "uzmanlığı" içine girmiştir. Stalin, bilginler bilgini ilan edilmiştir.

Aslında bu da Stalin zamanında başlamış değil. Lenin de Marx'ı en iyi anlayan, en doğru yorumlayan kişi olmak iddiasındaydı. Lenin, örgütle ideolojiyi iç içe bir sorun olarak görmüştür. "Öncülük" iddiası, dışarıdan bilinç götürme teorisinin mantığı, bilimsel sosyalizme göre neyin doğru olduğunu söylemek yetkisinin de baştaki bir avuç yöneticiye ya da Stalin zamanında olduğu gibi genel sekretere bırakılmasını zorunlu kılmaktadır. Bir öncü partinin politikanın kaynağı olan "teori"yi başıboş bırakması olanaksızdır. Lenin başlangıçta iki başlı bir merkez düşünmüştü: Örgüt sorunlarıyla uğraşan bir merkez; ideolojik sorunlarla uğraşacak bir merkez.[8]

Sonradan bu iş merkez komitesine bağlı Politbüro'ya bırakıldı. Elbet Politbüro dışında kimse teoriyle uğraşamaz, yorum getiremez diye bir yasak konmadı. Ama kimse Sovyetler Birliği'nde resmî yorumların karşısına çıkacak cesareti göstermediği ya da gösteremeyeceği için teorik sorunlar hakkında ilk ve son sözü Stalin söylüyordu. Bugün de genel sekreter ve yakınları söylemektedir. Öteki komünist partiler ise, merkezciliğin gereği olarak, Moskova'nın yorumuna uymuşlardır. Bugün ki-

8 Lenin, *Œuvres*, c. 6, "Örgütlenme Görevlerimiz Üzerine Bir Yoldaşa Mektup".

mi gene Moskova'nın yorumuna, kimisi de Pekin'in yorumuna uymaktadır. Bizim gibi gerçekten bağımsız olanlar ise parmakla sayılacak kadar azdır.

Aslında sosyal olayları irdelemek yerine Marx'ın yazılarına başvurmak yolunun tutulması Marx'tan sonra gelen Marksistlerin ortak yanılgılarıdır. Marx'ın, "Ben Marksist değilim," demekle neyi kastettiğini hiçbiri iyice düşünmemiştir. Karşılarına çıkan sorunların çözümünü Marx'ta, Marx'ın yazılarında aramışlardır. Bu konuda Lenin en aşırı gidenler arasındadır. Kuşkusuz Lenin, "Marx'ın yazdıkları değil, düşüncesi önemlidir," demiştir. Ama bu, kendi görüşlerini dayatmak için bir yol olmuştur. Ve giderek Lenin, kendi Marx yorumundan başka bir yorum olamayacağı inancına varmıştır. Böylece iç içe iki sapma, "*déviation*", baş göstermiştir. Marksizm bilimsel bir teori olmaktan çıkmış; kapalı, noktalanmış bir felsefe sistemi haline gelmiş ve bunun yorumu partinin tekelci yetkileri içine girmiştir. Lenin'in sağlığında toplanan 10. Kongre bu konuda da bir dönüm noktası sayılabilir. Bolşevik Partisi dışındaki sosyalist ve işçi partilerinin yasaklanması ve parti içi muhalefetin susturulması, basının dizginlenmesi Lenin ve arkadaşlarını, Marksizm konusunda da biricik söz sahibi kişiler haline getirmiştir.

Bu sapma Stalin zamanında doruğa ulaştı. Lenin sağlam bir kafa idi ve güçlü bir tartışmacıydı. Stalin ise kurnaz bir yöneticiydi sadece. Bilime dayalı bir politika yürütebilmek için Marksizmi tekeline almalıydı. Öyle yaptı. Marx'ın biricik yorumcusu Lenin'di. Stalin de, Lenin'in biricik yorumcusu olursa Marx'ın da en iyi yorumcusu olmuş olacaktı. *Leninizmin İlkeleri* adlı kitabı yayımladı. Stalin'in, Lenin üzerine verdiği konferanslardan oluşturulmuştu bu kitap. Arkadan *Leninizmin Sorunları*'nı yayımladı. Bunu parti tarihi için yazdığı "Maddeci Diyalektik ve Tarihsel Maddecilik" adlı makale izledi. Bu makale 30-35 sayfalık bir kitapçık halinde yayımlandı ve tüm dünya komünistlerinin el kitabı oldu. Bu kitapçık tanımlardan-yargılardan oluşmaktadır. Çoğu tanım ise üstelik "yasa" olarak nitelenmektedir. Stalin bir tanımla işe başlar; bu tanım bir yasanın tanımıdır. Stalin bu tanımı maddeler halinde açıklar ve sonuç olarak

birtakım kesin yargılara varır. İşin ilginç yanı her konuda kesin, katı yargılara varılırken bir yandan da dogmacılıktan kaçınmak gerektiğinin, somut durum tahlilleri yapılmasının önerilmiş olmasıdır. Ama bu önerilerin edebiyat olduğu dikkatle bakılınca hemen anlaşılır. Kitabı bitirdiğinizde tüm gerçekleri içeren bir teori karşısında olduğunuz izlenimine varırsınız: Bulgulanacak gerçek kalmamıştır. Bir bilimler bilimidir bu. Tarih, bilimlerin bilimidir çünkü. Ve tarihin izleyeceği yol da kesinlikle belirlenmiştir bu teoriye göre: İnsanlık ilkel komünizmden kölelik rejimine, ondan feodaliteye, feodaliteden kapitalizme ve kapitalizmden sosyalizme geçmiştir. Bu aşamadan da komünizme geçilecektir. Bu kesin yargılara Stalin, Marx'a göndermeler yaparak varmaktadır. Oysa Marx, tarih tezinden söz ederken, bunun yeni irdelemelere götürecek "ipuçları" olduğunu belirtir. Engels de, Marx'ın tarih tezi için, irdelemeleri için "yönerge" deyimini kullanır.[9] Stalin'in, Marx'a, Engels'e yaptığı göndermelerde "ipucu" ve "yönerge" sözcüklerini boşuna ararsınız. Bunlar, Stalin'in tarihsel gelişme hakkındaki görüşlerine ters gelmiş olmalıdır. Onun irdelemeler için "ipuçlarına", "yönerge"lere ihtiyacı yoktur. Onun istediği komünistlerde dinsel nitelikte inançlar yaratacak, kesin yargılardır.

Marx'la Engels, yapıtlarının Hegel'inki gibi bir felsefe sistemi olmadığını, gerçeği kendi içinde taşıyan, tamamlanmış, noktalanmış bir doktrin olmadığını tekrar tekrar açıklamışlardır. *Feuerbach Üzerine Tezler*'in 2. maddesinde "Nesnel gerçeğin insan düşüncesinde belirip belirmediği sorunu, teorik bir sorun değil, pratik bir sorundur. İnsan, düşüncesinin doğruluğunu, yani düşüncesinin gerçekliğini, gücünü ve maddeselliğini pratikte kanıtlamalıdır. Düşüncenin gerçekliği ya da gerçek olmayışı hakkındaki pratikten soyutlanmış tartışmalar düpedüz skolastik bir sorundur," diyen Marx'la Engels böylece spekülasyonu bir yana bıraktıklarını, doğa bilimlerinin gözlem ve deneye dayalı yöntemini benimsediklerini ortaya koymuşlardır.

9 Marx, *Contribution à la Critieque de L'Économie Politique*, önsöz, Ed. Soc., Paris 1957, s. 4-5. Ayrıca Engels'in Conrad Schmidt'e 5 Ağustos 1890 tarihli mektubu, *Correspondence*, Ed. du Progress, Moskova 1971, s. 448-450.

Her ikisi de sosyal olayları insan iradesinden bağımsız bir olgu olarak görmüşler, tarihsel gelişmenin nedenleri bilim yoluyla kavrandığı ölçüde insanların özgürlüklerini elde edeceklerini savunmuşlardır.[10] Marx, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyi ve bunun aşılmasını bir üretim tarzından daha ileri bir üretim tarzına geçişin nedeni olarak görmüş ve bu bulguya dayanarak insan topluluklarının, genel bir çizgi olarak, Asya üretim tarzından kölelik rejimine, kölelikten feodaliteye, feodaliteden kapitalizme geçmiş olduğu söylenebileceğini ileri sürmüştür. Burada dikkatten kaçırılmaması gereken iki nokta var: Birincisi, tarihsel gelişme insan iradesi dışında bir olgudur; bu gelişmenin nedenleri bilimsel olarak kavrandığı ölçüde insanlar bu gelişmenin edilgen nesneleri olmaktan kurtulurlar ve sınıfsal varlıklarının bilincine ulaşarak tarihin motoru haline gelirler. Ne var ki, iradeci müdahale nesnel gelişmenin koşulları içinde rol oynar. Koşullar değiştiğinden dolayı da irdelemelerin kesintisiz sürdürülmesi zorunludur. Kısacası Marx'ın bilimsel teorisi yeni bulgulara açıktır; noktalanmış değildir; bir dogma değildir. Marx'ın "Ben Marksist değilim," demesinin anlamı budur. İkincisi, Marx'ın teorisi tarihin bilimsel olarak irdelenmesi için bir gereçtir. Marx'la Engels bilimsel bir yaklaşımla ilk adımları atmışlardır: Üretim güçlerinin gelişme düzeyine, işbölümüne, belirli bir mülkiyet biçiminin belirli üretim ilişkilerinin karşılık verdiğini ortaya koymuşlar ve insanlık tarihinin, buna göre, birbirini izleyen aşamalardan geçtiğini ileri sürmüşlerdir. Ama Marx olsun, Engels olsun bu tarih tezinin, tarih evrelerinin zorla içine sokulacağı bir "şema" olmadığını, yeni irdelemeler için bir "ipucu", bir "yönerge" olduğunu belirtmişlerdir. Marx ve Engels'in yaşadığı tarihlerde tarih üzerindeki bilgiler, eski toplumların sosyo-ekonomik yaşamlarına dair araştırma ve incelemeler pek azdı. Marx'la Engels bunlardan yararlanmışlardır. Ama genellemeler yapmak için eldeki verileri her ikisi de yeterli görmemişlerdir. Engels, özellikle ekonomi tarihinin henüz emekleme çağında olduğunu, tarihi tümüyle yeni baştan incelemek, çeşitli toplumların yaşam koşullarını

10 Marx, *Contribution...*, önsöz.

ayrıntılı olarak irdelemek gerektiğini yazmıştır. Marx'la kendisinin tarih görüşlerinin Hegelvari sistemler kurmak için bir levye olmadığını, sadece yeni irdelemelere ışık tutacak bir "yönerge" olduğunu belirttikten sonra Engels yazısını şöyle sürdürür:

> "Toplumların siyasal, hukuksal, estetik felsefi, dinsel vb. görüşleri hakkında sonuçlar çıkartmaya kalkışmadan önce çeşitli sosyal kuruluşların yaşam koşullarını ayrıntılı olarak incelemek, tarihi yeni baştan irdelemek gerekir. (...) Oysa bunun yerine tarihsel maddecilik üzerine boş tümcelerle, (kuşkusuz her şey tumce haline getirilebilir) pek çok Alman genci nispeten zayıf olan tarih bilgilerine dayanarak –ekonomi tarihi henüz emekleme çağında değil mi?–, çabucak yapay, sistematik bir yapı meydana getiriyor ve böylece kendilerini üstün düşünürler olarak görüyorlar..."[11]

Bu alıntılardan ortaya çıkan tablo, Marx'la Engels'in gerçek birer bilim adamı olarak, felsefesel sistemlerden kaçındıkları, genellemeler yapmaya kalkışmadan toplumların yaşam koşullarının ayrıntılı olarak irdelenmesini istedikleri gerçeğini gözler önüne seriyor. *Olayların ayrıntılı olarak ve her toplumun koşulları içinde irdelenmesinin ısrarla istenmiş olmasının bir nedeni de, tarihte benzersizliğin, eşsizliğin egemen olmasıdır.* "Tarihte," diyor Engels, "insanlığın ilkel çağı olan Taş Devri aşılınca, durumların yinelenmesi kural değil istisnadır. Bu gibi yinelenmelerin olduğu hallerde bile, bunlar hiçbir zaman aynı koşullarda meydana gelmez."[12] Her tarih olayı tektir. İnsan toplumunun tarihi öyle bir süreçtir ki, aynı olgu, bu sürecin içerdiği dayanaklar değişmedikçe yinelenemez. Her toplumun gelişmesi özgüldür. Çünkü bu gelişmenin koşulları özgüldür. Bir toplumdan bir başka topluma geçildiğinde, bir zamandan bir başka zamana geçildiğinde koşullar hiç aynı değildir, değişmektedir. Bundan dolayı bilimsel olarak irdelenen "iç zincirlemeler, iç bağlantılar" daima benzersizdir, eşsizdir. Bütün bunlardan, tarihsel sürecin

11 Conrad Schmidt'e 5 Ağustos 1890 günlü mektup, *Correspondence*, Ed. du Progress, Moskova 1971, s. 449.

12 Engels, *Anti-Dühring*, s. 127.

bir bütünlüğü olmadığı, tarihsel zorunluluktan söz edilemeyeceği sonucu çıkarılmamalıdır. Toplumlar gelişmekte, değişmekte ve ilerlemektedir. Ama her birinin ilerlemesi kendine özgü biçimler almaktadır. Her sefer yepyeni biçimler ortaya çıkmaktadır. Tarihte yinelenmeler olsa da bunlar özgül biçimler alır; yinelenmeler aslında yinelenmemedir.[13] Bundan sonuç çıkıyor ki, tarihte her kapıyı açan "maymuncuk" teoriler geçersizdir.

Oysa Stalin'in istediği böyle bir "maymuncuk" teoriydi. Bilim etiketi altında her soruna kâğıt üstünde çözüm getiren, böylece buyruklarına bilimin otoritesini ekleyecek bir ideolojiye ihtiyacı vardı Stalin yoldaşın. Ona, bilim adına yığınları seferber etme olanağı sağlayan bir ideoloji; tüm dünya komünistlerini, Stalin'in otoritesi altında birleştirecek bir ideoloji... Marx'ın, bilimsel araştırmalar için "yönerge" niteliğinde olan ve eleştiriye açık teorisi ile Stalin'in tepeden inme sosyalizm(!) projeleri bağdaştırılamazdı. Marksizm, bilimsel görünümü korunarak, bir politik ideolojiye dönüştürülmüştü.

Marx'ın bilimsel öğretisinin, Marksizm-Leninizm adı altında, Hegel'inki gibi gerçeği kendi içinde taşıyan, noktalanmış bir felsefe sistemine dönüştürülmesine tanık oluyoruz. Otuz yıllık Stalinci uygulamalarla bütünleşen, bu politik ideolojinin ayırt edici ana çizgileri, şu bir kaç noktada özetlenebilir: Marksizm-Leninizm, insanlık tarihinin bugüne dek tanımış olduğu çeşitli üretim tarzlarını (ilkel komünizm, kölelik rejimi, feodalite, kapitalizm, sosyalizm); bir üretim tarzından diğerine devrimci geçiş mekanizmasını belirtmektedir. Bu teori geçmişi, hali ve geleceği bilimsel bir kesinlikle(!) açıklamak iddiasındadır. Sovyet Devrimi, tüm insanlık için bir örnek değeri taşımaktadır. Her toplumun özellikleri vardır elbet; Marksizm-Leninizm de bu özelliklerin göz önünde bulundurulmasını emreder. Ne ki, evrensel ile özel diyalektik ilişkisi ışığında, proletarya enternasyonalizmi burada yerel tüm hareketleri içerir. Kaldı ki, tüm yerel devrim hareketleri katı merkeziyetçilik ilkesine dayalı Leninist parti modelinde örgütlenmiş olduğundan, dünya devrim

13 A. Pelletier-J.J. Goblot, *Materialisme historique et historie des civilisations*, Ed. Soc., Paris 1973, s. 69-72.

hareketi tek bir hareket olarak, aynı merkezden yönetilir. Ana çizgileri böylece özetlenen Marksizm-Leninizm tamamlanmış bir dünya görüşüdür. Tanım-yargılardan oluşan bu teorinin bilimsel(!) açıklamalarından bir kısmı geçmişe aittir; hal ve geleceğe ait kısımlarında ise nasıl davranılması gerektiği belirtilmektedir. Bunun Marx'ın öğretisi ile, bilimle (teorinin sözde kalan, bilimsellik iddiaları dışında) hiçbir ilgisi yoktur. Nasıl olsun ki? Marksizm-Leninizm tarihin akışına yön vermek iddiasındadır. Ve gerçeği, tüm gerçeği kendi içinde taşıdığından, tıpkı Hegel felsefesi gibi gerçeği, tarihin bilinci(!) olan teorinin, dışlaması gözüyle görmektedir. Bütün bunları bilimsel terminolojinin yarattığı sis tabakasıyla gizleyerek... Tabii bu arada maddeci diyalektik de gerçeğin hareketinin yansısı olmaktan çıkmış, Stalin'in buyruklarını Marksizm-Leninizm bilimine(!), Marksizm-Leninizmi de Stalin'in buyruklarına uydurmaya yarayan, biçimsel bir mantık cambazlığı haline getirilmiştir.

Marksizm-Leninizmin şemaları, tanım-yargıları, yukarıda belirttiğim gibi geçmişi, hali ve geleceği kapsamaktaydı. Ama Stalin'in gözünde kuşkusuz bunların geleceğe dönük olanları önemliydi. Çünkü toplumların mutlaka sosyalizme geçeceği ve sosyalist devletler bloğunun kapitalizmi ve kalıntılarını mutlaka yeryüzünden sileceği hakkındaki tanım-yargıların, bilimsel(!) otoritesine dayanarak Sovyetler Birliği emekçilerini ve dünya emekçilerini harekete geçirmek, etkin bir politika yürütmek olanağı bulunabilirdi. Marksizm-Leninizm mademki bilimsel bir teori idi, öteki bilim teorileri gibi olayların akışına o da yön verebilir, bunların önceden kestirilmesine olanak sağlayabilirdi; daha doğrusu, olayların gelişmesi önceden kestirilmiş gibi gösterilebilirdi. Oysa Marx'ın bilimsel teorisi yeni irdelemeler için bir yönergeydi ve kapitalizmden daha ileri bir üretim tarzına geçişi, bir dizi koşula bağlamaktaydı. Bir hazır reçete değildi. Bu haliyle Marksizm, Stalin'in işine yaramazdı. Stalin'in istediği yığınlara umut verecek bir ideolojiydi ama bu ideoloji aynı zamanda bilim olarak tanıtılabilmeliydi. Dili, bilim dili gibi evrensel, kişiliksiz ve kesin olan bir teori. Stalin aradığı teoriyi Lenin'de bulmuştur.

Lenin'in emperyalizm hakkındaki analizleri ve vardığı sonuçlar, Sovyetler için Çin dahil öteki sosyalist devletler ve tüm komünist partileri için geçerliğini koruyor. Geçerliğini derken bir parantez açarak, bu geçerliğin teoride olduğunu, politikada ise emperyalizme karşı gerçekçi bir yol izlendiğini belirtmek isterim. Marksist-Leninistler, *Emperyalizm-Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* adlı kitabında Lenin'in, *Kapital*'deki analizleri emperyalizm döneminde sürdürerek, kapitalist çelişkilerin sistemi tümüyle çökertecek boyutlara ulaştığını ortaya koyduğunu ve böylece proletarya devrimlerine ortam hazırlandığını kanıtlayarak proletaryanın devrim stratejisine bilimsel dayanaklar verdiğini ileri sürerler. Gerçekten de Lenin'in emperyalizm hakkındaki analizleri, bu analizlerden çıkardığı sonuçlar, Sovyetler Birliği Komünist Partisi programının ve III. Enternasyonal'in program ve stratejisinin temelini oluşturmuştur. Aradan 63 yıl geçmiş olmasına karşın komünist partiler dünya olaylarını bu teorinin ışığında değerlendirirler; teorinin gerçeği yansıtıp yansıtmadığını araştırmadan.

"Emperyalizmin Tarihteki Yeri" başlıklı kitabın son bölümünde Lenin şunları yazar:

> "Tekeller, oligarşi, özgürlüğe eğilim yerine baskınlığa eğilim, gittikçe daha çok sayıda küçük ya da zayıf ulusun bir avuç zengin ya da güçlü ulus tarafından sömürülmesi —bütün bunlar emperyalizmi asalak ya da çürüyen bir kapitalizm olarak ıralandıran [karakterize eden], onun ayırt edici niteliklerini ortaya çıkarmıştır. Emperyalizmin, 'rantiye-devlet', tefeci-devlet yaratma eğilimi gittikçe daha çok belirgin hale gelir. Ve bu devletlerin burjuvazisi gittikçe daha çok sermaye ihracatından ve 'kupon gelirlerinden' yaşamaya başlar. Ama bu kokuşma eğiliminin kapitalizmin hızlı büyümesini engellediğini sanmak yanlış olur. Hayır, emperyalizm çağında falan sanayi dalları, filan burjuva tabakaları, falan ülkeler, kimi daha çok kimi daha az, bu eğilimlerden kâh birini kâh ötekini temsil ederler. Tümüyle kapitalizm eskisine göre çok daha büyük bir hızla gelişir. Ne ki, bu gelişme sadece genelde eşitsiz olmakla kal-

maz, bu eşitsizlik özelde sermayece en zengin ülkelerin (İngiltere) kokuşmasında da kendini gösterir. (...) Emperyalizmin doğasına dair yukarıda tüm söylenenlerden, onun bir geçiş kapitalizmi olarak, ya da daha doğrusu can çekişen kapitalizm olarak, ıralandırılması [karakterize edilmesi] gerektiği ortaya çıkar."[14]

Sovyet ekonomicileri E. Varga ile L. Mendelson, *Lenin'in 'Emperyalizmi'ne Tümleyici Veriler* adlı bir kitap yayımladılar. 1933-1934 istatistik verilerine dayanarak Lenin'in 1916'da yazdığı kitabın o tarihlerde de geçerliğini koruduğunu kanıtlamak istediler. Kapitalizmin genel bunalımı üzerine, emperyalizm üzerine daha başka irdelemeler de yayımlanmıştır. Bunların çoğu Lenin'in analizlerini doğrulamak için kaleme alınmış incelenmelerdir. Yani Lenin'in analizleri doğru varsayılarak yeni gelişmelere aynı "şema" içinde yer verilmeye çalışılmıştır. Oysa Lenin, analizlerinden bir sonuç çıkarmış, emperyalizm aşamasında kapitalizmin kokuştuğunu, can çekiştiğini, yazmıştır. Ayrıca buna karşın kapitalizm gene de hızla gelişebilir demiştir. Ama Lenin, hızlı gelişmenin can çekişme, kokuşma haliyle nasıl bağdaştığını açıklamamıştır. Öncelikle bunun olanaklı olup olmadığını deneysel yöntemle, gözlemlere dayanarak saptanmak gerekir. Buna bağlı olarak "kokuşmuş" ve "can çekişen" deyimlerinin ekonomi biliminde ne anlama geldiği açıklanmalıdır. Üstelik 1916'lar kapitalizminin Lenin'in vardığı sonuçları doğrulayan bir karakter gösterdiği bir an için varsayılsa bile günümüz kapitalizminin aynı eğilimleri göstermeye devam ettiği de kanıtlanmalıdır. 63 yıldır süren bir can çekişmenin normal sayılamayacağı açıktır. Bütün bunlara ve daha başka sorulara bilimsel yöntemle yanıt verilmeden ve bu yolda çalışmaları engelleyen kutsallık havası sürdürülerek, Lenin'in emperyalizmin can çekiştiği hakkındaki yargıları, proletarya devrim hareketlerinin amentüsü olarak kabul edilmeye devam edilirse "Mukavvadan Kaplan" gibi saçmalıklarla sosyalizm tehlikeli durumlara sokulur.

14 V.I. Lenin, *L'Imperialisme, stade suprême du capitalisme*, Ed. Soc., Paris 1947, s. 111-113.

Lenin, "çürüme", "kokuşma", "can çekişme" deyimlerini kullanıyor. "Emperyalizm, kapitalizmin çürüme, kokuşma, can çekişme aşamasıdır," diyor. Bu sözcüklerin sözlük anlamlarını açıklayalım: "Çürüme" ile "kokuşma" hemen hemen aynı anlama geliyor. Çürüme, organik bir maddenin dağılması, öğelerinin çözülmesi demektir. *Kokuşma, aynı dağılma olgusu ve bundan çıkan kötü koku. Can çekişme, ölümden hemen önceki an; sondan önceki çöküş hali.* Lenin, bu sözcüklerle kapitalizmin emperyalizm aşamasında çözüldüğünü, sondan önceki çöküş halini yaşadığını anlatmak istiyor. Bunun belirtileri öncelikle ekonomi alanında ortaya çıkacak; üretici güçlerin gelişmesi duracak; ekonomide darboğazlar gittikçe daralacak; sosyal çatışmalar toplum yapısını tehdit edecek; bilimde teknikte ilerleme olmayacak; hukuksal, siyasal üst-yapılar etkinliklerini yitirecek; toplumun başat ideolojisi artık kimseyi inandırmaz hale gelecektir. Kısacası Marx'ın, *Katkı*'da açıkladığı durum ortaya çıkacak; "Gelişmesinin belirli bir döneminde, toplumun maddi üretim güçleri var olan üretim ilişkileri ile ya da bunların hukuksal anlatımı demek olan ve o güne dek içinde hareket ettiği mülkiyet ilişikleri ile çelişkiye düşer. Bu ilişkiler, üretici güçlerin gelişmesini sağlayan kalıplar olmuşken, artık gelişmeyi engelleyen ilişkiler haline gelir. İşte o zaman bir sosyal devrim çağı başlar. Ekonomik tabanda meydana gelen değişme, kocaman üst-yapının tümünü az çok hızla altüst eder"[15] dediği durumla karşılaşılacaktır. Oysa ortada böyle bir durum yoktur. Kapitalizmin çelişkileri sürüyor ama ölüm halinde olduğu doğru değildir.

Lenin, sonuç olarak, emperyalizm döneminde çürüyen, can çekişen kapitalizmin buna karşın eskisinden çok daha büyük bir hızla geliştiğini de iddia etmektedir. Bu çelişik iddianın bilimsel yöntemlerle doğrulanması gerekir. Maddeci diyalektiğe göre gerçek çelişkilidir diyerek, işin içinden çıkılamaz. Bu somut durumda kapitalizmin, Lenin'in ileri sürdüğü gibi, hem can çekişme halinde hem hızlı gelişme içinde olduğunun gözlemlerle kanıtlanması şarttır. Maddeci diyalektik bir fikir cam-

15 Marx, *Contribution*..., s. 4.

bazlığı değildir: diyalektik, düşün planında çelişkileri aşma sanatı olmadığı gibi, nesnel gerçeği düşün planındaki diyalektik harekete uydurma hokkabazlığı da değildir. Maddeci diyalektik, gerçekte oluşan çelişkilerin ve aşamaların akla yansıması olduğundan, söz konusu edilen çelişkilerin gözlem yoluyla saptanması gerekmektedir. Diyalektik ancak bu koşulla bilimsel bir yöntem olarak kabul edilebilir.

Gerçeği konu alan bilim dalları: Fizik, biyoloji, psikoloji, sosyoloji, tarih vb. gözleme dayalı, gözlemden kaynaklanan bilim dallarıdır. Akıl, gerçek hakkında bize bilgi vermez, veremez. Gerçek hakkındaki bilgilerimiz, gözlemlerden gelir. Bilgimiz pratikten kaynaklanır. Dolayısıyla bilginin doğrulanması da gözlemle, pratikte olur. Bilimde bir teori, bir yasa, konuşulan dille, matematik formüllerle, şemalarla vb. anlatılır. Bu anlatımlar bir olguyu, bir davranışı dile getirir. Demek ki, bunların doğruluğu, son çözümlemede, dile getirdikleri olgu ya da davranışla karşılaştırılarak kanıtlanır. Yani gözlemden yola çıkılır, gözlemle sonuca varılır. Gözlemlerden, matematik ve mantık yoluyla genellemeler yapılır; teoriler, yasalar bulgulanır. Bunların doğru olup olmadığı gene gözlemle kanıtlanır. Örneğin Newton kimi gözlemlerden hareket ederek evrensel çekim yasasını bulgulamıştır: İki cisim arasındaki çekim gücünün, kitlelerin çarpımı ile doğrudan orantılı ve aradaki mesafenin karesi ile ters orantılı olduğunu ilan etmiştir. Evrensel çekim yasası bir varsayımdı. Bunun gözlemlerle doğrulanması gerekmekteydi. Bilindiği gibi Le Verrier bu yasaya dayanarak birtakım hesaplar yaptı ve belirli bir zamanda, gökyüzünün belirli bir kesiminde bir gezegenin görülmesi gerektiğini söyledi. Teleskopla bakıldı ve yeni gezegen, Neptün görüldü. Böylece Newton'un varsayımı da, Le Verrier'in hesapları da bu gözlemle doğrulanmış oldu. Ama evrensel çekim yasasına göre gökyüzünün belirli bir kesiminde ve belirli bir zamanda, bir başka gezegenin de görülmesi gerekmekteydi. Bakıldı, bu kez bir şey görülemedi. Demek ki, Newton teorisinin bir eksik yanı vardı. Einstein'ın teorisi ile bu açık kapatıldı ve Merkür gezegenini gözlemek olanağı bulundu.

Newton teorisinin başına gelenler, uyarıcı. Evrensel çekim yasası gibi uzun yıllar gözlemlerle, deneylerle doğrulanmış, geçerliğini korumuş bir yasanın doğru olmadığı, gerçeği kavramadığı ortaya çıkıyor. Nasıl? Yeni gözlemlerle, yeni deneylerle. Demek ki, bilimsel bir teori, gözlem ve deneylere sürekli açıktır. Sürekli eleştirilir, bu sayede yeni doğrular bulunur. Oysa Marksizm-Leninizm kendi içine kapanmıştır. Yıllardır bir virgülü bile değişmez. Olayların sınavından geçirilmeden, bilimsellik iddiasını sürdürür gider.

Lenin, 63 yıl önce "Emperyalizm, kapitalizmin çürüme, kokuşma, can çekişme aşamasıdır," demiş ve eklemiş, "buna karşın kapitalizm daha öncelerine göre çok daha hızlı gelişmektedir," diye. Stalin'ler, Mao'lar, Brejnev'ler ve irili ufaklı komünist liderleri bu tanım-yargıdan çıkış yaparak yıllardır "emperyalizm çelişkiler içinde can çekişiyor: sosyalizm bayrağı yükseliyor!" diye nutuklar çekiyorlar. Ve milyonlarca komünist militan, Marksizm-Leninizmin çetrefil dili ile birbirlerini yüreklendirerek, şarkılar söylüyorlar. Kimsenin aklına şöyle bir dünyaya bakmak, söylenenler acaba doğru mu diye kendi kendine ve birbirlerine sormak gelmiyor. Çünkü hepsi de Leninist örgütlenmenin ve de Marksizm-Leninizmin bilimsel(!) dilinin tutsakları olmuşlardır. Evet, bir yandan örgüt modelinin tüm ülkelerin komünistleri için aynı katı merkezcilik biçiminde olması; aynı politik ideolojinin, bu sözde bilim dili ile dünyadaki tüm komünistleri büyülemesi sosyalizme giden yolu tıkamaktadır. Marx'ın bilimsel öğretisini kaplayan cüruf temizlenmelidir. Gözlemlerin ölçütünde, Marksizm-Leninizmin sözde bilimsel tanım-yargılarının bir yeni dinin sureleri olduğu kanıtlanmalıdır.

Lenin'in emperyalizm teorisini ayrıca bilim mantığı açısından da incelemek gerekir Lenin, emperyalizm aşamasında, kapitalizmin çürüdüğünü, kokuştuğunu, can çekiştiğini, ama aynı zamanda eskisine göre çok daha büyük bir hızla geliştiğini iddia ediyor. Gözlemlerle bu iddianın gerçekle uyumlu olup olmadığı saptanmalıdır. İddianın doğru olup olmaması buna bağlıdır. Can çekişen bir sistemin, sistem olarak hızla geliştiğini

önce gerçekte kanıtlamak şarttır. Bu ne Lenin tarafından ne de daha sonra başkaları tarafından yapılmış değildir. Kapitalizm, Lenin'in iddiasını ortaya attığı günden bu yana, yani 63 yıldır çelişkilerine, bunalımlarına karşın gelişmeye hem de hızlı gelişmeye devam ediyorsa, gerçek bu ise, bu takdirde kokuşmuşluk, çürümüşlük ve can çekişme iddiaları yersizdir. Teşhis doğru değildir. Böylece sözcüklerin kurallara uygun olarak kullanılması konusuna gelmiş bulunuyoruz.

Bir anlatımda yer alan sözcükler gramer kurallarına göre kusursuz sıralanmışsa gerçeğe dair bilgi veriyorlarmış izlenimini verirler. Lenin'in, "kapitalizm can çekişmektedir" tümcesi gramer açısından kusursuz bir tümcedir. "Kapitalizm eskisine göre çok daha hızlı gelişiyor" tümcesi de öyle. Her ki tümce de sözcüklerden kuruludur, sözcükler arasında gramer kurallarında göre ilintiler kurulmuştur. Bunların anlattıkları şeylerin doğru olup olmadığı hakkında bir yargıya varabilmek için bu tümcelerin gerçekle karşılaştırılması, gerçeği dile getirip getirmediklerinin titizlikle saptanması gerektir. Bir tümcenin gerçekle, gerçek bir olayla bağıntısını açıklamak için başka tümce kullanılır. Birinci tümcenin gerçekle ilintisini ayrıntılı olarak açıklayabilmek birinci tümceden çok daha fazla yer tutabilir ve çok daha fazla zaman alır. Yukarıdaki tümcelerin gerçekle bağlantısı bulunup bulunmadığını saptayabilmek için "kapitalizmin can çekişmesi"nin ne anlama geldiğinin, "kapitalizmin hızlı gelişmesi"nin ne anlama geldiğinin ayrıntılı olarak açıklanması; ayrıca bu iki tümcenin birbiriyle ilintili olarak kullanılmasının ne anlama geldiğinin kesin biçimde açıklanması gerekir. Bu da yeni sözcükler ve yeni tümcelerle olur. Bunların da anlamları açıklanacaktır. Bu işlevlerin sonunda somut *veri* ile karşı karşıya kalırız. Tümcelerin doğru ya da yanlış olduğunu *veri* saptar. Demek ki, bir tümcenin ne gibi koşullarda *doğru* olduğunun saptanması, onun *anlamının* açıklanması ile aynı şeydir. Lenin'in kapitalizm hakkındaki yargılarının doğru olup olmadığı, aynı işlemler yapılarak, yani her sözcük açıklanarak ve sonunda *veri* ile karşılaştırılarak saptanmak gerekmektedir. Özellikle kapitalizmin hem can çekiştiği hem hızla gelişti-

ği hakkındaki iddianın doğruluğu mutlaka "yaşanan deney"le kanıtlanmalıdır.

Bilimde anlatımlar, bunlar ister sözcüklerden, ister sembollerden oluşsun, doğruluğu *veri* ile kanıtlanmış, başka bir deyimle *anlamlı* olan anlatımlardır. Olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren tümcelerin doğruluğu ve anlamlılığı *gözlem* ve *deney*le kanıtlanır. Gözlem ve deneyin hiç değilse mantıksal olarak olanaklı olması gerekir. Örneğin "Ayın görünmeyen yüzünde de kraterler vardır," tümcesi anlamlı bir tümcedir. Bir varsayımdır. Bununla şunu anlatmak istiyorum ki, henüz gözlem ve deneye dayalı olmayan ama *mantıklı* olan tümceler de *anlamlı*dır. Buna karşılık "her elektronda dış etkisi olmayan bir çekirdek bulunduğu" hakkındaki bir iddia, her şeyden önce *anlamsız* bir tümcedir. Böyle bir çekirdeğin varlığından ne kastedilmektedir? Dışa etki yapmayan bir çekirdeğin varlığı saptanamaz. Yani bu çekirdek gözlenemez, deneyden geçirilemez. Varlığından söz edilen nesnenin, gözlenemeyeceği ise ilke olarak ortaya konmaktadır. Yani ortada bir *veri* yoktur. Çekirdeğin yukarıdaki tanımına göre hiçbir zaman da olamaz. Şu halde bu tümce bilimsel mantık, *logistic* bakımından *anlamsız*dır. Bilimden bu gibi tümcelerin temizlenmesi gerekmektedir. Mantık açısından olanaksız olan bir iddia anlamsızdır. Düşünülemez. Bir tümce *doğrulanabilir* olanı anlatır; bunun dışında o tümcenin anlattığı bir şey yoktur. Eğer bir tümce, sözcüklerin kullanımı; başka bir tümceye dönüştürülme hakkındaki *mantık* kurallarına aykırı olarak oluşturulmuş, ilke olarak *veri* ile doğrulanması olanaksızsa o tümce anlamsızdır, yani doğru ya da yanlış olması söz konusu değildir.[16]

Gelelim Lenin'in, kapitalizmin emperyalizm aşamasında hem çürüdüğü, can çekiştiği hem eskisinden daha büyük bir hızla geliştiği hakkındaki iddiasına. Bunun, biri ötekini yadsıyan iki anlatımdan oluştuğu, yani biri doğru ise ötekinin doğru olmasına mantıksal bakımdan olanak bulunmayan iki iddiayı içerdiği ortadadır. "A", "A" değildir diyen iki tümce. Bu an-

16 Moritz Schlick, *Les Énoncés scientifiques et la réalité du monde extérieur*, Hermann Ed., Paris 1934, s. 23-33.

lamsızdır. Bu iddianın, maddeci diyalektik mantıkla açıklanabileceğini de sanmıyorum. Marx'ın maddeci diyalektiği biçimsel bir mantık oyunu değil, gerçeğin hareketinin yansısıdır. Sözü edilen çelişkiyi *veri*de gözlemek gerekir. Kapitalizmin iç çelişkileri sistemi çürütmüş, can çekişir hale getirmişse bu, kapitalizm, üretici güçleri ve tüm kurumları ile gelişemez, yaşayamaz durumda demektir. Bu durum korunarak, hızlı gelişmeye geçilmesi olanaksızdır. Hızlı gelişme ancak toplumun yeni ve daha ileri bir üretim tarzına geçmesi ile olanaklıdır. Çelişkiler, bir süreçtir; varlığın yaşamı içinde karşıt güçlerin, ileriye dönük mücadelesidir. Bu çelişkinin ileriye dönük olan güçleri, geriye dönük olanları yenilgiye uğratarak çelişkiyi aşarlar. Geriye dönük güçlerin can çekişir hale düştükleri sırada eskisinden daha hızlı biçimde gelişmeleri madde olarak olanaksızdır. Böyle bir iddia ileri sürmek, diyalektik çelişki filan değil, eski Yunan sofistlerininki gibi bir safsatadır. Ölümün eşiğine gelmiş bir üretim tarzı, aynı zamanda hızla gelişemez. Hızla gelişiyorsa ölüm halinde değildir; ölüm halinde ise hızla gelişmesi olanaksızdır. Lenin'in bu iddiası, diyalektik mantık açısından da *anlamsız*dır; maddeci diyalektik mantık, ileriye dönük bir sürecin (yadsımanın yadsınması) biçimindeki hareketidir. Bu hareket, sistemi tümüyle ölüm noktasına getirmişse çelişkinin aşılması kapitalizmin tümüyle (yadsınması) biçiminde olur. Bu çelişkiden ölüm halindeki kapitalizmin hızla gelişmeye başlaması sonucu asla çıkmaz, çıkamaz.

Gerçek olan şudur: 63 yıldır kapitalizmin daha büyük bir hızla geliştiğini rakamlar kanıtlamaktadır. Kapitalizmin çelişkileri, bunalımları da sürmektedir. Ama kapitalizm henüz ölümün eşiğine gelmemiştir. Kapitalizmin can çekiştiği hakkındaki resmî ideolojiye karşın sosyalist etiketli ülke liderlerinin bu bilimsel (!) yargı doğrultusunda bir politika izledikleri söylenemez. Hepsi de gerçekçi kişiler olarak emperyalizmin güçlü, hem de çok güçlü olduğunu her zaman hesaba katmışlardır ve de katmaktadırlar. Gerek Sovyetler gerek, "Emperyalizm mukavvadan kaplandır" diyen Çinliler, Amerika ile uzlaşma yolları aramışlardır. "Bilim başka şey, politika başka şey"(!) denme-

sın. Marksizm-Leninizme göre bilim politikaya ışık tutar. Bilim olarak ilan ettikleri Marksizm-Leninizmin gerçekten bilim olmadığını biliyor olmalılar ki, izledikleri politikada onun ışığına gerek duymuyorlar.

Marksizm-Leninizmde, emperyalizm teorisi gibi, bilime ters düşen nice tanım-yargılar vardır. Yukarıda işaret edildi: Bilimsel bir dilin aldatıcı kılığına büründürülmüş olan bu politik ideolojinin işlevi komünist militanları ve emekçi yığınlarını düşünmeyen birer robot haline getirmektir. Yığınlara Marksizm-Leninizmin işçi sınıfının bilimi olduğu yıllardır telkin edilmekte; güzel günlere bu bilimin ışığında yürüneceği tekrar olunmaktadır. Ama geniş emekçi yığınları da, tıpkı liderler gibi, bu ideolojinin gerçekten güzel günlerin yolunu açan bilimsel bir teori olmadığını her günkü yaşamlarından bilmektedirler. Kala kala bir avuç parti memuru ile deneysiz bir avuç militan kalıyor. Parti memurlarının çoğu da, bilimle filan ilgisi olmayan, çıkarlarına bağlı kişilerdir. Böylece bu sözde bilim, birtakım genç militanın ve hevesli bürokratın, hazır reçeteler ezberleyerek, kendilerini, dünyanın altını üstüne getirebilecek gerçek(!) bilimle donanmış görmelerine yarıyor. Bu gibilerin işçi hareketine, sosyalizme sadece zarar verdiklerini söylemek bile gereksiz.

Marx'ın bilimsel öğretisine dönmeliyiz. Zamanımızın sosyal olaylarını, bilimsel yöntemle irdelemeyi yeniden öğrenmeliyiz. Son zamanlarda sosyalist etiketli ülkeler dışında Marksizmin bir yeniden doğuş hareketi içine girmekte olduğu görülüyor. Fransa'da, İtalya'da, İspanya'da ve daha başka ülkelerde gerçek Marksist bilim adamlarının yıllardır el sürülmemiş sorunlara eğildiklerine tanık olunuyor. İtalyan, Fransız, İspanyol komünist partileri, Berlin'de toplanan Avrupa Komünist Partileri Konferansı'nda Marksizm-Leninizme, proletarya enternasyonalizmine gönderme yapılmasına karşı çıkmışlardır. Bu önemli bir ileri adımdır. Bu partiler, Marx'ın, Lenin'in öğretisinden Moskova'nın aracılığı olmaksızın yararlanabileceklerini ilan etmişlerdir.

Ancak sosyalizm uygulamalarında görülen sapmalarla, Leninist örgütlenme biçimi arasındaki ilişki henüz gereğince be-

lirtilmiş değildir. Bugün sosyalist etiketli toplumlarda türeyen bürokrasiler, egemen bir sınıf haline gelmişler ve emekçileri sistemli bir biçimde yönetimden uzak tutmayı başarabilmişlerse bunun bu ülkelerdeki merkezci, dikeyine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli örgütlenme biçimi ile ilişkisini görmemek olabilir mi? Sosyalist etiketli bir devlet bir başka sosyalist etiketli devlete saldırabiliyor, bu savaşlarda emekçiler birbirlerini öldürüyorsa, ülkeyi emekçilerden kopuk bürokratların yönetmesini görmemek olabilir mi? Kuşkusuz başka olumsuz etmenleri de hesaba katmak gerekir. Sosyalizme geçen toplumların geri sosyo-ekonomik yapıları, içinde bulundukları koşullar sosyalizmin bürokratik bir yozlaşma göstermesine neden olmuştur. Ama "buyuran-buyurulan" ilişkileri üreten ve bir burjuva örgütlenme modeli olan Leninist örgüt biçiminin, komünist partiler için biricik örgütlenme biçimi olarak kabul edilmiş olması bürokratik sapmanın başlıca nedeni olmuştur.

Bu kitapçıkta bunu belirtmeye çalıştık.

ÖRGÜT SORUNU

Leninist parti modeli ve sosyalizm

Sosyalizm bunalım içindedir. Bu bunalım ekonomik tabanın sosyalleştirilmiş olmasından ileri gelmiyor. Sosyalist devletlerin tarım alanında kimi zorlukları varsa da sosyalist ekonomi düzenli biçimde gelişiyor. Sıkıntı üst-yapılarda, bunalım politik ve hukuksal ilişkilerde. İlk sosyalist devrimden beri 61 yıl geçtiği halde, Sovyetler Birliği'nde hâlâ sosyalist demokrasi kurulamamıştır; hâlâ işçiler, köylüler gerçekten ülkenin yönetiminde söz ve karar sahibi değildirler. Onların adına yeni bir bürokrasinin yönetimi tekelinde tuttuğu görülüyor. Sosyalist özgürlükler hâlâ askıdadır.

Bu bunalım nereden ileri geliyor? Aksaklık nerede? Acaba sosyalizmin hep geri bırakılmış ülkelerde uygulanmış olması mı tersliklere neden olmaktadır? Yoksa sosyalizmin yapısı mı demokratik bir düzen kurulmasını engellemektedir? Yoksa sorun bir ters örgütlenme sorunu mudur? Çünkü son çözümde sosyalizm, örgütler biçiminde, daha doğrusu örgüt köprüsünü aşarak gerçekleşmektedir.

Sosyalizm bir moral bunalım geçiriyor. Ekim Devrimi'nden bu yana sosyalist değerler sosyal pratiğe geçmedi. Yeni bir bü-

rokrasinin türemesi ve işçi sınıfı yerine onun egemen oluşu sosyalizmi yolundan saptırmış, her şeyin biçim olarak ele alınmasına yol açmıştır. Egemen olan bürokrasi bu egemenliği proletarya adına sürdürdüğü ama işçi sınıfı ile ilişkileri dıştan, yapay ilişkiler olduğu için gerçek biçim olarak ele alınmış, tüm ilişkiler biçimsel bir hal almıştır. Sosyalist ilişkiler sözde kalmış, bunların gölgesinde burjuva ilişkileri sürdürülmüştür. Bu inceleme yazısında bu sorulara yanıt aranmaktadır.

I

Örgütlenme, toplumun üretim tarzına sıkıca bağlıdır

Örgütlenme karşımıza önce pratik bir sorun olarak çıkar: İnsanların aynı amaçla bir araya gelmeleri, belirli bir hedefe ulaşmak için güç birliği yapmaları olgusu olarak... İnsanlar tarihin karanlık dönemlerinden beri bir tek kişinin gücünü aşan işlerde güçlerini birleştirerek işi kolaylaştırabileceklerinin anlaşılması halinde ya da benzeri hallerde birlikte çalışmayı, işbirliği yapmayı, dayanışmayı yeğlemişlerdir. İşin sürekli olması halinde ise dayanışma ve işbirliğinin düzenli biçimde sürdürülmesini sağlayan, önceden kabul ettikleri kurallara göre çalışmışlardır. Örgütlenme, toplumsal yaşamın doğal sayılması gereken bir olgusudur. Ama örgütlenmenin toplum içindeki işlevini gereği gibi kavrayabilmek için bu olgunun gerisine geçmek, örgütlenmenin toplumsal yapılar içindeki yerini saptamak gerekir. Yani bu olgu teorik olarak irdelenmedikçe örgütlenmenin oynadığı rolü anlamak, sınıflı toplumlarda örgütün egemen sınıfın çıkarlarına hizmet ettiğini görmek olanaksızdır.

Örgütlenme öncelikle çalışmanın, üretimin düzene sokulmasını sağlar. Örgütlenme çalışmanın, üretimin örgütlenmesidir. Hangi toplumda, hangi üretim tarzında olursa olsun örgütlenmenin öncelikle bu işlevi gördüğü gözlemlerin ortaya koyduğu bir gerçektir. Çalışmanın ve çalışanların örgütlendirilerek zapturapt içine alınması ise, kolayca anlaşılacağı gibi, üretim

biçimine, üretim teknolojisine ve özellikle mülkiyet rejiminin niteliğine bağlıdır. Üretim araçlarının özel mülk sayıldığı bir toplumda örgütlenme modelleri üretim teknolojisindeki farklılıklar yüzünden birbirinden az çok farklı da olsa örgütlenmenin esas işlevi emekçi yığınlarını üretim aracı sahiplerinin buyruğu altında tutmak, "buyuran-buyurulan" ilişkileri üretmektir. Dolayısıyla örgütlenme, toplumun hukuksal, siyasal, ideolojik üst-yapılarına da bağlıdır. Yani örgütlenme modelleri toplumun üst-yapılarınca belirlenir ve örgütlenme bunlarla sosyal pratik arasında bir köprü işlevi yapar. Örgütlenme hukuksal ve/veya siyasal üst-yapıların, ideolojik yapının bir uzantısıdır. Kısacası örgütlenme, toplumun üretim tarzına sıkıca bağlıdır ve her üretim tarzının kendine özgü bir örgütlenme biçimi vardır. Ne var ki, sömürüye dayalı toplumlarda genel olarak örgütlenmeler merkezci, dikeyine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli bir biçim alır. Bu ana örgütlenme biçimi, üretim tarzının özelliklerine göre farklı biçimlerde uygulanır. Örgütün esas görevi egemen sınıfın çıkarlarına hizmettir.

Marksist literatürde örgüt konusu, teorik bir sorun olarak ayrıca ele alınmamıştır. Son zamanlarda Marx'ın, politikanın teorisini yapmadığından yakınanlara rastlanıyor. "Marx, devleti incelememiştir," deniyor. Gerçekten de Hegel'in hukuk ve devlet felsefesi üzerine eleştiri yapan Marx, ekonomi üzerine yazdığına benzer bir politika teorisi yazmamıştır. Politika hukukla iç içedir. Politika da, hukuk da pratikte bir örgüt sorunu olarak karşımıza çıkar. Ve çağdaş toplumda örgüt konusu artan bir önem kazanmıştır. Topluma ne yandan bakılsa iç içe örgütlerle karşılaşılır. Üretim uğraşından tutun, fabrikadaki, tarladaki çalışmalardan köy-kent yaşamına ve devlete varıncaya kadar tüm sosyal yaşamın düzen içine örgütlenmelerle girdiği görülür. Öylesine ki, toplumun kendisini örgütleyerek gerçekleştirdiğini söylemek yanlış sayılmaz. Kapitalist toplumda, sanayici toplumda hemen her şey örgütlenme konusudur. Örgütlenme biçimlerinin toplumun üretim biçimine bağlı olduğu, onun amacına hizmet ettiği, yani egemen sınıfın çıkarlarını gerçekleştirmeye yarayan birer araç olduğu anlaşıl-

maktadır. Örgütler, içinde geliştikleri toplumun egemen ideolojisini yansıtır ve o topluma özgü ilişkileri üretir. Genellikle her üretim tarzı, kendine özgü örgütlenme modelleri yaratır. Kölelik rejiminin, feodalitenin belirli örgütlenme biçimleri olmuştur. Burjuvazi de kendi örgüt biçimini yaratmıştır. Herhalde örgüt modellerinin toplumun üretim biçimi, ideolojisi ile ilgisiz, "yansız" nesneler olmadığı kuşkusuzdur. Örgütlenme biçimi her şeyden önce üretimin aksamadan, düzenli bir biçimde gerçekleşmesine hizmet eder. Ve sınıflı toplumlarda bunlar emekçi yığınların, disiplini ve itaatli bir biçimde çalıştırılmalarını sağlar. Bundan dolayı da sömürü toplumlarında örgütler, insanlar arasında "efendi-köle" ilişkileri ya da daha munis bir deyimle "buyuran-buyurulan" ilişkileri üretir. Örgütün başlıca görevi zaten budur. Örgütler çeşitli biçimler alır ama her üretim biçiminin felsefesine, amaçlarına, işleyiş biçimine uygun bir ana "model" vardır.

Belirtildiği gibi örgüt, üst-yapı kurumları arasında yer alır. Hukuksal ve/veya siyasal üst-yapılarla iç içedir. Örgüt, teori ile pratik arasında bir köprüdür. Toplumun ideolojisini, siyasal felsefesini, ekonomik amaçlarını sosyal pratiğe bağlayan üst-yapının son halkasıdır. Bir toplumun ana örgüt modeli üretim biçiminin ürünüdür. Şu halde yukarıda işaret edildiği gibi, yansız bir nesne değildir. Üretim biçimine bağlı olarak belirli görevleri olan bir yapıdır. Bunu, örgüt modellerinin, değişik alt-yapılı toplumların birinden ötekine aktarılamayacağını belirtmek için yazıyorum. Oysa buna sık rastlanmaktadır. Tabii bu da bozuk birtakım sonuçlar veriyor. Çünkü aktarılan örgüt, aktarıldığı toplumda ürettiği ilişkileri üretmeye devam ediyor. 19. yüzyıl Osmanlı toplumunun geri bırakılmış ekonomik tabanı üzerine sanayi toplumlarının üst-yapıları ve örgüt modelleri aşılanmıştır. Bunun yarattığı uyumsuzlukların olumsuz etkileri sınırlı olmuştur, çünkü Batı'dan aktarılan üst-yapılar Osmanlı toplumunun gelişimi doğrultusundaydı. Ama bu gibi aktarmalar birbirine kesinlikle karşıt iki toplum arasında olursa olumsuz sonuçlar yeni toplumun normal gelişme yolundan sapması biçimini alır. Sovyetler Birliği'nde görülen durum budur. Sos-

yalizme ters düşen örgütlenme ilkelerinin benimsenmiş olması burjuva ilişkilerinin hâlâ sürmesine neden olmuş ve Sovyet sosyalizmi bürokratik bir sapma içine düşmüştür.

Burjuva örgüt modeli

Konuya daha yakından bakalım ve kapitalist üretim biçimi ile burjuva toplumlarının örgütlenme bilimleri arasındaki bağlantıyı belirtmeye çalışalım.

Bilindiği gibi kapitalist üretim, sermayenin yoğunlaşmasına ve merkezleşmesine yol açan bir üretim tarzıdır. Sermaye, yuvarlanan kartopu gibi büyür ve bir avuç kapitalistin elinde toplanır. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezîleşmesi kapitalizmin temel yasasıdır. Sermayenin bu ikili hareketi, işçi sınıfının gittikçe daha çok sömürülmesi ve bu arada güçsüz kapitalistlerin, güçlüler tarafından ezilip saf dışı edilmesi biçiminde somutlaşmaktadır. Sermayeyi tekellerine alan büyük kapitalistler, ekonomiye egemen oldukları gibi politikaya, yasalara, yönetime, basına, kültür, sanat ve ideolojiye de egemen olurlar. Bu egemenliğin kurulması ve sürdürülmesi ise buna olanak veren bir örgütlenme modeli ile gerçekleşir. Yani bir azınlık olan büyük burjuvaların, işçilerden, köylülerden oluşan kocaman çoğunluğu itaatli bir yığın halinde dilediğince sömürmesini sağlayan bir düzenin kurulması gerekir. Öyle bir düzen ki, tüm buyurma yetkileri burjuvaların tekelinde bulunsun ve toplumun hayat damarlarına kan, burjuvazinin avucunda tuttuğu ve atışlarını denetlediği bir kalpten aksın. Kapitalist üretimin dayandığı çağdaş endüstri işletmeciliği de böyle merkezci bir düzenlemeyi gerekli kılmaktadır. Kapitalist üretim biçimi yoğunlaşan, merkezleşen sermayesi ile, tekelden yönetimi gerektiren teknolojisi ile küçük bir azınlığın koskoca çoğunluk üzerinde egemenlik kurmasını sağlayacak merkezci, dikeyine hiyerarşik ve tepeden inme disiplinli bir örgütlenme biçimini kaçınılmaz hale getirmiştir. Burjuva toplumunda merkezleşme temel yasadır. Marx der ki:

> "Burjuvazi, üretim araçlarının mülkiyetin ve nüfusun ufalanmasına, gittikçe daha çok engel olmaktadır. Burjuvazi nüfu-

su toparlayıp bütünleştirdi, üretim araçlarını merkezleştirdi, mülkiyetin bir avuç insanın elinde toplanmasını sağladı. Bunun kaçınılmaz sonucu politik merkezcilik olmuştur."[1]

Kapitalist toplum, para oligarşisine hizmet eden bir örgütlenme modeli yaratmıştır. Bu "model", merkezdeki bir avuç yöneticinin buyruklarını "yetki-görev" basamaklarıyla tabana indirerek tabanın bu buyruklar doğrultusunda hareketini sağlayan bir "makine"dir. Merkezin kararları yukarıdan aşağıya tüm kademeleri bağlar. Tabanın merkez kararlarına katkısı vekalet, temsil, tüzelkişi gibi hukuksal varsayımlarla, "*fictions*"larla kâğıt üzerinde sağlanır. Gerçekte bu hukuksal varsayımlar tabanın yönetimden uzak tutulmasına yarar. Merkezce alınan kararlarda tabanın az çok ağırlığı olmasına yol açabilecek olan "emredici vekalet", "mandat imperatif" kurumu çağdaş burjuva kamu hukukunda yadsınmaktadır. Beri yandan yöneticilik fiilen burjuva ve küçük burjuvaların tekelinde olan bir meslek haline gelmiştir. Seçim sistemleri ve adaylık için aranan koşullar da, işçilerin köylülerin yönetici olmalarını engellemektedir. Ayrıntılara girmenin yeri değil. Burjuva hukuk ve politika teorilerinin, uygulanan sistemlerin para oligarşisinin egemenliğini sürdürmeyi amaçladığını belirtmekle yetineceğim. Hukuksal varsayımlar ayrıca tabanın gerçekleri görmesine de engel olur. Gerçek ilişkilerin yerini hayalî ilişkiler alır. Böylelikle işçilerin, köylülerin normal biçimde bilinçlenmeleri, yolundan saptırılır, geciktirilir. Çarpıtılmış bir bilinç ortaya çıkar. Burjuva toplumlarında işçilere, köylülere yönetimle bütünleştikleri görüşü aşılanır. Dolayısıyla yöneticilerin buyrukları, onlara kendi buyruklarıymış gibi dayatılır. Bu şöyle bir ters diyalektiğe dayandırılır: Kişi önce tüzel kişi ile bütünleştirilip, sonra kişi tüzel kişiye ezdirilir. Örneğin "ulusal egemenlik" teorisine dayanan yöneticiler kendi iradelerini ulusun iradesiymiş gibi ulusun kişilerine dayatırlar. Tüzel kişilik, temsil, vekalet gibi hukuksal varsayımlar, burjuva hukuk ve politikasının emekçi yığınlarına karşı bulgulanmış en sinsi silahlarıdır.

1 Marx-Engels, *Le Manifeste Communiste*, s. 27.

Merkezci burjuva örgüt modeli, yönetimle görevli bir ara tabaka yaratır. Örgütle, yani "makine" ile, yani tüzel kişi ile özdeşleşen bu sosyal grup bürokrasidir. Aslında merkezci, hiyerarşik, kışla disiplinli burjuva örgütü, bürokrasi üreten bir makinedir. Görevi burjuvazinin egemenliğini sürdürmek olan bu "makine", görevini bürokrasi üreterek yerine getirir, "Makine" ile bürokrasi gerçekten bütünleşmiştir: "Makine" bürokrasiyi üretir; bürokrasi de "makine"yi. Bürokrasi ve "makine", burjuva egemenliğinin vazgeçilmez iki öğesidir. Bu "makine" ve ürettiği bürokrasi, kuşkusuz başka bir oligarşinin, örneğin "işçi sınıfının öncüsü olmak iddiasıyla" iktidarı ele geçirmiş bir oligarşinin de çıkarlarına hizmet edebilir. Nitekim 60 yılı aşan sosyalizm uygulamaları, böyle bir olgu karşısında olduğumuzu ortaya koyuyor.

Burjuva örgütlenme biçimi, bürokrasi ile birlikte "buyuran-buyurulan" ilişkileri de yaratır. Başlıca görevi zaten budur: İşçileri, köylüleri para oligarşisinin ve merkezdeki yöneticilerin buyruğu altında tutmak. Bu örgütlenme biçimi ile toplumda burjuva ilişkileri sürdürülür. Bu "makine"yi sosyalizme henüz geçen bir topluma götürür, orada işletirseniz "makine" işlevini yapacak, sosyalizme yönelmiş bu körpe toplumda bürokrasinin türemesine, burjuva ilişkilerinin filizlenmesine ve sosyalizmin bürokratik sapma içine girmesine neden olacaktır. Nitekim olmuştur.

Bürokrasi üzerine

Burada Marx'ın bürokrasi üzerine yazdıklarına bir kez daha değinmeden edemeyeceğim. Marx'ın, *Hegel'in Devlet ve Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*'nde bürokrasi hakkında yazdıklarını okurken insan günümüzün sosyalist toplumlarının bir tablosu çizildiğini sanıyor. Bu kitabın kimi sayfalarını birlikte okuyalım. Marx şöyle yazıyor:

> "Bürokrasi kendi gözünde devletin en son ereğidir. Bürokrasi, bu biçimsel erekleri kendi öz içeriği olarak kabul ettiğinden

her yerde 'gerçek' ereklerle çelişkiye düşüyor. Şu halde, bürokrasi biçimseli içerik olarak, içeriği de biçimsel olarak sunmak zorundadır. Devletin erekleri bürokrasinin ereklerine dönüşür, bürokrasinin erekleri devletin ereklerine. Bürokrasi hiç kimsenin kaçamayacağı bir çevre oluşturur. Bu bir bilgi hiyerarşisidir. Öyle bir bilgi hiyerarşisi ki, baş, ayrıntıların idrakini alt çevrelere bırakır; alt çevreler de başın geneli idrak ettiğini sanırlar. Böylece karşılıklı birbirlerini aldatırlar.

Bürokrasi gerçek devletin yanında hayalî devlettir; devletin spiritüalizmidir. Demek ki, her şeyin biri gerçek, öteki bürokratik olmak üzere iki belirtisi, iki anlamı vardır. İrade konusunda da durum aynıdır. Ama gerçek varlık, bürokratik varlığına, gerçek dışı tinsel, spritüel varlığına göre ele alınmaktadır. Bürokrasi, devletin varlığını, toplumun spritüel varlığını elinde tutar; bunlar onun özel mülkiyetidir. Bürokrasinin genel esprisi gizdir, sırdır. Kendi içinde gizliliği hiyerarşi sağlar; dışa doğru da gizliliği, kapalı bir korporasyon oluşu korur. Bundan dolayı devletin herkesçe bilinmesi, özünün anlaşılması ve de kamuoyuna, bürokrasiye kendi sırrının açıklanması bir ihanet olarak görünür. Böylece otorite, nüfuz ve hâkimiyet, bürokrasinin bilgi ve becerisinin temel ilkesidir; otoriteye tapma da en köklü duygusu. Ama bürokrasinin içinde spiritüalizm, iğrenç, bayağı bir materyalizme dönüşür; yani pasif itaatin maddeciliğine; otorite inancına; dural, biçimsel faaliyet mekanizmasına; dural geleneklere, dural görüş ve ilkelere dönüşür. (...) Devlet, artık çeşitli bürokratik, dural biçimlerde varlığını sürdürür ki, bu durumda biricik ilişki, üs-as ilişkisi ve pasif itaattir. Gerçek bilim boş görünür; tıpkı gerçek yaşamın ölü göründüğü gibi, çünkü bu hayalî bilim ile hayalî yaşam varlığın yerine geçer."[2]

Bürokrasinin özdeşleştiği devlet, herhangi bir devlet değildir; burjuva devletidir. Yani merkezci, dikeyine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli bir "makine"dir. Yani tabandan kopuk, tabanı pasif itaate zorlayan, kendi içinde de itaat esasına daya-

2 Marx, *Œuvres Philosophiques*, c. 4, s. 101-103.

lı ve yetkilerin yukarıdan aşağı kısıtlanarak, tabanda sadece görevden ibaret kaldığı bir örgütlenme biçimidir. Yani bürokrasinin yukarıda sıralanan olumsuz nitelikleri esrarlı biçimde, kendiliğinden meydana gelmemiştir. Marx'ın olumsuz niteliklerini sıraladığı bürokrasi böyle bir devlet makinesi içinde yetişmiştir. Marx, "burjuva devleti yok edilmelidir," derken, bürokratik ve militarist makinelerin ortadan kaldırılması gerektiğine işaret eder. Burjuva devleti bürokratik ve militarist makinelerden oluşur. Bunlar yok edilince, burjuva devleti de yok olur. Kurulacak proletarya devleti ise bürokratik ve militarist olmayacaktır. Bunun için de örgüt biçiminin, bürokrasinin, militarizmin doğmasına olanak vermeyen bir biçimde olması şarttır. Sosyalizme geçiş, kapitalist üretim biçimine, alt ve üst-yapıları ile burjuva toplumuna son verecek bir atılım olacaktır. Böyle bir hamlenin burjuva örgüt modeli korunarak yapılması olanaksızdır. Devrimin ilk hedefi, bürokratik ve militarist makinelerdir. Şu halde sosyalist devrimi amaçlayan işçi hareketinin, öncelikle burjuva örgütlenme modelini yadsıması gerekir. Merkezcilik, dikeyine hiyerarşi, tepeden inme disiplin, kalıcı yöneticilik emekçi yığınları vesayet altına alan dışarıdan "öncülük" burjuva toplumunun gereksinimlerine yanıt olan ilkelerdir. Bunlara sosyalizmde yer yoktur.

Burjuva toplumunun tüm örgütleri bu ilkelerden kaynaklanır. Alelade dernekten, ticaret ortaklıklarına, siyasal partiden devlete kadar tüm örgütlenmeler bu temel ilkelere ve bunların varyantlarına dayalıdır. Böylece örgütlenmenin, üst-yapının alt-yapıya bağlı ve sosyal pratiğe en yakın, onunla birleşen halkası olduğu gün ışığına çıkmış bulunmaktadır. Yineleyelim: Örgütlenme biçimleri, üretim biçimlerine, üretim ilişkilerine, hukuksal ve siyasal üst-yapılara sıkı sıkıya bağlıdır. Örgütlenme biçimleri belirli bir toplum yapısının amaçlarına hizmet için yaratılmıştır. Hedefe ulaşmak için belirli nitelikleri bulunan ilişkiler üretirler. Örneğin burjuva örgüt modeli, "buyuran-buyurulan" ilişkileri, yani "burjuva-proleter" ilişkileri üretir. Para oligarşisinin egemenliğini sürdüren ilişkiler...

II

Leninist parti modeli, burjuva modelinde bir örgüttür

Örgütlenme üzerine Lenin pek çok yazı yazmıştır. Bunlar hareketin bir merkezden ve tepeden inme bir disiplin içinde yönetilmesinin zorunluluğunu açıklamaya çalışan yazılardır. Ama bu yüzlerce sayfa içinde Lenin örgüt konusunu teorik bir açıdan ele almamıştır. Belki örgütlenmenin bir teorik sorun olabileceğini bile düşünmemiştir. Tüm dikkatini Çarlık polisine karşı başarıyla savaşabilecek, güçlü bir örgüt kurma konusu üzerinde toplamıştır. Bu örgüt profesyonel devrimcilerden kurulu, merkezci, dikeyine hiyerarşik, askerî disiplinli, kalımlı yöneticin olduğu, son derece gizli bir örgüt olmalıydı. Bunun işçi sınıfını kapsaması söz konusu değildir. İşçiler meslek kuruluşları, sendikalar içinde örgütlenirler. Politika, profesyonel devrimcilerin, işçi sınıfı adına hareket eden öncülerin işidir. Bunlar bir asker müfrezesi gibi tek bir komutaya bağlı, disiplinli savaşçılardan oluşur. Bu müfrezeyi oluşturanların, işçi olmalarına hiç gerek yoktur; sosyalizmi bilmeleri ve devrimci eylemlerin sınavını başarıyla vermiş, güvenilir kişiler olmaları yeterlidir. Bu örgütün demokratik olmasına da gerek yoktur. Hatta gizlilik koşullarında demokratik olması olanaksızdır. Üyelerin birbirlerine sonuna dek güvenmeleri yeter bir koşuldur. Bu örgütte ihanetin cezası ölümdür (*Ne Yapmalı?*). Lenin, görüşlerini Rus Sosyal Demokrat Partisi'nde zafere ulaştırmak için çetin bir savaş vermiş ve 1903'te Londra'da toplanan 2. Parti Kongresi'nde 20'ye karşı 24 oyla üstünlük sağlayabilmiştir. Kaldı ki, bu da ancak 7 anti-Iskracının salonu terk etmesi ile mümkün olmuştur.

Londra Kongresi'nde sert tartışmalar oldu. Lenin'in merkezciliği kaygı ve kuşku yaratıyordu. Bunun kişisel diktatörlüğe yol açacağı ileri sürülüyordu. Ama Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesi tüm kaygıları, kuşkuları silip süpürdü. Lenin'e karşı çıkmış olanlar devrime ihanetle suçlandı. Tutuklu bulunduğu cezaevinden Lenin'in merkezciliğini eleştirmeye devam eden

Rosa Luxemburg'un sesine bile kulak veren olmadı. Lenin'in parti anlayışına karşı yönetilen eleştirilere reformist damgası vurulup geçildi. Oysa Rosa Luxemburg merkezciliğin, merkez komitesini oluşturan bir avuç yöneticinin diktatörlüğüne yol açacağını, bunun proletarya diktatoryası ile bir ilişkisi bulunmadığını yazıyor; "Bu, Lenin ve arkadaşlarının çaresizlik içinde başvurdukları bir yöntemdir, bu parti modeli asla genelleştirilip kural haline getirilmemelidir," diyordu. Ama Sovyet Devrimi öylesine bir coşku yaratmıştı ki, Lenin'in parti modeli devrimin biricik yolu gözü ile görüldü. Her yerde böyle bir "makine" kurulmalıydı. Burjuvalar ancak böyle bir silahla iktidardan uzaklaştırabilirdi. Öncüler teorisi, merkezcilik, dikey hiyerarşi, kışla disiplini, kalımlı yöneticilik devrim için savaşımın vazgeçilmez koşulu sayıldı. Her şeyden önce Lenin'inki gibi bir "makine" meydana getirmek gerekti. Disiplinli, tek komuta altında, bir merkezden yönetilen, bir vurucu güç... Bu ortam içinde yeni kurulan III. Enternasyonal, Leninist parti modelini tüm komünist partilerine dayatmakta zorluk çekmedi. Komünist Enternasyonal'e yalnız Leninist modeli kabul eden partiler alındı.

Oysa Leninist parti modeli burjuva ilkelerine dayalı bir örgütlenme biçimi idi. Bu örgütlenme biçimi ile sosyalizmin bağdaşıp bağdaşmayacağı düşünülmedi. Örgütlerin yansız nesneler olmadığı; toplumun alt-yapısına sıkıca bağlı olduğu ve insanlar arasında belirli ilişkiler ürettiği gözlerden kaçtı. Devrimi, öncülerden kurulu bir makinenin gerçekleştireceği bir iş olarak görmenin Marx'ın devrim anlayışına da ters düştüğü kimsenin dikkatini çekmedi.

Dünya komünist hareketi Moskova'dan yönetilen bir fesat hareketine (*conspiratif*) harekete dönüştü.

Hemen herkes Leninist partiyi burjuva devletini ele geçirmek için son derece etkili bir araç olarak görüyor ama bu partiyle sosyalizm kurmanın olanaklı olup olmadığını düşünmüyordu. Çünkü örgütle üretim tarzı arasındaki sıkı bağlantıyı kimse görmüyordu. Bugün hâlâ şöyle konuşanlara rastlanıyor: "Leninist parti modeli, burjuva devletini ele geçirmek için bir araçtır; devlet ele geçirildikten sonra bu araç bir kenara atıla-

cak, daha doğrusu sosyalizme uygun bir hale getirilecek ve sosyalist devletin temelleri atılacaktır..." Bu görüşü ileri sürenler, örgütü yansız bir nesne gözü ile görüyorlar. Oysa örgüt yansız değildir. Hangi üretim tarzına hizmet için meydana getirilmişse, yani ne gibi ilişkiler üretiyorsa, aynı ilişkileri sürdürmeye devam eder. Şu halde burjuva modelindeki Leninist parti ile yola çıkılınca "buyuran-buyurulan" ilişkileri, hem parti içinde hem parti dışında üretilegelecektir. Böyle olunca da, devlet ele geçirilince bu parti modelinin terk edilmesi olanaksız olacaktır. Çünkü parti yönetimini elinde tutan kişiler kendilerine egemenlik sağlayan bu aracı ellerinden bırakmayacaklardır. Devletçi üretim ilişkileri ve "buyuran-buyurulan" ilişkileri üreten "makine" sosyalist düzenin kurulmasını engelleyecektir. Nitekim Rusya'da olaylar öyle gelişmiştir. Leninist parti ile iktidarı ele geçiren Bolşevikler, bu partiyi bir yana atmak şöyle dursun, devleti bu parti modeline göre oluşturmak yolunu tutmuşlardır. Burjuva modeli ile sosyalizme geçme deneyine girişilmiştir ki, bu da iflasla sonuçlanmıştır.

Sosyalist demokrasi neden kurulamıyor?

İlk sosyalist devlet kurulalı 60 yılı geçti. Bugün dünya nüfusunun üçte birinden çoğu sosyalist denen rejimler altında yaşıyor. Ama bu devletlerin hiçbirinde sosyalist demokrasiye hâlâ geçilememiştir: İşçiler, köylüler hâlâ ne sendikalarda ne kooperatiflerde ne devlette ne de partide işleri gerçekten yürütüyorlar. Hiçbir işte gerçekten söz ve karar sahibi değiller. Adı sosyalist olan ve üretim araçlarını gerçekten kamulaştırmış bulunan bu devletlerde işçiler, köylüler sistemli biçimde iktidardan uzak tutulmaktadır. İktidarı elinde tutan partinin yüksek yöneticilerdir. Yani birtakım bürokrat... Bu toplumlarda, kapitalist toplumlarda görülen "buyuran-buyurulan" ilişkilerinin sürüp gittiğine tanık olunmaktadır. Emekçi yığınları yönetilen durumundadır. Oysa sosyalizmin amacı emekçileri buyruk altında bir emek gücü yığını durumunda olmaktan kurtarmak, onları toplumda egemen sınıf durumuna getirmek, insanları

"yabancılaşma"lardan kurtarmaktır. Marx, *Manifesto*'da "devrim yapan işçi sınıfının ilk işi demokrasiyi ele geçirmek olacaktır," der. "Parti yöneticileri, işçi sınıfının en uyanık evlatları, işçi sınıfının 'öncü'leridir" gibi iddiaların işçilerin, köylülerin gerçekten iktidarda bulunmayışlarını gizlemeye yarayan bir aldatmaca, bir "fiction" olduğu kuşkusuzdur. İşçilerin, köylülerin devleti yönetmek şöyle dursun, çalışma koşullarını, ücretleri düzenlemeye bile hakları yoktur. Yöneticileri ne seçerler ne de denetleyebilirler. Eleştiri hakları da yoktur. Yöneticilerin klişeleştirdiği düşünce kalıpları, daha doğrusu düşünmeme kalıpları içinde harekete mecbur tutulan işçiler, köylüler başlakilerin kararlarına sadece alkış tutmak hakkına sahiptirler.

Kuşkusuz böyle bir rejimin korkunç bir despotluğa dönüşmemesi olanaksızdı. "Öncü teorisi"nin mantığı sonuna kadar götürülerek gizli polisi, düzmece davaları, idamları, zindanları, sürgünleri, çalışma kampları ile diktatör Stalin'in inanılmaz vahşetlerle dolu, kanlı istibdadına gidildi. Bu kanlı rejim yalnız Sovyetler Birliği'nde değil, Sovyetler'e bağlı her devlette aynı biçimde uygulanmıştır. Elleinstein'in "Stalinci olgu" adını verdiği dehşet rejimleri tüm halk demokrasilerinde mekanik bir duyarlıkla aynı sonuçları doğurmuştur. Buna nasıl olanak bulunduğunu açıklamak gerekir. Hangi iletişim aracının Stalin'in buyruklarını, aynı senaryolar sahnelenerek, Macaristan'da, Polonya'da ya da Bulgaristan'da harfi harfine uygulattığı mutlaka öğrenilmelidir. Bir diktatör ne kadar güçlü olursa olsun diktatörlüğünü ancak bir araçla sürdürür. Üstelik diktatörlük basamaklarını tırmanması için de bir araç gereklidir. Stalin'in buyrukları bu araç sayesinde uygulanmıştır. Stalin'i Stalin yapan da bu araçtır. Bu araç Leninist örgütlenme modelidir, partidir. Sosyalist devrimi, yeni bir bürokrasinin doğmasına yol açarak yozlaştıran etmenlerin başında bu örgütlenme modelinin yer aldığı kabul edilmeli ve burjuva örgütlenme biçiminden başka bir şey olmayan Leninist parti modeli hata ve sevapları ile tarihin raflarına kaldırılmalıdır.

Bu merkezci, hiyerarşik, asker disiplinli makine, işçi sınıfının iktidar olmasını önlemektedir. Marx'ın teorisinde işçi sını-

fının iktidarı hukuksal varsayımların aracılığına dayanmaz. İşçi sınıfı iç dinamizmini sergileyecek biçimde örgütlenerek iktidar olacaktır. Oysa merkezci örgütlenme biçimi, makinenin içine aldığı işçilerin hemen bürokratlaşmalarına neden olmaktadır. İşçi sınıfının devrimci niteliği toplumdaki, daha doğrusu üretimdeki yerinden kaynaklanmaktadır. Kapitalist toplumun tüm zenginliklerini ürettiği halde nimetlerinden yararlanmamakta, toplumun tüm yükünü taşımakta, ikinci sınıf yurttaş muamelesi görmektedir. Üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyi üretim güçlerinin insancıl öğesi olarak bilinçle yaşayan işçi sınıfı, eşyanın doğası gereği devrimciliğe itelenmektedir. Marx bunu şöyle anlatıyor: "Üretimci güçlerin gelişiminde bir an gelir ki, gereken üretim güçleri ve ticaret araçları, yürürlükteki koşullarda, üretici güç olmaktan çıkıp yıkıcı güç haline gelir (makineler ve para). Öylesine ki, sonuç olarak toplumun tüm yükünü taşıyan, ama nimetlerinden yararlanamayan ve toplumdan dışlanarak öteki sınıfların tümü karşısında en açık biçimde muhalefete itelenen bir sınıf, toplumda çoğunluğu oluşturan ve köklü bir devrimin zorunlu olduğu bilincinin, komünist bilincin kaynaklandığı bir sınıf doğar. Bu sınıfın içinde bulunduğu durumun kavranması koşulu ile bu bilinç başka bir sınıfta da ortaya çıkabilir."[3] Bu satırlardan pek açık olarak anlaşılıyor ki, işçi sınıfının devrimciliği sosyal pratikten, işçi sınıfının üretimde, toplumda işgal ettiği yerden ve sürdürdüğü mücadeleden kaynaklanan, adeta varoluşçu ve ancak ona özgü bir niteliktir. Bu bilinç başka sınıflarda belirse bile, hiçbir zaman o sınıfın öz bilinci değildir. Bir "aktarma" bilinçtir, iğreti bir bilinçtir; spekülatif, gözlemci bir bilinçtir; bir bilgidir, bir bilimdir. Oysa işçi sınıfında devrimci bilinç yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu elbet işçi sınıfını oluşturan tüm işçilerin aynı bilinç düzeyinde oldukları ya da aynı zamanda hep birden bilinçlendikleri anlamına gelmez. Bir kesim işçiler arkadaşlarından önce bilinçlenirler. Arkadaşlarından daha dövüşken, daha uyanık olanlar olayların bilincine daha önce varırlar. İşçi sınıfının bunlardır öncüleri, Lenin'in öncülerinden bambaşkadır

3 Marx, *Œuvres Philosophiques*, c. 6, s. 182-183.

bunlar. Dışarıdan dayatılan öncüler değil, işçi sınıfının içinde olan öncülerdir.

Kautsky'den aktarılan teori

Lenin'in Kautsky'den aktardığı ve işçi sınıfının kendiliğinden siyasal bilince ulaşamayacağı hakkındaki görüş, işçi sınıfının dışında bir küçük savaş örgütü kurulmasına gerekçe olmuştur. Lenin, örgüt sorunu üzerine *Ne Yapmalı?* adlı kitabında Kautsky'nin görüşünü uzun uzun savunur.[4] Oysa işçi sınıfının kendiliğinden siyasal bilince ulaşamayacağı hakkındaki görüş kabul edilecek olursa, Marksizmin tarih teorisi ve bilinç hakkındaki diyalektik görüşü iskambilden şatolar gibi yıkılıverir. Yukarıda belirtmeye çalışıldığı gibi, Marx'ın teorisinde işçi sınıfı, üretici güçlerin bir parçasını oluşturur ve temel çelişkiyi bilinçle kavrar. Örgütlü işçi sınıfı eylem içinde bilinçlenir. İşçi sınıfı eylem içinde kendi varlığının bilincine ulaşır. Bilinci, işçi sınıfının dışında oluşturulan ve ona dışarıdan aktarılan bir nesne olarak görmek Marksizmle bağdaşmaz. İşçi sınıfı ile bilinci, diyalektik bir tüm oluşturur. Aynı tarih sürecinin birbirine bağlı iki aşamasıdır işçi sınıfı ile bilinci. İşçi sınıfının siyasal bilinci onun sosyal pratiğinin, örgütlü savaşımının yansısıdır. Kapitalist toplumun vazgeçilmez, bütünleşmiş ve aynı zamanda, ona karşıt bir öğesi olan işçi sınıfı, kapitalist toplumun bu çelişik gelişme sürecini örgütlü eyleminde ister istemez bilinçlenerek, yani bu çelişik süreci bilinç düzeyinde bir yansı olarak da yaşar. Böylece işçi sınıfı, savaşımının ekonomik yönünü de, siyasal yönünü de bilinçle kavrar.

Lenin'in merkezci örgüt biçimi, sanırım sadece etkinlik ve güven kaygısıyla benimsenmiş değildir. O aynı zamanda Lenin'in işçi sınıfına Marx'tan farklı bir gözle bakmasının da ürünüdür. Lenin, işçi sınıfının ancak sosyalist aydınların komutası altında devrim yapabileceğine inanmıştır. Kautsky'nin öncü teorisine dört elle sarılmış olmasının nedeni de budur. Lenin kendiliğinden siyasal bilince ulaşamayacak, dolayısıyla kendi-

4 Lenin, *Que Faire?*, s. 41.

liğinden devrim yapamayacak olan işçi sınıfını devrime sürükleyecek ve onu yönetecek bir kurmaylar örgütü kurmuştur. Ne var ki, Lenin'in örgüt modeli sosyalizmin gereksinimlerine yanıt verecek nitelikte değildi. Yukarıda belirtildiği gibi Leninist örgüt biçimi gerçekte burjuva örgütlenme biçimidir. Bu örgütlenme biçimi ile burjuvazi egemenliğini sürdürmüştür. Bu örgüt modeli bir küçük azınlığın hizmetindedir ve "buyuran-buyurulan" ilişkileri üreterek bu küçük azınlığın, yani para oligarşisinin işçi sınıfını sömürmesini ve baskı altında tutmasını sağlamaktadır. Gene biraz önce belirtmeye çalıştığım gibi, örgütlenme modelleri yansız nesneler değildir. Lenin'in burjuva toplumundan aktardığı örgütlenme modeli de sosyalist toplumda, yansız bir araç olarak hizmet görmemiş, burjuva ilişkileri üretmeye devam etmiş, yani sosyalizmi amacından saptırmıştır. Bilindiği gibi Lenin, devrimden hemen sonra yeni devletin bürokratlaşmasından yakınmaya başlamıştır. "İşçi devletimiz bürokratik bir biçimsizleşme içine girmiştir" diye önlemler alınmasını istemiştir. Hatta yaşamının sonlarına doğru "parti içinde de bürokratlara rastlandığını" söylemiştir.[5] Ama Lenin, bürokratlaşmanın örgütlenme biçimi ile de bir ilişkisi olabileceğini hiç aklına getirmemiştir. Lenin, devletin bürokratlaşmasının, küçük üretimin yaygınlığından; tarımla endüstri arasında bağlantı bulunmamasından; yığınların cehaletinden ve yoksulluğundan; iç savaş yıllarının dayattığı yönetim biçimlerinden ileri geldiğine inanıyordu.[6] Ve bu hastalığın işçilerin, köylülerin haklarına sahip çıkmaları sonucunda tedavi edileceğini söylüyordu. Lenin daha ileri gitmemiş, kurduğu merkezci, hiyerarşik, disiplinli örgütün, *tüm yetkilerin bir avuç insanın elinde toplanmasına ve emekçi yığınları yönetimden sistemli olarak dışlanmasına yol açtığını, bunun giderek*, yeni bir bürokrasi doğurduğunu, "buyuran-buyurulan" ilişkileri üreterek bürokrasiyi kamulaştırılmış ekonomi düzeni içinde egemen sınıf durumuna getirdiğini görmemiştir. Kısacası Lenin, örgütlenmeyi teorik bir sorun olarak ele almamıştır. Lenin'in yukarıda özetle-

5 Lenin, *Œuvres*, c. 33, s. 512-514.

6 Lenin, *Œuvres*, c. 32, s. 374-375.

nen görüşlerinin bürokratlaşma olgusunu açıklamaya yetmediği bugün daha iyi anlaşılmaktadır. Artık Sovyetler Birliği bir endüstri toplumudur. Artizanal üretim hemen hemen tarihe karışmıştır; herhalde Lenin'in zamanında olduğu gibi yaygın halde değildir. Tarımla endüstri, planlı ekonomi içinde birbiriyle eklemleştirilmiştir. Eğitim yaygınlaşmıştır. Ama buna karşın bürokratlaşma, Lenin'in zamanındaki ile kıyaslanmayacak boyutlara ulaşmıştır. Devrimden sonra türeyen bürokrasi, gerçek bir egemen sınıf oluşturmaktadır. Bu olguda Leninist örgütlenme biçiminin oynadığı rol ortadadır, yadsınamaz. Üstelik bu örgütlenme biçimi hangi ülkede uygulanmışsa, aynı sonuçlarla karşılaşılmıştır. Çekoslavakya'da örneğin. *Çekoslovakya sosyalizme henüz geçmeden* endüstrileşmiş bir toplumdu. Yani 1917'lerin Rusyası durumunda değildi. Çek Komünist Partisi, Leninist biçiminde *örgütlenmiş* bir parti olarak iktidarı ele geçirdikten sonra bürokrasisi ile, gizli polisi ile, düzmece davaları ile, çalıştırma kampları ile, özgürlüksüz politik rejimi ile Sovyetler Birliği'nin küçük bir modeli oluvermiştir. Leninist biçimde örgütlenmiş olan Fransız ve İtalyan komünist partileri çoğulcu demokrasiyi kabul ettiklerini ilan etmiş olmalarına karşın hâlâ Stalinci yöntemlerle yönetilmektedirler, hâlâ demokratik-merkezciliğe sımsıkı sarılmaktadırlar. Bu da parti bürokrasisinin güçlenmesine neden olmaktadır.

III

Lenin'in devrim görüşü Marx'ınkinden farklı mı?

Daha önce açıklandığı gibi, Lenin, devrime Marx'tan farklı bir biçimde yaklaşmıştır. Marx sosyalist devrimi nesnel bir süreç olarak görmekte, istenççi (iradeci) müdahaleleri bu süreç içinde olanaklı saymaktadır. Marx'ın bu görüşünü *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın önsözünde bulursunuz. Başka yapıtlarında da bulursunuz. Marx, devrimin esasta insanların istemleri dışında nesnel bir süreç olduğu hakkındaki görüşlerini, *Kapital*'e yazdığı önsözde pek açık biçimde yinelemiştir. Burada

Marx şöyle demektedir: "Bir toplum, hareketini belirleyen doğa yasasının izini bulgulayınca –bu yapıtın amacı, çağdaş toplumun hareketinin ekonomik yasasını açıklamaktır–, doğal gelişiminin evrelerini ne bir sıçrayışta aşabilir ne de kararnamelerle bunları yok edebilir; ama gebelik dönemini kısaltabilir ve doğum sancılarını azaltabilir."[7] Marx, toplumların gelişimini belirleyen yasaların, nesnellikleri bakımından doğa yasalarına benzettiği yasaların bulunduğunu açıklıyor. Bu yasaların yürürlüğü kararnamelerle falan durdurulamaz; toplumların gelişimindeki evreler de bir sıçrayışta geçilemez, bunlar kararnamelerle ortadan kaldırılamaz. Ancak diyor Marx, gebelik dönemi, yani daha ileri bir üretim biçimine geçiş süresi, gelişmeyi belirleyen nesnel yasalara hakkıyla nüfuz ederek, kısaltılabilir; doğum sancılarının ıstırabı azaltılabilir. Burada *Katkı*'nın önsözünü anımsamalıyız: Marx, "Kapsayabileceği tüm üretici güçler gelişmeden, bir sosyal kuruluş asla ortadan kalkmaz. Yeni ve daha ileri üretim ilişkilerinin yaşaması için gerekli maddi koşullar eski toplumun içinde belirmeden yeni ve ileri ilişkiler asla eski ilişkilerin yerini almaz," diyor. Demek ki, "devrim yapalım" demekle devrim yapılmaz, yapılamaz. Devrimin önce nesnel koşulları var olacaktır. Söz konusu olan sosyalist devrim olduğuna göre kapitalist toplumun üretici güçleri artık üretkenliklerini yitirecekler, gelişemez olacaklardır. Mevcut üretim ilişkileri bunların gelişimini engelleyecektir. Yine *Katkı*'nın önsözünde Marx şöyle diyor:

> "Gelişiminin belirli bir döneminde, toplumun maddi üretici güçleri, var olan ve o güne dek içinde geliştiği üretim ilişkileri ile ya da bunların hukuksal ifadesi olan mülkiyet ilişkileri ile çelişkiye düşer. Bu ilişkiler üretici güçlerin gelişimini sağlayan biçimlerken, artık gelişmeyi engelleyen ilişkiler haline gelir. O zaman bir sosyal devrim çağı açılır."[8]

Başka bir yargıya zaten varamazdı Marx. Çünkü bilim adamıydı. Olaylara bilimsel yöntemlerle yaklaşıyor, tarihsel olgu-

7 Marx, *Le Capital*, c. 1, Almanca baskısının ilk önsözü, s. 19-20.

8 Marx, *Contribution...*, s. 4-5.

da bilimsel yasallık bulgulamaya çalışıyordu. Elbet Marx aynı zamanda devrimciydi de. Ve devrimci olarak doğayı, toplumu değiştirmeyi amaçlıyordu. *Feuerbach Üzerine Tezler*'in 11.sinde: "Filozoflar dünyayı sadece değişik biçimlerde yorumlamışlardır; onu değiştirmek gerekiyor," diyen Marx, sosyalist devrimi işçi sınıfının yapacağını söyler. Ama dünya ve toplum ancak nesnel yasalar iyice ve gittikçe daha derinden kavranarak ve istemimizi o doğrultuda kullanarak değiştirilebilir.

Lenin'e gelince

Lenin'e gelince, elbet o da bütün bu söylediklerimizi yadsımıyor. Yadsımak ne kelime hararetle savunuyor Marx'ın bilimsel teorisini. Ne ki, gene de bir ayrım olduğu, Lenin'in istence (iradeye) çok daha fazla ağırlık verdiği seziliyor. Lenin'e göre, emperyalizm aşamasında kapitalizmin çelişkileri derinleşmiştir. Kapitalizmin eşitsiz gelişimi, emperyalist devletler arasındaki savaşlar dünya çapında bir devrim potansiyeli yaratmıştır. Artık devrim o toplumun üretici güçlerinin gelişimine ve bu gelişimin, toplumdaki mülkiyet ilişkileri tarafından engellenmesine bağlı değildir; çeşitli nedenler dolayısıyla emperyalizm zincirinin kimi halkaları zayıflamaktadır. Bu zayıf halkaya yüklenilerek devrim yapılabilir. Lenin böyle düşünüyordu. Bu, Rusya gibi, Çin gibi, Hindistan gibi geri bırakılmış ülkelerde de devrim yapılabilir demekti. 1916'da Lenin şöyle yazıyordu:

> "Bugünkü emperyalist savaş, iki grup büyük devletin emperyalist politikalarının devamından ibarettir. Ama emperyalizm aynı zamanda zorunlu olarak, ulusal baskılara karşı savaşım politikasını ve proletaryanın burjuvaziye karşı savaşım politikasını da belirleyecek ve besleyecektir. Şu halde, emperyalizm dönemi şu gelişmeleri de olanaklı ve kaçınılmaz kılmaktadır: Birincisi, devrimci ulusal ayaklanmalar ve savaşlar; ikincisi, proletaryanın burjuvaziye karşı ayaklanmaları ve savaşları; üçüncüsü, bu iki devrimci savaş biçiminin kaynaşması vb."[9]

9 Lenin, Œuvres, c. 23, s. 89.

Emperyalizm aşamasında devrim her yerde olabilirdi Lenin'e göre. Sosyalist devrim, endüstrileşmiş kapitalist toplumların iç çelişkilerinin bir sonucu olarak görülmekten adeta çıkarılmıştı. Devrimi başarmak için önce bir devrimci partiye gerek vardı: Merkezci, dikeyine hiyerarşik, kışla disiplinli Leninist parti... Devrimciler dünyanın dört bucağında Leninist partiler kuracaklar, propaganda ve ajitasyonla emekçi halk yığınlarını hazırlayacaklar ve koşulların toplumu devrim noktasına getirdiği anda vuruş yapılacak, iktidar ele geçirilecekti.

Yukarıdaki satırlardan Lenin'in temel çelişkiyi bir yana bıraktığı anlamı çıkarılmamalıdır. Ne var ki, toplumun devrim noktasına gelişinde ve özellikle devrimin patlak vermesinde, yaşanılan emperyalist aşamada uluslararası ilişkiler etmeninin yarattığı "elverişli durum"un, enternasyonal "rastlantı uyumluluğu"nun belirleyici bir etmen olduğu inancındadır Lenin. Emperyalist savaş, Rusya'da toplumun daha büyük bir hızla "çürümesi"ne ve emekçi sınıflar arasındaki çelişkilerin yumuşayarak işçilerin, köylülerin, küçük esnafların Çarlığa ve burjuvaziye karşı devrimci bir coşkuyla el ele vermelerine olanak sağlamıştır. Lenin, Rusya'da devrimin çabuk başarıya ulaşmasını son derece özgün bir tarihsel durumun var olmasına bağlıyor. "Devrimin bu kadar çabuk başarıya ulaşması," diyor Lenin, "... sadece ve sadece son derece özgün bir tarihsel durum nedeniyle kesinlikle farklı akımların, heterojen sınıf çıkarlarının, birbirine kesinlikle karşıt olan sosyal ve siyasal eylemlerin tam bir uyumlulukla kaynaşmış olmalarından ileri gelmiştir." Lenin'in "bu son derece özgün tarihsel durum" dediği ortam ise emperyalist devletler arasındaki savaştan kaynaklanmaktaydı. Toplumu devrim noktasına getiren direkt etmen emperyalist savaştı.[10]

Lenin, devrimden sonra atılabilmiş adımları da, gene uluslararası "rastlantı uyumluluğu"na bağlıyor:

> "Bu böyle oldu, çünkü olağanüstü, ayrıklayıcı (istisnai) bir uluslararası rastlantı uyumluluğu (conjoncture), bizi bir an

10 Lenin, *Œuvres*, c. 33, s. 330.

için emperyalizmden korudu. Emperyalizm bizimle uğraşacak durumda değildi. (...) dünya emperyalizminin siyasal, sosyal ve askerî korkunç gücü o sırada savaş dolayısıyla ikiye bölünmüş durumdaydı."[11]

Demek ki, Lenin nesnel koşullardan söz ettiğinde, bir fon müziği varlığını sürdüren temel çelişkiden başka, özellikle uluslararası rastlantı uyumluluklarına, emperyalizmin yarattığı (nesnel devrimci) ortama ağırlık vermektedir. Ve böyle bir ortamda istenççi müdahalelerle sonuç alınacağı inancındadır. "Lenin istenççiliğe ağırlık verir," derken bunu kastediyoruz.

Lenin bunu gizlemez açıkça belirtir:

"Sosyalizmi kurmak için eğer belirli bir kültür düzeyine ulaşmak gerekiyorsa, (...) neden devrimci bir atılımla bu belirli düzeyin ön koşullarını önce ele geçirip, sonra, işçi ve köylü iktidarına dayanarak ve Sovyet rejiminden güç alarak, öteki halklara yetişmek için harekete geçmeyelim. (...) Napoleon'un şöyle dediğini anımsıyorum: 'Eyleme geçilir, sonra bakılır.' Biz de öyle yaptık: Ekim 1917'de önce ciddi bir savaşa girdik, sonra olayların gelişimi ayrıntıları ortaya çıkardı. Ve şimdi şu saatte, kuşku yok ki, esas itibariyle zaferi kazandık."[12]

Ne ki, Lenin'in esasta kazandık dediği başarı, yani üretim araçları ve değiş tokuş araçlarının kamulaştırılmış olması aradan 60 yıldan uzun bir zaman geçtiği halde, hâlâ sosyalist yaşamın ileri kültür ve politik düzeyinde beklenen ürünleri vermemiştir. İşçi ve köylülerin iktidarı gerçekleşmemiş, emekçiler gerçekten söz ve karar sahibi olamamış; insanlar yabancılaşmaların tutsağı olmaktan bir türlü kurtulamamıştır. Devrimden 60 yıl sonra bürokrasinin egemenliği sürmekte, emekçiler buyruk altında yaşamaktadır. Devrimi, insanlık tarihinde eşine rastlanmayan, tanrılaştırılmış Stalin'in sınırsız yetkili despot yönetimi izlemiştir. Dogmalara dayalı şemacı mantı-

11 Lenin, *Œuvres*, c. 27, s. 86.

12 Lenin, *Œuvres*, c. 33, s. 494.

ğı içinde keyfîliği ve acımasızlığı katmerleşen bir diktatörlük. Baş yöneticiyi tanrılaştıran bu sözde bilimsel bürokratik yönetim, Çin'den Küba'ya kadar sosyalizme geçen tüm ülkelerde aynen uygulanmış, aynı zehirli ürünleri vermiştir. Baş yöneticinin yanılmaz bir kişi olarak kabul edilmesi olayı tüm komünist partilerinde de kendini göstermiştir. Sovyetler Birliği'ndeki "temizlik" hareketleri de, gerek Halk demokrasilerinde gerek Batı komünist partilerinde aynı yöntemler ve aynı suçlamalarla yürütülmüştür. Şu farkla ki, Batı'da komünist partileri iktidarda olmadıkları için "temizlik" hareketleri idam yerine partiden atılmakla noktalanmıştır. Farklı sosyal ortamlara karşın izlenen sapık yöntemlerdeki aynılık nereden gelmektedir? Kuşkusuz "makine"nin aynı oluşundan. Sosyalizmin vakit geçirmeden Leninist örgüt biçiminden kurtulması şarttır. Sosyalizmin insancıl amaçlarına uygun bir örgütlenme biçimi bulgulanmalıdır.

Marksist hümanizma

Marksizm bir bilim. Sosyalizmin insancıl amaçlarından söz etmek hümanizmaya, dolayısıyla idealizme dönmek olmaz mı? Bu görüşte olan birtakım Marksistler var. Örneğin Althusser. O daha da ileri giderek Marksizmin bir anti-hümanizma olduğunu söyler.[13] Marx'ın görüşlerinde epistemolojik bir kesinti bulunduğu hakkındaki iddia tartışmalıdır. Eski düşünüş biçimleri ile ilişkilerini kestiklerini Marx kendisi açıklar. İdealist felsefe ile ilişiklerini koparmıştır. Ama bu, Marx'ın 1845'ten önceki yapıtlarının çöp tenekesine atılması gerektiği biçiminde elbet yorumlanamaz: Marx daha öğrenci olduğu yıllardan beri bir arayış içinde idi; gerçeği arıyordu. Bu arayış onu sosyal olayların temelinde ekonomik nedenler yattığı buluşuna getirmiştir. Yeni kavramlar kullanmaya başlamıştır. Eski açıklamalarını ekonomik teorisine eklemlenen yeni kavramlarla açıklamıştır. Örneğin, "yabancılaşma" bunlardan biridir. Kaldı ki, terim olarak "yabancılaşma" *Kapital*'de de geçer. Aynı olgu, yani özel

13 Louis Althusser, *Pour Marx*, Maspero, Paris 1966, s. 238.

mülkiyete dayalı sosyal ilişkilerin insanı insan olmaktan çıkardığı; bu gibi ilişkilerin, hele kapitalizmde, insanı pazarda alınıp satılan bir mal haline getirdiği, insanı "şeyleştirdiği" hakkındaki ana tema Marx'ın tüm yapıtında hiç değişmez. Marx'ın yapıtında, etten kemikten somut insanlar bir filigran gibidir, ekonomik ilişkilerin arkasında insanları hep görürsünüz. Marksizm bilimsel bir hümanizmadır. Marx insanın mallaşmasını bilimsel olarak açıklamıştır; gene bilime dayanarak kurtuluşun nasıl olabileceğini açıklamıştır. Ekonomik ilişkiler, insanın dışında, istenç dışında bir olgudur ama son tahlilde bunlar insanlar arasında ilişkilerdir. Bundan dolayı Marx'm gençliğinde vardığı şu yargı, "Köktenci olmak nesneleri kökten ele almaktır. Oysa insan için kök, insanın kendisidir,"[14] yargısı, Marx'ın yaşamı boyunca verdiği kavgayı simgelemekte ve insanları birer piyon gibi gören kimi sosyalist devlet adamlarına yıllar önceden çektiği bir ihtar olarak dimdik ayakta durmaktadır. Kapitalizmin insan olmaktan çıkardığı somut insanı tüm olarak insanlığına kavuşturmak Marksizmin, sosyalizmin amacıdır. Bizi bu amaca işçi sınıfı ulaştıracaktır. Ama bunun için işçi sınıfının elinde özel bir araca, işçilerin, köylülerin, emekçilerin gerçekten yönettikleri, sosyalist bir örgüte gerek vardır.

Bürokrasi üreten makine

Merkezci, dikeyine hiyerarşik ve kışla disiplinine bağlı bir örgütlenme biçimiyle sosyalist bir topluma değil devletin şişindiği, bürokrasinin egemen sınıf haline geldiği, "buyuran-buyurulan" ilişkilerinin sürdüğü ve gerçekten düşünemeyen kişilerden oluşan bir topluma gidilir. Araçlar, amaç haline gelir. Yabancılaşmalardan kurtulmuş insanların topluluğu yerine, hızlı ekonomik büyümeyi amaçlayan bir toplum ortaya çıkar. Marx'ın düşündüğü insanlaşan toplum amaç olmaktan çıkar. Putlaştırılmış şefin buyruğunda saf tutmuş olan bürokratların egemenliğini sürdürmek için "makine" acımasız bir despotluk rejimi kurar. Emekçiler artık serbest olmayan bir paza-

14 Marx, *Œuvres Philosophiques*, c. 1, s. 96.

rın mallarıdır. Gene artık-değer üretirler ve bu artık-değere gene başkaları el koyar; emekçiler ne üretimi ne politikayı denetleyebilirler; söz ve karar sahibi olmaktan gene uzaktırlar. Benimsenen burjuva örgütlenme biçimi kendi mantığı içinde en son noktaya kadar geliştirilerek asıl amaç olan sosyalist hümanizma, Marksist hümanizma unutulmuş; sosyalizm bürokratik sapma içine düşmüştür. Teori ile sosyal pratik arasındaki köprü yanlış bağlanırsa teori de pratik de bozulur. Burjuvazi için kurulmuş köprü ile sosyalizme geçilmez. Sosyalizmin köprüsünü kurmak gerekiyor.

IV

Sosyalist örgüt modeli

Sanırım sosyalist üretim biçiminin kendine özgü bir örgütlenme biçimi olması gerektiği konusunda kimsenin bir itirazı yoktur. Sosyalist üretim biçiminin, hukuksal ve siyasal üst-yapılarla eklemli olarak sosyalist toplumun gereksinimlerine yanıt veren, ideolojisi ve yeni üretim ilişkileri ile uyumlu bir örgütlenme modeli yaratacağı kuşkusuzdur. Oysa günümüzün sosyalist toplumlarında özgün bir örgütlenme biçimine rastlanmıyor. Tarihsel gelişim sırasında duraklamalar, gerilemeler, kopukluklar, kazalar oluyor. Burjuva örgüt modelinden esinlenilerek yaratılmış olan Leninist örgütlenme biçiminin sosyalizmle uyum sağlamadığını görüyoruz. Yani sosyalist toplumlardaki uygulamalara bakarak, sosyalist örgütlenmenin ne olmaması gerektiğini kesinlikle söyleyebiliriz. Beri yandan kapitalist toplumun çelişkilerinin ne olduğuna ve bunların aşılmasının doğuracağı yeni ilişkilere bakarak, daha doğrusu bilimsel bir yaklaşımla bunları önceden kavrayarak, sosyalist örgütlenmenin ana çizgilerini saptayabiliriz. Sosyalizm için mücadelenin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi buna bağlıdır.

Tarih proletaryanın bilinçli eyleminde gerçekleşir. Proletarya günlük olayları, kapitalist toplumun temel çelişkisi ve bu çelişkinin aşılması açısından bilinçle kavradığı, yani gün-

lük ekmek kavgasının ötesinde, sınıfsal eylemini iktidar için mücadele çizgisine bilinçle oturttuğu ölçüde gelecek kalın çizgilerle biçimlenir. Bilinçle varlık, aynı tarihsel gerçek sürecin anlarıdır. Demek ki, tarihin yarınlara dönük akışı hakkında bilimsel verilere dayanarak genel bir bilgiye sahip olmak olanaklıdır. Kapitalist toplumun diyalektik çelişkilerinden fışkıran, yeni ve geleceğin tohumlarını taşıyan pozitif öğeler proletaryanın bilincinde yansır. Bu yansıma, yüzümüzün aynada yansıması gibi bir olay olmayıp, oluş halindeki varlığın kendini bilinç halinde bulması olayıdır. Ancak proletaryanın bilincinde "yansı"lanan bu öğelerin soyut olanaklar olmaktan çıkması, somut gerçekler haline gelebilmesi için proletaryanın bunları pratiğe dönüşen bilinci içinde algılaması gerekir. Proletarya, kapitalist çelişkiler sürecini tüm olarak algıladığı zaman tarihin akışı içinde toplumun gelecekte ulaşacağı yeni ve ileri aşama hakkında genel çizgileri ile bilgi sahibi olur. Geleceğe dönük devrimci sürecin bilinçli öğesi proletaryadır. Onun bilinçli savaşımı, toplumun ilerlemesi, aşama yapması için şarttır.[15]

Burada bir soru karşımıza çıkıyor: Toplumun ilerdeki aşamaya ulaşması için proletaryayı savaşıma iten nedenler nedir? Kuşkusuz öncelikle daha az sömürülmek, biraz daha iyi yaşayabilmek için savaşım veriyor proletarya. Ama kapitalizmin çelişkilerini tüm olarak, yani diyalektik süreci içinde, bilinçle kavradığı zaman, sömürüyü hafifletmek için savaşımın yeterli olmadığını anlayan proletarya sömürüyü tümü ile yok etmek için, toplumu temelden değiştirmek için savaşmaya başlıyor. Proletaryanın ve giderek tüm insanlığın kurtuluşunun vereceği savaşıma bağlı olduğunu görüyor. Kapitalist çelişkiler aşılınca, mal gibi pazarda alınıp satılmanın son bulacağını; işçi olarak kendisinin ayrıca köylülerin, tüm emekçilerin ve giderek tüm insanların yitirdikleri insanlıklarına kavuşacaklarını; eşit ve özgür olacaklarını biliyor da savaşımı ondan göze alıyor. Kendi kendisinin efendisi olmak, insanlığına kavuşmak

15 Ayrıntılar için bkz. Georg Lukács, *Histoire et Conscience de classe*, Minuit, Paris 1965, s. 243-256.

için savaşıyor. Bunda hiç kuşku yoktur. Bunun bilimsel bir veri olarak olanaklı olduğunu bilmek işçilerin gücüne elbet güç katıyor. Ama onları savaşa iten neden insanlıklarını bulmaktır; insanca yaşanılan, doğru, güzel bir dünya kurmaktır; özgür insanlar olmaktır. Yarının bu güzelim dünyasını kendileri görmese bile, çocuklarının, torunlarının görmesi için savaşıyor bilinçli işçiler. Bilinçlenmek, bilinçle hak bildiği yolda savaşmak da bir anlamda kurtulmak, özgür olmak değil midir? Diyeceğim şu ki, bilimsel hümanizma sosyalizm için savaşta ağır basar. Sosyalizmin kuruluşunda da ağır basar. Çünkü sosyalizm insanlar içindir; insanlar sosyalizm için değil...

Örgütlenmede izleyeceğimiz yol, sanırım genel çizgide bellidir: İşçi sınıfının devrimci dinamizmini, yeni ilişkiler yaratma yeteneklerini sonuna dek harekete geçirebilecek bir örgütlenme biçimi ile emekçi yığınların egemenliği sağlanacaktır.

Bu örgütlenme modeli, sosyalist üretimin nitelik ve özelliklerine göre biçimlenecektir. Bilindiği gibi sosyalist üretim, emekçilerin ortak malı olan üretim araçları, emekçilerin kardeşçe dayanışması ve işbirliği ile sürdürülür. İnsanın insan tarafından sömürülmesi son bulduğu için üretimin amacı kâr değil emekçi yığınlarının, boyuna yükselen maddi ve kültürel gereksinimlerini, boyuna yükselen biçimde karşılamaktır. Emekçiler sosyalist rejimde üretim ve değiş-tokuş araçlarının ortaklaşa sahibi olduklarından, ürettikleri malların da sahibidirler. Ulusal gelirden emeklerine göre pay alırlar. Üretim bir plana göre yapılır. Yani emekçiler plan aracılığı ile ekonomiye, dolayısıyla toplumun tüm yaşamına yön verirler. Üretimde en ileri teknoloji kullanılır ve ortak emekçiler çalışma saatlerini azaltmak olanağını bulurlar. Doğaya boyun eğmekten kurtulmuş, insanı "şeyleştiren" ilişkileri sona erdirmiş olan ortak emekçiler, yaşamlarını eşitçe ve özgürce düzenlerler. Çalışma saatlerinin azalması ile boş kalan zamanlarını diledikleri gibi değerlendirmek olanağına kavuşan emekçiler, kapitalist rejimde yitirmiş oldukları insanlıklarına tüm olarak ulaşırlar.

Marx ve özgürlük

Marx'ın özgürlükle, dışarıdan dayatılmış, zorunlu çalışmayı ters orantılı olarak birbirine bağlayan şu sözlerini bir kez daha anımsamanın sırası gelmiştir:

> "Gerçekte özgürlüğün egemenliği, ancak dışarıdan dayatılmış bir zorunluluk ve çaresizlik halinde çalışmaktan kurtulduğu yerde başlar; şu halde özgürlük, doğasının gereği olarak, maddi üretim çevresinin ötesinde yer alır. Nasıl ilkel insan gereksinimlerini karşılamak, yaşamını sürdürmek ve üremek için doğaya karşı savaşmak zorundaysa, uygar insan da toplumun yapısı, üretim biçimi ne olursa olsun, aynı şeyi yapmak zorundadır. O geliştikçe doğal zorunluluğun alanı da genişler, çünkü gereksinimler artar. Ama aynı zamanda onları karşılayacak üretici güçler de gelişir. Bu alanda olanaklı biricik özgürlük sosyal insanın, ortak üreticilerin, doğa ile alışverişlerini akla uygun olarak düzenlemeleri, doğanın kör gücüne boyun eğecek yerde elbirliği ile onu denetlemeleri ve bu alışverişi en az emekle ve insan doğasına en yaraşır, en saygın biçimde gerçekleştirmeleridir. Ama bu çabalar zorunluluğun egemenliği içinde kalır. İnsan güçlerinin, gereği kendinde olarak gelişmesi, özgürlüğün gerçek egemenliği bunun ötesinde başlar. Ne ki özgürlük, ötekı alana, zorunluluğun egemen olduğu alana dayanarak gelişir. Bu gelişmenin temel koşulu, iş gücünün azaltılmasıdır."[16]

Yukarıdaki satırlarda sosyalist üretim ilişkileri hakkında, özgürlüğe giden yol hakkında, dolayısıyla örgütlenme hakkında temel bilgiler sunuluyor. Önce Marx'ın hümanizması bir kez daha beliriyor. Marx, "insan doğasına yaraşır" olmaktan, "özgürlüğün egemenliğinden insan güçlerinin ereği kendinde olarak, gelişmesinden" söz ediyor. Gerçek özgürlüğün dışarıdan dayatılmış, zorunlu çalışmanın son bulduğu yerde başlayacağını söylüyor. Bütün bunlar "insan için kök insanın kendisidir" yargısı doğrultusunda söylenmiş sözlerdir. Üstelik bu sözler Marx'ın son büyük yapıtı *Kapital*'de yer alan sözlerdir. Marx'ın

16 Marx, *Le Capital*, c. 3, s. 198-199.

bilimsel sosyalizmin amacı olarak insanlıklarını yitirmiş insanların yeniden insanlıklarına kavuşmasını gördüğünde kuşku yoktur. Bu ereğin bir hayal olmadığını, ulaşılması olanaklı bir amaç olduğunu bilimsel bir teori ile kanıtlamıştır üstelik. Kapitalist ilişkiler zincirini kırarak insanlar doğa ile toplumla diyalektik bir tüm oluşturma olanağına kavuşacaklar ve tarihsel süreç içinde evrensel varlıklarına evrenselce ulaşacaklar, tüm insan olacaklardır. Sosyalizmin geçirmekte olduğu bunalım, insancıl amacın unutulmuş, daha doğrusu ekonomik tabanın değiştirilmesi ile kendiliğinden ulaşılacak bir amaç olarak görülmesi sonucunu doğuran, bürokratik bir ekonomizm içine düşülmüş olmasından ileri gelmiştir.

Yukarıdaki satırlarda özgürlükle zorunluluk arasındaki diyalektik ilişki de vurgulanıyor. Özgürlüğün, zorunluluk temeline dayanarak serpilip gelişeceği belirtiliyor. İnsanların bilimle, teknikle, zorunluluğun sırrını çözdükleri, onu denetim altına aldıkları ölçüde özgür olacakları açıklanıyor.

Üretim ve doğa ile alışverişler sosyal insanın, *ortak üreticilerin denetiminde akla uygun ve insan doğasına yaraşır bir düzen içinde ve olanağınca az emekle sürdürülecektir.* Sosyalist örgütlenmenin anahtarı bu satırlarda bulunuyor. Sosyalist örgüt modelinin ne olduğunu söylemezden önce, ne olmadığını söyleyelim. Bu, işçi sınıfı dışından oluşan bir öncüler örgütü olamaz. Bu kesin. Emekçi yığınlarından kopuk bir bürokrasinin doğmasına yol açan; merkezci, dikeyine hiyerarşik ve kışla disiplinli bir örgüt biçimi de olamaz. Sosyalist örgütlenme biçimi, işçi sınıfının öz dinamizmini harekete geçirecek ve işçilerin, emekçilerin yönetime ve denetime gerçekten katılmalarını, yani emekçi tabanın doğrudan egemenliğini sağlayacak, Marksist hümanizmaya hizmet eden bir nitelikte olmalıdır. *Demek ki, sosyalist örgütlenme, işçi sınıfının, emekçilerin, tümünü kapsamayı amaçlayan yaygın, yatay biçimde gerçekleştirilecektir. Tüm işçi sınıfını, tüm köylüleri, emekçileri olanağınca kapsayacak yaygınlıkta bir örgütlenme uygulanacaktır ki, üreticilere, tüm üreticilere denetim ve yönetim olanakları açık bulundurulmuş olsun. Ancak bu koşulda üreticilerin yarattığı artık-değer sömürü kaynağı haline gelmez. Kuş-*

ku yoktur ki, işçiler, köylüler sosyalist toplumda da artık-değer yaratmaya devam edeceklerdir. Çünkü işçilerin, köylülerin bir işgününde ürettikleri malların değeri, kendilerine ödenen ücretler toplamından fazladır; yani işçiler, köylüler bir artık-değer üretmişlerdir. Kapitalist rejimde işçinin çalışması "gerekli çalışma" ve "fazladan çalışma" olarak, yani ücretle karşılanan ve ücretsiz çalışma olarak nasıl ikiye ayrılırsa, sosyalist rejimde de "kendisi için çalışma" ve "toplum için çalışma" diye ikiye ayrılır. Sosyalist rejimde emekçilerin yarattığı bu artık-değerin sömürüye konu olmaması için bunun, nerede, nasıl kullanılacağına doğrudan doğruya emekçilerin karar vermesi gerekir. Eğer kararı emekçiler adına başkaları veriyorsa bir sömürü tehlikesi beliriyor demektir.

Stalin zamanında yazılmış ekonomi kitaplarında, üretim araçlarının kamulaştırılmasından ve sömürücü sınıfların yok edilmesinden sonra sömürünün ortadan kalktığı yazılıdır. Şöyle bir mantık yürütülmektedir: "Sosyalist sistemde üretim araçları toplum malıdır, yani devletin kişiliğinde ya da kolhoz ve kooperatiflerin kişiliğinde üretim araçları çalışanlara aittir; dolayısıyla emeğin ürünleri de çalışanlara aittir. Bir plana göre yapılan sosyalist üretim çalışanların tüm toplumun maddesi ve kültürel gereksinimlerini karşılamaya yöneliktir. Sosyalist rejimde her çalışanın ulusal gelirden aldığı pay emeğinin niceliğine ve niteliğine göre saptanır. Böylece insanın insan tarafından sömürülmesi kesinlikle son bulmuştur." *Tüm bu mantık çalışanların, devlet ya da kolhoz ve kooperatiflerce temsil edildikleri varsayımına dayanmaktadır. Buna bir de partiyi eklemek gerekir. Çalışanların en uyanık, en yiğit evlatlarından oluştuğu varsayılan parti ise işçiler, köylüler ve tüm emekçiler adına toplumda her işi yönetir, her şeye yön verir. Demek ki, hukuksal varsayımları bir yana iterek katı gerçeklere bakacak olursak, çalışanların ürettikleri değerlerin kullanılışı hakkında, herhangi bir karar almadıkları çırılçıplak ortaya çıkar. Onların adına, gerçekten seçmedikleri, değiştiremedikleri, denetleyemedikleri yöneticiler karar almaktadır. Bu yöneticiler, üretim araçlarının kuşkusuz mülkiyetine sahip değillerdir. Ama buyurma yetkisi tekellerindedir: Çalışma koşullarını onlar saptar; ücretleri onlar saptar; yatırım hedeflerini, ter-*

cihleri onlar saptar. Yani yöneticiler, bir egemen sınıfın belli başlı yetkilerine sahiptirler.

Başta parti yöneticileri olmak üzere devlet, ordu, polis kadrolarını oluşturan ve genel anlamda memur statüsünde olan kişilerle teknokratlar, bilim adamları, sanatçılar ve sporcular, emekçi yığınlarınkinden çok farklı bir yaşantıya sahiptirler. Bunların gelir dilimleri işçilerin, köylülerinkiyle kıyaslanamayacak bir düzeydedir. Ayrıca bu gibiler birtakım ayrıcalıklardan da yararlanmaktadırlar: Konut bakımından, tüketim malları bakımından, boş zamanları değerlendirme bakımından emekçi yığınlarına kapalı, bir çeşit özel yaşam alanları vardır bu yüksek bürokratların.[17] Egemen bir sınıfın belli başlı yetki ve ayrıcalıklarını tekellerinde tutan bu yüksek bürokratların politik gücü de tekellerinde bulundurmaları, bunların baskınlığını katmerli hale getirmektedir. Bir sade parti üyesinin bile sırf parti üyesi olmaktan doğan ve onu sade yurttaşlardan ayırt eden ayrıcalıkları vardır.. Hele "aparatçik"lerin, yani parti memurlarının halk arasına saldıkları korkuyla karışık nüfuzlarına dayanarak açmayacakları kapı yok gibidir. Sovyet bürokrasisinin emekçilerin ürettiği artık-değerden aslan payı aldığı ve emekçileri kolektif biçimde sömürdüğü açık bir gerçektir. Üstelik üretim araçlarını kamulaştırmış olan bu ülkelerde, demokrasinin ne biçimseli ne de sosyalistçesi vardır. Emekçiler hiçbir konuda söz ve karar sahibi olmadan parti ve devleti yöneten bürokratların buyruğu altında itaatli bir emek gücü yığını halinde çalışmaktadırlar. Marx'ın "proletarya diktatörlüğü" adını verdiği geçiş rejimi hiç kuşkusuz bu değildir.

Ekim Devrimi'nden hemen sonra, yeni devlette bürokratlaşma hastalığının ilk belirtileri görülmeye başlayınca Lenin'in derde deva olarak işçilerin, köylülerin,, haklarına sahip çıkmalarını önerdiği ve bürokrasinin kökünü kazımak için işçilerin, köylülerin yönetimi ele almaları gerektiğini söylediği bilinmektedir.[18]

---

17 Bkz. *Le Testament de Varga*, Grasset, Paris 1970, s. 64-87.

18 Lenin, *Œuvres*, c. 32, s. 197-198; c. 33, s. 440, 441, 495-500, 501-518 ile Kongre'ye Mektubu ve ekleri, Stalin'in genel sekreterlikten uzaklaştırılması hakkındaki yazı için bkz. c. 36, s. 605-617.

Ama Lenin "işçi-köylü denetiminin yetkileri arttırılmalıdır; merkez komitesine sade işçiler ve köylüler alınmalıdır," derken bile "vasiliği" elden bırakmamakta, işçi sınıfının henüz erginliğe kavuşmadığı inancını korumaktadır. Çünkü son sözü gene Lenin ve arkadaşları söyleyeceklerdir. Nitekim Lenin, *Komünizmin Çocukluk Hastalığında*, her konuda son sözü söyleyen 19 kişilik merkez komitesinin *tam bir oligarşi* oluşturduğunu yazacak[19] ve Rusya Sendikaları Merkez Konseyi'nde yığınların yönetime katılmasını savunan Lozovski'ye karşı yaptığı konuşmada, "İşçi sınıfının egemenliği anayasadadır, mülkiyet rejimindedir ve işleri bizim yürütmemizdedir; ama yönetim o başka bir iştir, bilgi isteyen, beceri isteyen bir iştir. Burjuvazi bunu pek iyi kavramıştı, ama biz hâlâ bunu kavrayamadık (...) Üçüncü uslamlama: Yeterlik. Yeterlik olmadan, derin bilgi olmadan, idare bilgisi olmadan, yönetim yapılabileceğine inanıyor musunuz? Bu gülünç olur! (...) Yönetmek için işini bilmek ve çok iyi bir yönetici olmak gerekir. Bunun için kolektif yönetimin gerekli olduğunu nereden çıkarıyorsunuz. Tam tersine: Tecrübeli kişilerimiz az olduğu için kolektif yönetim kabul edilemez,"[20] diyecektir. Bir başka konuşmasında da Lenin şunları söyleyecektir:

> "Her işçi devleti yönetebilir mi? Pratik insanlar bunun bir masal olduğunu, sendikalar içinde örgütlü milyonlarca işçimizin, az önce sözünü ettiğimiz dönemi geçirdiklerini, yani sendikaların komünizmin ve yönetimin okulu olduğunu bilmektedirler. (...) Yönetime kaç işçi katılmıştır? Tüm Rusya'da birkaç bin, o kadar. Eğer sendikaların adaylarını parti yerine kendilerinin göstereceğini ve kendi kendilerini yöneteceklerini kabul edersek, belki bu pek demokratça bir gidiş olur ve bize oy da kazandırabilir, ama uzun zaman için değil. Proletarya diktatörlüğünün sonu olur."[21]

19 Lenin, *La Maladie...*, s. 26.

20 Lenin, *Œuvres*, c. 36, s. 536-537.

21 Lenin, *Œuvres*, c. 32, s. 56.

Sosyalist örgütlenmenin anahtarı

Bilimi, bilgiyi küçümsemek, uzmanlığın değerini yadsımak bizden uzaktır. Elbet 1920'lerin Rusyası'nda *işçiler* pek çok şeyi bilmiyorlardı. Ama Lenin'in olayı bu biçimde ele alması, işçi sınıfının, devrimin öznesi olduğu gerçeğinin, onun öz devinimini ihmal ettiğini, en azından bu sorunlara işçi sınıfının içinden yaklaşılmadığını ortaya koymaktadır. Lenin'in olayı böyle değerlendirmesi işçi sınıfına dışarıdan, biraz da nesnel gerçekçilik adına, onu küçümseyen bir "yabancı" yaklaşımdır.

Yönetimin emekçilerin eline geçmesi halinde *yönetimde* bilgiye, uzmanlığa, yeterliğe yer kalmayacağı hakkındaki iddia doğru değildir. Çünkü yönetimi ele alan işçiler, köylüler taslak ve tasarıları, teknik işleri gene uzmanlara yaptıracaklardır; ancak son *sözü kendileri* söyleyecek, politik değerlendirmeyi kendileri yapacak, kararı kendileri verecektir. İşçi sınıfının baskın, egemen sınıf haline gelmesi, yönetimi işçilerin, *köylü*lerin doğrudan doğruya ele almaları, son *sözü onların* söylemeleri kararları onların verip uygulamaları demektir.

Lenin'in yukarıdaki satırlarda bu konuda örnek alınmasını istediği burjuvazi de zaten başka türlü davranmıyor: Uzmanlara hazırlattığı taslak ve tasarılar hakkında politik tercihlerini kullanıyor ve karar alıp uygulatıyor.

İşçiler, köylüler yönetimi ele almazlarsa, politik kararları kendileri vermezlerse işçi sınıfı diktatörlüğü bir aldatmaca olmaktan nasıl kurtulabilir? Marx, *Manifesto*'da "İşçilerin ilk devrimci hareketi, demokrasiyi fethetmek olacaktır," der. İşçiler, köylüler kendi partilerinde yönetimi ellerinde bulundururlarsa, muhalefet *yıllarından* itibaren devlet yönetimine adım atmış olurlar. Ama işçileri, köylüleri sistemli olarak yönetimden uzak tutan Leninist parti modelinde buna olanak yoktur.

Stalinizm: Leninist örgütlenmenin son aşaması...

Sosyalizmin, Ekim Devrimi'nden hemen sonra başlayan ve gittikçe derinleşen bunalımı çeşitli görünümlerine karşın ve de-

gişik etmenlerin rol oynadığı kuşkusu olmakla birlikte son çözümde bir üst-yapı sorunu, bir örgütlenme sorunu olarak karşımıza çıkıyor. Sosyalizmi, sadece ekonomik yapıyı değiştirerek gerçekleştirmenin olanaksızlığı ortaya çıkmıştır. Alt-yapı değiştirilmedikçe sosyalizm kurulamaz kuşkusuz. Ama yalnız alt-yapının değiştirilmesinin, hiç değilse 60 yıl gibi azımsanamayacak bir zaman içinde, yeterli olmadığı görülmüştür. Alt ve üst-yapılar arasındaki etkileşim sosyalizmin yolundan sapmasına neden oluyor. Çünkü Leninist örgütlenme biçimi emekçi yığınlarını sistemli olarak iktidardan uzak tutan bir bürokrasinin doğmasına yol açmıştır. Ve Leninist parti "buyuran-buyurulan" ilişkileri üreterek üst-yapılarda gerçekten devrim yapılmasını engellemiştir. Sovyetler Birliği'nde sosyalist sloganların arkasına gizlenmiş burjuva ilişkileri doğmuştur. Burjuvazinin çıkarlarına hizmet eden örgütlenme modelinin işçi hareketine aktarılmış olması sosyalist ilişkilerin doğmasını, sosyalist devrimin gerçekleşmesini engellemiştir; hâlâ da engellemektedir. Marx'ın üst-yapı sorunlarını derinlemesine incelememiş, hukuk ve politika üzerinde bir teori meydana getirerek ekonomi teorisini tamamlamamış olması sosyalizmde vakit geçirilmeden doldurulması gereken bir boşluktur. Sosyalist devrimin taşıyıcısı ve gerçekleştiricisi olan işçi sınıfını, emekçi yığınlarını devreye sokacak; hareketin yöneticisi, denetleyicisi durumuna getirecek bir sosyalist örgüt modeli, işçi hareketlerinin yüzlerce yıllık pratiği Marx'ın öğretileri ışığında değerlendirerek bulgulanmalıdır. Dünya sosyalist hareketindeki bunalım, bu arayışın doğum sancıları olarak kabul edilmelidir. Leninist parti modeli, giderek Stalin dogmacılığına yol açmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra komünist partilerinin, yani Leninist örgütlenme modelini benimsemiş partilerin birçok ülkede iktidarı ele geçirmiş olması Marksizm-Leninizm etiketi altında yeni dogmaların ortaya sürülmesine olanak hazırlamıştır. Örneğin çıkarları Sovyetler Birliği ile çatışan Çin, eski dogmanın karşısına yeni bir dogma çıkarmıştır. Emekçi yığınlarından kopuk ve tüm yetkileri tekelinde toplayan bürokrasiler, sosyal yapılarının gereği olarak şematizme, dogmatizme sarılırlar. Dog-

malar tartışılmaz. Bürokraside tartışılmayan, yani gerçek bilimle bir ilişkisi olmayan, tamamlanmış, noktalanmış, yani dogma haline getirilmiş bir bilgi türünü savunur. *Merkezciliğin, son kertede kişi diktatörlüğüne yol açması gibi, bilimle politikanın iç içe kullanıldığı ve proletarya diktatoryasının temsilcileri sıfatıyla sınırsız yetkileri tekellerinde toplamış ama gerçekte proletarya ile ilişkisi kalmamış bürokratlaşmış kişi ya da kişilerin egemen olduğu bir ortamda diktatörün buyruklarına bilim kılıfı geçirilmesi ve böylece bilimin politikanın buyruğu altına girmesi bilimin bilimliğini yitirmesi kaçınılmaz olur. Denilebilir ki, soldaki düşman kamplara ayrılışLeninist örgütlenme biçiminin bir başka zehirli ürünüdür. Sosyalizme giden yolların çeşitliliği ağır basınca iktidardaki komünist partilerin yöneticileri doğal olan görüş ayrılıklarına ve kendi uluslarının çıkarlarına üstünlük kazandırmak için Marksizm-Leninizme yalnız kendilerinin sadakatle bağlı olduklarını ileri sürmüşler ve karşılarındakileri ihanetle, revizyonizmle suçlamışlardır. Böylece merkezci örgütlenme biçimi, komünist partiler arasındaki ilişkilerde Sovyetler Birliği'nin ağırlığı zayıfladıkça Marksizm-Leninizm adı verilen Stalinci şematik öğretinin, yerel uzantıları olarak yeni yeni dogmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.*

Leninist örgütlenme biçimine karşı savaş açmanın zamanı çoktan gelmiştir. Bunun zor bir savaş olduğu kuşkusuzdur. Kişisel çıkarlarını bu tür örgütlenmeye bağlamış olanlar "Leninist makine"yi her çareye başvurarak savunacaklardır. Ama bu makine ile sosyalizmin kurulamayacağı kesin olarak ortaya çıkmıştır. Sosyalizm işçilerin, köylülerin ve giderek tüm insanların kurtuluşunu; "insanın evrensel varlığını, evrenselce, yani tüm olarak bulmasını" amaçlayan ve yolu kapitalizmin iç çelişkileri tarafından hazırlanan bir sürekli devrim hareketidir. Sosyalist devrimin bir azınlığın, profesyonel devrimcilerin işi olduğu iddiasını çürütecek pek çok kanıt vardır elimizde. Devrim, işçi sınıfının, tüm emekçi yığınlarının işidir. "Proletaryanın hareketi," der Marx, "koskoca çoğunluğun koskoca çoğunluk çıkarları için kendiliğinden hareketidir."[22] Proletarya, devrimci hareketini kimsenin vasiliği altında olmadan sürdüre-

22 Marx, *Le Manifeste communiste*, s. 39.

cek örgüt modeline kavuşmalıdır. Marx, şunları da söylüyor: "(...) İşçi devriminin ilk girişimi proletaryayı egemen sınıf haline getirmek ve demokrasiyi ele geçirmek olacaktı."[23] Kendiliğinden hareket eden ve ilk amacı egemenliğini ilan edip demokrasiyi ele geçirmek olan işçi sınıfı merkezci bir örgüt tarafından ele geçirilmiş ve böylece proletaryanın hareketi lokomotifin arkasındaki vagonların hareketi gibi bağımlı bir harekete dönüştürülmüştür. Bunun sonucunda proletarya ne gerçekten egemen sınıf haline gelmiş ne de demokrasiyi ele geçirmiştir.

Hatası ve sevabı ile tarihe gömmek

Kısaca değinmek istediğim, örgütlenme biçimine bağlı önemli sapmalara sıra geldi. Lenin partisini işçi sınıfının merkezci bir örgütü olarak değil işçi sınıfı adına hareket eden profesyonel devrimcilerin merkezci örgütü olarak kurdu. Böylece sınıf olarak işçiler ve köylü yığını, ilkede ve fiilen partinin dışında bırakıldı. Parti öncülerden kurulu bir "öncü" partiydi. Lenin yeni partinin bu karakterde bir kuruluş olduğunu işin başlangıcında açıkça belirtir. *Ne Yapmalı?*'da siyasal örgütün mesleği devrim yapmak olan kişilerden oluşacağını; bunlar arasında işçi-aydın ayrımı kesinlikle gözetilmeyeceğini; bu örgütün yaygın değil ama son derece gizli olacağını yazar.[24] Lenin, *Bir Adım İleri İki Adım Geri*'de ise şöyle yazar: "İşçi sınıfının öncüsü olan partinin tüm sınıfla karıştırılmasına gerçekten izin verilmez."[25] 1903'lerde, işçi-aydın ayrımı yapılmayacağını ilan etmek ve profesyonel devrimcilerin sosyalist teoriyi bilen ve denenmiş, güvenilir kişilerden oluşacağını söylemek fiilen sadece aydınlardan oluşan bir öncü kadroyu önermekten başka bir anlam taşımazdı. Nitekim öyle oldu. 1917'de iktidarı alan Bolşevik Partisi Merkez Komitesi'nde yanlış anımsamıyorsam, sadece bir tek işçi vardı. O da profesyonel devrimci olduğundan artık işçi olmaktan çıkmıştı.

---

23 *Y.a.g.e.*, s. 53.

24 Lenin, *Que Faire?*, s. 113.

25 Lenin, *Œuvres*, c. 7, s. 271.

Büyük çoğunluğu işçilerden oluşmayan, aralarına aldıkları işçileri de kendilerine benzeten bu küçük burjuva kökenli "kalımlı" yöneticilerin bürokratlaşması ve giderek emekçi yığınlarından büsbütün kopması kaçınılmazdı. Merkezcilik, dikeyine hiyerarşi, tepeden inme disiplin, üstelik işçi sınıfının öncüleri olduklarına dair gizemli (*mystique*) inanç, bu bayların bir oligarşi meydana getirmeleri sonucunu doğurmuştur. Lenin, *Komünizmin Çocukluk Hastalığı* adlı kitabında açıkça itiraf eder:

> "Partiyi, Kongre'de seçilmiş 19 kişilik merkez komitesi yönetir. (...) Ama günlük işlerin yürütümü için Moskova'da görev yapan Örgütlenme Bürosu ile Politbüro adı verilen ve merkez komitesinin tüm üyelerinin hazır bulunduğu bir toplantıda seçilen, beşer üyeli bürolar kurmak zorunda kalınmıştır. Demek ki, böylece gerçek bir 'oligarşi' ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyetimizin hükümet organlarından hiçbiri merkez komitesinin direktifleri olmadan önemli herhangi bir konuda karar alamaz."[26]

Bu, kuşkusuz bir diktatörlüktü. Ama kesinlikle işçi sınıfının diktatörlüğü değildi. İşçileri, emekçi yığınlarını ilke olarak ve fiilen dışlamış olan partinin diktatörlüğü idi. Yani merkez komitesinin, daha doğrusu politbüronun diktatörlüğü idi. Sonraları Stalin'in diktatörlüğüne dönüştü. Proletarya diktatörlüğünü o temsil etti: Tanrılaştırılmış Stalin, kanlı diktatör Stalin... Bugün onun koltuğunda Brejnev yoldaş oturuyor. Belki daha az kanlı bir iktidar. Ama siyasal polisi, itaatli adalet çarkı, çalışma kampları, zindanları, darağaçları, düzmece seçimleriyle makine aynı makine; egemen olan gene bürokrasi. Ve hiçbir konuda söz hakkı olmayan, edilgen hale getirilmiş yığınlar... İşte devrimden 63 yıl sonra Leninist Parti modelinin yarattığı sosyalist rejim...

Sanıyorum ki, Leninist örgütlenme biçiminin yol açtığı sapmaların en kötüsü işçi sınıfını ve tüm emekçi yığınları edilgen hale getirmiş olmasıdır. İşçiler, köylüler sistemli biçimde yönetimden uzak tutulmuşlardır. Bu, onları politikadışı (*apolitique*),

26 Lenin, *La Maladie...*, s. 26.

konformist bir yığın haline sokmuştur. Ancak yoğun bir propaganda, onları aynı zamanda emekçi yığınlar olarak egemen olduklarına inandırmıştır. İşçiler, köylüler gerçekte hiçbir konuda söz ve karar sahibi olmadıkları halde egemen olduklarını sanmaktadırlar. Ama gene de rejimin dehşetini iliklerine kadar duymaktadırlar. İrdelenmesi gereken ilginç bir sosyo-psikolojik olgu. Ayrıca Sovyet emekçileri kapalı bir dünyada yaşadıklarından ve yoğun bir propaganda yıllardır onlara İngiliz, Fransız, Amerikan işçileri cehennem hayatı yaşarlarken kendilerinin sosyalist bir ülkenin nimetlerinden yararlanmak mutluluğuna eriştiklerini durmadan yinelediğinden, Çarlık zamanına göre daha iyi yaşadıkları da gerçek olduğundan, dünyayı ters bir optikle değerlendirmektedirler. Sosyalizmin amacının özgürlük olduğunu, bunun ilk koşulunun da Marx'ın belirttiği gibi emekçilerin ortak üreticiler olarak doğa ile ilişkilerini akla ve insan doğasına uygun biçimde düzenlemeleri ve çalışma saatlerini azaltmaları olduğunu büsbütün unutmuş görünüyorlar. Sosyalist toplumlarda, Leninist örgüt modelinin başlıca saptırma etmenleri arasında yer alması sosyalizmin itici, gerçekleştirici ve yaratıcı biricik gücünü saf dışı bırakmıştır.

İşçi sınıfı, devrimci eylemi içinde sosyalizmi öğrenmeli ve politik bilince kavuşmalıydı. Marx'ın düşüncesi bu idi. Oysa Bolşevikler işçileri, köylüleri yedeğe alan bir devrim hazırlamışlar ve gerçekleştirmişlerdi. Devrimden sonra ise kısa zamanda sosyalizmi sadece Rusya'da kurmaktan başka çareleri olmadığını anlamışlar ve sanayileşmiş kapitalist ülkelerle arayı kapatmak için hızla sanayileşmek zorunda kalmışlardı. Stalin dönemi, genel anlamda ekonomizme ağırlık veren bir dönem oldu. Hızla sanayileşmek, her alanda üretimi arttırmak başlıca amaç oldu. Sovyet vatandaşına "emek kahramanı" olmak ideal olarak önerilirken, bir yandan da işçi ve köylü itaatli bir emek gücü yığını haline getirildi. Propaganda, polis yöntemleri ve merkezci yönetim bu sonucu almakta güçlük çekmedi. Ne var ki, silah geri tepti. İşçi sınıfının şevkli ve gönüllü çabası olmadan, yani yaratıcı öz devinimi devreden çıkartılarak sosyalizmin kurulması, sosyalizmin moral değerlerinin çiçeklenme-

si olanaksızdır. Stalin zamanında işçiler, köylüler bir araç gözüyle görülmüş, sosyalizmin yukarıdan aşağı, Stalin'in buyruklarıyla kurulabileceğine inanılmıştır.

Leninist örgütlenmenin bir başka kaçınılmaz sonucu da düşüncenin, bilim ve sanat yaşamının partinin, yani Stalin'in tekeline geçmesidir. Parti her alanda öncülük yapacak; işçi sınıfını, emekçi yığınlarını bilimin ışığında yönetecek, önce sosyalizmi sonra komünizmi kuracaktı. Parti, kurmaylar heyeti aynı zamanda öncü bölüğü idi. Lenin buna defalarca yinelemişti. Her konuda merkez komitesi karar vermekteydi. Partinin kararı olmadan hiçbir iş görülemezdi. Stalin zamanında ise tüm yetkiler genel sekreterin tekeline geçmişti. Politika, ekonomi, endüstri, tarım, ticaret, her şey onun iki dudağı arasından çıkacak buyruklara bağlıydı. Stalin, partiyle özdeşleşmişti. Partinin öncülük görevini fiilen Stalin yapmakta idi. Teoride bu öncülük bilimin, yani Marksizmin, bilimsel sosyalizmin işçi sınıfına ışık tutması anlamındaydı. Ama merkezci, dikeyine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli bir partinin egemen olduğu bir toplumda bilimi söyleme ve yorumlama işi düşünürlere, bilginlere bırakılamazdı. Bırakılırsa parti öncü olmaktan çıkardı. Şu halde parti; düşünceyi, Marksizmi, bilimi de tekelinde bulunduracaktı. Stalin döneminde bu tekel de gerçekleştirilmiş, Stalin "şeyhül ulema" (*coryphée de la science*) ilan edilmiştir. G. Cogniot, Stalin'in 70. yaş günü dolayısıyla *La Pensée*'de yayımlanan yazısına, "Kafa emekçileri ona gösterilen saygı ve bağlılıkta kol emekçileri ile birleşirler: Stalin'in şahsında, bilimsel dehanın en mükemmel örneğini hayranlıkla selamlarlar," tümcesiyle başlar ve Stalin'in bilimi, onun yöntem ve ruhunu yığınların ve devlet yaşamının mihveri haline getirdiğini yazar. Özellikle Stalin'in *Diyalektik Maddecilik ve Tarihsel Maddecilik* adlı, 38 sayfadan ibaret incelemesinin çağımız felsefesi içinde müstesna bir değer taşıdığına dikkati çekerek onun bilimsel düşünceye, bilimsel sorumluluğa, toplum bilimine katkılarını anlatmaya çalışır ve yazısını Stalin'in ulusların bağımsızlığının en büyük savunucusu olduğunu ileri sürerek tamamlar.[27] Cogniot, o

27 *La Pensée*, no: 27, 1949, s. 3-13.

yılların Stalin'e aynı sıfatları yakıştıran, ona bilginler bilgini gözüyle bakan komünist düşünürlerden biridir. Sosyalizme gönül vermiş herkes o yıllarda Cogniot gibi düşünür, *Diyalektik Maddecilik ve Tarihsel Maddecilik* adlı kitapçığın Marksizmi bir varlıkbilim (*ontologie*), haline getirdiğini göremezdi. Hele Stalin'in cinayetlerinden, onun çevresinde olanlardan başka, hele Batı'da sanırım kimsenin haberi yoktu.

Marx'tan sonra dünya işçi hareketi içinde az çok önemli rol oynamış olanlar Marx'ın öğretisini kendilerine göre yorumlamışlardı. Tüm bu yorumculara karşı Lenin yalnız kendi yorumunun Marx'ın öğretisine uygun olduğunu ileri sürmüş, ötekilerin Marksizmi yolundan saptırdıklarını ileri sürmüştür. Ama gene de parti içinde olsun parti dışında olsun farklı görüşler ileri sürme ve tartışma olanağı Lenin'in şimşeklerini üzerine çekmek, ilkellik, ekonomicilik, kendiliğindencilik, reformculuk gibi suçlamalara hedef olmak pahasına da olsa vardı. Bilindiği gibi, Ekim Devrimi'nden sonra kısa bir süre Bolşevik Partisi dışındaki sol partiler varlıklarını sürdürmüşlerdir. Partinin 10. Kongresi'nde ise "fraksiyon"ların yasaklanmasından sonra, hele Stalin'in yönetimi tekeline almasından sonra, düşünce özgürlüğü tamamıyla ortadan kalkmıştır. Marksist düşünce sistemi içinde bile resmî görüşe, yani Stalin'in görüşüne ters düşen görüşler ileri sürebilmek olanağı artık kalmamıştır. Düşünce alanı, başta Marksizm, bilim, sanat, edebiyat, tüm ideolojiler partinin yani Stalin'in tekeline geçmiştir.

Bilime dayalı öncülük iddiasında olan, merkezci bir politik rejimde bu noktaya gelinmesi doğaldır. İşçi sınıfının öncüsü olduğunu, bu öncülüğü bilimsel sosyalizm adına yaptığını ileri süren merkezci, tepeden inmeci, kışla disiplinli bir partinin ve bu partinin başında bulunanların dışarıdan gazel okunmasına izin vermeleri olanaksızdır. Düşünülebilir mi ki, "öncü partinin", "öncü lideri" Stalin baba, Marksizme dayanarak bir durum değerlendirmesi yapacak, örneğin Hitler'le Polonya'yı bölüşmeye karar verecek ama bir başkası gene Marksizme dayanarak buna karşı çıkacak?... Öncülük, merkezcilik ilkelerinden hareket edilince buna kesinlikle olanak yoktur. Leninist örgüt-

lenmenin mantığını sonuna kadar götüren Stalin, Marksizmde "içtihat" kapılarını sımsıkı kapamıştır. Marksizm açısından neyin doğru, neyin yanlış olduğunu artık otuz yıl Stalin söyleyecektir: Marksizmin bir dogma olmadığını, boyuna geliştiğini, bu gelişmenin sosyal pratiğin ölçütüne vurularak belirlendiğini tekrarlayarak ama gerçekte Marksizmi bir çeşit varlıkbilim (*ontologie*) haline dönüştürerek.

Lenin, biricik doğru Marksizmi kendisinin dile getirdiği inancındaydı. Stalin de, Lenin'i en doğru kendisinin yorumladığına inanmaktaydı. Böylece Marksizm-Leninizmi yarattı. Bu, daha sonra: "Marx'ın, Engels'in, Lenin'in, Stalin'in yanılmaz doktrini" olarak savunulmaya başlanmıştır; bilimde yanılmaz doktrin olamayacağı unutularak...

Marx, *Katkı*'nın önsözünde vardığı sonuçların (tarih tezinin), ilerdeki irdelemeler için yol gösteren bir ipucu olduğunu yazar. Engels de, "Bizim tarih görüşümüz irdeleme için bir yönerge, bir 'direktif'tir sadece; Hegelvari yapılar kurmaya yarayan bir levye değildir,"[28] der. Oysa Stalin, Marksizmi Hegel'inki gibi bitmiş, tamamlanmış bir metafizik sisteme, noktalanmış ve tüm soruları yanıtlayan, hazır bir reçeteye dönüştürmüştür; hem de Marx'ın Katkı'daki önsözüne göndermeler yaparak, Engels'ten, Lenin'den alıntılar yaparak.

Yukarıda işaret edildiği üzere, öncülük iddiası ve merkezci örgütlenmenin mantığı, bilimin de tekele alınmasını zorunlu kılmaktaydı. Ama bilim tekele alınamaz. Bilim, tartışmalara açık kaldığı sürece bilim olur. Bilim, doğrularının göreli olduğunu, tartışmalar, deneylerle gerçeği daha derinden kavrayan yeni doğruların bulgulanacağını kabul eder. Yani bilim, gerçeğin tümü ile bulgulandığını, bilim dağarcığının dolduğunu reddeder. Bilimin tartışmalara açık olması öncülük iddiasında bulunan ve tüm yetkileri tekelinde tutan bir iktidarın varlığı ile bağdaşmaz. Tüm yetkileri tekeline almış ve emekçi yığınlarına yol göstermek savında olan bir iktidar bilimin başını boş bırakamaz. Ne var ki, bilimin tekele alınması, Stalin gibi sınırsız

28 Marx-Engels, *Correspondence*, Engels'ten C. Schmidt'e, Ed. du Progrès, Moskova 1971, s. 449.

bir güce sahip olan bir kişi için bile kolay bir iş değildi. Başta gelen engel, Stalin ve yardımcılarının fizik gibi, kimya gibi pozitif bilim dallarının hiçbirinde söz sahibi olabilecek durumda bulunmamalarıydı. Stalin ve yardımcıları politikacıydı. Olsa olsa politika ile yakınlığı olan tarih ve sosyoloji gibi bilim dallarına yaklaşabilirlerdi; o da bir bilgin gibi çalışarak. Oysa Stalin ve arkadaşları için bu disiplinlerin tartışmalara açık tutulması büsbütün olanaksızdı. Stalin için bir tek yol kalıyordu: Maddeci diyalektiği ve tarihsel maddeciliği bilimlerin bilimi haline getirmek... Maddeci diyalektik ve tarihsel maddecilik doğanın ve toplumların genel hareket yasalarını bulgulamış olduğundan tüm özgül bilim dallarının öncelikle bu yasalara uyması gerekmez miydi? Gerekirdi. Gerekince de Stalin tüm bilim dallarını denetimine almış olurdu. Ama bunun için öncelikle maddeci diyalektik ve tarihsel maddeciliğin Stalin'in tekeline geçmesi ve Stalin tarafından yorumlandığı biçimde dondurulması, taşlaştırılması gerekliydi. Yeni katkılar ancak onun tarafından getirilmeliydi. Marksizm böylece bir çeşit varlıkbilim haline getirildi. Yani birtakım genel tanımlardan, mantıksal sonuçlar çıkarmak sanatı...

Marx'ta bilim düşüncesi tüm araştırmalara, irdelemelere yön verir. Bilimsel varsayımlar ancak deneylerce doğrulandıklarında geçerlik kazanır. Marx ve Engels çalışmalarında bu kurula daima bağlı kalmışlardır. Gerçeklerin doğrulamadığı teoriler terk edilir. Bundan dolayıdır ki Marx, özellikle kapitalist toplumu inceleyerek bulguladığı "üretim ilişkilerinin, üretim güçleri ile uyumlu olma gereği" hakkındaki tarih tezini bir ipucu, yeni araştırmalara ışık tutabilecek bir yönerge olarak nitelemiştir. Şu anlamda ki, gelişen üretim güçlerinin, üretim ilişkileri ile çelişkisi bu ilişkilerin gelişen üretim güçleri ile yeniden uyumlu hale getirilmesini gerekli kılar. Bu da bir devrim döneminin başladığına işarettir. Böylece daha ileri bir toplum düzenine geçilmesi olanaklı olur. Bu anlamda bu tez, tarihsel gelişimin en genel yasası olarak nitelenir. Marx bu tezin ışığında, "geniş çizgilerle, sosyal, ekonomik kuruluşların Asya üretim tarzı, antik, feodal ve burjuva üretim tarzları diye adlandırılan aşama-

lardan geçtiğini söyleyebiliriz," der.[29] "Geniş çizgilerle" diyen Marx, kesin sonuçlara yeni tarihsel araştırmalarla ulaşılacağına dikkati çekmek istemiştir. İnsanlık tarihinin yukarıda sıralanan aşamaları genel çizgi halindedir. Her aşamanın, çeşitli toplumlarda ve çeşitli zamanlarda, somut olarak irdelenmesi gerekir. Tarih araştırmaları daha başka kuruluş aşamaları bulunduğunu ortaya çıkarabilir. Bu yasayı şematik bir hazır reçeteye dönüştürmek ve tarihsel gelişimin her yerde, her zaman, aynı aşama kalıpları içine döküldüğünü ileri sürmek doğru olmaz. Marx'ın ve Engels'in defalarca belirttikleri gibi, Toplumların tarihinde bir durumun yinelenmesi istisnadır. Çünkü durumlar hiçbir zaman aynı koşullarda yinelenmez. Marx, Batı Avrupa'da kapitalizmin doğuşu hakkındaki "taslağının", içinde bulundukları tarihsel koşullar ne olursa olsun, tüm halklara kaçınılmaz olarak dayatılan bir tarih-felsefe teorisi haline dönüştürülmek istenmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Marx teorisini somut durumların, somut analizine dayandırdığı için bilimsel bir yapıt ortaya koymuştur. Üstelik teorisini yukarıdaki alıntıların ortaya koyduğu gibi yeni bulgulara açık tutmuştur. Marx'ın tarih tezleri, tarihsel gelişmenin içine girmesi zorunlu olan, önceden belirlenmiş bir kalıp değildir. Koşullar toplumdan topluma ve zamana göre değişik olduğundan toplumların gelişimi de özgül olur. Ne ki, bu gelişim gene de zorunludur. Ama bu zorunluluk genel şemalara göre değil her bir toplumun özgül somut koşullarına göre saptanır.

Oysa Stalin'in *Maddeci Diyalektik ve Tarihsel Maddecilik* adlı kitabında Marx'ın teorisi bitmiş, tamamlanmış bir sentez olarak karşımıza çıkar. Gerçeklerden öğreneceği yeni hiçbir şey yoktur Marksizmin Stalinci yorumunun. "Temel yasalar" denen şeyler gerçekten tanımlardan ibarettir. Her birinin somut gerçeklerin ölçütünde doğrulanması gerekir bunların. Oysa Stalinci Marksizmde gerçeklerin, teorinin ölçütünde doğrulanması beklenir. Elbet Stalin dogmacılığa şiddetle karşı çıkmayı, somut durum analizlerinden söz etmeyi ihmal etmez. Ama bunlar Marksist düşüncenin kâğıt üstünde kalan cilveleridir.

29 Marx, *Contribution...*, s. 5.

Böylece Stalin, yorumunun Marksizmden sapmadığını kanıtlamak ister. Ne var ki, şemalara ters düşen olaylar, "arta kalan yaşantı" (*survivance*) etiketi ile devre dışı bırakılır.

Stalinci şematik Marksizm, Sovyet modelinin evrensel geçiş biçimi olarak öteki toplumlara dayatılmasında da kullanılmıştır. Leninist parti modeli, devrim stratejisi, işçi-köylü sovyetleri bir zamanlar sosyalizme geçişin zorunlu, biricik yolu olarak görülmüştür.

Marksizm bilimlerin bilimi haline getirilip, fiilen Stalin'in tekeline girdikten sonra tüm düşünce yaşamının doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak denetimi de genel sekreterin tekeline geçmiştir. Bilimsel çalışmalar Marksizmi doğrulamakla görevli olmuşlardır. Stalinci "temel yasalara" ters düşen teoriler reddedilmiş, bunları doğrulayan teorilere ya da sözde teorilere ancak yeşil ışık yakılmıştır. Bu konuda en büyük skandal Lyssenko olayıdır. Lyssenko adında bir tarım uzmanı, Mendel ve Morgan'ın teorilerinin Marksizm-Leninizmin temel ilkeleriyle çeliştiği iddiasıyla ortaya yeni bir teori atmış ve Stalin'in himayesinde tüm dünyanın komünist biyoloji ve genetik bilginleri tarafından teorisi biyoloji bilimine yeni bir katkı olarak ilan edilmişti.[30]

Nereden bakılırsa bakılsın Leninist örgütlenme modelinin artık tarihin yaprakları arasına gömülmesi zamanın çoktan geldiği anlaşılmaktadır. Yüzyılımızın başlarından beri dünya işçi hareketinin, kendi içinde karşılaştığı belli başlı engellerin, sapmaların son çözümde sosyalizme ters düşen bu örgütlenme biçiminden kaynaklandığı olayların ortaya koyduğu bir gerçektir. Sosyalist devrim işçilerin, köylülerin yarattığı ve yönettiği bir dip dalgası halinde burjuva toplumunu ekonomisi, ideolojisi, bilimi, kültürü, hukuku ve politikası ile kısaca her şeyi ile aşacaktır. Bu dip dalgası koşullara göre aniden bastırabileceği gibi az çok zaman alacak bir aşındırma biçimini de alabilir. Ama hangi yolu izlerse izlesin, devrim işçilerin, köylülerin

30 Dominique Lecourt, *Lyssenko*, Maspero, 1976. Marksizmin bir çeşit varlıkbilime dönüştürülmesi hakkında Althusser'in aynı kitaptaki önsözü. Stalin dogmacılığı üzerine bkz. Pelletier-Goblot, *Materialisme*...

işidir. Onlar yedeğe alınarak sosyalizmi gerçekleştirmek olanaksızdır. İşçilere, köylülere, sosyalizmi gerçekleştirebilecekleri bir örgüt biçimi gerektir. Bu örgüt biçimi, işçi sınıfının yüzyıllık savaşımı Marx'ın öğretisi ışığında yeniden değerlendirilerek ancak bulgulanabilir.

Marx, burjuva devletini bürokratik ve militarist bir aygıt, bir makine olarak görür. Onun yerini alacak yani devrimden sonra kurulacak proletarya devleti Marx'a göre, bürokratik ve militarist bir devlet olmayacaktır. Üstelik bu devlet kurulduğu andan itibaren yok olma süreci içine girecektir. *Devrimden sonra kurulacak ana siyasal örgütün bu niteliği sosyalist toplumun örgüt sorununa ışık tutmaktadır.* Burjuva toplumunda sömürünün aracı olan bürokrasi ve militarizm merkezci, dikeyine hiyerarşik ve tepeden inme disiplinli burjuva örgütlenme biçimine bağlıdır. Bir azınlık olan burjuvazi; işçi sınıfını, emekçi yığınlarını itaatli, dolayısıyla kolay sömürülen bir emek gücü yığını halinde tutabilmek için, yurt dışında yeni pazarlar ele geçirebilmek için bürokrasiye ve fütuhatçı bir orduya gereksinim duymaktadır. Merkezci burjuva örgüt modeli bu gereksinime yanıt verir. Bu örgüt biçimi bürokrasiyi ve militarizmi besler, güçlendirir; bürokrasi ve militarizm üretir.

Sosyalizmin örgütlenme sorununa yanıt ararken, emekçilerin söz ve karar sahibi olmalarına olanak veren örgüt modelinin bürokrasiyi ve militarizmi önleyici nitelikte olması gerektiğini de unutmayacağız.

Yeniden Marx'tan hareket etmek

Sosyalizmi bunalımdan kurtarmak için Marx'ın bilimsel teorisine dönmek, onun gerçek karşısındaki bilimsel tavrını takınmak zorundayız. Marx'ın teorisi her soruya yanıt veren bir felsefe sistemi değildir. Marx'ın tarih teorisi, sosyal gelişmenin genel eylemi hakkında bilgi vermektedir. Bunlar yeni irdelemeler *için bir* yönerge niteliğindedir. Marx'a göre, saptadığı tarih aşamaları gelişmenin en genel *çizgisini* göstermektedir. Ve Asya tipi üretim tarzı bir yana bırakılırsa kölelik, feodalite, kapita-

lizm Batı Avrupa toplumlarının geçirdiği aşamalardır. Her toplumu somut koşulları içinde ele almak gerektir. Alelacele varılmış genellemelerden kesinlikle kaçınılmalıdır. Marksizm bir "hazır reçete" gözüyle görülemez. Her bilim dalı gibi hem tartışmaya hem yeni bulgulara açıktır. Oysa Sovyetler Birliği'nde Marksizm tüm sorunlara çözümleri reçete halinde sunan bir çeşit ontolojiye dönüştürülmüştür. Daha açıkçası, Sovyetler Birliği'nin yolunda yürünmesini, onun model alınmasını öneren bir politik ideoloji, bir çeşit siyasal İncil olmuştur Marksizm: Bilim edasıyla konuşan, yargılara varan, tanımlar yapan bir siyasal İncil...

Sovyet denemesi ne yazık ki, başarılı bir deneme olmamıştır. Başarısızlığın nedenlerini aramak, bunları gün ışığına çıkarmak için Marx'ın bilimsel tavrı ve yöntemiyle olayları, tüm olayları irdelemekten başka çare yoktur. Başarısızlıklar ortadadır. Bunların nedenlerini araştıracak yerde başarısızlıkları görmemezlikten gelerek eleştirileri devrime hainlik saymak son derece ilkel bir davranıştır. Üstelik böyle bir davranışın dünya işçi hareketine zarar vereceği de kuşkusuzdur. Dünya işçi hareketi, yerel hareketlerden oluşan bir bütündür. Ne ki, bu, bütün yerel hareketlerin var olduğu ölçüde vardır ve yerel hareketler güçlü ve özgür olduğu ölçüde güçlü ve etkindir. Bu yerel hareketler ise kendi kendisini sürekli eleştirerek, yanlışlardan arındığı ölçüde güçlenir. Sosyalizmi, işçi sınıfı eylemiyle yaratırken, aynı zamanda pratiğini eleştirerek de onu teorik planda arındırmış olur. Marx'ın "ipuçları" ile sosyalizmi her gün daha çok gerçekleştiririz. Bu arada sosyalist örgüt modeli de, yerel hareketlerin bu eylem-teori bütünlüğü içinde ortaya çıkacak ve yararlığını, geçerliğini eylem içinde kanıtlayacaktır. Bugün Leninist parti modeli hakkında olumsuz bir yargıya varacak durumdayız. Sosyalist örgütlenme, nasıl olmamalıdır bunu artık kesinlikle biliyoruz.

SSCB Komünist Partisi 20. Kongresi'nden sonra, yani Stalin'in sosyalist yasallığı çiğnediği ve önemli hatalar işlediği parti genel sekreteri Kruşçev tarafından açıklandıktan sonra her şeyin sanıldığı gibi toz pembe olmadığı anlaşılmış, sorunla-

rın Marksizm ışığında yeniden ele alınması gereğini duyanların sayısı hızla artmaya başlamıştır. Derken Macaristan olayları, Doğu Berlin olayları ve Polonya gerginliğiyle, genel sekreterin açıklamalarına karşın, Stalinizmin rafa kaldırılmadığı, sistemin devam ettiği kaygıları baş göstermiştir. Aradan on yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra bu kez Çekoslovakya olayı patlak vermiştir. Bu zincirleme olaylar, Sovyetler Birliği'ndeki, halk demokrasilerindeki sosyalizmin emekçi halk yığınlarının umutla baş koyduğu sosyalizmden çok farklı rejimler olduğunu ortaya koymuştur.

Sosyalizm uygulamaları bir üst-yapı bunalımı içinde çırpınmaktadır. Sosyalizmin moral değerleri gerçekleşmemiştir. Marx'ın, politikanın teorisini yapmamış olmasına ne kadar hayıflanılsa azdır. Ekonomi alanında genellikle başarılı sonuçlar almış olan sosyalist ülkelerde ne yazık ki, işçiler, köylüler sosyalist demokrasinin nimetlerinden hâlâ yararlanamıyorlar. Sosyalist kültür devrimi hâlâ askıdadır.

Bugün dünyanın her yerinde teorik araştırmalar hızlanmış bulunuyor. İşçi hareketinde de yeni atılımlara tanık oluyoruz. Marksist düşünürler Marx'a dönüyorlar; Marx'ı son yılların deneyi ile yeniden değerlendiriyorlar; eski yorumlarla karşılaştırarak daha derinden özümsemeye çalışıyorlar. Stalinizm olgusuna bilimsel bir açıdan yaklaşan tarihçiler, Marksist düşünürler çıkıyor. Çeşitli, çok zengin bir araştırma alanı karşısında bulunuyoruz. Stalinizm olgusu üzerine 1930 *yıllarında* eğilmiş olan ve bu yüzden aforoz edilmiş komünistlerin yapıtları yeniden yayımlanıyor.

Beri yandan başta İtalya Komünist Partisi olmak üzere, Batı'nın sanayileşmiş ülkelerinin komünist partileri kendi ülkelerinin gösterdiği özelliklere gerçekten öncelik tanıyarak ve 1917 deneyinin Batı ülkeleri için bir geçerliği olmadığını, Sovyetler Birliği'nden bağımsız bir politika izleyeceklerini de açıklayarak sosyalizmi çoğulcu demokrasi içinde gerçekleştireceklerini ileri sürüyorlar, bu yolda adımlar atıyorlar. İtalyan komünistleri işi burjuvazi ile "tarihsel uzlaşma" denemelerine kadar götürüyor.

Avrupa komünizminin çıkmazı

Ne var ki, bu partilerden hiçbiri Leninist örgütlenme modelini suçlu sandalyesine henüz oturtmamıştır. Yeni bir örgütlenme modeli olmadan sosyalizmin ne 1917 Devrimi yoluyla ne çoğulcu demokrasinin kurallarına saygılı olarak kurulamayacağını henüz hiçbiri kavramış görünmüyor. Sosyalizmin gerçekleşmesi ister silahlı, ister silahsız ancak ve ancak emekçi yığınlarının devrim hareketini ele almaları ve doğrudan doğruya kendilerinin yönetmelerine bağlıdır. Bu da yeni bir örgütlenme modelini zorunlu kılmaktadır.

Avrupa komünist partileri örgüt sorununu er geç ele alacaklardır. Çoğulcu demokrasi rejimi içinde sosyalist devrimi başarmayı amaçlayan bu partilerin merkezci, dikeyine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli bir örgütlenme biçimi ile; kalımlı yöneticilik ve "aparatçik"ler, yani parti memurları ile ve demokratik merkezcilik denen ama o örgütlenme biçimi içinde demokratik yanı sözde kalan aldatmaca bir sistemle geniş emekçi yığınların demokratik iktidarını gerçekleştirmesine kesinlikle olanak yoktur. Fransız Komünist Partisi içinde başlayan tartışmalar umut vericidir. Ama başını Althusser ve Elleinstein'in çektiği parti içi muhalefet bugün için her bakımdan yetersizdir. Her ikisi de hâlâ demokratik merkezciliğin pare pare olmuş eteklerine sarılmaktan kendilerini alamıyorlar, demokratik merkezciliğin iyileştirilmesinden dem vuruyorlar. Demokratik merkezcilik Leninist parti modelinin vazgeçilmez bir öğesidir ve onunla birlikte tarih sahnesinden silinmeye mahkûmdur. Üstelik ne Althusser ne Elleinstein, Leninist parti modelinin teorik bir eleştirisini henüz yapmış değiller. Sosyalizmde örgüt sorunu teorik planda ele alınmadan ve Leninist parti modelinin gerçekte burjuva modelinde bir örgüt olduğu, sosyalizmle kesinlikle bağdaşmadığı ortaya konmadıkça, komünist partileri bu modeli terk etmedikçe insancıl, özgürlükçü bir rejim olan sosyalizmin gerçekleşmesi olanaksızdır.

İşçi sınıfının öz devinimi

Sosyalist örgütlenme biçimi, yatay bir örgütlenme biçimi olmak gerekir. Piramit biçiminde olan burjuva örgüt modelinin tam tersi yani. Burjuva modelinde tüm yetkiler piramidin tepesini oluşturan merkezde toplanmıştır. Sosyalist örgütlerde ise tüm yetkiler emekçilerden oluşan tabanın tekelinde toplanmalıdır. Sosyalist örgüt modeli iç içe daireler biçiminde düşünülebilir. Dış daire işçilerden, köylülerden, emekçilerden oluşur. Kamu gücünün kaynağı burasıdır. Özyönetim buradan başlar. Kararlar burada alınır. Emekçilerin kendi aralarından seçtikleri yöneticiler öteki daireleri meydana getirirler: İller dairesi, bölgeler dairesi ve merkez dairesi... Bunlar, emekçilerin aldığı kararları illerde ve bölgelerde *düzen*leştirerek örgüt merkezine iletirler. Merkez yöneticileri, çoğunluğun kararını örgüt adına uygularlar, uygulatırlar. Elbet il, bölge ve merkez yöneticilerinin de karar almaya yetkileri olacaktır. Yönetimle doğrudan doğruya görevli olan kişilerin gerekli kararları almaları zorunludur. Ne var ki, tabandaki emekçiler belirli bir süre içinde yöneticilerin aldığı kararları veto etmek hakkına sahip olacaklardır. Böylece işçilerin, köylülerin kamu gücünün ve tüm yetkilerin kaynağı oldukları hakkındaki ilke bir hukuksal varsayım olmaktan çıkacak gerçek bir yetki haline dönüşecektir.

Yöneticilerin emekçi taban tarafından seçilmesi ilkesinin yanı sıra bunların üst üste seçilememeleri; taban tarafından sürekli denetlenmeleri; gerektiğinde sürelerini doldurmadan görevden alınmalarını da sosyalist örgütlenmenin ilkeleri arasında saymak gerekir. "Kalımlı" yöneticilik sosyalizme ters düşmektedir. Bürokratlaşmalarını önlemek için yöneticilerin geçici olarak görev yapmaları şarttır. Ayrıca emekçi halktan kopmamaları için bunların asıl mesleklerine dönmeleri sosyal ilişkilerin sosyalistçe gelişmesine hizmet eder. Tepeden inme kışla disiplini de sosyalizmle bağdaşmaz. Sosyalist disiplin akla, sorumluluk duygusuna dayanır.

Bu ilkelerden bir kısmı Paris Komünü'nde uygulandı: Örneğin emekçiler seçtikleri yöneticileri sürekli denetlerlerdi, ge-

rektiğinde de sürelerinin dolmasını beklemeden görevden alırlardı. Marx'ın öğretisi ışığında ve işçi sınıfının yüzyıllık pratiğinden esinlenilerek saptanan yukarıdaki ilkeler ve örgütlenme modeli sosyalist örgütlenmeye kuramsal bir yaklaşım denemesinden ibarettir. Her ülkenin işçi sınıfı, Marx'ın öğretisi doğrultusunda değerlendireceği kendi pratiğinden en geçerli örgütlenme modelini bulgulayacaktır.

Görüldüğü gibi, Leninist örgüt modelinin sosyalist örgütlenme biçimi ile bir ilişkisi yoktur. Sosyalist örgütlenmenin amacı işçi sınıfının, emekçi yığınlarının aşağıdan yukarı devrimci hareketini sosyalist ilkelerle uyumlu biçimde yola sokmaktır. İşçi sınıfı politik bilincini de, öncülerini de savaşımı ile kendi yaratır. Leninist parti modeli ise bir bakıma işçi sınıfına duyulan güvensizliğin örgüt biçimidir: Dışarıdan dayatılan öncüler; dışarıdan getirilen "bilinç"; işçi sınıfı adına devrimi hazırlayacak, yaptıracak ve yönetecek bir dış kurmaylar heyeti ve aynı zamanda bir öncü müfreze... Ama işçi sınıfını vagon gibi sürükleyerek gerçek anlamda devrim yapılmadığını 60 yıldır tarih sahnelemektedir. Lokomotif rolündekiler çektikleri vagonlardan boyuna koparak ve de vagonların artan devinimsizliğinden adeta memnun, cennete köprü kuracak rejimin yozlaşmasına kayıtsız, emekçi yığınlarının gene buyruk altında ezilmesini komünizme geçişin kaçınılmaz koşulu olarak göstermeye çalışıyorlar.

Sanıyorum ki, merkezci, dikeyine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli örgütlenme biçiminin zehirli ürünlerinden biri, belki de en zehirlisi, emekçi yığınlarını ve başta bunların doğal öncüsü olan işçi sınıfını edilgen hale getirmiş, devrimciliğini yitirmiş, konformist bir emek gücü yığını durumuna düşürmüş olmasıdır. İşçiler, köylüler hiçbir konuda söz ve karar sahibi olmadan buyruk altında yaşamayı kabullenmekte; sosyalist düzenin, sosyalist demokrasinin bu biçim bir yaşayış olduğunu inandırılmaktadırlar. Yığınların dış dünya ile ilişkisi bulunmaması ve yıllardır gerçekleri ters yansıtan yoğun bir propagandanın tutsağı olmaları işçileri, köylüleri, devrimin tamamlandığına ve Sovyetler Birliği'nin örnek ülke, dünya işçilerinin özlemi-

ni duydukları bir ülke olduğuna inandırmıştır. Dışarıdan dayatılan bilinç, gerçek sosyalist bilinci öldürmüştür.

İşçi sınıfı, devrimci eylemi içinde sosyalizmi öğrenmeli ve politik bilince kavuşmalıydı. Marx'ın düşüncesi bu idi. Oysa Bolşevikler iktidarı ele geçirdikten, hele Lenin öldükten sonra, emekçi halk yığınlarından kopuk, "kalımlı" yöneticilerin artık devrimci bir işçi sınıfına değil itaatli bir emek gücü yığınına gereksinimleri vardı. Devrimcilik işçi sınıfının ayrılmaz niteliği olmaktan çıkmış, "kalımlı" yöneticilerin ve bunların lideri Stalin'in tekeline geçmişti. Kapitalist dünyaya kısa zamanda yetişmek gerekti; hedefleri Stalin saptıyordu. Amaç hızlı ekonomik büyüme oldu. Sosyalizmin insancıl amaçları, sosyalist demokrasi, manevi değerlerin tümü rafa kaldırıldı. Bunlardan yalnız büyük önderin söylevlerinde, o da arada sırada söz edilir oldu. İdeal, "emek kahramanı" olmaktı. Çok çalışmak, yanındakinden daha çok çalışmak... Sosyalist ideal bu olmuştu.

Kapitalist dünyaya yetişilmesin miydi? Elbet yetişilecek ve geçilecekti. Tek ülkede kurulan sosyalizm için bu ölüm kalım sorunuydu. Ama bu, sosyalist demokrasi içinde, sosyalizmin insancıl değerleri hayata geçirilerek başarılmalıydı. Aksi takdirde rejim belki ayakta kalırdı ama sosyalist bir rejim olmaktan çıkardı. Oysa Stalin ve arkadaşlarının bu gibi züppeliklerle(!) kaybedecek zamanları yoktu. Onlara ucuza mal edilecek emek gücü gerekti. Bunu sağlamanın kestirme yolu polis rejimiydi. Ne var ki, idamlar, yığın sürgünleri, çalışma kampları açıklanacak gibi şeyler değildi. Cinayetler karanlıkta işlendi; liderler arasındaki iktidar kavgalarına birer ideolojik kılıf geçirilerek Stalin'in karşıtları düşman ajanı olmakla suçlandı ve düzmece duruşmalarda idam cezalarına çarptırıldı. Kimileri de mahkeme önüne çıkartılmadan siyasal polisin zindanlarında kurşunlanıverdi. Bu cinayetler hep sosyalizm adına işlendi. Hangi sosyalizm?!...

Sosyalizm artık Stalin'in buyruklarını doğrulamaya yarayan bir siyasal ideolojiye dönüştürülmüştü. Marx'ın teorisini ve Lenin'i dilediği gibi yorumlayan Stalin, icraatının bilime uygunluğunu kanıtlama olanağını buluyordu. Marx'ın bilimsel öğretisi

38 sayfalık bir kitapçıkta, her derde deva bir "hazır reçete" haline getirilmişti. *Maddeci Diyalektik ve Tarihsel Maddecilik* adını taşıyan bu kitapçıkla Stalin tüm komünistleri düşünme, irdeleme, eleştirme zahmetinden kurtarıyor; hem de onları aynı ideolojik kalıp içine alarak vereceği her işarete körü körüne itaat eden bir ordunun erleri durumuna indirgemiş oluyordu.

Her bilim teorisi gibi gerçeklerin ölçütünde yenilenmeye açık olan Marksizmin bir çeşit varlıkbilime dönüştürülmesinde çeşitli etmenler rol oynamıştır. Marx ve Engels öldükten sonra Marksizm politikacıların eline geçti. Marx ve Engels gibi öncelikle bilim adamı olan devrimciler kalmadı. Yeni irdelemelerde bulunmak gereği duyulmuyor, Marx'ın öğretisi devrim için gereken bilgileri tümüyle açıklayan bir doktrin gözüyle görülüyordu. Herkes Marx'a başvuruyor, Marx'tan alıntılarla görüşünün doğruluğunu kanıtlamaya kalkıyordu. Bu yolun Marx tarafından defalarca mahkûm edilmiş olduğu unutulmuştu. Yeni durumlarla karşılaşıldıkça Marx yorumlanıyordu. Tabii herkes kendine göre bir yorum getiriyordu. Herkes Marx'a dayanıyordu: Kautsky, Marx'a dayanıyordu; Plehanov, Marx'a dayanıyordu; Luxemburg, Marx'a dayanıyordu; Lenin, Marx'a dayanıyordu; Martov, Marx'a dayanıyordu; Troçki de Marx'a dayanıyordu... Böylece Marx, Marx'a karşı çıkarılıyor; yorumlarla, yorumlar çarpışıyordu. Bu kavgada Lenin, Marx'ı en iyi özümleyenin kendisi olduğu iddiasındaydı. 1917'de Lenin'in önderliğindeki Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesi ve ilk sosyalist devleti kurması Lenin'in yorumlarına üstünlük ve prestij sağladı. Fazla araştırıp irdelemeden Lenin'in savunduğu görüşlerin doğru olduğuna hükmedildi. Aynı zamanda bu, metinciliğin de zaferi oldu. Böylelikle bir çeşit skolastiğe dönüldüğü fark edilmedi.

Yanılmaz doktrin ve bilim

Lenin'in yazdıkları, söyledikleri, ciltler halinde yayımlandı. Artık her sorun için bunlara başvuruluyor; her konuşmacı sözlerinin doğruluğunu Lenin'den alıntılar yaparak kanıtlıyordu.

Lenin, emperyalizm döneminin teoricisi olarak ilan edildi ve teorisine –ki bu teori Stalin tarafından açıklanacaktır– Leninizm adı verildi. Daha sonra bu bilimler biliminin adına, Marksizm-Leninizm dendi. Ve daha sonra buna Stalin'in adı da eklenerek Marksizm-Leninizm-Stalinizm oldu. "Marx'ın, Engels'in, Lenin'in, Stalin'in yanılmaz doktrini" de deniyordu. Böylece Marx'ın, yeni irdelemeler için bir ipucu olarak nitelediği bilimsel teorisi yanılmaz bir doktrine dönüşmüş oldu. İşin ilginç yanı bu yanılmaz doktrinin aynı zamanda bir dogma olmadığının, somut durum tahlilleri yapılması gerektiğinin de söylenmesiydi. Ama gerçekte bu yanılmaz doktrinin bir virgülünü bile değiştirmeye hiçbir bilim adamı yetkili değildi. Bu da Stalin'in tekelinde bulundurduğa yetkiler arasındaydı. Doktrin açısından neyin doğru olduğunu, neyin doğru olmadığını ancak o söyleyebilirdi.

Tek-partinin, yani Bolşevik Partisi'nin her konuda yol gösterici olduğu ve yanılmazlığı kabul edilince Stalin'i ve Stalinizmi yaratan merkezci, dikeyine hiyerarşik ve tepeden inme disiplinli bu partide politika gibi, ekonomi gibi, bilimin, ideoloji ve sanatın da diktatörün tekeline geçmemesi olanaksızdı. Stalinizmin, sosyalizm dünyasına egemen olduğu yıllarda Marksizm-Leninizme neyin uygun, neyin uygun olmadığını hep Moskova, yani Stalin söylerdi. Stalin'e önce Tito başkaldırdı, bilindiği gibi. Bu bir politik başkaldırı idi. Ama Marksizm-Leninizme göre bilimsiz politika yapılamayacağı için bu başkaldırı aynı zamanda Stalin'in yorumlarına karşı da bir başkaldırı biçimini almıştır. Tito ve arkadaşları Marx'ı ve Lenin'i kendilerine göre yorumladılar. Ve tabii hemen aforoz edilerek, Amerikan emperyalizminin ajanı olmakla suçlandılar. Stalin ölünce, Malenkov'dan sonra genel sekreter olan Kruşçev, Stalin'i suçladı. Sosyalist yasaları çiğnediğini, namuslu birtakım komünistlerin yok edilmesine göz yumduğunu, hatta bu cinayetlere doğrudan doğruya karıştığını açıkladı. Böylece "partinin yanılmazlığı" ilkesine, merkezcilik ilkesine de gölge düşmüş oluyordu. Ama her halde Stalin zamanında "Marx, Engels, Lenin ve Stalin'in yanılmaz doktrini" adı verilen bilimsel ve politik çizginin

yanıldığı ortaya çıkıyordu. Zaten bilimde bir teorinin yanılmazlığı diye bir konu olabilir mi ki? Bilim her teorinin bir süre sonra nerelerde yanılmış olduğunu mutlaka ortaya çıkacağına inanır. Yani bilim yanılmayı önceden kabul eder. Bulguladığı gerçeğin göreli bir gerçek olduğunu bilir. Bilimde yanılmaz doktrin yoktur. Demek ki, Marksizm-Leninizme yanılmazlık sıfatının yakıştırılması, Stalinizmin bilimle bir ilişkisi olmadığının itirafı idi aslında. Ama o tarihlerde, Marksistler bu basit gerçeği göremediler. Gözlerinde, Sovyet Devrimi bir perde oluşturmaktaydı.

Stalin'in ölümünden sonra Sovyet imparatorluğu sarsıntılar geçirmeye, yerel koşullar ağır basmaya başladı: Macaristan ayaklanması, Polonya gerginliği, Çin'le anlaşmazlık, Arnavutluk'un Sovyet sisteminden kopması, Romanya'nın Çin'le Sovyetler arasında yansız bir politika izlemesi ve sonunda Çekoslovakya olayı... İtalyan Komünist Partisi'nin, daha sonra Fransız Komünist Partisi'nin Sovyetler'den bağımsız bir yol izleme kararları... İlişkilerde yerelliğe doğru gelişme sosyalizmde de yerelliğin ağır basmasına yol açtı. Dolayısıyla Marksizm-Leninizmi yorumlayan liderlerin sayısını arttırdı: Mao kendi yorumunu getirdi, Mao'nun ölümünden sonra, post kavgası başladı. Ve tabii bu kavga ideolojik bir kılıfa büründürüldü. Koltuğa oturanlar, yenik düşenleri gene hain olarak ilan ettiler. Mao'nun dul eşi ve arkadaşları, Mao'nun görüşlerini saptırmakla suçlandılar. Derken Çin'in yeni liderlerinin "üç dünya teorisi"ne, Çin'in sadık müttefiki Enver Hoca karşı çıktı: Yeni liderleri revizyonist olmakla suçladı. Çin, Sovyet liderlerini revizyonculukla, hegemonyacılıkla suçluyorken şimdi eski dost Arnavutluk da Çin'i revizyonist olmakla suçluyor. Çin'le Sovyetler birbirlerine ha saldırdı, ha saldıracak. Çin hududunda Sovyetler yığınak yapmışlar. Tabii Çin de boş durmuyor. Çin liderleri daha Mao'nun sağlığında Amerika ile yakınlaşma politikası izlemeye başlamışlardı. Yeni liderleri, Çin'in Amerikan emperyalizmi ile ve Batı ile işbirliğine daha büyük bir hız verdiler. Kim Sovyetler'e karşı ise Çin onun yanındadır. Amaç Sovyetler'e karşı ortak bir cephe kurmaktır.

Bu karşılıklı suçlamalar, cephe alışlar hep sosyalist teorinin saflığını korumak iddiasıyla yapılıyor. Herkes Marksizm-Leninizme sarılıyor, onu kendisinin sadakatle savunduğunu, karşısındakinin Marksizm-Leninizme ihanet ettiğini ileri sürüyor.

Gerçek şudur ki, Sovyetler de, Çin de, Yugoslavlar da, Arnavutluk ve öteki sosyalist devletler de kendi uluslarının çıkarlarını savunmak zorundadırlar. Sosyalizm bir dünya sistemi olarak henüz sorunlarını çözmüş olmadığı için sürtüşmeler, çekişmeler, hatta ne yazık ki düşmanlıklar olmasını doğal karşılamak gerekiyor. Proletarya enternasyonalizmi Sovyetler Birliği'nin elinde ideolojik bir silahken az çok geçerliliği olan, dayatma anlamında ve Sovyetlere hizmet anlamında geçerliliği olan bir kavramdı. Bugün bu kavrama daha gerçekçi bir gözle bakabiliyoruz. Proletarya enternasyonalizmi, tüm sosyalist devletlerin ve tüm işçi partilerinin, belirli konularda serbestçe anlaşmaları halinde ancak geçerlilik kazanabilir. Sosyalizm adına hiçbir devlet, hiçbir parti başkalarına buyurmak, her hangi konuyu dayatmak hakkına sahip değildir.

Bizce örgütlenme biçimi, işçileri, köylüleri, iktidardan uzak tutan merkezci, dikeyine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli Leninist parti modeli sosyalist dünyanın bugün düşman kamplara ayrılmış olmasında büyük sorumluluk payı taşıyor. Sosyalizme geçen her ülkede, halktan kopuk bir bürokrasinin doğmasına ve ülkeyi bir diktatörün yönetmesine yol açan bu örgütlenme modeli anlaşmazlık tohumlarını beraberinde taşıyor. Burjuva modeli, örgütlenmeler, burjuva toplumlarına özgü, yani çıkara dayalı sürtüşmeler, anlaşmazlıklar çıkmasına başlıca nedenlerden biri oluyor. Her sosyalist toplumda, bu örgütlenme biçimi yüzünden, "buyuran-buyurulan" ilişkileri sürüp gittiğinden, sosyalist toplumlar arasındaki ilişkiler de bir türlü kardeşçe dayanışma biçimini alamıyor, hegemonya kurma mücadeleleri kaçınılmaz hale geliyor.

Tekrarlayalım: Nereden bakılırsa bakılsın, Leninist örgütlenme modelinin artık tarihin yaprakları arasına gömülmesi zamanının çoktan geldiği anlaşılmaktadır. Yüzyılımızın başlarından beri dünya işçi hareketinin, kendi içinde karşılaştığı belli

başlı engellerin son çözümde bu ters örgütlenme biçimi ile ilgili olduğu görülmektedir. Sosyalist devrim işçilerin, köylülerin, emekçilerin işidir. Devrim bir dip dalgası halinde gelecek, burjuva toplumunu her şeyi ile aşacaktır. Bu dip dalgası koşullara göre aniden başarabileceği gibi, az çok zaman alacak bir aşındırma biçimini de alabilir. Ama hangi yolu izlerse izlesin işçiler, köylüler hareketin başında olmadan sosyalist devrim olmaz. İşçileri, köylüleri araç olarak kullanan bürokratlar, tepeden inme kararlarla üretim ve değiş tokuş araçlarını kamulaştırabilirler ama halk yığınları başı çekmeden, sosyalizmin insancıl değerlerini asla gerçekleştiremezler; yani gerçekte devrim başarılmış olmaz.

Marx'a dönülmelidir. Marx'ın bilimsel öğretisine dönülmelidir. Marx'ın koca yapıtı en küçük ayrıntılarına kadar içerden irdelenmeli ve Marx'ın bilimsel yöntemi ile günümüzün sorunlarına, Marksizmin insancıl amaçlarını gözden kaçırmadan çözümler aranmalıdır. Sosyalizm ciddi bir bunalım geçiriyor. Bunalım, sosyalizmin moral değerleri bir yana itilerek sosyalizmin gerçekleştirmeye kalkışılmış olmasından doğmuştur. Üstyapılar bir çeşit gölge-olgu gözüyle görülmüştür. Daha kötüsü, sosyalizmi kurmaya çalışan ülkelerde üst-yapılar biçim olarak altyapı ile uyumlu hale getirilmiş, pratikte ise sosyalist hukuk, sosyalist politika kâğıt üstünde kalmıştır. Alt-yapı, üst-yapı ilişkileri teori ve pratikle ivedi olarak ele alınmalı, Marksist devlet teorisi yaratılmalıdır. "Devlet, egemen sınıfların baskı aracıdır," gibi aslında doğru ama yetersiz yargılarla yetinilemez. Kamu gücünün kaynağı, uygulamadaki biçimleri, kendi içinde ve dışında diyalektik bir tüm olarak sınırlanması gibi teorik sorunlara Marksizm açısından çözümler getirilmelidir. Marksist devlet, burjuva devlet modelinin bir kopyası elbet değildir, olamaz. Böylece örgüt sorununa gelinmiş olacaktır.

Engels, bilindiği gibi, geçiş dönemi proletarya devletinin kurulması ile birlikte erimeye, yok olmaya başlayacağını söyler. Stalin bunun ancak sosyalizm tüm dünyada uygulanmaya başladıktan sonra gerçekleşebileceğini ileri sürmüştür.[31] Kuruldu-

31 Stalin, *Les questions du...*, c. 2, s. 301.

ğu andan itibaren erimeye, yok olmaya başlayan bir devlet! Bu devlet proletarya diktatörlüğünün aracıdır. Yok olmaya başlayan odur. Bu devlet nasıl bir örgütlenme biçimi gösterecektir? Proletaryanın aracı olan bir devlet makinesi merkezci, dikeyine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli olabilir mi? Bu devlet "kalımlı" yöneticilerden oluşan organlara sahip olabilir mi? Merkezcilik, "kalımlı" yöneticilik, dikeyine hiyerarşi ve tepeden inme disiplin devletin erimesini önlemez, devleti "kalımlı" hale getirmez mi? Böyle bir devlet bir bürokrasi yaratmaz ve bu bürokrasinin egemen sınıf durumuna gelmesine yol açmaz mı? Ve gücünü yitirmeyen, tersine güçlenen bu "kalımlı" devlet, emekçi yığınlarından kopuk bürokrasisi ile proletaryaya karşı, emekçilere karşı bir devlet haline gelmez mi? Bu devletin parti ile, her konuda son sözü söyleyen ve yol gösterici olan bir parti ile ilişkileri ne olabilir? Üstünlük parti de olunca devlet, devlet olmaktan çıkmaz mı? Sovyetler Birliği'ndeki 60 yılı aşkın uygulamalar bu konularda ciddi bunalımlar olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bir de sosyalist demokrasi sorunu var. Bu da hem devlet hem parti sorunu ile sıkı sıkıya bağlı bir sorun. Aslında bunların her üçü de, bir örgütlenme sorunu; sosyalist örgütlenme modeline bağlı olarak çözülecek sorunlardır.

Proletarya devrimi ile doğacak yeni toplum yeni ilişkileri, yeni üst-yapıları, yeni bir kültürü de beraberinde getirecektir. Proletaryanın başını çektiği o koskocaman emekçi yığınlar çoğunluğu bir dip dalgası halinde yaratıcılığını yitirmiş eski toplumu kaplayacak, suya gömülen eski toplumun yerini yeni toplum alacaktır. Ama yeni toplum eskinin içinden çıktığı için onu özümseyip aşan bir hareketin ürünü olacaktır. Devrim, kendi aşamalı hukuksal, siyasal üst-yapılarını, kendi aşamalı kültürünü getirecektir. Bu aşamalı dönüşüm, çağımızda, yani işçi sınıfı ortaya çıktığından beri, istençlerimizin büsbütün dışında olmuyor. Üretici güçlerle, üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin aşılmasında işçi sınıfının bilinçli müdahalesinin tarihsel süreci hızlandırabileceği biliniyor. Peki işçi sınıfı tarihin akışını nasıl, hangi araçla etkileyecektir? Hiç kuşkusuz örgütü, örgütlü eylemi ile. Marx bu örgütü, işçi sınıfını tümüyle, tümüy-

le olmasa bile en büyük çoğunluğu ile kapsayan bir örgüt olarak düşünmüştür.

Marx ve olanaklı olan özgürlük

Bu dip dalgası, Marx ve Engels'in tarih görüşlerinde, kapitalist toplumun doğal denebilecek çelişkilerinin ürünü olarak meydana gelmektedir. Burada ayrıntılara girmek gereksiz. Zaten bilinen şeyler bunlar: Ekonomik üretkenliğin yüksek düzeye ulaşmasına karşılık yaratılan zenginliklerin, özel çıkarlar dolayısıyla, sosyal yaşamın, emekçilerin yaşamının, insanca bir nitelik kazanamamasına harcanamaması; serbest piyasa yasaları ile kapitalist çarkın artan bir hızla dönmesinin sağlanamaması; kapitalizmin ekonomik ve sosyal kurumlarının değişerek devlet kapitalizmine dönüşmesi; emekçi yığınların politik örgütlerinin sınıf bilincine ulaşarak kurtuluşun kapitalist sisteme karşı mücadele ile ve sosyalizme geçilerek ancak sağlanabileceğinin anlaşılması gibi etmenler kapitalist toplumun giderek o toplum içinde çözülemeyecek bir bunalıma sürüklemektedir. Bu nicel değişmeler birikerek, kapitalist toplum yapısının çatlamasına ve yeni nitelikte yapıların eskilerin yerini almasına neden olmaktadır. Demek istiyoruz ki, sosyalizme geçiş, az çok uzun bir süreç sonunda, toplumun devrim noktasına gelmesi sonucunda gerçekleşiyor. Dip dalgası olarak adlandırdığımız, proletaryanın devrimci hareketi, kocaman çoğunluğun karşı konmaz yıkan-yaratan hareketi olarak o anda ortaya çıkıyor. Ve ekonomisi, hukuksal, siyasal üst-yapıları, kültürü ile eski toplumun içinden yepyeni, ileri bir toplum doğuyor. Doğrudan üreticiler, yani işçiler ve köylüler tüm örgüt ve kurumları ile yönetici durumuna, egemen sınıf durumuna geçiyorlar; devlet oluyorlar. Marx ve Engels, "işçi devriminin ilk işi, proletaryayı egemen sınıf haline getirmek ve demokratik rejimi fethetmektir" derler.[32] Marx ve Engels devrimden doğacak devleti işçilerden köylülerden ayrı, onlara karşı işleyecek bir zor ve baskı makinesi olarak asla düşünmemişlerdir. Üretici güçler, sosyalist toplumda ortak

32 Marx-Engels, *Le Manifeste...*, s. 53.

üreticilerin elindedir ve sosyalist toplum, özgür insanların birliğidir. Marx bu görüşünü, *Kapital*'in daha önce aktardığımız bir bölümünde hiçbir kuşkuya yer bırakmayan bir biçimde açıklıyor. Ortak üreticilerin, toplumu akla, insan doğasına en uygun biçimde yeniden düzenleyeceklerini ve gereksinimlerini en az emekle karşılamayı amaçlayarak, toplumu elbirliği ile yöneteceklerini söylüyor. "...olanaklı olan biricik özgürlük, sosyal insanın ortak üreticilerin, doğa ile alışverişlerini akla uygun biçimde düzenlemeleri, doğanın kör gücüne boyun eğecek yerde onu elbirliği ile denetlemeleri ve bu alışverişi en az emekle ve kendi insan doğalarına en yaraşan, en uygun koşullarda yerine getirmeleridir."[33] Marx'ın burada sözünü ettiği özgürlük, geçiş dönemindeki, yani sosyalist toplumdaki özgürlüktür. İnsan güçlerinin kendinde amaç olarak gelişmesi ile ulaşılacak *gerçek özgürlükse* bu aşamadan sonraki aşamada gerçekleşecektir. Çalışmanın dışarıdan dayatılmış bir zorunluluk halinde olduğu aşamaların sonuncusu olan sosyalizmde üreticiler zorunlu çalışmayı ortaklaşa alınmış bir kararın sonucu haline getirdiklerinde, zorunlu çalışmalarına karşın gene de özgür olacaklardır.

Marx'a *göre, proletarya* kapitalist toplum içinde, sosyalist toplumu yaratmak kararıyla örgütlenecektir. Bu örgütün biçimi hakkında Marx açıklamada bulunmamıştır. Daha doğrusu sorunu teorik bakımdan ele almamıştır. Ama proletarya devrimi hakkında yazdıklarından ve geçiş dönemindeki özgürlük hakkında yukarıya aktarılan bölümden ve daha başka yazılarından sosyalist örgütlenme modelinin ne olmayacağını da, ne olacağını da saptamak olanaklıdır. Marx, işçi sınıfının kurtuluşunu, bir öz kurtuluş, bir kendi kendini kurtarış, "autolibération" olarak görmüştür. Onu tarih tezleri bu görüşe götürmüştür. Dip dalgası, biricik devrimci sınıf, sistemin "mezarcısı" ve "üretici güçlerin en üretkeni" proletaryadır. Devrimin taşıyıcısı ve gerçekleştirici yalnız odur. Kapitalizmin çelişkileri, işçileri eylemci örgütleri içinde mutlaka bilinçlendirecektir; işçileri "kendisi için" bir sınıf haline getirecektir. Kuşkusuz tüm işçiler gerçekleri hep birden kavrayamayacaklardır başlangıçta. Bur-

33 Marx, *Le Capital*, s. 198-199.

juva ideolojisinin etkisinden kurtulamayanlar olacaktır. Ama örgütlü eylem içinde er geç onlar da bilinçleneceklerdir. Herhalde işçi sınıfının dışarıdan kurtarılması söz konusu değildir, olamaz. Devrimi mutlaka kendi gücü ile işçi sınıfının kendisi yapacaktır. Devrimi işçiler yapmamışsa, tarihin kanıtladığı gibi, gerçekten devrim olmuyor. Proletarya dışında proletaryanın öncüleri olamaz. Marx ve Engels öncülük iddiasında olan baylara her zaman karşı çıkmışlardır.

Marx'ın yukarıya aktarılan özgürlük hakkındaki satırları, sosyalist örgütlenme biçimine ışık tutuyor. Marx, örgüt sorununu teorik açıdan ele almadığı ve bir sosyalist örgüt modeli vermediği halde Marx'ın öğretisinden ipuçları çıkartabiliriz. Örneğin özgürlük hakkındaki görüşleri bize bu olanağı veriyor. Özgürlükçü bir düzen görüşleri bize bu olanağı veriyor. Marx'a göre, özgürlükçü bir düzen kurulabilmesi için ortak üreticiler, doğa ile alışverişlerini akılcı, insan doğasına en yaraşan biçimde ve en az emekle gerçekleştirmeli; işleri birlikte yönetip, birlikte denetlemelidirler. Bundan şu sonuçlar çıkıyor: Birincisi, örgütlenme, tüm emekçilerin yönetim ve denetimi fiilen ellerinde tutmalarına olanak verecek biçimde olmalıdır; ikincisi, örgütlenme akılcı olmalı, hukuksal varsayımlarla, "fictions"larla emekçilerin, pasifleştirilmesine meydan vermemelidir; üçüncüsü, örgütlenme, temel insan haklarına dayalı, eşitlikçi, özgürlükçü olmalıdır.

İşçi sınıfının asırlık mücadelesi, son 63 yılın uygulamaları, Marx'ın öğretisi ışığında değerlendirilince ve sosyalizmin insancıl amaçları gözden kaçırılmaymca sosyalist örgüt modelinin ana çizgileri ortaya çıkıyor. Bunun merkezci, dikeyine hiyerarşili, kışla disiplinli olamayacağı apaçık. Sosyalist örgütlenmenin piramit biçiminde değil, yatay olacağı da apaçık. Ama altını çizerek bir kez daha belirtelim, bu ilkelere dayalı sosyalist örgütlenme biçimini işçiler, köylüler, emekçiler, mücadeleci eylemleri ile yaratacaklardır. Bu vesile ile sosyalist devrim için yeraltı örgütlerin de yukarıdaki ilkeler ışığında ve Sovyet deneyinin başarısız sonuçları karşısında[34] yeniden değerlendirilmesi şarttır.

34 Başarısız diyorum, çünkü amaç devleti ele geçirmek değil sosyalizmi kurmaktır.

Marx işçi sınıfının kendi kendisini kurtarmasını savunmuştur. Enternasyonal'in statüsünün başlangıç bölümünde Marx, "*emekçilerin kurtuluşları, emekçilerin kendi eserleri olmalıdır,*" der. Marx devrimi bir dip dalgası, özel anlamda, doğal bir değişme ve değiştirme hareketi olarak görmüştür. *Manifesto*'daki şu açıklama son derece anlamlıdır. Marx, proletarya devrimini "*kocaman çoğunluğun*, kocaman çoğunluk yararına kendiliğinden h*areketi*" olarak tanımlar. Böyle bir hareketin örgütü ise profesyonel devrimcilerden oluşan ve yığınları dışlayan bir parti olamaz. Marx'ın anladığı parti tüm işçi sınıfını örgütlemeyi amaçlayan bir partidir. Gene *Manifesto*'da Marx, yerel mücadeleler sürdüren işçilerin, ulaşım araçlarının gelişmesi sonucunda, birbirleri ile ilişkiler kurduklarını ve ulusal düzeyde örgütlendiklerini belirttikten sonra şunları yazar: "Proletaryanın sınıf olarak örgütlenmesi, yani siyasal bir parti olarak örgütlenmesi işçiler arasındaki rekabet yüzünden boyuna bozulur. Ama her seferinde daha güçlü, daha sağlam, daha kuvvetli olarak yeniden doğar." Ve ekler: "Komünistler, öteki işçi partilerine karşı, onlardan ayrı bir parti oluşturmazlar."[35] Beri yandan Marx ve Engels'in, anarşistlere, Blankistlere karşı takındıkları tavır ve verdikleri mücadele herkesçe bilinmektedir. Marx ve Engels, bir avuç devrimcinin "konspiratif", fesatçı bir örgütle devleti ele geçirmesi biçimindeki hareketlere kesinlikle karşı olmuşlardır. Çünkü bu biçimdeki girişimler onların tarih tezlerine ters düşmektedir. Marx ve Engels öncülük konusunda da şunları yazmışlardır:

> "Kısacası [bu baylar] 'İşçi sınıfı kendi öz gücü ile özgürlüğünü elde edemez. Edebilmesi için işçi sınıfı, işçilere neyin yararlı olacağını esaslı biçimde öğrenmek için zaman ve olanağı olan, okumuş ve varlıklı burjuvaların buyruğu altına girmelidir,' diyorlar. (...) Bize gelince, tüm geçmişimiz, önümüzde izlenecek bir tek yol olduğunu ortaya koymaktadır. Kırk yıla yakın bir süredir sınıf mücadelesini tarihin direkt motoru olarak ön plana çıkardık. Özellikle burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf

35 Marx-Engels, *Le Manifeste...*, s. 17-21.

mücadelesini sosyal devrimin en güçlü levyesi olarak gördük. Şu halde işçi sınıfı hareketinden sınıf mücadelesini silmeye çalışan kimselerle birlikte yürümemiz olanaksızdır. Enternasyonal'i kurarken onun savaş çağrısını açıkça belirttik: İşçi sınıfının kurtuluşu, işçi sınıfının kendi eseri olmalıdır dedik."[36]

Marx işçileri edilgen hale getirmeyi asla düşünmemiştir. İşçi sınıfını, bir lokomotifin peşine vagonları taktığı gibi, devrim yolunda sürükleyecek bir yöneticiler örgütü Marx'a ve bilimsel öğretisine ters düşen bir yaklaşımdır. Marx devrimi işçi sınıfının öz deviniminden bekler. Görüldüğü gibi Lenin'in yaklaşımından çok farklı bir yaklaşım bu. Lenin, işçi sınıfının devrimin öznesi olduğuna inanmıyor onun kendiliğinden bilinçlenmesini olanaksız görüyor. Bunun sonucu olarak da, askerî örgüt biçimindeki öncüler partisini kuruyor. Lenin, devlet ele geçirildikten sonra devrimin tepeden inme kararlarla gerçekleştirilebileceğine inanıyor. Lenin, emperyalizm döneminde devrimin, elverişli koşullar belirince her yerde gerçekleştirilebileceğine inanmaktadır. Bunun için elde bu işi başaracak bir örgütün bulunması yeterlidir. 1917 Devrimi'ni de emperyalist savaşıp yarattığı elverişli koşulların Bolşeviklerce iyi değerlendirilmiş olmasına bağlamaktadır.[37] Bu konuda Lenin şunları söylüyor:

"Sosyalizmi kurmak için eğer belirli bir kültür düzeyine ulaşmak gerekiyorsa (...) neden devrimci bir atılımla bu belirli düzeyin ön koşullarını önceden ele geçirip, sonra işçi ve köylü iktidarına dayanarak ve Sovyet rejiminden güç alarak, öteki halklara yetişmek için harekete geçmeyelim. (...) Napoleon'un şöyle dediğini hatırlıyorum: 'eyleme geçilir, sonra bakılır'. Biz de öyle yaptık. Ekim 1917'de önce ciddi bir savaşa girdik, sonra olayların gelişmesi ayrıntıları ortaya çıkardı. Ve şimdi şu saatte, kuşku yok ki, esas itibariyle zaferi kazandık."[38]

---

36 Marx-Engels, *Correspondence*, Ed. du Progrès, Moskova 1971, s. 330-331. Bebel, Liebknecht, Bracke ve arkadaşlarına Berstein, Schramm ve Höchberg hakkındaki sirküler mektup, 1879.

37 Lenin, *Œuvres*, c. 27, s. 86; c. 33, s. 330.

38 *Y.a.g.e.*, c. 33, s. 494.

Ama bugün Lenin'in çok erken zafer naraları atmış olduğu ortaya çıkmıştır: Ekim Devrimi'nden bunca yıl sonra emekçiler *hâlâ* özgürlüklerine kavuşmuş değildir; *hâlâ* hiçbir konuda söz ve karar sahibi değillerdir. Lenin'in devrime Marx'tan çok farklı yaklaştığı, istenç faktörüne çok daha ağırlık verdiği ve adeta devrim sürecini tersyüz ettiği görülüyor. Lenin, "önce devleti ele geçirir sonra devrimi gerçekleştiririz," diyor. Marx ise devrim sürecinin devletin ele geçirilmesinden çok önce başladığını ve devletin ele geçirilmesinin bir bakıma bir sonuç, bir bakıma bir başlangıç olduğu savunuyor.[39]

Bu inceleme yazısına son verirken, bir noktayı açıklamak isterim. "Yeniden Marx'tan hareket edilmelidir," derken Marx'ın yazdıkları ile yetinilmesini, sosyal gerçeklerin bir yana bırakılarak Marx'ın yazdıklarına sarılmayı aklımızın ucundan geçirmedik. Marx'ın tanrılaştırmasını hiç mi hiç düşünmedik. Marx'ı ve Engels'i, tarihsel gelişmeyi bilimsel yöntemlerle ilk kez inceleyen ve bize yeni yeni irdelemeler için değerli "ipuçları", "öneriler" bırakan devrimci bilim adamları gözü ile gördük. "Marx yeniden okunmalıdır," diye yazarken de, sosyalist düşüncenin kaynağından öğrenilmesi gereğine işaret etmek istedik. Marx'ın bilimsel teorisinin Marksizm-Leninizm adı altında bir felsefe sistemine, bağnaz bir politik ideolojiye dönüştürüldüğü bir sırada onun olaylara, dolayısıyla devrime bilimsel açıdan yaklaşımının yeniden keşfedilmesinde devrim bakımından sayısız yararlar gördük. Marx'a dönülmesini önerirken, bugün unutulmuş bir gerçeği, "insanın sosyalizm için değil sosyalizmin insan için olduğu" gerçeğini gün ışığına çıkarmak istedik. Marx'ın bilimsel hümanizmasının altını çizmeye çalıştık. Sosyalizm adına bunca yanlışların yapıldığı, suçların işlendiği, kişilerin tanrılaştırıldığı ve emekçilerin ezildiği, sömürüldüğü şu dönemde bu sapmaların Marx'a asla yüklenemeyeceğini, insanlığın biricik umut kapısının tüm tersliklere karşın gene de sosyalizm olduğunu belirtmek istedik.

---

39 Marx, *Contribution...*, önsöz; *Le luttes de classe en France - 1848 à 1850*, Ed. Soc., Paris 1946; *Le 18 Brumaire de Louis Bonaparte*, Ed. Soc., Paris 1945; *La Guerre Civile en France 1871*, Ed. Soc., Paris 1946.

Marx'a dönülsün dememizden, onun adının paravana yapılarak, dileyenin görüşlerini, Marx'ın yorumuymuş gibi, bizlere dayatmaya kalkışmasına göz yumulacağı anlamı çıkarılmamalıdır. Sosyalizm yorumculardan çok çekti. Yorum aslında skolastiğe özgü bir yöntemdir. Elbet buna karşın gene de yorum yapılabilir. Ama çeşitli yorumlar tartışmaya açık tutulmalıdır. Kimsenin yorumu tek doğru yorum olarak dayatılamaz. Marx'a dönülmesini, Marx'tan hareket edilmesini önerirken Marx'ın iyice irdelenmesi ve asıl onun önerdiği bilimsel yönteme dönülmesini istiyoruz. Marksizmin, devrime ışık tutması ancak bu şartla olanaklıdır.

DOGMACILARA BEŞ YANIT

TİP YANLISI *YÜRÜYÜŞ*'E YANIT*

Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan (26-30 Ağustos), Leninist örgütlenme modeli üzerindeki yazı dizisine *Yürüyüş* dergisi hakaretler, iftiralar, suçlamalarla yanıt vermektedir. *Cumhuriyet*'te yayımlanan yazı dizisi bilimsel bir tez. Yürüyüş, bunu bir yana bırakarak ve yazdıklarımızı çarpıtarak bizi yazmadığımız şeylerle suçluyor: Sovyetler Birliği'ne küfür ettiğimizi, iftira ettiğimizi ileri sürdükten sonra bize ağır bir dille saldırıyor. Bizi, Sovyetler Birliği düşmanı, komünizm düşmanı, revizyonist olarak göstermeye kalkışıyor. *Yürüyüş*'ün yazarı şöyle yazıyor:

> "Aybar'ın, Sovyetler Birliği'ne ve sosyalist ülkelere karşı ağzına gelen küfrü esirgemediği özellikle dikkati çekiyor. Burjuva propagandasının sosyalizmi karalamak için icat ettiği ne kadar iftira varsa Aybar bunları tekrarlıyor. (...) Aybar, Sovyetler Birliği'ndeki ve diğer sosyalist ülkelerdeki sosyalizme yönelen bu saldırısı için Leninist parti kavramını asıl hedef seçiyor. Aybar'ın bu seçimi, hiç kuşkusuz bir rastlantı değildir. İşçi sınıfı partisi ve Leninist parti öğretisi sosyalizm için mücadelede, sosyalizmin kurulmasında ve işçi sınıfı iktidarının yerleştirilmesinde işçi sınıfının en güçlü silahıdır. Aybar, Leni-

(*) *Yürüyüş*, 12 Eylül 1978, no. 79'da yayımlanan yazı.

nist parti öğretisini hedef alarak iftira kustuğu sosyalist toplumun kurulmasının bu en güçlü aracını tahrip etmeye, yıkmaya çalışmaktadır."

Cumhuriyet'te yazdıklarımın özeti

Yazarın art niyetini göstermek için *Cumhuriyet*'te yayımlanan yazının ana çizgilerini özetleyeceğim. Yazı bir gözlemle başlıyor: Ekim Devrimi'nden bu yana 62 yıl geçmiş olduğu halde sosyalist demokrasi hâlâ kurulamamıştır. Bunun elbet birtakım nedenleri var. Bunlar arasında bir tanesinin, özel bir önem taşıdığı görülüyor. Merkezci örgütlenme biçimini benimsemiş olan komünist partileri bu örgütlenme biçimi dolayısıyla tüm yetkilerin parti yöneticilerinin tekelinde toplanmasına yol açmaktadır. Bu durum giderek yeni bir bürokrasinin doğmasına ve egemen bir sınıf gibi davranmasına olanak vermektedir. Böylece sosyalizm asıl amacına ulaşamamakta, bürokratik bir sapma içine düşmektedir. Yazının belli başlı bölümleri de özetle şöyle:

a- Örgütlenme biçimleri, toplumların üretim tarzına bağlıdır. Her üretim tarzı, amacına ulaşmak için kendine özgü bir üretim biçimi yaratır.

b- Kapitalist üretim tarzının örgütlenme modeli sermayenin merkezleşmesi, yoğunlaşması yasasının gereği olarak merkezci, dikeyine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli bir örgütlenme biçimidir. Bu örgütlenme biçimi, toplumda ayrıcalıklı, egemen bir sınıf olan burjuvazinin çıkarlarına hizmet eden bir makinedir: Emekçileri itaatli ve kolay sömürülen bir emek gücü yığını halinde tutmaya yarayan bir makine... Bu makine "buyuran-buyurulan" ilişkileri üretir. Kapitalist toplumlarda devletten ticaret şirketlerine, siyasal partilerden derneklere, sendikalara varıncaya kadar, tüm burjuva örgütleri yetkilerin dorukta toplandığı piramitler biçimindedir.

c- Leninist parti modeli, burjuva örgüt modelinin aynıdır. O da tıpkı burjuva örgütlenme modeli gibi merkezci, dikeyine hiyerarşiktir, tepeden inme disiplinlidir. O da bir azınlığın (baş-

langıçta profesyonel devrimcilerin, şimdilerde de yeni türeyen bürokrasinin) buyruğunda olan bir makinedir. Lenin'in parti modeli de, "buyuran-buyurulan" ilişkileri üretir. Ve tıpkı burjuva örgüt modeli gibi emekçileri, itaatli bir emek gücü halinde tutmaya yarar.

d- Leninist örgütlenme biçimi sosyalist ülkelerde yeni bir bürokrasinin türemesine ve tüm yetkileri tekelinde toplayarak bir egemen sınıf gibi davranmasına yol açmıştır. Bu örgütlenme biçimi Stalinizmin ortaya çıkışında ve bir sistem haline gelmesinde başlıca etmenlerden biri olmuştur.

e- Merkezci örgütlenme biçimi sosyalist üretim tarzına ve onun insancıl amaçlarına ters düşen bir modeldir. Sosyalizmin gerçekleşmesini, sosyalist demokrasinin kurulmasını engeller. 62 yıllık uygulamalar bunu kanıtlamaktadır.

f- Sosyalist üretim tarzında kamulaştırılmış *üretim ve değiş* tokuş araçları ile üretim yapan emekçilerin egemen sınıf olarak ekonomiden politikaya, politikadan kültür işlerine, boş zamanları değerlendirme işlerine varıncaya kadar toplumun tüm işlerinde doğrudan doğruya söz ve karar sahibi olmaları gerekir. Bu, emekçilerin işleri ortaklaşa düzenlemeleri, ortaklaşa yürütmeleri ve ortaklaşa denetlemeleri demektir. Piramit biçimindeki merkezci örgütlenmeler buna olanak vermez. Merkezci burjuva örgüt modeli ile sosyalizm kurulamaz, amacına varamaz. Nitekim varamamıştır. Emekçi yığınlarının, işçi sınıfının, gerçekten egemenliğini sağlayacak olan sosyalist örgütlenme modeli yatay, iç içe halkalar biçiminde düşünülebilir.

g- Sosyalist örgütlenme modelinde politik kararları emekçilerin alması gerekir: Tüm yetkiler emekçilerden oluşan dış halkada, yani tabanda toplanır. Tabanın seçtiği ve gerektiğinde her an görevden alabileceği yöneticiler iç halkaları oluştururlar. Yöneticilerin aldığı kararları taban veto edebilir. Ancak bu biçimde bir örgütlenme ile emekçiler gerçekten egemen sınıf haline gelirler.

Yürüyüş'teki yazı bu tezlerin bir eleştirisi değildir; bu tezler vesile yapılarak bize saldırılmaktadır. *Yürüyüş*'ün yazarı için bu tezlerin doğru olup olmamasının hiçbir önemi yoktur. Onun

için önemli olan Türkiye solunun bağımsızlığı için savaşım veren bir hasmı saf dışı etmektir. On yıl önce de yazarın efendileri aynı karalama yöntemini kullanarak sosyalist olmadığımızı ileri sürmüşlerdi, Çekoslovakya'nın işgaline karşı çıkmamız üzerine. Karalama yöntemini, kuşkusuz *Yürüyüş* yazarı ve efendileri bulgulamadı. Karalama, Stalin zamanında geliştirilmiş ve o günden beri uygulanan bir yöntemdir.

Stalinci karalama yöntemi

Stalin, hasımlarını hep bu yöntemle saf dışı etmiştir. Moskova davaları, bu yönteme dayandırılmıştır: Yok edilmesi önceden kararlaştırılmış olan kişiler yalandan örülmüş dosyalarla mahkeme önüne çıkarılmış ve işkence ile elde edilmiş itiraflarla hüküm giymişlerdir. Bu yöntemde yalan gerçeğin yerini alır. Aslında ilkel bir yöntemdir bu: Hasmı çamura batıracaksınız; çamur onun davranışlarına, düşüncelerine bulaşacaktır. Gerçekle hiç ilgilenmeden, hasma boyuna çamur yağdıracaksınız. Bir süre sonra asıl gerçeği örten, çamurdan bir gerçeğin ortaya çıktığı görülür. Bir bilimsel tartışma mı söz konusudur? Bir politik tartışma mı söz konusudur? Tartışma konusunu bir yana bırakıp, daha doğrusu onu vesile yapıp hasmınıza saldıracaksınız. Yalanla, iftira ile saldıracaksınız; hasım yıkılana kadar. Hasım yıkılınca, tartışma konusu da çürümüş olacaktır. Bir taşla iki kuş...

Aslında bu, kapalı rejimler için icat edilmiş bir yöntemdir. Açık rejimlerde, yani iftiraya uğrayanın mahkeme kanalı ile yanıt verme hakkına sahip olduğu ülkelerde bu yöntemle sonuç alınamaz. Ama Stalinci partiler, açık rejimlerde de, parti içi tasfiyelerde ve politik tartışmalarda, bu yöntemi kullanmışlardır; hâlâ da kullanmaktadırlar.

Yürüyüş bu yöntemle saldırıyor. Kendileri için talihsiz bir deneme. Çünkü biz uzun yıllardır halkın gözleri önündeyiz; yaşantımız, savaşımımız apaçık ortada. Bundan dolayı benim Sovyetler Birliği düşmanı falan olmadığımı, inanmış bir sosyalist olduğumu politika ile az çok ilgilenen, hemen herkes bilir. Kapitalizmin, emperyalizmin karşısında olduğumu da her-

kes bilir. Türkiye'ye ilk el attığı günden beri halkımızı Amerikan emperyalizmine karşı çıkmaya çağırıyorum; 1947'den beri. Bundan dolayı kimsenin *Yürüyüş*'ün karalamalarına inanacağına ihtimal vermem.

Bağımsızlığı savunan bir sosyalistim. Yazar ve efendileri gibi yalnız Amerika'ya karşı bağımsız kesilenlerden değiliz. Uluslararası ilişkilerin bugünkü halinde, sosyalist olarak, ulusal bağımsızlığımızın ve Türkiye sosyalizminin bağımsızlığının sadece ABD emperyalizmine karşı değil herkese karşı, Sovyetler'e, Çin'e ya da herhangi bir sosyalist devlete karşı da korunması gerektiğine inanmaktayız. Macaristan'ın, Çekoslovakya'nın, Sovyetler tarafından işgal edildiği; Vietnam'la Kamboçya'nın savaştığı; Çin'le Sovyetler Birliği'nin kanlı bıçaklı olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Türkiye sosyalistleri olarak sosyalizmi emekçilerimizin gücü ile kuracağımızı; Sovyetler'in ya da Çin'in koltuğu altında sosyalizmin gerçekten kurulamayacağını bilmeliyiz. Oysa bugün Türkiye'de birtakım "model" ithalatçıları var; Türkiye solunu Moskova'nın ya da Pekin'in dümen suyuna sokmak isteyenler var.

Yürüyüş yazarının talihsizlikleri

Yürüyüş, Moskova çizgisini savunuyor. Hemen her sayısında Sovyetler Birliği'ne hayranlıklarının, koşulsuz bağlılıklarının kanıtlarını sergilemektedirler. Mide bulantısı veren sayfalar dolusu övgüler. Böylesine tek yanlı bir bağlılığa dostluk denmez. Bunun başka bir adı olmalıdır. Türkiye'de Sovyet çizgisindeki fraksiyonlar kendi aralarında sadakat yarışındalar. Her biri Sovyetler Birliği'ne en bağlı olanın kendisi olduğunu kanıtlamaya çalışıyor. *Yürüyüş*'ün bize saldırısını bir de bu açıdan değerlendirmek gerekir sanırım. Ne var ki, *Yürüyüş* yazarının bilgi dağarcığı boş olduğundan saldırıları yanlışlarla dolu. Kaş yapayım derken göz çıkarıyor. Bunlardan önemli saydıklarımı belirtmek istiyorum.

1- Yazarın Marx'ı hakkıyla okumadığı, okudukları özerinde düşünmediği anlaşılıyor. *Cumhuriyet*'teki yazının Marx'la ilgili bölümleri yazarı iyice şaşırtmış. Kafasındaki Stalinci şemala-

ra Marx'tan yaptığım alıntıları bir türlü yerleştiremediği için yazar, Marx'ı "şaşı gözle okuduğumuz" sonucuna varmış. Marx'ın dayatılmış zorunlu çalışma ile özgürlüğün ters orantılı olduğu hakkındaki görüşü, "emek kahramanı" edebiyatıyla kafası ütülenmiş, acemi ve dağarcığı boş yazara pek ters gelmiş. Oysa biz kaynak gösterdik; tekrarlayalım: *Kapital*, c. 3. (s. 198-199, Ed. Soc., 1960). Yazarımız, "şaşı gözle mi" olur, gözlükle mi, gözlüksüz mü olur bilmem ama bilimsel sosyalizmle ilgili bir tartışmaya girmeden önce mutlaka Marx'ı iyice okumalı ve kafasını Stalinci şemalardan kurtararak onu anlamaya çalışmalıdır.

2- Ama bay yazar yalnız Marx'ı değil bunca hararetle savunduğu Lenin'i de pek okumuşa benzemiyor. Leninist örgütlenmenin dayandığı ilkeleri "burjuva propagandasının işçi sınıfı partisini karalamak için kullandığı sıfatlar" olarak niteleyen yazar, bizi bir kez daha burjuvazinin propagandasına hizmetle suçluyor. Ağlamalı mı, gülmeli mi? Ama bu sıfatlar(!) arasında merkezciliği saymadığına bakılırsa akılınca bir kurnazlık yapıyor. Merkezciliği gizlerse, öteki ilkeleri burjuva sıfatı olarak yutturabileceğini sanıyor. Oysa dikeyine hiyerarşik örgütlenme biçimi, tepeden inme disiplin, kalımlı yöneticilik gibi uygulamalar merkezcilikten kaynaklanmaktadır. Bunlar burjuva propagandasının yakıştırmaları değil Lenin'in savunduğu ilkelerdir. Lenin, partisini yukarıdan aşağı kurulmuş bir öncü müfreze olarak görür. Katı merkezci, demir gibi disiplinli olan bu örgütün kalımlı yöneticiler tarafından yönetildiğini ve bir yığın örgütü olmadığını Lenin'i az çok okumuş herkes bilir. Yazarın her derde deva olarak gördüğü demokratik merkezcilik, merkezci ve dikeyine hiyerarşik bir örgüt modelini düşündürmek gerekirken, merkezcilikten hiç söz edilmemesi ve dikeyine hiyerarşinin burjuva propagandasının bir karalaması olarak gösterilmesi gerçekten yazar hesabına bir talihsizliktir. Yineleyelim: Merkezcilik, dikeyine hiyerarşi, tepeden inme disiplin, kalımlı yöneticilik vb. Leninist örgütlenme modelinin vazgeçilmez öğeleridir.[1] Galiba bu kadar yeter.

1 Lenin, Œuvres, c. 5, s. 355-534, özellikle 465, 476; c. 6, s. 248-255; c. 7, s. 215, 261, 271, 272, 281; c. 31, s. 26-29.

3- Yazar, ya kurnazlığı çok ileri götürdüğü için bu kendi aleyhine dönüyor ya da Lenin'i gerçekten okumamış... "İhanetin cezası ölümdür" yazdığım için beni yalancılıkla suçluyor. Oysa bunu da yazan gene Lenin: "Gerçekten devrimci bir örgütün artık güvene layık olmayan bir üyesinden kurtulmak için hiçbir vasıtayı kullanmaktan kaçırmayacağını da deneyleri ile bilirler [örgüt üyeleri]. Ayrıca bizde, Rus ve uluslararası devrimci çevrelerde arkadaşlık görevlerine ihanet edilmesini acımasız bir sertlikle cezalandıran ve tarihi çok eskilere uzanan oldukça gelişmiş bir de kamuoyu vardır."[2] Demek ki, "ihanetin cezası ölümdür" diye yazmış olmamız yalan falan değil. O halde doğruyu yalanmış gibi göstermeye kalkışmanın adı ne oluyor acaba?

4- Bir de 1903 Kongresi konusu var: "Lenin bu kongreyi 4 oy farkla aldı" diye yazmamız Martov'un avukatlığını yapmak, Lenin'e dil uzatmakmış... Londra Kongresi'ni 4 oy farkla kazandıklarını Lenin kendisi yazar.[3] Evet, konuyu uzatmayalım; Yazarımız ya fazla kurnaz ya fazla cahil. Ama her halde dürüst bir tartışmacı değil.

5- Yazar, Stalin zamanının kanlı icraatından, düzmece davalarında söz etmiş olmamı da iğrenç bir iftira olarak niteliyor. Hazret yanlış kapı çalıyor. Bunun hesabını benden değil, ahrette Kruşçef'den sormalıdır. Çünkü herkesin bildiği gibi, Stalin'in suçları 20 Kongre'de partinin genel sekreteri tarafından açıklanmıştır.[4]

6- Sovyetler Birliği'nde yönetimin yeni türeyen bir bürokrasinin tekelinde olduğunu yazmam da bir burjuva karalamasıymış, yazara göre. Oysa bürokrasi tehlikesine Lenin, devrimden hemen sonra parmak basmıştır. Son yazılarında parti saflarında da bürokratların türediğini yazar. Rejimi bu beladan kurtarmak için bir dizi önlemler önerir. Tüm yetkilerin, parti yöneticilerinin tekelinde toplanmış olmasını ise proletarya diktatörlüğünün doğal bir sonucu olarak görür. Merkez komitesinin gerçek

2 Lenin, *Que Faire?*, s. 141.

3 Lenin, *Œuvres*, c. 7, s. 358.

4 Kruşçev, *Rapport Secret...*, s. 32-46.

bir oligarşi oluşturduğunu, onun direktifi olmadan devlet dairelerinin önemli hiçbir işi ele alamayacaklarını yazar.[5] Yazar buna ne buyurur acaba? Yazarın bu küçük oyunlarını burada noktalayalım; inciyi sona sakladık.

7- Meğer sosyalist örgütlenme biçimi olarak önerdiğimiz "yatay" örgütlenme burjuva örgütlenme modeliymiş. Elbet merkezciliği sosyalizme mal ederseniz "yatay" örgütlenme de burjuvazinin nasibi olur. Ama bilimin bu gibi fantezilere tahammülü yoktur. Yazar, toplumun ekonomik yapısı ile örgütlenme biçimi arasındaki bağlılığı ve gözlemlerin ortaya koyduğu gerçekleri bir yana bırakarak, "Devlet aygıtından siyasal partilere, işveren sendikalarından uluslararası tekelci örgütlere kadar, burjuvazinin bütün sınıfsal örgütleri bu iki özelliğin aynı yapı içinde birleştirilmesine dayanır," diye yazıyor. Kapitalin merkezleştiği, yoğunlaştığı bir üretim tarzında, örgütlenme hiç yatay olabilir mi? Nitekim değildir, olmamıştır. Devletten çokuluslu şirketlere varıncaya kadar irili ufaklı tüm burjuva örgütleri merkezcidir, piramitler biçimindedir. Yazara, burjuva anayasalarını, şirket statülerini, dernek ve parti tüzüklerini okumasını öneririz. Yazar anlaşılan, çokuluslu şirketlerin yaygın oluşunu, yatay örgütlenme sanmış...

* * *

Gerçekleri yadsıyarak sosyalizme hizmet edilemez. Son 62 yıllık uygulamanın muhasebesini pembe gözlüklerle yapmanın ne sosyalizme ne Sovyetler Birliği'ne ne de öteki sosyalist ülkelere bir yararı vardır. Zararı ise pek çoktur. Sosyalist ülkelerin gerçek dostları, her şeyi alkışlayanlar değil, yanlışa yanlış diyebilen gerçek sosyalistler, bağımsız sosyalistlerdir. Birçok sapmanın kaynağında Leninist parti modeli bulunuyor. Bunu görmezlikten gelirsek sosyalizme zarar veririz. Devrimin kurumlaşması Leninist örgütlenmenin yarattığı sapmaların kuşkusuz en korkuncudur. Çünkü böylece devrim, bürokratik makinenin aracı haline gelir ve karşı devrime dönüşür.

Teorilerin eskimesi, yanlışlarının zamanla ortaya çıkması do-

5 Lenin, *La Maladie...*, s. 26.

galdır. Bundan 75 yıl önce benimsenmiş bir örgütlenme modelinin sosyalizme ters düştüğü uygulamada ortaya çıktıktan sonra, ona hâlâ dört elle sarılınamaz. Sarılanların özel çıkarları olsa gerektir. Marksizm bir bilim dalı olarak, kendi kendini gerçeğin ölçütünde boyuna yeniler. Yenilemek zorundadır. Yenilemezse, bilim olmaktan çıkar dogmaya dönüşür.

Eylül 1978

TEP YANLISI *BAĞIMSIZ TÜRKİYE*'YE YANIT*

1- Yazı imzasız. Kişiliğini gizleyerek imzasız ihbar mektubu gönderir gibi bilimsel tartışma yapılmaz. Yazıda, "Örgütlü eylem için sorumlu bir proleter devrimcisi" olarak adı verilmeden tanıtılan ve yazının sahibi olduğu anlaşılan kişi, her şeyden önce, yazdıklarının sorumluluğunu açıkça üstlenmeyi öğrenmelidir.

2- Bilimsel tartışmalar, üstelik dürüst yapılmak gerekir. Tartışmanın konu dışına çıkarılmasına, suçlamalarla dikkati başka yana çekerek hile yapılmasına izin verilemez. Örneğin görecelik teorisi tartışılırken Einstein'ın Yahudi olduğu için bu teoriyi Siyonizme yardım amacıyla ortaya attığı ileri sürülemez.

3- "Anti-Komünizm Bayrağı Yeni Ellerde" başlığı ne tür bir yazı karşısından olduğumuzu açıklıyor. "Sorumlu proleter devrimcisi" yazar, boyunu aşan bir tartışmaya girişmektense, artık ipliği pazara çıkmış da olsa, anti-komünizm, anti-Sovyetizm suçlamalarıyla işin içinden sıyrılmayı ve devrimci görevini(!) bu biçimde yerine getirmeyi yeğlemiştir.

4- Sovyetler Birliği'nin düşmanı olmadığımı, anti-komünist olmadığımı, 1947'den beri Amerikan emperyalizmine kar-

(*) *Bağımsız Türkiye*, 02.10.1978, no: 58'de yayımlanan yazı.

şı çıktığımı, sosyalizm için savaştığımı cümle âlem bilir. Ama kuyrukçu olmadığımı da cümle âlem bilir sanırım. Henüz emekleme çağında olan sosyalizmin birtakım zorluklarla karşılaşması doğaldır Doğal olmayan, bozukluklara göz yumulmasıdır. Bunların nedenlerini araştırmak her sosyalistin görevidir. Bozukluklar ancak böyle düzeltilir. Susanlar, her şeyi pespembe göstermeye çalışanlar, anti-komünizmin ekmeğine yağ sürmektedirler. Sosyalizmin, sosyalist ülkelerin asıl düşmanları bu gibilerdir.

5- Bozuklukların bir sürü nedeni var kuşkusuz. Nedenlerden biri ve bizce başta geleni, sosyalizme ters düşen bir örgütlenme biçiminin benimsenmiş olmasıdır. *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan (26-30 Ağustos) yazı dizisinde bu sorunu incelemeye çalıştık. Örgütlenme sorununu Marksist teori açısından ele aldık. Toplumun üretim tarzına sıkıca bağlı olan örgütlenme biçiminin egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eden bir makine olduğu sonucuna vardık. Ve gördük ki, merkezci, dikeyine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli Leninist parti modeli aslında bir burjuva örgütlenme biçimidir. Bu yazı dizisi, "bağnaz sosyalistlerin" şiddetli ve çoğu kez terbiyesiz tepkilerine yol açmıştır. Ama hiçbiri tezlerimizi bilim düzeyinde tartışmaya yanaşmamıştır.

6- Bağımsız Türkiye de bunlar arasında. Örgütlenmeyle ilgili iddialarımızı bir yana bırakarak, anti-komünizm, anti-Sovyetizm suçlamaları ve birtakım mütalaalarla yetinmiştir. Sadece, sosyalist ekonominin merkezci bir plana bağlanmış olmasında merkezciliğin sosyalizme de özgü olduğu sonucunu çıkarmıştır. Ayağı yere basmayan bir sav. Çünkü önce bu konuda ortaya attığımız tezlerin çürütülmesi ve sosyalist üretim tarzının merkezci bir örgütlenmeyi zorunlu kıldığının kanıtlanması gerekir. Sosyalist ülkelerde merkezci, buyurucu bir planın uygulanması, merkezci örgütlenmenin sosyalizmle bağdaştığını asla kanıtlamaz. *Cumhuriyet*'teki yazılarda merkezci örgütlenmenin kapitalist üretim tarzına bağlı, sermayenin yoğunlaşması ve merkezleşmesi yasasına paralel ve sömürücü bir azınlığın, burjuvazinin, çıkarlarına hizmet eden bir model olduğu iddia edil-

mektedir. Bu iddiaya göre örgütlenme, egemen sınıfın ideolojisini sosyal pratiğe bağlayan bir köprüdür ve toplumun siyasal ve/veya hukuksal üst-yapılarının bir parçasıdır. Yazar, ortaya konan bu tezleri tartışmıyor; sadece merkezciliğin, plan dolayısıyla, sosyalist toplum için de geçerli olduğunu iddia etmekle yetiniyor.

7- Yazar, sosyalist ülkelerde planın merkezde hazırlanıp, tepeden inme buyruklarla uygulanmasından merkezciliğin sosyalist ekonominin vazgeçilmez bir öğesi olduğu sonucunu çıkarmış olmalı. Oysa sosyalist ülkelerde planın merkezci ve buyurucu olması sosyalist ekonominin bir gereği değil merkezci örgütlenmenin tüm yetkileri merkezde toplanmış olmasının kaçınılmaz sonucudur. Lenin, merkez komitesinin gerçek bir oligarşi oluşturduğunu ve merkez komitesinin direktifi olmadan devlet dairelerinde önemli hiçbir işin görülemeyeceğini söyler.[1] Birkaç yıl sonra Sovyet ekonomisi beş yıllık planlara bağlanınca, elbet bu önemli konu da merkezin yetkileri içine girdi: Beş yıllık planlar merkezin direktifine uygun olarak hazırlandı ve buyruğu ile uygulandı. Yazar, planın merkezci, tepeden inme olmasını planın, ekonominin tümünü kapsaması ve zorunlu olması ile birbirine karıştırıyor besbelli. Sosyalist ekonomi planlı bir ekonomidir. Ama planın merkezci ve tepeden inme olması gerekmez. Çünkü kamulaştırılmış olan üretim ve değiş tokuş araçları "doğrudan yöneticiler"in kardeşçe dayanışması, işbirliği etmesi biçiminde çalıştırılacak, ortaklaşa yönetilip denetlenecektir. Bu da, planın tabanda hazırlanmasını, plan hedeflerinin yatırım hacimlerinin ve normların işçiler, köylüler, emekçilerce saptanmasını zorunlu kılar. Plan uzmanları, işçiler ve köylüler arasında çalışırlar. Böylece plan, ekonominin tümünü kapsadığı ve zorunlu olduğu halde merkezci, tepeden inme buyrukçu değildir. Sosyalist ekonominin merkezci bir planı zorunlu kıldığı, dolayısıyla merkezciliğin sosyalizmde de geçerli olduğu hakkındaki görüş yanlıştır.

8- Yazar, Leninist parti modelinin, bürokratlaşmanın etmenlerinden biri ve başlıcası olduğu hakkındaki iddialarımıza kar-

1 Lenin, *La Maladie...*, s. 26.

şılık "öncü parti"ye mal ettiği bir dizi başarıyı sıralamak ve övgüler yağdırmakla yetiniyor. Ordu tipi örgütlenmeler sömürücülüğün tarihinde sonuç alıcı bir silah olmuştur. Bundan dolayı yazarın, Lenin'i izleyerek, bir savaş örgütü olarak nitelediği "öncü parti"nin başarılar elde etmiş olduğunu ileri sürmesi eşyanın doğasına uygundur. Sorun bu değildir. Sorun, böyle bir örgütün sosyalizmle bağdaşıp bağdaşmadığıdır. Yani merkezci, dikeyine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli ve ilke olarak emekçi yığınlarını dışlayan bir örgütlenme modeli ile sosyalizme gidilip gidilmeyeceğidir. Sorun, elde edilen yengilere karşın, Ekim Devrimi'nden 62 yıl sonra sosyalist demokrasinin hâlâ kurulamamış olmasında bu ordu tipi örgütlenmenin rol oynayıp oynamadığıdır. Sorun, yığınları dışlayan, "öncü parti" kavramının kendisidir. Yazar, bu sorunların hiçbirine el atmak cesaretini göstermemiştir.

Bağımsız Türkiye'deki yazıda ileri sürdüğümüz görüşlerle doğrudan doğruya ilgili olmayan kimi konulara da yer verilmiştir. Bunlara kısaca değinmekte yarar görüyorum:

a) Yazar, bir sağ sapma olarak nitelediği Avrupa komünizmini Türkiye'ye ithal çabasında olduğumuzu ileri sürüyor. İddia gülünç. Bu işlerle ilgilenen herkes bilir ki, yıllardır "model" ithalatçılığına karşı çıkmaktayız. Yıllardır Tanzimatçı kafalarla sosyalizme gidilemeyeceğini söyleriz. Yıllardır Marksizmden kaynaklanan, bağımsız, anti-bürokratik, Türkiye'ye özgü bir sosyalizm için savaşırız. İşçilerin, köylülerin yönetimi doğrudan doğruya ele almalarını savunuruz yıllardır. Eski TİP'in "nasırlı eller meclise" sloganını hâlâ anımsayanlar vardır sanırım. "Güler yüzlü sosyalizm", "insancıl, özgürlükçü sosyalizm" gibi sloganlar da pek çoklarınca unutulmamış olsa gerektir. 1962 yılında, henüz Avrupa komünizminin adı sanı yokken işçi sınıfımızın demokratik öncülüğü dolayında toplanmış devrimci bir emekçi gücün demokratik yoldan iktidara gelmesini, köklü dönüşümler, atılımlarla sosyalizmle yol açmasını ve ulusal bağımsızlığa sahip çıkmasını önermiştik.[2] Bütün bunlar ortada dururken, 40 yıllık "model" ithalatçısı ve de ithal malı "Milli

2 Bkz. Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, md. 2/3, İstanbul 1962.

Demokratik Devrim" stratejisinin Türkiye mümessili olarak bilinen yazar, şimdi çıkmış karşımıza bizi "model" ithalatçılığıyla suçluyor; bize bağımsızlık dersi vermeye kalkışıyor.

b) Yazar, Avrupa komünizmini sağ oportünizm olarak niteliyor. Neden? Çünkü içerde kurulu sömürü düzeniyle uzlaşmaktaymış. Dışarıda ise proleter enternasyonalizmine ters düşen bölgecilik politikası izlemekte imiş. Bu suçlamalar yanılmıyorsam Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin iki yıl önce toplanan 25. Kongresi'nde yoğunlaşmıştı. Teorik bir kılıfa sokulmak istenen bu suçlamalar gerçekte İtalyan Fransız partileri başta olmak üzere kimi komünist partilerinin sosyalizme giden yolu ülkelerinin tarihsel koşulları içinde, hiçbir müdahaleye olanak vermeden bağımsızca arayacaklarını ilan etmiş olmalarının, Sovyet liderliğine yeni bir baş kaldırış sayılmasından kaynaklanmaktaydı. Proletarya enternasyonalizmine, Marksizm-Leninizme neyin uygun, neyin ters düştüğünü 62 yıldır hep Sovyet yöneticileri saptamışlardır. İdeolojik ve politik liderliklerinin Yugoslavya ve Çin'den sonra bir kez daha reddedilmesi Sovyet yöneticilerini Doğu Bloku'nun geleceği bakımından kaygılandırmaktadır. Oysa Avrupa komünistleri 1917 modelinin kendi ülkeleri için geçerli olmadığını ileri sürmek ve kendilerine özgü bir yol izlemek hakkına elbet sahiptirler; gerek ideolojik bakımdan gerek politik bakımdan, Avrupa komünizmi ne yaptıklarını bilecek yaşa gelmiş olan Avrupalı komünist partilerinin seçtikleri yoldur. Kimsenin müdahaleye ya da düşmanca suçlamaya hakkı yoktur. Ancak dostça uyarılar ve eleştiriler yapılabilir. Nitekim biz de Leninist örgütlenme biçimine bağlı kalırlarsa demokratik amaçlarına ulaşamayacaklarını söylüyoruz.

c) Yazar, "Burjuva demokrasisi geleneklerine sahip olmayan Türkiye için, Avrupa komünizmi kel başa şimşir taraktır," diyor. Yazarın neyi kastettiği açıkça anlaşılmıyor. "Kel başa şimşir taraktır" derken, Türkiye'de demokratik yoldan sosyalizme geçilemeyeceğini mi kastediyor? Bu görüşü paylaşmak olanaksızdır. Avrupa komünizminin örnek alınması söz konusu değildir. Biz Avrupa komünistlerinden yıllar önce Türkiye'de gelenekleri, görenekleri, kültürü ve politik kurumlarıyla toplu-

mu içinden kazanarak, yani demokratik yollardan emekçiler iktidarı kurulabileceğini ve sosyalizme geçiş yolunun açılabileceğini ileri sürdük. Bu inancımızı koruyoruz. Türkiye halkı herhangi bir geri bırakılmış ülke halkıyla bir tutulamaz: Çağdaş uygarlığa yönelik hareketlerin tarihi bizde oldukça eskidir; hemen hemen Fransız Devrimi'yle yaşıt. Halkımızın yüzlerce yıl ceberut bir devletin boyunduruğunda yaşamakla kazanılmış deneyimleri var. Halkımızın insan sevgisi, insana saygıyla dopdolu bir kültür hazinesi var. Ayrıca parlamenter demokrasi yolunda 1876'dan beri adımlar atıldığı, ilk seçimlerin 1877'de yapıldığı ve 1946'dan beri halkımızın oy hakkına sahip çıktığı da unutulmamalı. Resmen bilinen ilk grevin 1872 de yapıldığı, grevi yasaklayan yasanın 1845'te yürürlüğe konduğu da unutulmamalı. Türkiye'de demokratik yoldan sosyalizme geçişin koşulları vardır. Bu, biçimsel demokrasinin duvarları içinde hapsolunacağı biçiminde anlaşılmamalı. Bu, emekçi halkımızın doğrudan doğruya kendisinin yönettiği çeşitli örgütlerin aracılığıyla ideolojisi, insancıl kültürü ve ekonomik potansiyelini bilinçle harekete geçirerek demokrasiyi "fethetmesi"dir ki, sosyalizmi gerçekleştirmenin de zaten başka yolu yoktur.

d) Kısaca ATÜT hakkındaki iddialara da değelim: Yazar, ATÜT tezlerini Bolşeviklerin olsun, Çin komünistlerinin olsun reddetmiş olduklarını belirterek, kendisi de ATÜT'e karşı çıkıyor. Bu karşı çıkış biçimi de bir bağımsızlık örneği olsa gerektir! Stalin'in beşli şemasında yer vermediği ATÜT, Marx'ın önemle üzerinde durduğu, ana çizgilerini açıkladığı bir üretim tarzıdır.[3] ATÜT'ün aforoz edilmesinin nedeni yazarın sandığı gibi gelişmeyi engelleyici yapıda olması değildir. Çünkü Batı kapitalizmi bu gibi toplumların son örneklerinin kabuğunu çoktan kırmıştır. Aforozun asıl nedeni toprağın, kabilenin mülkiyetinde bulunduğu, yani bir çeşit kolektif mülkiyet rejiminin yürürlükte olduğu ATÜT'ün yöneticiler grubunun toprak rantına el koymasına engel olmamış olmasıdır. ATÜT üzerindeki tartışmaların günümüzün bürokratik sapma içindeki sosya-

3 Marx, *Fondements de la critique de l'économie politique, Grundrisse*, c. 1, Ed. Anthropos, Paris 1969, s. 453 vd.

list devletleriyle bir paralellik kurmasına yol açmasından korkulmuştur. Stalin ve ideologları, kolektif mülkiyetle sömürünün ortadan kalktığı hakkındaki iddialarının Marx ve Engels'in ATÜT'le ilgili görüşlerine dayanılarak çürütülmeye kalkışılmasına olanak vermek istememişlerdir.

e) Yazar, "Ülkemizde devrimin çıkarları sosyalist sistemle ["sosyalist ülkelerle" demek istiyor – M.A.A.], dayanışmayı emreder. Bu dayanışmayı zedeleyen her tutum ve davranış devrimciliğe ters düşer. Bizim için önde gelen sorun sosyalist ülkelerde sosyalist demokrasinin kusursuz olup olmaması değildir," diyor. Yazar, Türkiye'de devrimin ancak Sovyetler Birliği'yle dayanışma ve sıkı işbirliği(!) halinde bulunmakla gerçekleştirilebileceği inancında. Biz bu teslimiyetçi görüşün kesinlikle karşısındayız. Devrimi emekçi halkımız kendi gücüyle gerçekleştirecektir. Hele Sovyetler'in desteğini kaybetmemek için orada sosyalist demokrasi kurulmamış da olsa göz yumulmalı anlamına gelen tümceye ne demeli? Sosyalist ülkelerde görülen aksaklıkları eleştirmek her namuslu sosyalistin görevidir. Tanzimatçı kafalı kimi eski tüfeklerin kavrayamadıkları bir konudur sosyalizmin Sovyetler Birliği'nin koltuğunda kurulamayacağı gerçeği.

f) Yazar, bir anıdan da söz ediyor: 27 yıl önce, "Örgütlenmeden sorumlu proleter devrimcisi" olarak tanıtılan kişi bana rastlamış ve aramızda şöyle bir konuşma geçmiş: "Proleter devrimcisi", Nazım Hikmet'in Moskova radyosundan Stalin'i övmüş olmasını, ona "babam, gözlerimin nuru" demiş olmasını kınamış; ben ise savunmuşum. Bir Fransız dergisinde "Sovyet insanı" hakkında yayımlanmış bir makalenin kimi yerlerini "proleter devrimcisi" eleştirmiş; ben ise tümüyle savunmuşum. Ve de *Ne Yapmalı*?'nın örgütlenme konusunda son sözü söylediğini iddia etmişim. Bir tek buluşmada ne de çok konu üzerinde konuşmuşuz! "Proleter devrimcisi"nin belleğinin kusursuzluğuna hayran kalmamak da olanaksız. Sanki banda alınmış gibi konuşmamızı tane tane naklediyor. Ne var ki, önemsemediğim için olacak bu konuşmayı hiç mi hiç anımsamıyorum. "Proleter devrimcisi" ayrıca o günlerde bağnaz bir Stalinci ol-

duğum halde bugünkü 180 derecelik dönüşümün nedenini de soruyor. 40 yıl önce neleri savunmuşsam, bugün de aynı şeyleri savunuyorum. Gene bilimsel düşünceyi savunuyorum; gene insancıl değerleri savunuyorum; gene bağımsızlığı, demokrasiyi, sosyalizmi savunuyorum. Hiçbir konuda bağnaz olmadım. 40 yıllık yazılarım ortadadır. Bu 40 yıl içinde pek çok şeyler de değişti elbet. Olaylar, kişiler, zaman içinde daha belirgin çizgilerle ortaya çıktılar. Bu arada Stalin'in de gerçek yüzünü görme olanağını bulduk. "En değerli hazinemiz insandır" yazarı Stalin'le, Kruşçev'in raporunda cinayetleri açıklanan Stalin'in aynı kişi olmadığını öğrendik. Bugün daha iyi sosyalist olmaya çalışıyorum. Yazar da aynı şeyleri söyleyebilir mi acaba?

g) Bu yanıtı ben de bir anı ile bitirmek istiyorum. Benimkisi öyle 30 yıl gerilere giden bir anı değil, son DİSK Kongresi'nde geçmiş bir olay: Yanımdaki koltuk boştu. "Proleter devrimcisi" gelip oturdu. Dereden tepeden konuştuk. Derken mikrofon bozuldu ve kürsüdeki konuşmacı sustu. Dakikalar geçiyor, onarım bir türlü bitmiyordu, "Proleter devrimcisi"ne dedim ki, "Eskiden mikrofon mu vardı? Konuşmacı devam etsin." Devrimcimiz hemen onayladı: "Elbet," dedi, "Kışlık Saray'ın önünde Lenin mikrofonla mı konuştu!" Dayanamadım, "Yahu mikrofon konusunda da mı Lenin? Sultanahmet Alanı'nda Halide Edip Hanım'ı hatırlasana," dedim. Bu Tanzimatçı kafalı devrimciler "şablonculuğa" karşıyız da deseler işte hep böyledir: Mikrofon konusunda bile Lenin ustayı, Stalin ustayı, Mao ustayı örnek alırlar.

h) Yazar bir de eski TİP'in kötü kaderinden söz etmeye kalkışıyor. Kışkırtmalarıyla solu 12 Mart tuzağına itmiş olanların ve TİP'i parçalayanların tarihin ağzıyla konuşmaya yeltenmeleri sadece gülünçtür. Bu gibiler Lady Macbeth gibi ellerindeki silinmeyen kırmızı lekeyi ömürleri boyunca taşımaya mahkûmdurlar.

Kasım 1978

YENİ ÜLKE'YE YANIT*

Dogmacı baylar ve bilimsel tartışma

Lenin'in örgütlenme modeli üzerine yayımladığım yazıya şimdiye dek verilen yanıtlar bu önemli soruna ne yazık ki, ışık tutmuyor. Zaten yanıtlardan hiçbiri örgütlenmeyi konu almıyor. Leninist parti modelini eleştirmem vesile yapılarak, bu yanıtlarda bana küfrediliyor, kara çalınmak isteniyor. Solun birbirine düşman cephelerinden gelen yanıtlar, hayret uyandıracak derecede birbirine benziyor. Hepsi de aynı tepkileri göstermiş; yanıtları hemen hemen aynı tümcelerden oluşuyor. Yanıtlar adeta Pavlov refleksinin mekanizmasını yansıtıyor. Yanıtların aynı basitlikteki saldırılardan ibaret olması (anti-komünizm, anti-Sovyetizm, işçi sınıfının en güçlü silahını elinden alarak burjuvaziye hizmet etmek gibi basmakalıp karalamalar), bunların gerçekten Marksist olmayan, bilime sırt çevirmiş kafalarca kaleme alındıklarını kanıtlıyor. Öyle ya, bunlar bilimsel düşünceye bağlı, gerçeği arayan kafalar olsa, üstelik Leninist parti modelinin de gerçekten işçi sınıfının en güçlü silahı olduğuna bilimsel bir doğru olarak inanmış bulunsalar Leninist parti-

(*) "Lenin'in Yadsınması...", *Yeni Ülke*, Ekim-Kasım-Aralık 1978, no: 5'te yayımlanan yazı.

nin burjuva modelinde bir örgüt olduğu ve bu biçim bir örgütlenme ile sosyalizmin kurulamayacağı, nitekim kurulamadığı iddiasına küfürle, çocukça karalamalarla değil akıl ve bilim yoluyla gerçekleri konuşturmaya çalışarak yanıt verirlerdi. Ne yazık ki, Moskovacısı'nın da, Pekincisi'nin de kafa yapıları bir konuyu bilimsel olarak tartışmaya elverişli değildir. İnançlarının eleştirilmesine bağnaz bir din adamından farksız tepkiler göstermektedirler. Düşünmemenin karanlığı içindedirler. Ve bu tepkiyi, Marksizm gibi insanlık düşüncesinin en aşamalı bir bilim teorisini sözde savunmak için göstermektedirler.

Oysa insanlık kör inançlardan, gizemli doğrulardan, kişileri tanrılaştırmaktan kurtulabilmek için yüzyıllar boyunca yürekli, sabırlı ve inanlı bir savaş vermiştir. İnsanlık, doğrunun, nesnel gerçeklerin ölçütünde, pratiğin ölçütünde kanıtlamak gerektiği düşüncesine ulaşana dek pek çok kurbanlar vermiştir. Bu çabalar insanlığı doğa bilimlerine götürmüştür. Ve geçen yüzyılda bir Marx çıkmış, aynı düşünce ve yöntemlerle toplum olaylarını, tarihi, politik ekonomiyi irdeleyerek bu alanlarda da bilimsel açıklamalar yapmış, bilimsel bir teori yaratmıştır. Oysa Marksist olduklarını iddia edenler ne gerçeklere bilimsel bir yöntemle yaklaşabiliyorlar ne de en küçük bir eleştiriye tahammül gösterebiliyorlar.

Marx'tan sonraki yıllarda acaba ne olmuştur ki, Marksizm bir dogmaya dönüşmüş ve Marksist olduklarını söyleyenler bağnaz din adamlarından farksız davranır olmuşlardır. Bu sorunun yanıtı basit değildir. Marx ve Engels öncelikle düşünür ve bilim adamlarıydılar. Marx, üsteli dehaya varan bir zekaya sahipti. Her ikisinin de politikacılıkları, bilim adamı ve düşün adamı kişiliklerinden çok sonra gelirdi. Sözlerim yanlış anlaşılmasın, politikaya önem vermediklerini söylemek istemiyorum. Politika, yaşamlarında büyük ve önemli bir yer tutardı. Ama bilimsel kişilikleri ağır basmaktaydı. Marx'tan sonraki Marksistlerden hiçbiri bilim adamı değildi; politikacıydı. Bilimsel yazılar yazmışlarsa da bunlar politik uğraşları dolayısıyla kaleme alınmış şeylerdir. Ve bunlardan hiçbiri Marx'ın dev kişiliği ile kıyaslanabilecek bir düzeye ulaşamamıştır. Doğa bi-

limlerinde birbirini tamamlayan ve aşan bilginler yetiştiği halde, örneğin tarih tezlerini geliştiren, *Kapital*'i geliştiren bilginler çıkmamıştır. Bu, bizi bugünkü geri noktaya getiren nedenlerden biri olsa gerektir.

Beri yandan Marksist politikanın bilim ışığında yürütülmesi zorunluluğu işçi hareketinde liderliğe ulaşan her politikacıyı aynı zamanda teorisyen olmaya da itelemiştir. Ve bunların yetenekleri her zaman kuramcı olmalarına elvermediği halde, lider olarak buyruklarının bilime uygun olduğunu savlamak durumunda bulunmaları hem bu liderleri baş teorisyen haline getirmiş hem de gerçek bilim adamlarının frenlenmesi sonucunu doğurmuştur. Parti, işçi sınıfının öncüsü olacak; partinin lideri bu öncü kadronun öncüsü olacak ve politikanın, bilimin pratiğe geçirilmesi olarak kabul edildiği bu ülkede öncüler öncüsü lider bilimde de öncü olmayacak? Buna olanak yoktur. Leninist parti modelinin katı merkezciliğinin bizi bu sonuca götürmemesi olanaksızdır. Örgütün bu mekanik mantığı içinde liderler birer politik öncü oldukları gibi bilimin de öncüleri olmuşlardır; gerçek bilim adamları olmasalar da...

Öncülük teorisinin ve örgüt biçiminin dayattığı zorunluluğun yanı sıra, Ekim Devrimi'nden hemen sonra Sovyetler Birliği'nin çember içine alınması, Avrupa'daki devrim hareketlerinin başarısızlığa uğraması, Sovyetler Birliği'ni devrimi tek başına korumak ve sosyalizmi sadece Rusya'da kurmaya çalışmak durumunda bırakmıştır. Bu durum partinin işçileri köylüleri dışlayan ve tepeden inme bir örgüt olmasıyla da çakışınca Sovyet liderleri emekçi yığınlarına karşı da sert önlemler almışlar ve bu arada tüm özgürlükleri ve bunların başında bilim ve düşün özgürlüklerini, politik özgürlükleri askıya almışlardır. Araya İkinci Dünya Savaşı da girince Stalin korkunç, kanlı bir despot haline gelmiştir. Tabii bu koşullarda Stalin'in her buyruğu bilimin yeni bir aşaması olarak selamlanmıştır. Stalin bilginlerin bilgini ilan edilmiştir.[1] Stalin, Marx'ı ve Lenin'i yorumlayarak Marksizmi noktalanmış bir metafizik sistem, bir dogma

1 Stalin'in 70. yaş günü dolayısıyla G. Cogniot'nun övgü yazısı, *La Pensée*, no. 27, 1949, s: 3-13.

haline getirmiştir. Üstelik Marksizmde dogmaya yer olmadığını, Marksizmin değişen gerçeklerin bilimi olduğunu tekrarlaya tekrarlaya... O tarihlerden sonra her şey ikiye ayrılmıştır: Stalin'le beraber olanlar ve Stalin'e karşı olanlar. Stalin'e karşı olmak proletarya enternasyonalizmine, Sovyetler Birliği'ne, Ekim Devrimi'ne, sosyalizme ve komünizme karşı olmak; emperyalizmin, burjuvazinin hizmetine girmek olarak nitelenmiştir. Artık her şey anti-diyalektik, donmuş bir ikilik halinde görülmüştür. Bunun sonucu olarak bilim de ikiye ayrılmıştır: Proletarya bilimi (yani Stalin'in bilimi) ve burjuva bilimi... Bu budalaca ayrım bile sosyalist dünyada genel bir tasvip görmüştür.

Bu çarpıklıklar giderek sosyalist dünyayı düzmece Moskova mahkemelerine ve Stalin'in gerçekten muhalifi olan ya da öyle varsayılan gerçek, namuslu devrimcilerin yok edilmesi dramına götürmüştür. O tarihlerden sonra politik hasımlarını çamura batırarak düşman haline sokma ve yok etme, ortodoks sosyalist dünyanın vazgeçilmez politik mücadele yöntemi haline gelmiştir. Bu kepaze yöntemin Türkiye solları arasında geçerliğini koruduğu, *Cumhuriyet* gazetesinde Leninist örgüt hakkındaki eleştiriler yayımladıktan sonra bir kez daha kanıtlanmıştır.

Bilim, sosyal pratiğin ve bilim adamlarının ürünüdür. Ama bilim adamının dışında, bilimin nesnel bir varlığı vardır. Bir bilimsel teorinin eleştirilmesi, o teoriyi yaratan bilim adamının eleştirilmesi anlamını taşımaz. Tıpkı teorinin kendisi gibi eleştiriler de bilimsel düşünce ve yöntemlere dayalıdır. Özür dileyerek, bilimsel düşünce yöntemlerini burada kısaca özetleyeceğim. Bunu, bizim bilimsel sosyalizmciler için yapacağım.

Bilimin amacı nesnel dünyanın iki görüntüsü arasındaki zorunlu iç ilişkileri, yani yasaları keşfetmektir. Bu amaçla her bilim dalı gözlemlerden ve deneylerden hareket eder. Bunların doğrudan verilerini sembollerle düzenleştirir koordine eder. Bu semboller ya rakamlar, matematiksel formüllerdir, ya resimler, çizgilerdir ya da sözcüklerdir. Örneğin fizikte kullanılan semboller, bir maddi cismin hızı ya da ısı dereceleri gibi matematiksel formüllerdir. Biyolojide hücre gibi, protoplazma

gibi varlıkları temsil eden resimlerdir. Toplum bilimlerinde bu semboller "üretim güçleri", "üretim ilişkileri", "üretim tarzı" gibi; "devlet", "ulus", "sınıf" gibi sınıf savaşımı gibi sözcüklerdir. Gözlem ve deneylerden elde edilen bu gibi semboller düzenleştirildikten sonra yeni bilgilere geçebilmek için matematiğin ve mantığın yardımıyla yeni semboller yaratılır. İlk sembollerle bunlar eklemleştirilir, teoriler, varsayımlar ortaya getirilir. Ancak bunların doğruluğunu saptayabilmek için bu teori ve varsayımlar yeniden gözlem ve deneylerin ölçütüne vurulur. Yani gerçekten hareket edilerek birtakım zihinsel işlemler yapılır ve böylece elde edilmiş olan zihinsel yapıt (teori), yeniden gerçeğin (pratiğin) hakemliğinden geçirilir. Gözlem ya da deneylerin verilerini karşılayan semboller bilimsel doğruların algılanmasında başlıca rolü oynarlar. Bundan dolayı sembollerin temsil ettikleri gerçeği tastamam karşılaması şarttır. Özellikle sembolleri sözcüklerden oluşan tarih gibi, sosyoloji gibi, ekonomi gibi bilimlerde semboller çoğu kez aldatıcı olabilir. Sembolleştirilen varlıkla, o varlık adına yöneticilik yapanların ilişkileri söz konusu olduğunda semboller asıl gerçeğin gizlenmesine hizmet edebilir. "Ulusal egemenlik", "proleterya diktatörlüğü", "işçi sınıfı partisi", "proletaryanın öncülüğü" gibi kavramların, sembollerin arkasına gizlenen gerçekler asla gözden kaçırılmamalıdır. Bu da, bu gibi sembollerin pratiğin sürekli ölçütüne vurulmasını gerektirir. Sözcüklerde, rakamların kesinliği yoktur. Sözcükler, aldatıcıdır.

Gerçeğin dışımızdaki maddi, nesnel varlığını kabul eden ve dışımızdaki gerçeği doğrunun tek ölçütü olarak gören zihniyet bilimsel zihniyettir. Doğruyu "deneysel yöntem" adı verilen yöntemlerle aramak da, bilimsel yöntemleri uygulamaktır. Bilimsel sosyalizm bunun dışında değil içindedir. Marx'ın öğretisi de zaten bize bu yoldan başkasının skolastik ve metafizik safsata yolu olduğunu söyler. Feuerbach üzerine tezlerin 2.sinde Marx şöyle demez mi?: "İnsan, düşüncesinin doğruluğunu, yani düşüncesinin gerçekliğini, gücünü ve 'ötesindeliğini' [düşüncenin kendi ötesinde bir geçerliliği olduğunu – M.A.A.] pratikte kanıtlamalıdır. Pratikten soyutlanmış düşünün ger-

çekliği ya da gerçek olmayışı üzerindeki tartışmalar sadece skolastiktir." Oysa Stalin sosyalizmi bir varlıkbilim (*ontologie*) haline getirdiğinden ve maddeci diyalektiği, tarihsel maddeciliği politikacının buyruğuna verdiğinden beri onun izindeki ortodoks sosyalistler tartışmaları skolastik tartışmalar biçimine sokmuşlardır.

Şu *Cumhuriyet*'teki yazılara karşı açılan hırslı ve küfürlü saldırı kampanyası sosyalist dünyaya aşılanan Ortaçağ zihniyetinin sanırım yeni bir sergilenişine vesile olmuştur.

Şimdi geliyorum *Ülke*'nin yazdıklarına.

Biz ne diyoruz, *Ülke*'nin yazarı neler diyor!

Cumhuriyet'te yayımlanan (26-30 Ağustos) yazıların konusu örgütlenme. Dizinin başlığı: Leninist parti modeli ve sosyalist örgütlenme... Birbirine bağlı üç tez ileri sürülüyor bu yazı dizisinde:

Ana tez, her üretim tarzının kendine özgü bir örgütlenme biçimi yarattığıdır. İnsanların, belirli bir amaçla işbirliği etmelerini sağlayan, düzenli sosyal örgülere örgüt denir: Birleşmiş Milletler Örgütü, devlet, parti, sendika, şirket, dernek vb. Kabile, ulus gibi istencimizden bağımsız tarihsel gelişme içinde ortaya çıkmış varlıklar da geniş anlamda birer örgüttür. İster istencimizden bağımsız ister istencimize bağlı olsun tüm örgütler üretim tarzının amacına, yani son çözümde egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eder. Toplumun üretici güçleri ile üretim ilişkilerinin karşılıklı uygunluğu bir zorunluluklar alanı yaratır. Davranışlarımız, özellikle üretimle ilgili davranışlarımız bu alanın sınırları içinde kalır. Örgütler de öyle. Örgütlü olsun, örgütsüz olsun tüm sosyal ilişkiler hukuksal, siyasal, ahlâksal, töresel, ideolojik üst-yapılardan oluşan bir kanal içindedir. Örgütler üstelik hukuksal ve/veya siyasal üst-yapıların bir halkası olarak da üretim tarzının damgasını taşır. Örgüt, üretim tarzına göre işlevleri olan ve bunları yerine getirecek biçimde kurulmuş bir makinedir. Makinenin çarkları kurulu olduğu biçimde işler. Hep aynı görevi yapar. Örgüt yansız bir nesne değildir. Biçimi

ile yanlıdır, onu yaratmış olan üretim tarzına bağlıdır. Bundan dolayı toplumun üretim tarzı değişince örgütlenme biçimi de değişir ve belirli bir üretim tarzına özgü örgütlenme modeli bir başka üretim tarzına aktarılınca "makine" gene eskisi gibi işler, eski işlevlerini yerine getirir. Sömürüye dayalı iki ayrı üretim tarzı arasında bu gibi aktarmalar büyük sakıncalar doğurmayabilir. Ama sömürüye dayalı bir üretim tarzına özgü örgüt modeli sömürüyü kaldırmayı amaçlayan bir üretim tarzına aşılanacak olursa çok ağır bozukluklar, sapmalar meydana gelir. Feodalitenin örgüt modeli, kölelik rejiminin modelinden farklıydı. Kapitalizminki de feodalitenin modelinden farklı olmuştur. Sosyalist örgütlenme modelinin ise tüm sömürü düzenlerininkinden bambaşka olacağı açık bir gerçektir.

İkinci tez, kapitalist örgüt modelinin sermayenin yoğunlaşması ve merkezleşmesi hareketine paralel, merkezci, dikeyine hiyerarşili ve tepeden inme disiplinli biçimde olduğudur. Kapitalist üretim tarzının toplumda başat üretim tarzı haline gelmesi ve burjuvazinin egemen duruma geçmesi ile beraber her şey hızla merkezleşmiştir: Üretim, mülkiyet, nüfus, yerleşim, iktidar her şey merkezleşmiş, küçük bir azınlık olan burjuvazinin tekeline geçmiştir. Ekonomik, politik, ideolojik tüm toplumsal güçleri elinde tutan ayrıcalıklı bu küçük azınlığın egemenliğini kurması ve sürdürmesi yani işçileri, köylüleri, itaatli, kolay sömürülen yığınlar halinde tutabilmesi ancak bunlara olanak veren bir örgütlenme biçimi ile gerçekleşebilirdi. Kapitalist üretim tarzı merkezleşmiş yüksek teknolojili ağır sanayisi, tekelci sermayesi, milyonluk kentleri, gittikçe şişinen merkezci devleti ile birlikte bu merkezci örgüt modelini de yaratmıştır. Burjuva dünyasında, uluslararası kuruluşlardan devlete ve siyasal partilere, çokuluslu şirketlerden en önemsiz ticaret ortaklıklarına, sendikalara, derneklere varıncaya kadar tüm örgütlenmeler bu biçimdedir.

Üçüncü tez, merkezci, dikeyine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli Leninist parti modelinin proletaryaya özgü bir örgüt biçimi olmayıp klasik burjuva modelinde bir örgüt olduğudur. Bir azınlığın egemenliğini kurmaya ve sürdürmeye yarayan

"buyuran-buyurulan" ilişkileri üreten bu makine ile "kocaman çoğunluğun, kocaman çoğunluk yararına kendiliğinden hareketi olan proletaryanın hareketi"[2] yönetilemez, amaca ulaştırılamaz. Burjuva örgüt modelini benimseyen Lenin kaldı ki, işçi sınıfının merkezci partisini kurmamış, işçi sınıfını dışlayan, profesyonel devrimcilerin merkezci partisini kurmuştur. Lenin, "işçi sınıfının öncü müfrezesi olan partinin, sınıfın tümüyle karıştırılmasına izin verilemez,"[3] der ve bu öncü müfrezenin profesyonel devrimcilerden oluştuğunu ekler. *Ne Yapmalı?*'da Lenin bu konuda şöyle yazar: "(...) devrimcilerin örgütü her şeyden önce ve özellikle mesleği devrimci eylem olan insanları kapsayacaktır."[4] Bunun sadece gizlilik koşullarının dayattığı bir zorunluluk olduğu söylenemez. Bolşevik Partisi iktidarı aldığından beri 62 yıl geçmiş olduğu halde hâlâ Sovyet emekçi yığınlarının partisi değildir; işçilerin, köylülerin, demokratik biçimde yönettiği bir parti değildir. Parti hâlâ küçücük bir bürokratik azınlığın partisidir. Merkezcilik, dikeyine hiyerarşi, tepeden inme disiplin bu azınlığın içinde bile demokratik kuralların uygulanmasını engellemektedir. Bu örgüt modeli ile sosyalizme gerçekten geçme olanağı yoktur. İlkeleri, işleyişi ile Leninist parti modeli sosyalizme, sosyalizmin sınıfsal yapısına, insancıl amaçlarına ters düşmektedir: Sosyalist demokrasi kurulamamıştır; bu arada Stalinizm gibi bir de kanlı darbe yaşanmıştır. Unutulmasın ki, örgütler cansız, yansız nesneler değildir. Üretim tarzının damgasını taşır. Örgütler bir makinedir, çarkları önce nasıl çalışıyorsa sonra da öyle çalışır. Ne çeşit ilişkiler üretmek için planlanmışlarsa, aynı ilişkileri üretmeye devam ederler. Lenin'in benimsediği örgüt modeli, kapitalist üretim tarzının ürünüdür ve işlevi bir azınlığın istencini, yani burjuvazinin istencini büyük çoğunluğa, yani emekçi yığınlarına dayatmaktır. Aynı makine proletaryaya hizmet edemez. Çünkü bir azınlığın tahakkümüne yarayan bu makine, çoğunluğun kardeşçe dayanışmasına ve işbirliği etmesine da-

2 Marx-Engels, *Le Manifeste...*, s. 39.

3 Lenin, *Œuvres*, c. 7, s. 271.

4 Lenin, *Que Faire?*, s. 113.

yalı bir üretim tarzı olan sosyalizmde işe yaramaz; sosyalist demokrasinin kurulmasına engel olur. Olmuştur, olmaktadır. Leninist parti modeli, "burjuvaziyi kendi silahı ile vurmak" biçiminde de savunulamaz. Çünkü bu silahla asıl vurulan işçi sınıfıdır, sosyalizmdir. Sosyalist örgütlenme, iktidarı bir azınlığın tekeline veren, piramit biçiminde bir örgütlenme olamaz. Sosyalizm emekçi yığınlarının işidir, sosyalist örgüt yığınları etkili kılacak, yığınları söz ve karar sahibi yapacak biçimde olmalıdır. Marx'ın öğretisine, bu öğretinin insancıl ve bilimsel ruhuna dönülürse, dünya işçi hareketinden gerekli dersler de alınarak, sosyalist örgütlenme yatay iç içe halkalar biçiminde düşünülebilir. Bu model örgütlenmede dış halkayı oluşturan emekçi yığınları hem örgütte hem toplumda gerçekten söz ve karar sahibi olur. Ara rejimin özgürlüklerinden yani sosyalist rejimin özgürlüklerinden söz eden Marx, "Olanaklı olan biricik özgürlük, sosyal insanın, ortak üreticilerin, doğa ile alışverişlerini akla uygun olarak düzenlemeleri, doğanın kör gücüne boyun eğecek yerde elbirliği ile onu denetlemeleri ve bu alışverişi en az emekle ve insan doğasına en yaraşır, en saygın biçimde gerçekleştirmeleridir" der.[5] Ortak üreticilerin, yani emekçi yığınlarının yönetim ve denetimi gerçekleşmedikçe, özgürlüklerin askıda kalacağını gösteren olaylar Marx'ı doğrulamıştır.

Üç noktada toplanan iddialarımız özetle bunlar. Gerçeklerin gözlemine dayanan bu tezlere elbet karşı çıkılabilir, doğru olmadıkları ileri sürülebilir. Ama bunun biricik yolu bunları gerçeklerle karşılaştırarak yanlışlıklarını kanıtlamaktır. Örneğin, örgütlenmenin üretim tarzı ile bir ilintisi bulunmadığını, üstyapılara bağlı olmadığını ya da burjuva örgüt modelinin merkezci olmadığını veya Lenin'in parti modelinin merkezci olmadığını gözlemler, incelemeler ve tahlillerle ortaya koyarsınız. Yani herhangi bir bilim dalında bu işler nasıl yapılıyorsa, siz de öyle yaparsınız. Oysa ne daha önceki iki yanıtçı ne Ülke'nin yazarı bu yolu tuttular. Hiçbiri ileri sürülen tezleri tartışmaya yanaşmamıştır. Ya ne yapmışlardır? Tartışmayı asıl konunun dışına kaydırmışlar. Leninist parti modeline yöneltilen eleştirile-

5 Marx, *Le Capital*, c. 3, s. 198-199.

rin işçi sınıfının savaşımını zaafa uğratmak amacını güttüğünü, Sovyetler'e düşmanlık olduğunu ve eleştiri perdesi altında burjuvazinin emellerine hizmet edildiğini ileri sürerek, bu düşmanlık ve ihanet havası içinde iddiaların, iddia sahibi ile birlikte çamura batırılabileceğini sanmışlardır. Stalincilerin öteden beri uyguladıkları, ipliği pazara çıkmış iğrenç bir yöntem. Bu arada Lenin'den, Stalin'den alıntılar yaparak ve de arada sırada Marx'ın da adını geçirerek bizi bilimin güneşinde o çamura batık halimizle teşhir edebileceklerini ummuşlardır. Solun başka başka iklimlerinden gelen saldırıcıların ortak yanlarıdır bu. Bir ortak yanları da bağnazların basitliği içinde küstah ve terbiyesiz oluşları. Ama gayretleri her bakımdan boşuna: Sosyalist olarak yıllardır doğruları savunuyorum. Ne tehditlerden ne karalamalardan yılmışızdır, ne de ikbal için doğru bildiğimiz yoldan şaşmışızdır. Bu konuyu burada noktalayıp, Ülke yazarının yazdıklarını ele almak istiyorum.

Aristoteles usta der ki...

"Lenin usta der ki..." Lenin ustanın örgütlenme üzerine 75 yıl önce söyledikleri ile yola çıkanlar gele gele Stalinizme ve onun bugünkü kalıntılarına gelmişlerdir. Gerçek budur. Kaldı ki, Lenin örgütlenme üzerine teorik doğrular ortaya koymamıştır. Yaklaşımı teorik bir yaklaşım değildir. Lenin'in örgütlenme üzerine söyledikleri güncel pratik sorunlara ilişkindir. Bağnaz Leninciler onun Marksizmin devrimci özüne uygun, ihtilalci örgütlenme biçimini yarattığını ileri sürerler. Oysa Lenin ne yeni bir örgütlenme biçimi yaratmıştır ne de bu yarattığı biçim Marksizmin devrimci özüne uygundur. Ama sorun Leninist parti modelinin Marksizmin devrimci özüne uygunluk derecesini araştırmanın ötesinde karşımıza çıkan bir sorundur. Sosyalist uygulamaya ilk geçen ülkede hâlâ işçiler, köylüler gerçekten yönetimde değildir; sosyalist demokrasi de kurulamamıştır. Sosyalizm bürokratik bir sapma içine düşmüştür. Bütün bunlar gözlemlenen gerçekler... Biz bu bozuklukları doğuran etmenler arasında örgütlenme biçiminin başlıca rolü oynadığını iddia

ediyoruz. Ve yukarıda, açıklandığı gibi, örgütlenme sorununu teorik planda irdeliyoruz.

Buna, "Lenin usta şöyle diyor" diyerek "metin"lerle karşı çıkılamaz. Bu biçim skolastik tartışmalar artık Ortaçağ'ın karanlıklarında kaldı ama bağnaz Stalinci kafalar için ne yazık ki, hâlâ geçerli. Bu gibi tartışmalarla hiçbir sorun yanıtlanamaz. Ustalara sadakat yeminleri ederek, dogmaları savunarak, sloganlarla, küfürlerle saldırarak ne Türkiye solunun ne dünya solunun hiçbir sorununa çözüm bulunamaz. İşçi sınıfı davasına hizmet, işçi sınıfı davasına yararlı olan görüşleri pratiğe geçirmekle olur. "İnsan, düşüncesinin doğruluğunu, yani düşüncenin kendi ötesindeki gerçekliğini, gücünü pratikte kanıtlamalıdır."[6]

Cumhuriyet'te yayımlanan yazı dizisi pek çok kimseyi, örgütlenme konusuna teorik açıdan hiç yaklaşmadıkları için şaşırtmıştır. "Lenin'in yeni tip partisi, proletaryanın en güçlü silahıdır" sloganını yıllardır tekrarlayanlar için Lenin'in örgütlenme modelinin hiç de yeni bir "model" olmadığını, burjuva toplumunun örgüt biçimi olduğunu duymak şok etkisi yapmıştır. Elbet, nasırına basılmış insan tepkisi gösterenler dışında ileri sürdüğümüz gerekçeleri olayların ve aklın ölçütünde değerlendirenler de çıkmıştır. Ama bugün Türkiye solunu meydana getiren eğilim ve akımların emekçi yığınlarından kopuk kesimi, Moskova ve Pekin doğrultusunda koşullandırılmış olduğundan ve her ikisi de örgütlenme konusunda "Lenin usta"nın yolunda yürüdüğünden, üstelik koşullandırılmış kafalar teorik tartışmalara hiç yatkın olmadığından, gösterilen tepki küfür ve karalama biçiminde olmuştur. Ülke'nin yazarı da bunlar arasındadır. Kendisi, anlaşılan bilgiçlik taslamaya da meraklı olduğundan, küfürlerinin yanı sıra işi "metinciliğe" de dökmüştür. Yanıtı Lenin'den, Stalin'den, Marx ve Engels'ten alıntılarla doludur. Ne var ki, çoğunun örgütlenme ile ilgisi yoktur. Örgütlenme ile ilgili olanlar da herkesçe bilinen Lenin'in bu konudaki savlarıdır. Yani eleştirilen Lenin'in örgüt modelini yazar eleştirilemez varsayarak, eleştirileri Lenin'in bilinen ve eleştiri-

6 Marx, *Feuerbach Üzerine Tezler*, 2. tez.

len şovlarıyla karşılamaya kalkışmaktadır. Yazarın 70 sayfalık yanıtı aslında bize yanıt değildir. Konumuzla ilgisiz ya da dolaylı olarak ilgili olduğu söylenebilecek "kendiliğindenlik" gibi, "dışarıdan bilinç götürme" gibi, "istenççilik" gibi, "emperyalizm döneminde devrim" gibi konularda Lenin'in görüşlerinin, elde metin, savunusundan ibarettir. Örgütlenmeye ayrılan beş-on sayfa da terbiyesizce kaleme alınmış olanları bir yana, öylesine yüzeyde görüşler ki, ciddiye alınamaz.

Örneğin "Aybar, devletle partiyi birbirine karıştırıyor; 'örgüt modeli' derken hangisini kastediyor?" gibi çocukça sorular var. Yazarın asıl mesleği baytarlıkmış. Baytarlığa karşı olduğum falan yok tabii. Sadece yazarın yanıtını değerlendirmemizde işe yaradığı için üzerinde duruyorum. Yani yazar genel felsefe konularına, bilim felsefesine, hukuk teorilerine yakın olan bir dalda yetişmemiş. Kırkından sonra saz çalınca da genellikle sonuç pek başarılı olmuyor. Örgütlenme modeli denince, hele üretim tarzının örgütlenme modeli denince, bu kavramın devleti de, partiyi de, dernekleri de şirketleri de kapsadığı anlaşılır. Kaldı ki, yazıda bu husus açıkça belirtilmektedir. Yazarın felsefe kültürünün zayıf oluşu, Marx'ın öğretisini hakkıyla özümlemesini de engellemektedir. Ama asıl hayretimizi çeken şey baytarlık gibi çeşitli bilim dallarıyla ilgili bir disiplinde öğrenim görmüş bir kişinin bilimsel zihniyetten habersiz oluşu, sorunlara bilimsel yöntemle yaklaşmayı öğrenememiş olmasıdır.

Evet, yazar, ustaların metinlerini tokuşturarak "barika-i hakikati" çaktırmaya meraklı. Marksizmi nasıl çarpıttığımızı(!) ortaya koymak için metin aktarmaları yapıyor. Ve işi sağlam tutmuş izlenimini vermek için de metinleri hem Almanca hem Fransızca hem İngilizce olarak yayımlıyor, sözcükleri karşılaştırıyor, sözcük anlamlarını belirtiyor. Böylece benim yanlışlarımı(!) sergilediğini sanarak birtakım karşılaştırmalar yapıyor. Mertlik taslayan Kıpti delikanlısının hırsızlığını anlatması kabilinden, baytar yazar da hem Marx'tan, hatta Lenin'den habersiz olduğunu ve ele aldığı Frenkçe sözcükleri hakkıyla değerlendiremediğini açığa vuruyor. Yazarın iki kez ayrı ayrı yerlerde vurguladığı, "kendiliğinden" sözcüğü üzerinde durmak isti-

yorum. *Cumhuriyet*'teki yazıda geçen ve *Manifesto*'dan aktardığım şöyle bir bölüm var: "Devrim işçi sınıfının, tüm emekçi yığınlarının işidir. Proletaryanın hareketi, koskoca çoğunluğun, koskoca çoğunluk çıkarları için kendiliğinden hareketidir."[7] Sosyalist devrimin ancak işçi sınıfının kendisi tarafından yapılacağını, ve öncü kadroların vesayeti altında sosyalizm kurulamayacağını vurgulamak için alıntı yapılmış. Marx'ın tarih tezine göre, sosyalist devrim bir dip dalgası halinde toplumun tüm yapısını altüst edecektir. Üretici güçlerin gelişmesine engel olan üretim ilişkileriyle birlikte siyasal, hukuksal ideolojik tüm üst-yapıların, dipten kabaran proletaryanın "kendiliğinden" hareketi sonucu, yani şunun bunun dürtüsü ile vesayeti altında değil sistemin iç çelişkileri devrimi kaçınılmaz kıldığı için "koskoca çoğunluğun kendiliğinden" hareketi sonunda silinip süpürülmesidir devrim.

Ülke yazarı, "Aybar, Komünist Manifesto'nun Fransızca çevirisindeki yanlışı abartarak, Marx'a (ve Engels'e) şunu söyleyecektir," dedikten sonra, yukarıdaki alıntıyı veriyor. Ve birkaç sayfa ilerde bu *abartılmış yanlışın*, "kendiliğinden" sözcüğü olduğunu. Almanca aslı ile çeşitli Fransızca ve İngilizce çevirilerini karşılaştırarak Marksizmi nasıl çarpıttığımızı gözler önüne serdiğini sanıyor. Aslında bu, yazarın tartışma konusunu saptırma oyununa gelmemiz olacak ama bile bile lades. Bu gibi oyunların üstüne üstüne gidip, maskeleri indirmezsek bu skolastik tartışmalar sürüp gidecektir.

Yazarın iddiasına göre, *Manifesto*'nun Almanca aslı Fransızcaya çevrilirken "selbständige" sözcüğü "spontane" sözcüğü ile karşılanmış. Koskoca bir yanlışmış bu. Biz de bu metni Türkçe'ye "kendiliğinden" diye çevirerek yanlışı abartmış, Marx'la Engels'e söylemedikleri bir şeyi söyletmişiz. Yazar yanlışı nasıl abarttığımızı söylemiyor. Şemsettin Sami'de "spontane"nin karşılığında şunlar yazılı: "Hüsnü rıza ile yapılan, ihtiyari; kendiliğinden ve bila sebeb-i harici vaki ve hasıl olan, binefsihi." Türk Dil Kurumu'nun Mehmet Ali Ağakay tarafından hazırlanan sözlüğünde de, "1- Kendiliğinden olan, kendi kendine

7 Marx-Engels, *Le Manifeste...*, s. 39.

olan, içinden gelen. 2- Kendi kendine biten (bitki)." Biz ne demişiz: "Kendiliğinden." Devam edelim: Evet, Almanca "selbständige" sözcüğü Fransızcaya "spontane" olarak yanlış çevrilmişmiş. Doğrusu, ya "autonome" ya da İngilizce'deki "independent" sözcüğünün Fransızca'daki karşılığı olan "independant" sözcüğüymüş...

Yazar için, yabancı dil bilmez demişlerdi. Doğru değilmiş. Bir değil, üç yabancı dil biliyormuş meğer: Almanca, Fransızca, İngilizce... Yazar, bu dillerde yazılmış metinleri karşılaştırıyor; Fransızca çeviride yanlışlar saptıyor; aslına en uygun Türkçe çevirinin nasıl olması gerektiğini hâkimane bir edayla kestirip atıyor. Dil bilmese yazar nasıl yapar bunları? "Dil bilenlerden yararlanmıştır" diye de düşünemeyiz, çünkü öyle olsa yazarın bunu belirtmesi gerekir. Oysa böyle bir açıklama yok. Üstelik yazar, yabancı dil bilgisine dayanan bir kişi gibi kalem kullanıyor. Örneğin "selbständige"nin Fransızca karşılığı "spontane" değildir, "autonome" ya da "independant"dır derken, yazar bu kesin yargıyı dil bilgisine dayanarak verdiğini her haliyle belli ediyor, belli etmek istiyor. Zaten bir an için yazarın bu dilleri bilmediğini varsayarsak, yazar, okurlarını aldatan bir sahtekâr durumuna düşer ve işte o zaman yazısının 76 sayfasındaki "Dur bakalım Aybar efendi, kimin nesiyle..." diye başlayan o ayıp, o terbiyesiz, o seviyesiz hitabına kendisi layık olur. Şu halde yazarın bu üç dili bildiğini varsayıyoruz.

Ne var ki, yazarın hiç değilse Fransızca'yı iyi bilmediği anlaşılıyor. Ben Almanca bilmem; Almanca-Fransızca sözlüğe baktım, "selbständig" sözcüğünün karşısında şunlar yazılı: "Qui subsiste par soi-même." Yani "Varlığı kendiliğinden süren ya da kendiliğinden var olan."[8] Demek ki, Fransızca'ya "spontane" olarak çevrilmesi yanlış değil, doğru. "Spontane" sözcüğü için *Petit Robert Sözlüğü* şöyle diyor: "1- Que l'on fait de soi-même, sans être incité ni contraint par autrui. 2- Qui se fait de soi-même sans avoir été provoqué. Qui se fait sans que la volonté intervienne". Türkçesi: "1- Başkası tarafından zorlanmadan, isteklendirilmeden, kendiliğinden yapılan. 2- Kışkırtılma-

8 *Taschen Wörterbuch*, Französisch und Deutsch, Leipzig 1903.

dan kendiliğinden yapılan. 3- İstenç işe karışmadan yapılan." Litre'de, Larousse'da da aynı anlamlar verilmiş "spontane" sözcüğüne. "Autonome", "independant" sözcükleri de dışarıdan dayatma olmadan, bir kimseye bağlı olmadan, serbestçe hareket etmek anlamlarına geliyor. "Autonome" daha çok yönetimle ilgili olarak kullanılıyor ve hukuk edebiyatında sık sık rastlanıyor bu sözcüğe. "Autonome" (özerk) Petit Robert'de şöyle tanımlanıyor: "1- Qui s'administre lui-même. 2- Qui se détermine selon des règles librement choisies. 3- *Gestion autonome* dans une entreprise..." Türkçesi: "1- Kendi kendini yöneten. 2- Özgürce kararlaştırılmış kurallar uyarınca hareket eden. 3- Bir kurumun özerk yönetimi..." "Indépendant" (bağımsız) karşısında da şunlar yazılı aynı sözlükte: "1- Qui ne dépend pas (d'une personne, d'une chose). 2- (choses) qui garantit l'indépendance de 3- Qui aime l'indépendance. 4- Se dit d'un organe, d'une collectivité qui jouit de l'indépendance." Türkçesi: 1- Bir şeye, bir kişiye bağlı olmayan. 2- Birisinin bağımsızlığını garantileyen şeyler. 3- Bağımsızlığı seven. 4- Bağımsızlıktan yararlanan bir organ ya da topluluk hakkında kullanılır. *Ülke*'nin baytar yazarı yabancı dil biliyorsa bile iyi bilmiyor. Sözcükler arasındaki ortak anlamı ve nüans farklarını kavrayamamış. Marx'ın *Manifesto*'nun o bölümünde kullandığı sözcük her halde "spontane"dir. Marx'ın devrim anlayışına bu sözcük "autonome"dan da, "independant" da daha uygun düşüyor.

Gelelim şimdi şu *Manifesto*'nun bendeki eski baskısı ile yeni baskıları arasındaki farka. Yazar şöyle diyor: "Esasen Fransızca çevirinin Marx ya da Engels tarafından gözden geçirilmemiş olması, hatta Fransızca baskıya önsöz bile yazmamış olmaları bu çeviri yanlışlığından onları sorumlu tutmaya ya da daha sonra düzeltilmiş olan bu çeviri yanlışlığını onlara mal etmeye kimsenin hakkı olmadığının tanıtıdır." Yazarın, *Manifesto*'nun Fransızca çevirisinin Marx ve Engels tarafından gözden geçirilmemiş olduğu hakkındaki iddialarını doğru olarak kabul etmek olanaksızdır.

Bu da gene, dil konusunda koltuk değneği ile yürümesinden ileri geliyor. Çünkü gerek Marx gerek Engels *Manifes-*

to'nun Fransızca'ya çevirilerinden haberliydiler. Birlikte imzaladıkları 24 Haziran 1872 günlü önsözde ilk Fransızca çevirinin 1848 ayaklanmasından biraz önce yayımlandığını; bir ikincisinin *Sosyalist* adlı dergide çıktığını; bir yenisinin de hazırlandığını yazmışlardır. Bu çevirileri okumadıkları nasıl iddia edilebilir ki? Marx da, Engels de yayımlanan eserlerini, hangi dilde olursa olsun, yakından izlerlerdi. Engels, 1 Mayıs 1890 tarihli önsözde, *Manifesto*'nun Ermenice çevirisinin İstanbul'da yayımlanmak istendiğinden ama matbaacının basmaya yanaşmadığından bile söz eder. Ayrıca Paris'te *Sosyalist* dergisinde yayımlanan yeni çevirinin şimdiye dek yayımlanan Fransızca çevirilerin en iyisi olduğunu yazar. Engels'in "en iyisidir" dediği çeviride proletaryanın hareketi koca çoğunluğun "spontane" (kendiliğinden) hareketi olarak nitelenmiştir. Ama işin daha da eğlenceli yanı, Editions Sociales'in 1947 baskısında yayıncıların notu olarak belirtilen bölümde şöyle denmiş olmasıdır: "*Komünist Partisi Manifestosu*'nun bu baskısına, Almanca aslına göre tekrar gözden geçirilmiş olan Laure Lafargue'nin çevirisi esas olmuştur. Bu çeviri, Jules Guedas'ın *Sosyalist*'inde yayımlanmış ve Engels tarafından gözden geçirilmiştir." Laure Lafargue'nin Marx'ın öz kızı olduğunu söylersek işin daha da zevkine varacaksınız. Felek kimseyi baytar yazarın durumuna düşürmesin...

Kaldı ki, terimler, sözcükler metinden soyutlanarak ele alınamaz. Metnin tümü içinde anlamlandırmaları gerekir terimlerin, sözcüklerin. Şimdi *Manifesto*'nun o paragrafını yeniden okuyalım:

> "Bugüne dek tüm sosyal hareketler, azınlıklarca, ya da azınlıklar yararına yapılmıştır. Proletaryanın hareketi kocaman çoğunluğun, kocaman çoğunluk yararına kendiliğinden hareketidir. Bugünkü toplumun alt tabakasını oluşturan proletarya ayaklanırsa, doğrulursa bu ayaklanışın patlaması ile resmî toplumu oluşturan tüm üst-yapı tabakaları elbet silinip süpürülecektir."[9]

9 Marx-Engels, *Le Manifeste...*, s. 39.

Burada anlatılmak istenen proletarya hareketinin özerk ya da bağımsız oluşu değildir. Proletaryanın burjuvaziye karşı ayaklanışı, kuşkusuz burjuvaziden bağımsız olacaktır, özerk bir hareket olacaktır. Bunun altını çizmeye gerek yoktur. Ama proletarya hareketinin, bu sınıfın öz deviniminden kaynaklanan bir hareket olduğunu belirtmek gereklidir. Bu da ancak "spontane" yani "kendiliğinden" sözcükleri ile anlatılır. Burada belirtmek istenen, kocaman bir çoğunluk oluşturan proletarya hareketinin ne başka bir kimseye bağlı olmaması ne de özgürce yönetilmesidir. Belirtilmek istenen, hareketin gücünü kendi kendinden alan, işçi sınıfının öz deviniminden kaynaklanan bir hareket oluşudur. Marx'ın tarih tezi de zaten budur, bu kocaman hareketin derindeki nedenlerini açıklamaktadır.

Ülke yazarı gibi dogmacı Stalincilerin bir türlü anlamak istemedikleri, Marksizmin bir bilim olduğu ve doğrunun, yanlışın ustaların sözlerine göre değil dışımızdaki gerçeğe göre saptanacağıdır. Bilimsel olan, Marx'ın maddeci diyalektiğidir, tarih tezleridir, politik ekonomisidir. Bunların bilimsel doğrular olması dışımızdaki gerçekleri tarihsel sosyal pratiği yansıtmalarından ileri gelmektedir. Bundan dolayı bu teoriye ilişkin herhangi bir tartışma, teori, dışımızdaki gerçeklerin ölçütüne vurularak yapılmak gerekir. "Lenin usta şöyle buyuruyor" diyerek davayı kazanmak olanaksızdır. Hatta "Marx filan kitabında şöyle demiş" diyerek de dava kazanılamaz. Çünkü Marx'ın filan kitabında dedikleri teorisinin tümüne ters düşmemelidir. Ters düşüyorsa, gerçeklerin doğruladığı teoriye iltifat edilir. Marx'ın ters görüşüne değil... Evet, skolastik tarihin karanlıklarında kalmıştır ve her ne kadar Stalinizmde geçerli bir yöntemse de, bilimde ve Marksizmde geçerli değildir. Baytar yazar gibiler bunu böyle bile ve kelime oyunlarından medet ummaktan vazgeçe...

Bundan sonra *Ülke* yazarının çeşitli metin karşılaştırmaları üzerinde durmaya, bunları ciddiye almaya gerek yoktur.

Bilinç sorunu

Baytar yazarın ne demek istediğini, neyi savunduğunu her zaman açıkça anlamak kolay olmuyor. Bilinç sorunu bunlardan biri. Yazarın felsefe ile ilişkilerinin pek yakın olmaması kimi önemli zorluklar çıkarıyor.

Bilinç sorununa sadece bir politik sorun olarak yaklaşılırsa, körün avuçladığı hortumdan fil hakkında edindiği bilgiden fazlasını edinmiş olmayız. Yazarın bilinç sorununa yaklaşımı kör, hortum ve fil gibi... Yazar, dili başka türlü de söylese, aydın olarak kendini sınıflar üstü saydığı için işçi sınıfını eğitilecek, büyütülecek ama her halde vesayet altında tutulacak çocuk gözüyle görüyor. Ve işçi sınıfının vesayete ihtiyacı olmadığını savunan her görüşe ateş püskürmeyi Lenin ustasına bağlılık sayıyor. Ama aynı zamanda ustasının Marx'a bağlılığını da kanıtlamak istediğinden, ille de Marx'ı "dışarıdan bilinç" götürme teorisine yıllar önceden icazet vermiş göstermek için çabalayıp duruyor. Sanki bunu kanıtlamaya yetermiş gibi, Marx'ın da işçilerin eğitilmesi, yetiştirilmesini istediğini metinlerle açıklamaya çalışıyor.

Oysa sorun bambaşkadır. Sorun, varlık/bilinç ikilemi sorununa Marx'ın verdiği yanıtın bir parçası olarak ele alınmalıdır. *Cumhuriyet*'teki yazıda bu konuya kısaca değiniyoruz. Şöyle diyoruz:

> "İşçi sınıfı ile bilinci, diyalektik bir bütün oluşturur. Aynı tarih sürecinin birbirine bağlı iki aşamasıdır; işçi sınıfı ile bilinci, işçi sınıfının siyasal bilinci onun sosyal pratiğinin, örgütlü savaşımının yansısıdır. Kapitalist toplumun vazgeçilmez, bütünleşmiş ve aynı zamanda ona karşı bir ögesi olan işçi sınıfı, kapitalist toplumun bu çelişik gelişme sürecini örgütlü eyleminde ister istemez bilinçlenerek, yani bu çelişik süreci bilinç düzeyinde bir yansı olarak da yaşar. Böylece işçi sınıfı, savaşımının ekonomik yönünü de, siyasal yönünü de bilinçle kavrar."

Baytar yazara ağır geldiği anlaşılan bu bölümü, Marx'ın varlık/bilinç sorununa getirdiği yeniliği, kısaca ve basite indirgeyerek açıklamaya çalışacağız.

Tözleri (cevherleri) karşıt olarak kabul edilen, düşün (bilinç) ile varlığın ilişkileri bilindiği gibi felsefenin temel sorunudur. Düşün, varlığı nasıl algılar? Tözleri başka başka olan düşünle varlığın ikiliği korunduğu sürece, düşünün varlığı algılaması, varlığın bilincine varması çıkmaza sürüklemez mi? Bu sorulara Hegel'in nesnel idealizmi, varlığı diyalektik aşamalardan geçen düşünün dışa yansıması olarak tanımlar ve böylece varlığı düşüne indirger. Buna karşılık Marx'tan önceki materyalistler de, beyinin ürünü gözüyle gördükleri ve bir gölge olgu saydıkları düşünü, varlığa indirger. Kant da sadece olguların bilinebileceğini (kendinde şeyin) asla bilinemeyeceğini iddia etmiştir.

Marx bu kördüğümü *praksisi* felsefeye sokarak çözdü. Eylemi ile insan, bilgi teorisinin hem öznesi hem nesnesi oldu. İnsanın bir şeyi bilmesi, o şeyle temas kurmadan, yani bu şeyin pratiği içinde yaşamadan olanaksızdır. Deney, böylece insanın nesnel olarak var olan doğa gerçeği ve sosyal gerçekle karşılıklı akdi, eylemi anlamına geldi. Deneyini geliştiren insan çevresini, doğayı değiştirir. Aynı zamanda kendini de değiştirir. Deneyin, tarihsel sosyal pratik olarak anlaşılmasıyladır ki, pratik doğrunun ölçütü olmuştur. Burada altını çizerek şunu belirtelim: Söz konusu olan pratik, nesnel gerçeğin donmuş, noktalanmış olmadığı, bir "süreç karışımı" olduğu gözden kaçırılmadan ve bu "süreç karışımı" ile yapısal bağları içinde değerlendirilmek gerekir. Bunun yansı teorisi bakımından önemi açıktır: Kuşkusuz düşünle bilinç nesnel gerçeğe uygun olacaktır, doğrunun birinci ölçütü budur. Ancak bu gerçek, gözlediğimiz şu anki deneysel gerçekten ibaret değildir. Çünkü asıl gerçek olan değil, oluşan gerçektir. Nesnenin gerçek özü bu oluş, bu süreç içinde ortaya çıkar. Ve nesnenin bir süreç oluşu, gerçeğin donmuş bir varlık olarak kabul edilmesi sonucunda çözümsüzlüğe itilmiş olan tüm sorunlara somut çözümler bulunmasına yol açar. Çünkü düşün ancak gerçeğin biçimi, tüm sürecin bir anı olarak ortaya çıkması halinde donmuşluğunu, yalnızlığını kaybeder ve doğrulara ulaşır. Marx, *Feuerbach Üzerine Tezler*'in ikincisinde pratiği doğrunun biricik ölçütü olarak ilan ederken

şöyle der: "İnsan düşüncesi nesnel bir doğruya ulaşabilir mi sorunu teorik bir sorun değil, pratik bir sorundur. İnsan, düşüncesinin doğruluğunu, yani düşüncesinin gerçekliğini, gücünü ve düşüncenin ötesinde bir maddeselliği olduğunu pratikte kanıtlaması gerekir. Pratikten soyutlanmış düşünün gerçekliği ya da gerçek dışılığı üzerindeki tartışma sadece skolastiktir." Evet, doğrunun biricik ölçütü pratiktir. Ancak bir kez daha yineleyelim, bu pratiğin, anın deneysel pratiğinde tükenmediği, oluş halinde bir süreç karışımı olduğu da asla gözden kaçırılmamalıdır. Oluş hali, somut geçmişle somut gelecek arasında bir köprüdür. Daha doğrusu, tarihsel bir geçmişle, bir tarih geleceği arasında yaşanan, tarihsel anlar zinciridir. Şu halde Marx'ta, düşünle (bilinçle) varlık aynı diyalektik sürecin, aynı gerçek tarihsel oluşumun anlarıdır.[10]

Soruna proletaryanın bilinci açısından bakarsak, proletaryanın bilincinde yansıyan şeyin, kapitalist toplumun çelişkili gelişmesinden fışkıran yeni ve yarına dönük, oluş halindeki tarihsel gerçek olduğu ortaya çıkar. Ancak bunun bir olasılık olmaktan çıkıp gerçekleşebilmesi için proletaryanın onu sınıf savaşımı pratiği içinde bilinçle kavraması ve mücadelesini buna göre yönetmesi şarttır. Toplumun bir dip dalgasıyla altının üstüne gelmesi ve yepyeni bir uygarlığın doğması için proletaryanın sınıf bilincinin pratik bilince dönüşmesi gerekir. Kimileri gibi, bu süreci ve dönüşümü proletaryanın bilinçle kavramasına yapısal engeller olduğunu ileri sürmenin yukarıdan beri açıklanan doğrulara ters düştüğünü söylemek isterim. Proletaryayı aktif olarak devrimci hareket içine sokacak bir örgütlenme biçimi, oluş halindeki tarihsel gerçeğin proletaryanın bilincine yansımasında etkili bir kanal görevi yapacaktır. Oysa proletaryanın kendiliğinden bilinçlenmeyeceği gerekçesiyle, proletaryayı vesayet altına almış olan Leninist örgütlenme biçiminin, aradan 75 yıl geçmiş olduğu halde ve parti 62 yıldır iktidarda bulunmasına karşın, proletaryanın hâlâ yönetimden uzak tutulması ters örgütlenmenin proletaryanın bilinçlenmesini engellediğinde kuşkuya yer bırakmamaktadır.

10 Marx, *Œuvres Philosophiques*, c. [? – e.n.], s. 126-135, 169-171.

Proletaryanın sadece ekonomik gerçekleri algılayabileceği, politik bilince kendiliğinden asla ulaşamayacağı hakkındaki iddia, proletaryanın burjuva toplumundaki çarpıtılmış bilinci neden olarak gösterilerek de ciddi biçimde savunulamaz. Proletaryayı partinin dışında tutan bir zihniyet ve uygulama egemen olduğu sürece proletaryanın değil politik bilince, ekonomik bilince bile ulaşamayacağını kimi sosyalist ülkelerdeki uygulamalar pek açık olarak ortaya koymuştur. Bu ülkelerde işçi sınıfı yarattığı artık-değerin hesabını sormak olanaklarından bile yoksunsa, bu, proletaryaya dışarıdan siyasal bilinç götürmek için yola çıkmış öncü müfrezenin işin ta başından beri proletaryayı pasifleştiren bir makine kurmuş olmalarından ileri gelmiştir. Marx'ın "yansı teorisi" iyice kavranınca, işçi sınıfının politik bilince kendiliğinden ulaşamayacağı hakkındaki iddiayı, doğru olarak kabule olanak yoktur. Lenin gibi Marx'ı okumuş ve üzerinde düşünmüş olan bir devrimcinin Kautsky'nin kuyruğuna takılarak böyle bir iddiada bulunması için özel nedenler olması gerekir, diye düşünüyoruz. Rus işçisine güvensizlik mi? Tüm Marksist ve Marksizan akımları tekelinde toplayabilmek kaygısı mı? İşçi sınıfını vesayet altına alarak onu vurucu güç olarak kullanmak isteği mi? Belki de bu nedenlerin tümü Lenin'i işçi sınıfı partisini, işçi sınıfını dışlayarak bir "öncü müfreze" olarak örgütlemeye itelemiştir. Ama gösterilen nedenler, bilincin işçi sınıfına yapısal olarak bağlı olması gerçeği karşısında geçerli sayılamaz. Bilinç işçi sınıfının ayrılmaz bir öğesi olduğu için bilincin ona dışarıdan götürülmesi olanaksızdır. Kaldı ki, küçük burjuva ya da burjuva aydınlarının, işçi sınıfının bilincine işçi sınıfından önce sahip olmaları da bilinçle varlığın tarihsel süreç içinde sınıfsal tümün aşamalarını oluşturduğu unutulmayacak olursa, olanaksızdır. Burjuva aydınlarının bilinç adını verdikleri olsa olsa sosyalist teoridir. Bir teori ne kadar önemli olursa olsun, sınıf bilinci demek değildir; çünkü sınıf bilinci, sınıfın yaşamının bir parçasıdır. Elbet sosyalist teori güncel eylemin yarına ışık tutarak yönlenmesine yardımcı olur. Ama sosyalist teori işçilerin sosyal pratiğine geçmedikçe, yani işçilerce örgütlü eylem içinde özümlenmedikçe, etkisiz

kalmaya mahkûmdur. Sosyalist teorinin pratik içinde özümlenmesi ise ancak işçi sınıfını tümüyle kapsamayı amaçlayan ve işçilerin aktif olarak yönetimini ellerinde bulundurdukları, yatay bir örgütle olanaklıdır. Bu örgütün somut olarak biçimlenmesi kuşkusuz proletaryanın yaratıcı pratiği içinde gerçekleşecektir.

Leninist örgütlenme modelinin 75 yıldır işçi sınıfının kendi eliyle özgürlüğe kavuşmasını engellediği uygulamaların ortaya koyduğu bir gerçektir. İşçi sınıfına dışarıdan bilinç götürecek olan küçük burjuva ve burjuva kökenli sosyalist devrimciler, devrimden sonra iktidarı tekeline alan yeni bir bürokrat tabakanın ağababaları olmuşlardır. Gerçek sosyalist toplumun kurulması için bu duruma son verilmesi gerekiyor.

Marx'ın devrim anlayışı

Marx'ta devrim, kapitalist toplumun üretici güçlerinin üretim ilişkileri ile çelişmesi sonucunda işçi sınıfının bir dip dalgası halinde toplumun tüm üst-yapılarını silip süpürmesi, alt ve üst-yapılarıyla sosyalist toplumu kurma süreci içine girmesidir. Üretici güçlerle üretim ilişkilerinin çelişmesi iradelerimizden bağımsız bir olaydır. Devrimin taşıyıcısı ve gerçekleştiricisi olan işçi sınıfı uzun bir tarihsel gelişmenin ürünüdür. İşçi sınıfının devrimci eylemi, böyle bir tarihsel çerçeve içinde ve öz deviniminden kaynaklanarak gelişir. Devrimci istence, nesnel koşulların oluşturduğu bir kanal içinde ve rastlantı uyumluluğunun sağladığı fırsatların iyi değerlendirilmesi ölçüsünde rol düşer. Devrimi, liderlerin çelişik istençleri ve yüksek stratejik dehalarıyla, ağırlığı bu öğelere vererek açıklamaya kalkışmanın Marksizmle bir ilgisi yoktur, bulunamaz. Kuşkusuz bununla devrimin tamamen mekanik bir hareket olduğu söylenmek istenmiyor. Liderlerin de, istencin de, stratejik dehanın da, örgütlenmenin de devrimde önemli roller oynadığı tartışılmaz. Ama nesnel koşullar, rastlantı uyumluluğu her zaman ağır basar. Ve işçi sınıfı, emekçi yığınlar devrimin biricik yaratıcı gücüdür. Marx'la Engels işçi sınıfını her zaman bu gözle görmüşler ve burjuva ay-

dın takımının işçi sınıfının başına bela kesilmesine her zaman olanca enerjileriyle karşı çıkmışlardır. Devrimin, devrimci aydınlardan oluşan fesatçı örgütlerle asla başarılamayacağı görüşünü olanca güçleriyle savunmuşlardır. Anarşistlerle savaşımları, Blankistlere karşı savaşımları çoğumuzun belleklerindedir. Bu vesileyle Marx'la, Engels'in Bedel, Liebknecht, Brocke ve arkadaşlarına yazdıkları 17-18 Eylül 1879 tarihli sirküler mektuptan kimi paragrafları buraya aktaracağım:

> "Demek ki, bu bayların[11] görüşlerine göre sosyal demokrat parti sırf bir işçi partisi olmamalı ama 'gerçek insancıl duygular taşıyan tüm insanları' içeren, geniş bir parti olmalıdır. (...) O zaman varlıklı ve okumuş yazmış çevrelerden pek çok kimse partiye seve seve katılacaktır. (...) Parti, kendisini Reichstag'da temsil edebilecek yetenekte insanlardan da yoksundur. (...) Sade işçiler ve zanaatkârlar nadir istisnalar dışında bunun için hiç boş zamana sahip değillerdir. Kısacası: İşçi sınıfı kendi öz gücü ile özgürlüğünü elde edemez. Edebilmesi için, işçi sınıfı, işçilere neyin yararlı olacağını esaslı biçimde öğrenmek için 'zaman ve olanağı olan', 'okumuş ve varlıklı' burjuvaların buyruğa altına girmelidir. (...) Bu baylara bir süre katlanmak için nedenler varsa, bunlara sadece katlanmalıyız, parti yönetimini etkilemelerine izin verilmemeli ve bu baylarla iplerin koparılmasının zaman meselesi olduğunu gözden kaçırmamalıyız. (...) Bize gelince, tüm geçmişimiz önümüzde izlenecek bir tek yol olduğunu göstermektedir. Kırk yıla yakın bir süredir, sınıf mücadelesini tarihin direkt motoru olarak ön plana çıkardık ve özellikle burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf mücadelesini, sosyal devrimin en güçlü levyesi olarak gördük. Şu halde, hareketten bu sınıf mücadelesini silmeye çalışan kimselerle birlikte yürümemiz olanaksızdır. Enternasyonal'i kurarken, onun savaş çağrısını, açık terimlerle ortaya attık: 'İşçi sınıfının özgürlüğe kavuşması, işçi sınıfının kendisinin yapıtı olacaktır' dedik. Demek ki, işçilerin kendi kendilerini kurtarmaları için çok az eğitilmiş olduklarını, burjuva ve küçük

11 Marx ve Engels'in "bu baylar" dedikleri Höchberg, Bernstein ve Schramm'dır.

burjuva insanseverlerince yukarıdan kurtarılmaları gerektiğini gürültüyle haykıran kimselerle birlikte yürümeyiz."[12]

Şimdi de *Ne Yapmalı?*'dan şu satırları okuyalım birlikte. Önce Lenin'in Kautsky'den aktardığı şu satırları:

> "Günümüzün sosyalist bilinci, ancak derin bir bilimsel bilgi temeli üzerinde ortaya çıkabilir. Gerçekten çağdaş ekonomi bilimi, örneğin çağdaş teknik kadar sosyalist üretimin bir koşuludur ve tüm isteğine karşın proletarya ne birini ne ötekini yaratabilir; her ikisi de çağdaş sosyal süreçten kaynaklanmaktadır. Oysa bilimin taşıyıcısı proletarya değil ama burjuva aydınlarıdır ('burjuva aydını' sözcüğünün altı Kautsky tarafından çizilmiş – M.A.A.); gerçekten çağdaş sosyalizm bu kategoriden kimi kimselerin kafasında doğmuş, işçilerin en uyanıklarına onlar tarafından sunulmuş ve koşulların elverişli olduğu yerlerde bu işçiler aracılığı ile proletaryanın sınıf mücadelesine sokulmuştur. Demek ki, sosyalist bilinç proletaryanın sınıf mücadelesine dışarıdan ithal edilmiş bir öğe olup, onun içinde kendiliğinden ortaya çıkmamıştır."[13]

Bir de Lenin'in görüşlerini sunalım aynı kitaptan:

> "Söylediğimiz gibi, işçiler henüz sosyal demokrat bilince sahip olamazlar. Onlara bu bilinç ancak dışarıdan gelebilir. Kendi gücü ile [olanaklarıyla – M.A.A.] baş başa bırakılınca işçi sınıfının sadece tradünyoncu bilince, yani sendika halindeki birleşmek, patronluğa karşı mücadele yürütmek, işçilere yararlı şu ya da bu yasaların çıkarılmasını hükümetten istemek vb. inancına ulaştığını, tüm ülkelerin tarihi gözler önüne seriyor. Sosyalist doktrin ise varlıklı sınıfların, eğitim görmüş temsilcilerinin aydınların işlediği felsefe, tarih, ekonomi teorilerinden doğmuştur. Marx'la Engels, çağdaş bilimsel sosyalizmin kurucularının kendileri de sosyal durumları bakımından burjuva aydınlarıydı."[14]

---

12 Marx-Engels, *Correspondence*, Ed. du Progress, 1971, s. 330-331, 335-336.

13 Lenin, *Que Faire?*, s. 41.

14 *Y.a.g.e.*, s. 33.

Marx'la Engels'in sirküler mektubunu ve Kautsky ile Lenin'in yukarıdaki metinlerini arka arkaya okuduk. Marx'ın bilinçlenme hakkındaki teorisini de kısaca açıkladık. Sanırım devrimin işçi sınıfının kendi öz işi olduğu da, "dışarıdan bilinç" sorunu da yeterince aydınlanmıştır, tabii aydınlanmak için gereken gayreti gösterenler için... Yazarın, "Ne Marx tam bir kendiliğinden bilinçlenme görüşünü ve ne de Lenin tam bir dışarıdan bilinçlenme görüşünü savunmuştur,"[15] biçimindeki iddiasına gelince, Baytarı bu iddiasıyla baş başa bırakmak galiba en isabetli davranış olacak.

Kısaca şu istenç (irade) konusuna değinip devrim sorununu noktalayalım. Metinlere meraklı yazar nedense, Lenin'in istenççiliğini vurgulayan bir alıntımızdan hiç söz etmemiş. Yoksa 70 sayfalık metinler koleksiyonu yanıtının bir yerine sıkıştı da göremedik mi? Her ne hal ise bir kez daha buraya aktaracağız. Lenin'in devrim sorununa çeşitli yaklaşımları arasında, Napoleonvari bir yaklaşımın da bulunduğunu belirtmesi bakımından, önemli bir gönderme bu. Efendim, Ekim Devrimi'ne yöneltilen eleştirileri ve bunlar arasında Rusya'da sosyalizmi kurmak için üretici güçlerin gerekli gelişim düzeyine gelmediği hakkındaki eleştirileri yanıtlarken Lenin şöyle diyor:

> "Eğer sosyalizmi kurmak için, belirli bir kültür düzeyine ulaşmak gerekiyorsa (ki, bu belirli kültür düzeyinin ne olduğunu kimsenin söylemesine olanak yoktur, çünkü Batı devletlerinin her birinde bu düzey farklıdır), neden devrimci bir atılımla bu belirli düzeyin ön koşullarını önce ele geçirip, sonra işçi ve köylü iktidarına dayanarak ve Sovyet rejiminden güç alarak, öteki halklara yetişmek için harekete geçmeyelim? (16 Ocak 1923) (...)
>
> "'Sosyalizmi yaratmak için,' diyorsunuz, 'uygar olmak gerek.' Çok doğru ama neden biz de büyük toprak ağalarını kovarak, Rus kapitalistlerini kovarak, uygarlığın ön koşullarını yaratmakla işe başlamayalım ve sosyalizme yürüyüşümüze sonra devam etmeyelim. Alışılmış tarihsel sıralamada bu gibi bir

15 *Y.a.g.e.*, s. 25.

değişiklik yapılmasının kabul olunmayacağını ya da olanaksız olduğunu hangi kitapta okudunuz? Anımsıyorum Napoleon'un şöyle dediğini, 'Eyleme geçilir, sonra bakılır.' Biz de öyle yaptık. Ekim 1917'den önce ciddi bir savaşa girdik, sonra olayların gelişmesi, ayrıntıları ortaya çıkardı; Brest Litovsk Barışı, NEP vb. gibi (dünya tarihi bakımından bunların ayrıntılar olduğu kuşkusuzdur). Ve şimdi şu saatte, kuşku yok ki, esas itibariyle zaferi kazandık. (17 Ocak 1923)"[16]

Lenin bugün aramızda olsa ve yapıtına şöyle iyice bir baksa acaba hâlâ zafer konusundaki kanısını korur muydu? Yoksa ta devrimin ilk yıllarında parmak bastığı bürokrasinin zafere mirasçı olup koca devrimi yoldan saptırdığını görüp, "Bir eksiğimiz varmış!" der miydi?

Örgüt sorunu nerede kaldı?

Evet, örgüt üzerine ileri sürülen tezlerin yanıtı nerede? Yazar metincilik oynadığı sürece yerli yersiz alıntılarla sayfalar doldurmuş. Ama sıra Lenin ustanın metinlerinde bulunmayan konulara gelince deniz bitmiş ve baytar yazar şapa oturmuş. Ama gene de bir şeyler söylemek zorunda hissettiğinden kendini, işi alaya almaya kalkışmış, küfrü ve saçma sapan görüşleri sıralayıvermiş son birkaç sayfada. Küfürleri de, o ince, zeki(!) alayları da kendisinin olsun. Bilmem bunlardan hoşlanan okurları oldu mu?

Örgüt hakkında yazdıkları ne ana tezimize ne ona bağlı öteki iki teze değinmiyor. Şunları sıralıyor: Biz devletle partiyi birbirine karıştırıyormuşuz; proletaryanın devrimci partisi ile burjuva devletini karşılaştırmaya çalışıyormuşuz; proleter devletin burjuva devletinden alması gereken öğeler varmış da bunları biz yadsıyormuşuz; siyasal iktidarı ele geçiren proleter parti ile proleter devleti aynı şey sanmaktaymışız; bürokrasi geçmişin bir kalıntısıyken biz proletarya diktatörlüğünün bir kusuru sayıyormuşuz bürokrasiyi ve de yönetici kadro ile bürokrasiyi özdeşleştiriyormuşuz...

16 Lenin, *Œuvres*, c. 33, s. 493-494.

Yazara önce konunun örgütlenme olduğunu anımsatalım. Hazımsızlık verecek metin alıntılarıyla şişirdiği sayfaların sonuna gelindiği halde, baytar yazar konuya hâlâ girmediği halde, devletle partiyi birbirine karıştırdığımız hakkında gülünç bir iddia ile karşımıza çıkıyor. Biz yazımıza her üretim tarzının kendine özgü bir örgütlenme modeli yaratığını söyleyerek başlamıştık. Demek yazar bunu bile kavrayamamış ki, devletle partiyi birbirine karıştırdığımızı eleştirmeye kalkışıyor. Sözü edilen genelde örgütlenme biçimleridir. Devlet de, parti de, ticaret şirketleri de, sendika ve dernekler de bu genel modelden kaynaklanan ve elbet aralarında farklarda bulunmakla birlikte, esasta aynı temel ilkelere dayalı, aynı özellikleri taşıyan ve aynı nitelikte ilişkiler yaratan örgütlerdir. Yazarın felsefeyle, hukuk teorileriyle birazcık yakınlığı bulunsaydı devletle partinin karıştırıldığı gibi bilgi dağarcığının hafifliği dolayısıyla ciddi sorunlar sandığı saçmalıkları peş peşe sergilemez, eleştiri olarak ileri sürmezdi. Bunları yanıtlayarak okurları boş yere işgal etmek istemeyiz. Bizim için de bir ikinci zaman kaybı olur.

Bürokrasi bahsine gelince: O mahiler ki, derya içredir/deryayı bilmezler... Ama görünen köye kılavuz ne gerek... Sovyetler Birliği'ndeki ve öteki sosyalist ülkelerdeki bürokratlaşma, Lenin'in zamanı ile kıyaslanamayacak boyutlara ulaşmıştır. Bu ülkelerde egemen olan işçi sınıfı ve köylüler değil, parti bürokrasisi ve çevresinde halkalanmış olan devlet ve resmî kuruluşlar bürokrasidir. Bu gözle görülen olgu, Lenin'in sandığı gibi sadece Rusya'nın geriliğinden, artizanal üretimin yaygınlığından, kırsal bölgelerle kentler, tarımla endüstri arasındaki ilişkilerin gelişmemişliğinden, iç savaş koşullarından, Çarlığın miras bıraktığı "kadro"lardan falan kaynaklanmamıştır. Öyle olsaydı bu nedenlerden hiçbiri kalmadığına göre bürokrasinin çoktan tarih sahnesinden silinmiş olması gerekirdi. Ama Lenin'in saymayı unuttuğu bir neden daha vardı: İşçi hareketine kendisinin soktuğu örgütlenme modeli... Lenin burjuva toplumundan bürokrasi üreten bir makine ithal etmişti. Ve o makine 75 yılda koskocaman, güçlü ve gittikçe güçlenen bir bürokrasi üretmiştir. *Cumhuriyet*'teki yazı dizisinde bu olgunun köke-

nine inilmeye çalışılmıştır. Yazar skolastik mantıkla ve de Stalinci karalama yöntemlerine sarılarak konuyu tartışma dışına itmek için çabalamış durmuştur. Benim ileri sürdüğüm iddialar küfürle, Lenin'in metinleriyle çürütülemez. Bu iddialar gerçeklerin doğruladığı iddialardır. Bunlar gereken ciddiyetle, küfür filan etmeden, efendice incelenmelidir, tartışılmalıdır. Ama fikir alışverişi, sol kitaplar ticareti gibi üçkâğıda getirilebilecek işlerden değildir.

Baytarlıktan, faşist eğilimli dergiciliğe ve oradan da sol kitap çevirisi sömürücülüğüne atlayan Ülke yazarının bu tartışma vesilesiyle reklamını yaptığı çalakalem çevirilerden bol para kazanmasını dileriz.

Aralık 1978

Not: Meğer baytar yazar, Aybar'ın defterini düreli 10 yıl oluyormuş. Yazısına başlarken öyle diyor. İki yazı ile işimizi bitirmiş, konuyu kapatmışmış... Hem de henüz Marksizm-Leninizm konusunun yeterince olgunlaşmamış, ham olduğu bir dönemde... Doğrusu bu noktada baytara hak vermemek olanaksız. O yıllarda sözünü ettiği yazılara şöyle bir göz atmış ve okuma zahmetine katlanılmayacağını anlamıştım. Ham bile değil, aşılanmamış ağacın tomurcukları gibiydi.

Aradan 10 yıl geçtikten sonra yazarın o yazılarını ham bulmuş olması o yapıda bir kafa için gene de başarı sayılmalıdır. Ne var ki, bu son yazısı da yaban ağacın tomurcuğu gibi, buruk bir kozalak. Bir bakıma ise eskisinden daha ham; seviyesiz, terbiyesiz, küstah bir yazı. Yazarın bu konuda da ustalarının izinde olduğu görülüyor. Hakaret için de Lenin'e gönderme yapmış yazısının kimi yerlerinde. Küfür etmede de bilimsel yöntemler kullanılmalı ve kaynak gösterilmelidir elbet...

TİKP YANLISI *BORA*'YA YANIT*

Çarktan çıkmış gibi birbirinin aynı olan yanıtlar. Aynı suçlamalar, aynı karalamalar ve aynı ustanın(!), aynı metinleri... Bu dördüncüsü. Tek fark, aynı suçlamaların, aynı metinlerin bu kez Pekin ağzıyla yapılmış olması.

Bunları okumak azap; hele yanıtlamak daha büyük azap: üslubumuz ayrı. Yanlışlara gelince, hangi birini düzelteceksin. Dört yanıt çıktı bugüne dek; dördü de şöyle özetlenebilir: "Aybar Leninist parti modelini eleştiriyor. Leninist örgüt modeli eleştirilemez. Çünkü esasları Lenin tarafından saptanmış, işçi sınıfının devrimci örgütüdür. Şu halde Aybar'ın eleştirileri maksatlıdır: İşçi sınıfının en güçlü silahını elinden alarak burjuvaziye hizmet etmek istemektedir." Ve hakaretler, karalamalar...

Gerçekleri kabul etmeyen, düşünmeyen ve kör inançlarını paylaşmayanları düşman sayan bu insanlarla neyi, nasıl tartışacaksınız?

Skolastik ve bağnazlık, bu dogmacı kafalarla yeniden canlandı. Marx gibi bilimsel düşünceye bağlı bir kişinin izinde olduklarını iddia edenler bugünkü noktaya nasıl gelmişlerdir? İşçi sınıfına, insanlığa ışık tutan Marksizm nasıl olmuş da bir dogma

(*) *Bora*, Kasım 1978, no: 1'de yayımlanan yazı.

haline getirilmiştir? Ve neden Türkiye'de gencecik insanlar, kimi Moskova'nın izinde, kimi Pekin'in, sloganlarla dövüşen robotlar haline gelmiştir? Hangi diyalektik bir ters dönüşle daha iyi düşünme ve doğruları bulma yolu olan Marksizm, nasıl düşünmeme yoluna dönüşmüştür?

Yeni Ülke'ye verdiğimiz yanıtta bu yozlaşmanın nedenlerini kısaca açıklamaya çalışmıştık. Tekrarlamayacağım. Kafalarımıza sahip çıkmaktan, yeniden düşünmeye başlamaktan başka çare yoktur. Önce kafalarımızı kurtaracağız. Resmî ağızların söylediklerine, şimdiye dek olduğu gibi körü körüne inanmayacağız; "doğru mu" diye kendi kendimize soracağız ve söylenenleri gerçeğin ölçütüne vuracağız. Olayların, resmî ağızların anlattığından başka türlü olabileceğini aklımızdan hiç çıkarmayacağız. Ve 62 yıllık sosyalizm uygulamalarını, eleştirici bir mantıkla yeniden ele alacağız.

Marksizm, kutsal metinlerden oluşan bir kutsal kitap değildir. Marksizm bir bilim dalıdır. Her bilimsel teori gibi eleştiriye açıktır. Her yeni tez gerçeklerin, sosyal pratiğin ölçütüne vurularak tartışılır. Her bilim dalında olduğu gibi amaç dışımızdaki gerçeği daha derinden kavramaktır; ustaları(!) her ne pahasına olursa olsun haklı çıkarmak değil. Çünkü doğru, boyuna değişen gerçeğin içindedir.

Bora'nın genç yazarı, görüşlerimizi çarpıtmak ve bize kara çalmak için harcadığı çabayı bundan böyle düşünmek, doğruları öğrenmek için harcamalıdır. Ve ilk iş olarak "Ne biliyorum? Doğru mu biliyorum?" sorularına yanıt arayarak işe başlamalıdır. Evet örneğin Çin hakkında ne bildiği ve doğruları bilip bilmediği sorusuna yanıt aramalıdır, *Bora*'nın yazarı. "Çin'de demokrasinin en hası uygulanır," diye yazmış ve bizi bu gerçeği bilmemekle ya da gizlemekle suçlamış. Yazar, işe buradan başlamalı ve resmî ağızların bu konudaki iddialarını gerçeklerin ölçütüne vurarak doğru olup olmadıklarını araştırmalıdır. İşçiler, köylüler işlerin yürütümünde gerçekten söz ve karar sahibi midir? İnisiyatif ve denetim gerçekten onlarda mıdır? Yöneticilerini gerçekten seçerler mi? Yazar, bu ve bu gibi sorulara gerçeklerin içinden yanıtlar aramalıdır. Ve geriye doğ-

ru giderek gene Çin'deki geçmiş birtakım önemli politik olayları yeniden ele almalıdır. Örneğin Teng'in ilginç serüvenleri, yazarın ve arkadaşlarının gözlerini açabilir. Bir zamanlar, devrimin öncüleri olarak baş tacı ettikleri, Bayan Mao ve arkadaşlarının serüvenleri de öyle; Lin Piao'nun, Lio Şao Şi'nin serüvenleri de öyle. Kültür devrimi de öyle, "ileriye sıçrama" politikası da öyle...

Biliyorum, yazar ve arkadaşlarının kafasında yanıt hazır: "Doğru çizginin yanlış çizgiye zaferi" diyeceklerdir. Ama bu kolay yanıtla yetinmesinler. Çünkü bu ne biçim doğru çizgidir ki, doğruluğu, sahibinin iktidar koltuğuna oturmasıyla anlaşılır ve doğruluğu sahibi koltukta oturduğu kadar sürer? Çizginin sahibi devrilince, doğru çizgi sahibiyle birlikte ihanet çizgisine dönüşür. Elbet *Bora*'nın yazarı ve arkadaşları tevil edici, kaçamak yanıtlar bulabilirler. Ama neye yarar? Kendimizi aldatmaktan ne kazanırız? Elbet politikada bir doğru çizgi, bir de yanlış çizgi vardır. Ama bu çizgi nasıl saptanır? Bunu kim saptar? Sorun burada. Marksizm bize, toplumun gelişme nedenleri ve bu gelişmenin doğrultusu hakkında genel anlamda bilgiler verir: Dünya sosyalist olacaktır; Türkiye sosyalist olacaktır gibi... Ama "Ne zaman? Nasıl? Hangi yoldan?" gibi sorularla bu genel doğruyu somuta indirgemek isteyince karşımıza olasılıklar ve bunlar arasında tercihler yapmak zorunluluğu çıkar. Doğru çizgi, yanlış çizgi burada söz konusudur. Bir politikanın doğruluğu, yanlışlığı ise zaman içinde anlaşılır. Beri yandan doğru yol, ancak serbest tartışma olanaklarının bulunduğu bir ortamda saptanabilir. Ve doğru yolun saptanmasında biricik ölçüt dışımızdaki gerçeklerdir, sosyal pratiktir; şefin buyrukları değil. Olaylar serbestçe tartışılıp değerlendirilerek bir yol saptanmışsa, ileride bu yolun şu ya da bu ölçüde yanlış olduğu ortaya çıksa bile, bugün görülen vahşi tasfiyelere neden olmaz. Çin'de izlenen yol bu mudur? Olaylar bu olmadığını gösteriyor.

Sosyalist dünyanın gerçek panoramasını çizmek için Çin'den Sovyetler Birliği'ne geçip oradaki belli başlı olayları da gerçeğin ölçütüne vurmak, aklın süzgecinden geçirmek gerekir. Bo-

ra'nın yazarı ve arkadaşları şimdiki Sovyet yöneticilerini rahatlıkla suçluyorlar. Ama olayları doğru değerlendirdikleri kuşkulu. Sovyet yöneticilerinin yanlış yaptıklarını kendileri saptadıkları için değil Sovyetler'i Çinliler suçladıkları için suçluyorlar. Ve Çin yöneticileri Stalin'i suçlamadıkları için de *Bora*'nın yazarı ve arkadaşları Stalin'in kanlı politikasına sünger çekiyorlar. Oysa sosyalizmin bürokratik sapma içine düşmesinde Stalin başlıca sorumlulardan biridir. Yöneticilerin hasımlarını öldürerek tasfiye etmesi yolu onun zamanında açılmıştır: Düzmece mahkemeler; namuslu komünistlerin idamı; yığın sürgünler vs. Yazar Moskova duruşmaları hakkında ne biliyor? Resmî ağızların söyledikleri dışında neler biliyor? Buharin'in, Zinovyev'in Kamenev'in, Rikov'un idamları hakkında neler biliyor? Troçki hakkında ne biliyor? Kirov'un öldürülmesi hakkında ne biliyor? Yazarın Stalin döneminin parti makinesi hakkında bildikleri ne? Lenin'le Stalin'in son zamanlardaki ilişkileri hakkında yazar ne biliyor? Ve daha gerilere giderek: "İşçi Muhalefeti", Kronstad Ayaklanması'na ilişkin neler biliyor? Rosa Luxemburg'un Lenin'e, Troçki'ye yönelttiği eleştirilerden haberi var mı yazarın?

Bunlar dünya solunun çizgisini etkilemiş olan olaylar. Bu olayları doğru olarak bilmeliyiz. Doğru olarak bilmek için de olayların resmî ağızların anlattıkları dışındaki yüzünü, mutlaka öğrenmeliyiz. Yazar ve arkadaşları, makinede bir montaj hatası olabileceğini, yani bu kanlı olayların sosyalizme ters düşen bir örgütlenme biçiminden ileri gelmiş olabileceğini neden düşünmüyorlar?

Bugün sosyalizm ağır bir bunalım geçiriyor. Bu bunalımın nedenlerini bir bilim adamı titizliği ve doğruluğu ile araştırmak gerekir. Çin'in Sovyetler'i suçlaması, Sovyetler'in Çin'i suçlaması hiçbir sorunu çözmez. Biz, Türkiye'nin solcuları (kuruluşlar ve kişiler olarak) olayları bağımsızca değerlendirmeliyiz; doğruları bularak kendi rotamızı kendimiz çizmeliyiz. Böyle bir yola girmek aslında Marksizme, bilimsel yöntemlere dönmek demektir. İşçi sınıfımıza ve giderek dünya sosyalizmine hizmet demektir.

Bu yanıtı noktalarken şunu belirtmek isterim: Ne *Bora*'nın ne de öteki dergilerin saldırıları, suçlamaları beni hiç mi hiç rahatsız etmiyor. Görevini yapan insanların rahatlığı içindeyim. Yazılarımla, söylediklerimle ve davranışlarımla 30-35 yıldır emekçi yığınların gözleri önünde, onlara hizmet etmeye çalışıyorum. Sosyalist olduğumu cümle âlem bilir. Emperyalizmin, kapitalizmin karşısında olduğumu; Amerikan emperyalizmine Türkiye'de ilk karşı çıkanlardan olduğumu da cümle âlem bilir. Ama ne Sovyet ne Çin kuyrukçusu olmadığımı da cümle âlem bilir. Daha iyi bir devrimci olmaya çalışıyorum, hâlâ, yani ilerlemiş yaşıma karşın. Bu da doğru olmakla, doğruları bulmak ve doğruları yılmadan savunmakla oluyor. Ortaya konan doğrulardır önemli olan. Doğruyu savunmama, Çin ya da Sovyet kuyrukçusu olmadığım için beni karalayarak kimse engel olamaz ve bu yolda giderek doğruları karartmak olanaksızdır.

Sosyalist dünyanın bugünkü bunalımı altında yatan nedenler arasında, Leninist örgütlenme biçiminin sosyalizme ters düşen burjuva modelinde bir örgütlenme biçimi oluşu da var. Bürokratların işine gelse de gelmese de gerçek budur. Küfürle, karalamayla değiştirilemeyecek olan gerçek. İki el bir baş içindir; baş da düşünmek için...

Aralık 1978

TKP MERKEZ KOMİTESİ ORGANI *ATILIM*'A YANIT*

Gerçekten de eski türkü: Yıllardır sahibinin sesi marka, cızırtılı, bozuk aynı plak; tiz perdeden aynı bayat ezgiler. Yıllardır gerçek dışı aynı iddialar, aynı dogmacılık, aynı sekterlik. Yıllardır aynı tepeden inmeci yöntemler, aynı karalamalar, aynı suçlamalar. Yıllardır aynı "kilise", aynı "ruhban" sınıfı, aynı yutturmaca... Evet, gerçekten de eski türkü.

Baylar neler söylüyorsunuz; Merkez Komitesi organında neler yazıyorsunuz? Hiç çevrenize, dünyaya bakmıyor musunuz? Genel sekreteriniz ne günler gördü, ne vartalar atlattı. Stalin cehenneminden hiç söz etmiyor mu? *Yazdıklarınızın gerçekle bir ilgisi olmadığını nasıl fark etmiyorsunuz?*

"Lenin ve Bolşevik partisi, sömürüyü ve onun kaçınılmaz olarak doğurduğu baskıyı kaldırmış, insanlığın bugüne kadar görmediği en demokratik, yani sömürüsüz sosyalist devlet düzenini kurmuştur. Bu devlet bugün sömürüye, baskıya, sömürgeciliğe, emperyalizme karşı savaşan emekçilerin, halkların kurtuluşunu desteklemeyi ve barışın yerleşmesi, insanlığın harplerden kurtulması için savaşmayı kendine amaç edinmiştir," diye yazmışsınız. Sovyetler Birliği'nde sömürü ortadan

(*) "Eski Türkü", *Atılım* (Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi organı), sayı 10 (58), 1 Ekim 1978, s. 4'te yayımlanan yazı.

kalktı mı? Sömürünün ortadan kalkması için işçilerin, köylülerin, ürettikleri artık-değere doğrudan doğruya kendilerinin tasarruf etmeleri gerekir. Sovyetler Birliği'nde işçiler, köylüler ne üretimde ne yönetimde ne denetimde söz ve karar sahibidir. Çalışma koşulları, ücretler, plan hedefleri, yatırım öncelikleri, kısacası çalışma yaşamı ile ilgili her şey işçilerin, köylülerin gerçekten seçmediği ama işçi sınıfının öncüleri sıfatını kendilerine yakıştırmış, bürokrat yöneticiler tarafından saptanır, karara bağlanır. Ve bu bürokrat yöneticiler ulusal gelirden aslan payı alırlar. Çıplak gerçek böyledir. Şu halde sömürü, başka biçimde yine devam etmektedir. "En demokratik devlet düzeninin kurulmuş olduğu" iddiasına gelince, bu da gerçeklerin doğrulamadığı bir savdır. Emekçi yığınları işin ta başından beri yönetimden uzak tutulmuşlardır. Tüm yetkiler, işçi sınıfını ilke olarak dışlayan partide; parti içinde de merkez karar organı ve genel sekreterde toplanmıştır. Lenin'in, parti ile işçi sınıfını birbirine karıştırmamak gerektiğini; partinin işçi kökenli olup olmadığına bakılmaksızın profesyonel devrimcilerden oluşan bir örgüt olmasının zorunlu bulunduğunu, ısrarla ileri sürdüğünü de tabii bilirsiniz. Elbet Lenin'in, devrimden sonra da esas olarak, partinin, yani yönetici merkez kadrosunun öncülüğü ilkesini savunduğunu; örneğin *Komünizmin Çocukluk Hastalığı* adlı kitabında merkez komitesinin 19 üyesi ile bunların kendi aralarında seçtikleri 5 kişilik Politbüro'nun *gerçek anlamda bir oligarşi meydana getirdiğini*[1] iktidarı ele geçirmiş bir liderin özgüveniyle açıkladığını da elbet anımsarsınız. Bolşevik Partisi dışındaki tüm işçi partilerinin ve parti içi muhalefetin Lenin zamanında yasak edildiğini; sendikaların, sovyetlerin partinin birer aracı durumuna getirildiğini; tepeden inmeci bu ceberut yönetim biçiminin Stalin zamanında daha da şiddetlenerek siyasal polis, düzmece davalar ve yığın sürgünleriyle milyonlarca insanın canına kıyıldığını da bilmemiz gerekir. Bunlar burjuva uydurmaları falan değil. Ayrıntılar için Kruşçev'in gizli raporuna başvurabilirsiniz.

"Bunlar geçmiş. Biz bugünden söz ediyoruz," diyorsanız, bu-

1 Lenin, *La Maladie...*, s. 26.

gün dünden pek farklı değil. İşçiler, köylüler gene vesayet altındadır; hiçbir konuda gerçekten söz ve karar sahibi değillerdir. Burjuva demokrasilerindeki biçimsel özgürlüklerin bile uygulanmadığı bir ülkede sosyalist demokrasiden nasıl söz edilebilir? Polis rejimiyle, kamplarla, tımarhanelerle, bağımlı mahkemelerle, muhalefetsiz tek-parti rejimiyle nasıl demokrasi olur? "En demokratik devlet düzeniymiş!" Hadi canım sen de...

Sovyetler Birliği'ni emperyalizme, sömürgeciliğe karşı halkların kurtuluşunu destekleyen; insanlığın harplerden kurtulması, barışın yerleşmesi için savaşan bir devlet olarak görmek ve göstermeye çalışmak da gerçeklere ters düşen savlardır. Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da, Ortadoğu'da, Afrika'da, Uzakdoğu'da, Güney Amerika'da izlediği politikanın, bu bölgelerde yaşayan halkların ulusal bağımsızlık hareketlerini kontrol edebildiği ölçüde ya da kontrol etme olasılığı bulunduğu zaman destekleyen bir süper devlet politikası olduğunu görmemek olanaksızdır. Sovyet yöneticileri bu politikanın son çözümde dünya sosyalizmine hizmet edeceğine içtenlikle inanmış olsalar bile bir süper devletin koltuğu altında sosyalizme gidilemeyeceği olayların doğruladığı bir gerçektir. Macaristan olayını, Çekoslovakya olayını nasıl unutabiliriz? 40 yıl ulusal bağımsızlığı için kahramanca savaşmış olan Vietnam halkının Sovyetler'in nüfuzu altına girmek durumunda kaldıktan sonra Çin yanlısı Kamboçya'ya saldırdığını nasıl görmezlikten geliriz?

Baylar, sosyalist olmanın, devrimci olmanın ilk koşulu, dışımızdaki gerçeği kavramaya çalışmaktır. Teorilerimizin doğruluğu ancak gerçeğin ölçütüne vurularak kanıtlanabilir. Marx ne diyor, *Feuerbach Üzerine Tezler*'in ikincisinde? Düşünün gerçekliği ya da gerçek olmayışı hakkında, pratikten soyutlanmış tartışmalar, skolastik tartışmalardır diyor. Marx, tarih tezleri için de gerçekleri bulgulamaya yardım edecek "ipuçları" deyimini kullanıyor.[2] Üstelik Marx, şaşılacak bir önseziyle, 20. yüzyıl biliminin sorunlarından biri haline gelecek olan "rastlantıların rolü" konusuna da parmak basıyor. Kugelmann'a yazdığı 17 Nisan 1871 tarihli mektupta Marx, tarihsel gelişme-

2 Marx, *Contribution...*, s. 4.

de "rastlantı"ların da rol oynadığını, bir liderin karakterinin bile gelişmeyi olumlu ya da olumsuz biçimde etkileyebileceğini söylüyor. Tarihsel gelişmenin önceden tüm ayrıntılarıyla saptanamayacağını Marx, böylece bir kez daha vurgulamış oluyor. Demek isterim ki, Marx sosyal olaylara bir bilim adamı olarak yaklaşmıştır. Gerçeği tümüyle hareketi içinde kavramaya, bunun içinde tüm etmenleri saptamaya çalışmıştır. Marx, her bilim adamı gibi, gerçeği tümüyle kavramanın, tüm etmenleri saptamanın sonsuza dek sürecek bir çaba olduğunun bilinci içindedir. Bundan dolayı teorisi yeni katkılara, dolayısıyla da eleştirilere açıktır.

Oysa Leninizm, Stalinizm, Maoizm gibi Marksizmin geliştirilmiş uzantıları olma iddiasında olan doktrinler Marksist öğretinin bilimsel-eleştirici özünü yadsıyan siyasal ideolojilerdir. Marksizmin bir çeşit varlıkbilime dönüştürülmesi, her derde deva bir "hazır reçete" haline getirilmesi ayrıca üzerinde durulması gereken bir olaydır. Marx'ın tezlerinden genelleme yoluyla yasa adı verilen birtakım tanım-yargılar yaratılmıştır. Bunlardan mantıksal sonuçlar çıkartılarak bir sistem oluşturulmuştur. Bu sistem, gayrişahsi, evrensel bir dille insan topluluklarının geçmişi, bugünü ve yarını hakkında kesin açıklamalarda bulunmaktadır. Bu sistem bir çeşit bilimler bilimidir. Özel bilim dallarının görevi sistemin açıklanmalarını doğrulamaktır. Sistemle bağdaşmayan teoriler aforoz edilir; bilimsel niteliğini yitirir. Burjuvazinin amaçlarına hizmet etmekle suçlanır. Sistemi doğrulayan teoriler ise bilimin yeni bir aşaması olarak kutlanır. Bunun pek çok örnekleri var. Ama en çok gürültü koparmış ve üne kavuşmuş olanı Mendel ve Morgan'ın teorilerini sözde yalanlayan, basit ama kurnaz bir tarımcı olan Lyssenko'nun serüvenleridir. O tarihlerde, yani 1948'lerde, Stalin bilginler bilgini ilan edilmiş ve bilim, proletarya bilimi ve burjuva sahte bilimi olarak ikiye ayrılmıştı. Bu gibi saçmalıklara artık kimse cesaret edemiyor ama Marksizm-Leninizm diye anılan siyasal ideoloji eleştiriye kapalı, gerçek üstü bir özel bilgi türü olarak ortodoks komünistlerce hâlâ bilim sayılıyor. Gerçeği kendi içinde taşıyan ve cenneti yeryüzünden vadeden yeni tür bir iman kapısı...

Atılım dergisinden aktardığım satırlar sanırım oyunun nasıl oynandığını ortaya koyuyor. Sistemin korunabilmesi için gerçeklere ters düşen tanım-yargılar bilimsel doğrularmış gibi sıralandıktan sonra sistemi eleştiren kişi işçi sınıfının elinden en güçlü silahı almaya kalkışmakla suçlanıyor. Sovyetler Birliği'nde olsa bu kişi akıl dengesini kaybetmiş sayılarak özel kliniklerde tedaviye alınır ya da "gulak"lardan birine kapatılır. Stalin zamanında bu gibiler yok edilirlerdi. Bu mekanizmanın ilginç bir yanı da, *Cumhuriyet*'te yayımlanan yazılarıma Çin yanlısı bir derginin de aynı tepkiyi göstermiş olmasıdır. Birbirlerini suçlarlar, birbirleriyle hatta savaşabilirler ama örgütlenme biçimleri ve düşünce sistemleri aynı olduğundan eleştiriler karşısında tepkileri aynı olur. Bilimsel bir öğretinin bu hale düşmesi, sadece bu sapış bile sosyalizmin bunalım geçirdiğini kanıtlamaya yeter.

Baylar, sosyalizm derin bir bunalım içinde, "Sosyalizmde bunalım olmaz; yok böyle şey; burjuva yalanı bütün bunlar." diyerek gerçekleri yadsımak işçi davasına ancak zarar verir. Bugün sosyalist etiketli devletler birbiriyle savaşıyor: Vietnam, Kamboçya'ya saldırdı; Çin de Vietnam'a. Yarın Sovyetler Birliği, Çin'e saldırabilir. Sosyalizmde sosyalistler arası savaşa yer yoktur; hele saldırı savaşına hiç mi hiç yer yoktur. Ama savaşıyorlar işte. Hiçbir yorum bu katı gerçeği değiştirmez. Neden buraya gelindiğini, olayları ta başından alarak bilim adamı titizliği ile irdelemek gerektir. Marx'ın, "kocaman çoğunluğun, kocaman çoğunluk yararına kendiliğinde hareketi" (*Komünist Manifesto*) olarak açıkladığı proletarya devrimi nasıl olup da işçileri, köylüleri, yani kocaman çoğunluğu bürokrasinin vesayeti altına sokan bir harekete dönüşmüş, işçi sınıfının devrimci kazançları devrimden kısa bir süre sonra nasıl olup da bir bir elinden alınmıştır? Neden sosyalist demokrasiye geçilememiştir? Neden, nasıl olup da bir bürokrasi türemiş ve tüm yetkileri tekelinde toplayarak bu bürokrasi egemen bir sınıf durumuna gelmiştir? Marx'ın bilimsel öğretisi neden, nasıl, bilim kılığına büründürülmüş bir siyasal ideolojiye dönüştürülebilmiştir? Ve sosyalist etiketli devletler, neden birbirine düşman kesilmiş,

sonunda birbiriyle savaşa başlamıştır? Bu sorulara ve daha birçok başka soruya cesaretle yanıtlar aramak zorundayız. Suçlamalar, karalamalar ne sizleri sosyalizme götürür ne de bizleri cesaretle gerçekleri aramaktan alıkoyar.

Cumhuriyet'teki yazı dizisinde örgütlenme sorunu üzerine eğilmek istedik. Bunalımın çeşitli nedenleri var elbet. Ama bizce şimdiye dek üzerinde pek durulmayan Leninist örgütlenme modeli başlıca nedenlerden biridir. Örgütlenme olayı toplumun temel yapısı ile ilişkilidir. Örgütlenmeler, toplumların üretim tarzına sıkı sıkıya bağlıdır, üst-yapılar içinde yer alır. Her üretim tarzının kendine özgü örgütlenme modeli vardır. Bunlar egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eden makinelerdir. Örneğin kapitalizmin örgütlenme biçimi, sermayenin yoğunlaşması ve merkezleşmesi hareketinin gereği olarak merkezci, dikeyine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli ve bir azınlığın çoğunluğa kolayca hükmetmesine yarayan bir örgüt modelidir. Bu model buyuran-buyurulan ilişkileri üretir. Devletten başlayarak, alelade derneğe kadar tüm burjuva örgütleri bu modeldedir. Lenin'in yeni denen, merkezci, dikeyine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli partisi burjuva modelinde bir örgüttür. Bu yadsınamaz bir gerçek. Tabii bu makine burjuva toplumunda nasıl işlemekteyse, işçi hareketi içinde de öyle işlemiş, buyuran-buyurulan ilişkileri üreterek, küçük bir azınlığın emekçi yığınlarına egemen olmasını sağlamıştır. İşçi sınıfının öz devinimine güveni olmayan ve devrimin profesyonel devrimcilerin öncülüğünde gerçekleşeceğine inanan Lenin için bu örgüt modeli biçilmiş kaftandı. Ne var ki, bu örgütlenme modeli Sovyet Devrimi'nin, sadece Sovyet Devrimi'nin değil, onu izleyen öteki devrimlerin de, hedeften sapmasına neden olmuş etmenler arasında, hatta bunların başında gelmektedir. Marx'ın bilimsel öğretisinden ayrılınmış, Marksizmin bir çeşit *ontolojiye* dönüştürülmüş olmasında da bu merkezci örgütlenme modeli kanımızca başlıca rolü oynamıştır. Çünkü öncülük iddiasında olan merkezci bir parti bilimi de, hatta öncelikle bilimi tekeline almak zorundadır. Öncülüğü bilime dayalı olduğu için bilimi serbest bırakamaz. Hele Marksizmi hiç serbest bırakamaz.

Genel sekreterin bilimsel (!) yorumlarına bilim adamlarının karşı çıkmasını, bunları eleştirmesini düşünebiliyor musunuz?

Atılım'ın, yani Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi organının böylesine önemli bir konuda "Aybar'ın bütün savlarını burada yanıtlamak olanaksız," diyerek tartışmadan kaçmasının ve bayatlamış suçlamalarla yetinmiş olmasının nedeni de sanırım buradadır: Teorik tartışmalara girmek Türk yoldaşların yetki sınırları dışındadır. Teori sorunları Moskova'daki efendilerin karar vereceği işlerdendir. Genel politikayı onlar saptar; teori, politikanın bir aracı haline getirildiği için teoride neyin doğru, neyin yanlış olduğunu da onlar saptar.

Merkezcilik kabul edilince bu sonuçlar doğal oluyor. III. Enternasyonal varken ulusal komünist partiler Moskova'daki merkezin şubeleri sayılırdı. Örneğin Fransız Komünist Partisi'nin adı: Komünist Enternasyonal'in Fransa seksiyonu idi. İzlenecek politika Moskova'daki merkezde kararlaştırıldı. Yöneticiler Moskova'nın onayı ile iş başına gelir; ayrıca Enternasyonal'in atadığı delegeler, kararların uygulanışını denetlerdi. Stalin, Enternasyonal'i lağvedince, merkez icra komitesinin görevleri Sovyetler Birliği Merkez Komitesi'nce üstlenildi. Savaştan sonra Kominform denemesi ve daha sonra bölünmeler... Bugün ise bilindiği gibi başlıca iki odak var: Moskova, Pekin. Proletarya enternasyonalizmi buna göre değerlendiriliyor.

Moskova'nın proletarya dayanışması, Moskova çizgisine uyulması anlamına geliyor; Çin'inki ise Pekin çizgisine uyulması demek oluyor. Bütün bunların sosyalizmle, proletarya enternasyonalizmi ile bir ilgisi yoktur. Proletarya enternasyonalizmi Sovyetler'in ve Çin'in hegemonyacı politikalarını maskelemek için kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Marksizm-Leninizm de aynı amaca hizmet ediyor. Leninist parti modeli ise bürokrasilerin, içeride ve dışarıda egemenliklerini koruyup sürdürmelerine yarıyor. Gerçekçi bir gözle bakıldığında görülen manzara budur.

Moskova'ya ya da Pekin'e bağlı olan komünistler, bu gerçekleri açıklayanları, burjuvazinin ajanı olmakla suçluyorlar. Ama suçlamalar, karalamalar, gerçeği değiştirmez. Sosyalizme,

ta başından beri ters düşen bu gibi yorumlar ve uygulamalarla bugüne gelinmiş, sosyalizm bunalıma sürüklenmiştir. Sosyalizm için yığınların devrimci potansiyelini harekete geçirecek, öz yönetim biçimlerine gerek vardır. Öncülük iddiasındaki bürokrasilerin ve ağalık taslayan hegemonyacı süper sosyalist devletlerin öncelikle teorik planda dayanıksız hale getirilerek yenilgiye uğratılması şarttır. Yüzlerindeki maskeler düşürülünce bunların emekçi yığınlarını aldatıp tutsak etmeleri zor olacaktır. Bu teorik savaş, örgütlenme sorunu ile başlatılmalıdır. Bunalımın buradan kaynaklandığı anlaşılıyor.

Dünyanın her yerinde komünist partileri işçi sınıfının biricik ve gerçek partisi olmak iddiasındadır. Merkezcilik ilkesinden kaynaklanan bu iddianın gerçekle bağdaşmadığı açıktır. Bu iddia iki bakımdan doğru değildir. İşçi sınıfı homojen bir varlık olduğu için ancak bir tek partisi olabilirmiş... Sorun ters konuluyor. İşçi sınıfı homojen bir varlık olabilir ama bu, somut durumlara Marksist açıdan birden fazla çözümler önerilebileceği gerçeğini ortadan kaldırmaz. Çünkü Marksist tezlerden hareket edilerek somut durumlar farklı biçimlerde değerlendirilebilir. Marksist tezler tarihsel gelişmenin ancak genel eylemini gösterdiklerinde, ilkesel olarak, çeşitli yorumlara açık olan bir bilim dalıdır. Çeşitli yorumlar yapılabilmesi işçi sınıfının homojenliğini bozmaz, tam tersine onun birliğinin özgürlük içinde perçinleşmesine neden olur. İşçi sınıfının bir değil birçok partiye sahip olması gerekir ve zaten fiili durum böyledir. Bu partilerden bir tanesinin, komünist partisinin, tek ve hakiki işçi sınıfı partisi olma iddiası bir böbürlenme ama aynı zamanda totaliterliğe götüren yolun ilk adımıdır. Kaldı ki, komünistler, işçi sınıfı partisi, yığın örgütleri ile karıştırılmamalıdır; parti, işçi sınıfının ne tümünü hatta ne de önemli bir bölümünü içermek, kapsamak amacında değildir; parti, işçi sınıfı adına öncülük eden profesyonel devrimcilerin partisidir diyerek ilk iddialarıyla çelişen bir duruma düşmektedirler. Tabii onlar için bu açık çelişki diyalektiğin bir cilvesidir. Ama Marksist diyalektik mistik bağlar ve ilişkiler kurulmasına karşı çıkar. Burada ise profesyonel devrimcilerle işçi sınıfı arasında var olduğu ileri

sürülen bağ idealist, hatta mistik bir ilişkidir. İşçi sınıfının öncüleri olma iddiası maddî herhangi bir dayanaktan yoksundur. Burjuva hukukunun temsil gibi, vekalet gibi biçimsel ilişkilerine bile dayanmayan bir iddiadır bu. Sosyalizm bilimini bilen aydınların, proletaryanın bilincini taşıdıkları hakkındaki mistik inanca dayanmaktadır, öncülük iddiaları. Bu öncülerin(!) sosyalizm bilimini ne dereceye kadar bildikleri bir yana, proletaryanın, emekçi halk yığınlarının bunların öncülüğünü kabul ettiklerini belirten herhangi bir somut işaret gösterilemez.

Baylar, komünist partisinin Türkiye'de de yasal olmasını yıllardır isteyenlerdeniz. Ama bu, komünist partisini işçi sınıfının biricik partisi saydığımıza elbet delalet etmez. Komünist partisi yasallaşmadıkça, burjuvazinin elinde, demokrasinin sağlıklı olarak işlemesini engelleyen bir silah bulunuyor. Bu silahın burjuvaların elinden alınmasını istiyoruz. Bir de komünist partisi yasallaşınca merkezcilik, totaliterlik, dışa bağlılık gibi maskelerinin, kolayca düşeceğine inanıyoruz. Türkiye işçi sınıfının ve emekçi yığınlarının bu partinin kendi partileri olmadığını anlamaları daha da kolaylaşacaktır.

Baylar, sosyalizm hiçbir yabancı gücün uydusu olmadan, tam bağımsız ve anti-bürokratik bir hareket olarak ancak gerçekleştirilebilir. Sosyalizmi işçiler, köylüler kendi elleriyle kuracaklardır. Türkiye'de biz bunun savaşını veriyoruz.

KAYNAKÇA

Abendroth, W., *Histoire Du Mouvement Ouvrier En Europe*, Maspero, Paris 1967. [*Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi*, çev. Bülent Özen, Gözlem Yayınları, 1974]

Adamof, E. E., *Anadolu'nun Taksimi*, İstanbul 1926.

Ahmet Cevdet Paşa, *Mârûzat*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980.

Althusser, L., vd., *Lire le Capital*, 2 cilt, Maspero, Paris 1965. [*Kapital'i Okumak*, çev. Celal A. Kanat, Belge Yayınları, 1995]

Althusser L., *Pour Marx*, Maspero, Paris 1966. [*Marx İçin*, çev. Işık Ergüden, İthaki, 2002]

Althusser, L., *Lénine et la philosophie*, Maspero, Paris 1969. [*Lenin ve Felsefe*, çev. Bülent Aksoy-Erol Tulpar-Murat Belge, Birikim Yayınları, 1976]

Althusser, L., *Ce qui ne peut plus durer dans le parti communiste*, Maspero, Paris 1978.

Angelopoulos, A., *Le Tiers-Mondes Face aux Peys Riches*, Puf, Paris 1972.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 3 cilt, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Avni [Şanda], H., *Bir Yarı Müstemleke Oluş Tarihi*, İstanbul 1926.

Aybar, M. A., *Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1968.

Aybar, M. A., "Sosyalizm Meseleleri", *Forum*, sayı 374-378, Ankara 1970.

Aybar, M. A., "Sosyalizm Üzerine Düşünceler", *Olay*, sayı 5-20, Ankara 1974.

Aybar, M. A., "Sosyalizmde Bürokratik Sapmanın Tarihsel ve Teorik Kökenleri", *Sosyalist Yol*, sayı 5-10, Kasım-Nisan, 1975-1976, İstanbul.

Aybar, M. A., "Türkiye'de Sol'un Dünü, Yeni Sol ve TİP Olayı", *Sosyalist Yarın*, sayı 2-3, Kasım-Aralık, Ankara 1976.

Azcarate, M., "Lenin mi Diyorsunuz?", *Dialectiques*, no: 23, Paris 1978.

Bairoch, P., *Le Tiers-Monde dans l'impasse*, Gallimard 1971.

Baudrillard, J., *La Societe de Consommation*, Gallimard 1978. [*Tüketim Toplumu*, çev. Ferda Keskin-Hazal Deliceçaylı, Ayrıntı Yayınları, 1997]

Berg, Eugène *Non Alignement et Nouvel Ordre Mondial*, Puf, Paris 1980.

Berkes, N., *Ikiyüz Yıldır Neden Bocalıyoruz?*, İstanbul 1964.

Bettelheim, C., *Luttes De Classes En Urss*, 2 cilt, Seuil, Paris 1976-1978.

Blaisdell, D. C., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mali Denetimi Düyunu-umumiye*, çev. Ali İhsan Dalgıç, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul 1979.

Bleda, M. Ş., *İmparatorluğun Çöküşü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1979.

Boffa, G.-Martinet, G., *Dialogue Sur Le Stalinisme*, Stock, Paris 1977.

Bouvier-Ajam, M., *Histoire Du Travail En France*, R. Pichon Et R. Durand-Auzias, Paris 1969.

Castoriadis, C., *La Société Bureaucratique*, 2 cilt, Union Générale D'editions, Paris 1977.

Cerrahoğlu, A., *Türkiye'de Sosyalizm*, Çığ Yayınları, İstanbul 1965.

Ciliga, A., *Au Pays du Grand Mensonage*, Gallimard, Paris 1977.

Cogniot, G., "Stalin: Bilim Adamı", *La Pensée*, no. 27, Paris 1949.

Colletti, L., *Politique et Philosophie*, Editions Galilée, Paris 1975.

Comarin, E., *L'Etat du Tiers-Monde*, Decouverte, Paris 1987.

Conquest, R., *La Grande Terreur*, Le Cercle Du Nouveau Livre D'histoire, Paris 1970. [*Büyük Tedhiş*, çev. Nüzhet Baba, Durum Yayınları, 1969]

Çavdar, T., *Talât Paşa*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1984.

de Castro, J., *Geéographie de la Faim*, Seuil, Paris 1964.

Desanti, D., *L'Internationale Communiste*, Payot, Paris 1970.

Deutscher, I., *La Révolution Inachevée 1917-1967*, Paris 1967. [*Bitmemiş Devrim*, çev. Orhan Koçak, Belge Yayınları, 1990]

Divitçioğlu, S., *Asya Tipi Üretim Tarzı ve Az-Gelişmiş Ülkeler*, Elif Yayınları, İstanbul 1966.

Dolleans, E., *Histoire Du Mouvement Ouvrier*, 3 cilt, Colin, Paris 1953.

Dubcek, A., *Du Printemps À L'hiver De Prague*, Fayard, Paris 1969.

Ellenstein, J., *Histoire Du Phénomène Stalinien*, Grasset, Paris 1975.

Engels, F., *M. E. Dühring Bouleverse la Science/Anti-Dühring*, 3. cilt, Ed. Costes, Paris 1947. [*Anti-Dühring*, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1966]

Engels, F., *Dialectique de la nature*, Paris 1961. [*Doğanın Diyalektiği*, çev. Arif Gelen, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1970]

Engels, F., *L'origine de la famille de la propriété privée et de l'État* , Paris 1962. [*Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1967]

Erişçi, L., *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, İstanbul 1951*.

Erkin, F. C., *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara 1968.

Erkin, F. C., *Dışişlerinde 34 Yıl*, 2 cilt, TTK, Ankara 1980.

Fetjö, F., *L'héritage De Lénine*, Paris 1977.

Garaudy, R., *Pour Un Modele Francais Du Socialisme*, Gallimard, Paris 1968.

Garaudy, R., *Le Grand Tournant Du Socialisme, Gallimard*, Paris 1969. [*Sosyalizmin Büyük Dönemeci*, çev. İlhan Banguoğlu-Kasım Yargıcı, Milliyet Yayınları, 1970]

Garaudy, R., *Toute La Vérité*, Grasset, Paris 1970.

Gramsci, A., *Œuvres Choisies*, Ed. Soc., Paris 1959.

Humbert Droz, J., *L'origine De L'internationale Communiste*, La Baconnière, Paris 1968.

İnsel, A. vd., *Tiers-Monde, Poids et Mesures*, Sycomore, Paris 1986.

Jakubovsky, F., *Les Superstructures Ideologiques Dans La Conception Materialiste De L'histoire*, Paris 1971.

Korsch, K., *Marxisme Et Philosophie*, Minuit, Paris 1968. [*Marksizm ve Felsefe*, çev. Yılmaz Öner, Belge Yayınları, 1991]

Kosik, K., *La Dialectique Du Concret*, Maspero, Paris 1970.

Kriegel, A., *Les Communistes Français*, Seuil, Paris 1968. [*Fransız Komünistleri*, çev. Şiar Yalçın, May Yayınları, 1976]

Kruşçev, N., *Rapport Secret au XXe Congrès du P.C.U.S.* Ed. Correo, 1960.

Kuneralp, Z., *Sadece Diplomat*, İstanbul 1979.

Kuran, A. B., *Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 1959.

Kutay, C. (der.), *Şehit Sadrazam Talat Paşa'nın Gurbet Hatıraları*, 3 cilt, İstanbul 1983.

Le Testament de Varga [yazarı yok], Grasset, Paris 1970.

Lecourt, D., *Lyssenko*, Maspero, 1976.

Lefebvre, H., *Logique Formelle et Logique Dialectique*, Paris 1947.

Lefebvre, H., *Pour Connaitre la Pensee de Karl Marx*, Bordas, Paris 1947.

Lefebvre, H., *Pensee de Lenine*, Paris 1957.

Lenin, V. İ., *La Maladie infantile du communisme*, Paris 1946. [*"Sol" Komünizmin Çocukluk Hastalığı*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1970.]

Lenin, V. İ., *L'État et la Révolution*, Ed. Sociales, Paris 1947. [*Devlet ve Devrim*, çev. Mehmet Kaya, Emek Yayınları, 1976]

Lenin, V. İ., *L'Impérialisme, stade suprême du capitalisme*, Ed. Soc., Paris 1947. [*Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, çev. Cemal Süreya, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1969]

Lenin, V. İ., *Que Faire?*, Paris 1947. [*Ne Yapmalı?*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1968]

Lenin, V. İ., *Matérialisme et empiriocriticisme*, Ed. Soc., Paris 1948. [*Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları (ilk baskı) 1976]

Lenin, V.İ., *Un Pas en Avant, Deux Pas en Arrière, Œuvres içinde*, c. 7, Paris-Moscou 1966. [*Bir Adım İleri İki Adım Geri*, çev. Yurdakul Fincancı, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1969.]

Lenin, V. İ., *Cahiers sur la dialectique de Hegel*, Gallimard, Paris 1967.

Lenin, V. İ., *Œuvres* [*Yapıtlar*], ciltler: 5, 6, 7, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 36, 38, Paris-Moskova 1976.

Lenin, V.İ., *Deux tactiques de la social-démocratie dans la revolution démocratique, Œuvres* içinde c. 9. [*İki Taktik-Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1967]

London, A., *L'Aveu*, Paris 1970. [*İtiraf*, çev. Mithat Perin, Milliyet Yayınları, 1970]

Lukács, G., *Histoire et Conscience de classe*, Minuit, Paris 1965. [*Tarih ve Sınıf Bilinci*, çev. Yılmaz Öner, Belge Yayınları, 2006]

Luxemburg, R., *La Révolution en Russie*, Maspero, Paris 1964. [*1917 Ekim Devrimi*, çev. Ferit Muzaffer, BDS Yayınları, 1989]

Marcuse, H., *Le marxisme soviétique*, Gallimard, Paris 1963. [Sovyet Marksizmi, çev. Seçkin Çağan, May Yayınları, 1969]

Marx, K., *Le 18 Brumaire De Louis Bonaparte*, Ed. Soc., Paris 1945. [*Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i*, çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, 2010]

Marx, K., *Les Luttes De Classes En France-1848 à 1850*, Ed. Soc., Paris 1946. [*Fransa'da Sınıf Savaşımları*, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1967]

Marx, K., *La Guerre Civile en France 1871/La Commune de Paris*, Ed. Soc., Paris 1946. [*Fransa'da İç Savaş*, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1977]

Marx, K., *Misère de la philosophie*, Ed. Soc., 1947. [*Felsefenin Sefaleti*, çev. Ahmet Kardam, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1966]

Marx, K., *Œuvres Philosophiques* [*Felsefe Yapıtları*], ciltler: 1-6, Ed. Costes, Paris 1948.

Marx, K., *Pour une critique de la philosophie du droit de Hegel*, *Ouevres* içinde cilt 4, Paris 1948. [*Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1997]

Marx, K., *Le Capital*, 3 cilt, Paris 1948-1978. [*Kapital*, çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları; (ilk baskılar) c. 1 (1965), c. 2 (1976), c. 3 (1978)]

Marx, K., *Contribution à la critique de l'économie politique*, Ed. Soc., Paris, 1957. [*Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1970]

Marx, K., *Œuvres Choisies*, c. 1, Gallimard, Paris 1963.

Marx, K., *Fondements de la critique de l'économie politique-Grundrisse*, 2 cilt, Ed. Anthropos, Paris 1969. [*Grundrisse-Ekonomi Politiğin Eleştirisi İçin Ön Çalışma*, çev. Sevan Nişanyan, Birikim Yayınları, 2008]

Marx, K.-Engels, F., *Le Manifeste Communiste*, Rieder, Paris 1925. [*Komünist Manifesto*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1976]

Marx K.-Engels, F., *Critique Des Programmes Socialistes. De Gotha Et D'erfurt*, Spartacus, Paris 1948. [*Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, çev. Barışta Erdost, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1969]

Marx, K.-Engels, F., *L'Idéologie allemande*, Paris 1948. [*Alman İdeolojisi-Feuerbach*, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1976]

Marx, K.-Engels, F., *Correspondence*, Ed. Progress, Moskova, 1971.

Marx, K.-Engels, F., *Le parti de Classe*, 4 cilt, F. Maspero, Paris 1973.

Morin, E., "Arguments", *Arguments 1: La Bureaucratie*, UGE, Paris 1976.

Morin, E., *Autocritique*, Seuil, Paris 1976.

Osman Nuri (Ergin), *Mecelle-i Umur-i Belediye*, 2 cilt, İstanbul 1922.

Papaioannou, K., Les Marxistes, Paris 1965.

Parvus Efendi, *Türkiye'nin Mali Tutsaklığı*, (der.) Muammer Sencer, May Yayınları, 1977.

Pecujlic, M., "Sosyalizm ve Sınıflar Değişimi", *Sosyalizmin Güncel Sorunları*, sayı 867, Belgrad 1967.

Pelletier, A.–Goblot, J.J., *Matérialisme historique et histoire des civilisations*, Ed. Soc., Paris 1973.

Petit Dictionnaire Philosophique, Editions en Langues Étrangères, Moskova 1955.

Poncet, Jean, *Le Sous-Développment Vaincu?*, Ed. Soc., Paris 1970.

Roux, J., *Précis historique et théorique de marxisme-léninisme*, Robert Laffont, Paris 1969.

Sayar, A. G., *Osmanlı Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, Der Yayınları, İstanbul 1986.

Schlick, M., *Les Énoncés scientifiques et la réalité du monde extérieur*, Hermann Ed., Paris 1934.

Sève, L., *Marxisme et Théorie de la Personnalité*, Ed. Soc., Paris 1972.

Shaw, S. J., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, 2 cilt, E Yayınları, İstanbul 1982.

Sinanoğlu, S., *Türk Hümanizması*, TTK. Ankara 1980.

Soysal, İ., *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları*, c. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1983.

Soubise, L., *Le Marxisme Apres Marx*, Aubier, Paris 1967.

Souvarine, B., *Staline*, Ed. Champ Libre, Paris 1977.

Spanier, John, *La Politique Etrangère des Etats-Unis depuis la* Seconde *guerre Mondiale*, 1976.

Stalin, J., *Matérialisme Dialectique et Matérialisme Historique*, Ed. Soc., Paris 1947. [*Diyalektik ve Tarihi Materyalizm*, çev. Zeynep Seyhan, Bilim ve Sosyalizm, 5. baskı, 1975]

Stalin, J., *L'homme, le capital le plus précieux*, Ed. Soc., Paris 1947.

Stalin, J., *Les principes du léninisme*, Ed. Soc., Paris 1947. [*Leninizmin İlkeleri*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1969]

Stalin, J., *Les questions du léninisme*, 2 cilt, Ed. Soc., Paris 1947. [*Leninizmin Sorunları*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, (ilk baskı) 1977]

Sweezy P.-Bettelheim, C., *Lettres sur quelques problèmes actuels du socialisme*, Maspero, Paris 1970.

Timur, T., *Osmanlı Toplumsal Düzeni*, Turhan Kitabevi, 2. baskı, 1979.

Topuz, H., (Hüsamettin Ünsal ile) *Cumhuriyet'in Beş Dönemeci*, Sergi Yayınevi, 1984.

Tort, P., *Être marxiste aujourd'hui*, Aubier, Paris1986.

Troçki, L., *Histoire de la Révolution Russe*, 2 cilt, Seuil, Paris 1950. [*Rus Devriminin Tarihi*, çev. Bülent Tanatar, 3 cilt, Yazın Yayıncılık, 1998-1999]

Troçki, L., *L'Internationale communiste après Lénine*, 2 cilt, Puf, Paris 1969.

Tunçay, M., *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, Yurt Yayınları, Ankara 1981.

Timur, T., *Türk Devrimi ve Sonrası*, Doğan Yayınevi, 1971.

Voslensky, M., *La Nomenklatura-Les Privilegies en Urss*, Paris 1980.

Yerasimos, S., *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye*, çev. Babür Kuzucu, Belge Yayınları, 5. baskı, 1986.

Ziégler, J., *Sociologie de la Nouvelle Afrique*, Gallimard, Paris 1964.

Neden Sosyalizm?

Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür

Aybar'ın 1979 ve 1987'de yayımladığı, içerikleri itibarıyla bir bütün oluşturan iki kitabı Neden Sosyalizm? ve Marksizmde Örgüt Sorunu'nu bir araya getiren bu kitap, sadece sosyalist bir örgütlenme modelinin "nasıl olmaması" gerektiğine değil, aynı zamanda "nasıl bir sosyalizm" sorusuna da odaklanıyor. Demokrasi, özgürlükler, sosyalizm ideali ve ilkeleri konusunda kuşağının büyük çoğunluğunun ilerisinde olabilmeyi başaran Aybar'ın, insanı ön plana çıkaran ve bunları ana kaynak Marx'ta temellendiren düşüncelerini daha yakından tanımak için önemli bir çalışma.

Hukukçu, akademisyen, gazeteci, siyasetçi kimlikleriyle bir döneme damgasını vuran isimlerden olan Mehmet Ali Aybar "başka türlü" bir sosyalistti: Kullandığı "güler yüzlü sosyalizm", "Türkiye'ye özgü sosyalizm", "özgürlükçü sosyalizm" kavramlarıyla; sadece sistem içinde değil sosyalizm uygulamaları, teorileri içinde de gördüğü çarpıklıkları ifade etmekten hiç çekinmemesiyle; ülkedeki Kürt sorununa değinen belki de ilk siyasetçi olmasıyla; "yatay örgütlenme" modelini savunmasıyla...

ABD'nin Vietnam'daki savaş suçlarını yargılamak için kurulan Uluslararası Russell Mahkemesi'nde üyelik yapacak uluslararası saygınlığı, entelektüel donanımı, kültürü, bilgisi olan Aybar, ömrünün sonuna kadar sosyalizm mücadelesinden vazgeçmedi. 15 milletvekiliyle Meclis'e girmiş Türkiye İşçi Partisi'nin genel başkanı Aybar'ın her koşulda altını çizdiği bir gerçek vardı: "Sosyalizm insanlar içindir, insanlar sosyalizm için değil..."

İLETİŞİM 1617
MEHMET ALİ AYBAR BÜTÜN ESERLERİ 1